

C. HOGAȘ

PE DRUMURI DE Munte

II

RĂZLEȚE ȘI DIVERSE

CU O PREFATĂ DE
VLADIMIR STREINU

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTA
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39

1947

PE DRUMURI DE MUNTE

II

RĂZLEȚE ȘI DIVERSE

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, DOUĂ-
ZECI ȘI ȘASE DE EXEMPLARE, NEPUSE
IN COMERT, NUMEROTATE DELA 1 LA 26.

C. HOGAȘ

PE DRUMURI DE MUNT E

II

RĂZLEȚE ȘI DIVERSE

CU O PREFAȚĂ DE
VLADIMIR STREINU

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

39, Bulevardul Lascar Catargi, 39

1947

PREFAȚĂ

Cu volumul de față se încheie retipărirea operei lui Calistrat Hogaș.

Volumul I cuprinde Amintiri dintr'o călătorie și În Munții Neamțului, adică însemnările lui Hogaș de călătorie cele mai cunoscute, urmate de Prefața rămasă postumă și precedate de o Introducere critică, privindu-i opera întreagă. Titlul comun al acestor scrieri dintâi, dat de însuș autor, este Pe Drumuri de Munte, cum a și apărut pe coperta primei ediții (1912). Din cauza unei împrejurări întâmplătoare, a trebuit să primim acelaș titlu ca titlu al ediției întregi, păstrându-l așa dar și pentru volumul acesta, cu toate că paginile de literatură propriu zis rupestră sunt mult mai puține față de primul volum și chiar față de materialul divers din al doilea. Păstrarea aceluiaș titlu a fost impusă de o eroare a editurii. Fosta conducere, în timpul căreia s'a tipărit volumul I, în loc de Opere, I, Pe Drumuri de Munte (Amintiri dintr'o Călătorie și În Munții Neamțului), cum era firesc să se cheme primul volum al noiei ediții, a dispus să i se zică Pe Drumuri de Munte, I. Această hotărâre nu putea să însemne decât că volumul următor, al doilea și ultimul, se va numi Pe Drumuri de Munte, II. (O eroare de mai mică importanță este de asemeni așezarea dedicației autorului înaintea Introducerii critice, ca și cum dedicația «... tuturor foștilor mei elevi...» ar fi fost a editorului și nu a scriitorului editat).

Mai interesant este însă că, în parte, apariția primului volum a stârnit reexaminarea operei lui Hogaș și modificarea sensibilă

a punctului de vedere inițial. Scriitorul nu se mai înfățișează aproape nimănui ca «sălbatec», ca «primitiv» sau «păgân», în mod exclusiv; firea lui de citadin, de cărturar și mai bine zis de intelectual și literat, a sărit să-i complice talentul și imaginea, sub care e văzut, până la a-l prezenta într-o nouă lumină, poate mai veridică. În adevăr, spre deosebire de critica veche (G. Ibrăileanu, E. Lovinescu etc.), care făcuse din el un fel de ciclop trăitor în vremile moderne, criticii contemporani au mai observat în comportarea lui literară o natură de intelectual identificabilă cu deosebire în mișcarea stilizării primitive, ceea ce mai mult depărtează decât apropie de primitivism, o natură cu alte cuvinte cam sterilă, mai mult beletristică și în fond amatoristă.

Respectând cronologia noului punct de vedere, Introducerea la primul volum (apărută în Revista Fundațiilor Regale, nr. 3, Martie 1941), îi rezuma chipul de scriitor în felul acesta: «... profesorul creează aspectul particular al scriitorului. Calistrat Hogaș face literatură din contemplația naturii ca un intelectual; niciodată, în descrierile lui, nu-l putem pierde din vedere: spectacolul, care ne reține atenția, nu este numai al locurilor și al oamenilor acelor locuri ce ne sunt prezentate, ci și spectacolul persoanei, pe care o întovărășim cu lectura noastră în excursiile sale, spectacolul autorului. El este totdeauna prezent în mijlocul celei mai impresionante furtuni, liniști, splendori, între oamenii primitivi ai muntelui, e prezent prin grandilocvență, prin aluzii literare, antice și moderne, istorice și geografice, prin asociații cărturarești, citate și reminiscențe de lectură, atât de prezent, încât scriitorul ne apare în primul rând ca profesor «de partea literară», așa cum suna unul dintre întâile sale ordine de numire. Iubitor al frumosului literaturizat, neurmărind să creeze, ci scriind după anumite canoane ale frazei ca și ale compunerii, Hogaș e un beletrist și în felul lui un plăcut amator, un Odobescu fără erudiția felurită a acestuia, dar cu aceeași concepție și practică amatoristă a literaturii».

Impresii asemănătoare obține d. Tudor Vianu (Atta Prozatorilor Români, 1941): «Mare iubitor de drumuri îndelungi prin natura cea mai sălbatecă, Hogaș aduce în peregrinările lui

sufletul unui civilizat. Hogaș nu aparține naturii»; cât privește umorul său «această veselie organică, temperamentală, nu este totuși deopotrivă cu a lui Creangă. La distanța care îi separă, s'a introdus cultura... Hogaș este un Creangă trecut prin cultură», «este un clasicist, un academizant», care folosește de nenumărate ori «reminiscența clasică», iar procedeele lui literare «fac parte din recuzita aceluiaș clasicism academizant», fiind «împrumutate în întregime poeticei clasice»; însfârșit, e un «autor savant».

Obrazul cam supt, de bibliotecar, deși scriitorul era fizicește foarte robust, se luminează totodată intuiției critice a d-lui G. Călinescu (Istoria Literaturii Române, 1941): Hogaș «e un diletant superior» și «întâi de toate e un profesor, deci un cărturar. Literatura lui e livrescă, fără a fi seacă, pedantă în chip surprinzător de proaspătă»; «paralizat de respect pentru clasiți», «toate figurile din Poetică sunt puse la contribuție, dar mai ales se merge la elementul livresc»; opera i se hrănește din «cărturarism», din «erudiție», din «prea multă insistență în referință», iar «gluma miroase a catedră». De reținut din d. G. Călinescu, sunt de asemeni rândurile: «Comparațiile lui se răsucesc ca un sul baroc, dela roata cea mai lată până la inima minusculă din centru. Așa cum sunt acum, aceste isprăvi profesoriale rămân cu farmecul lor, dar cine poate ști câți nori de marmoră berniniană se aflau în atelierul scriitorului?».

Combinată cu aspectul profesoral și umanistic, intuiția barocului a fructificat: d-l Șerban Cioculescu (Un clasicist baroc: C. Hogaș, Revista Fundațiilor Regale, nr. 11, Noembrie 1944), deși pornit mai mult să răstoarne decât să confirme noul punct de vedere, admite totuși că în Hogaș e un «retor», care «abuzează evident de reminiscente cărturărești și de procedee ale vechilor canoane clasiciste», «literatura sa, într-o bună măsură, cum remarcă d. Vladimir Streinu (cum au remarcat și dd. Vianu și Călinescu n. n.), e o literatură de profesor», dar «tot atât de limpede apare... vitalismul lui Hogaș, citadin neadaptabil, cu nostalgia potecilor neumblate și a mărețelor spectacole naturale, care-l îmbie cu o baie de primitivism, răcori-

toare». *Insfârșit, referindu-se la concepția despre baroc a lui Eugenio d'Ors (clasic = intelectualist, baroc = vitalist), ajunge la concluzia: «Prin alianța unui temperament barochist cu o cultură clasicistă, Hogaș poate fi considerat un clasicist baroc». In fond, imaginea scriitorului propusă de ceilalți critici, subzistă și în desvoltările d-lui Șerban Cioculescu. Opera lui a fost așadar profitabil reexaminată.*

Dar unele afirmații istorico-literare din Introducerea la primul volum și felul reeditării au fost în schimb mai puțin norocoase. Astfel d. Mihail Sadoveanu (Anii de Ucenicie, 1945), încrezându-se mai cu temei în bogata sa memorie decât în datele bibliotecii, a putut scrie: «Când s'a hotărât tipărirea în volum, la «Viața Românească», a cărții «Amintiri dintr'o călătorie în munții Neamțului» (titlul exact: Pe Drumuri de Munte, n. n.), tinerii din redacție, între care se afla și Mihai Sevastos, l-au sfătuit pe «cuconu-Calistrat» să lase în sama lor corectura, care e în general dificilă și totdeauna plictisitoare.

— Ași! ce-mi vorbești voi, măi băieți? Cum ași putea face eu una ca asta? Cum să las în sama altora asemenea lucrare? Am să fac eu cu mâna mea corecturile și, dacă-ți găsi vreo greșală, vă îngădui să mi-o bateți în frunte.

— Bine, cucoane Calistrat, au răspuns tinerii; fă dumneata cum crezi că e mai bine.

— Așa am să fac și rămășagul îl țin.

Cât a făcut Hogaș corecturile, asudând și cerând perii după perii, am fost încredințat că-și câștigă rămășagul. Dar când au fost coalele gata și le-am cercetat cu toții din curiozitate, înainte de a le trece la broșat, dezastru! Las'că rămăseseră toate erorile plate: «bolovan» în loc de «bolnav» și «bolnavii» pentru «bolovani»; «Marița» pentru «Marțea»; «pacul dopului» pentru «capul podului»; dar apăruseră, nu se știe în ce chip, niște fantastice vocabule, întru câtva necuviincioase. Toate într'un număr așa de mare, încât nu era cu puțință să se adauge o «erată»; a trebuit distrusă ediția. Nu se poate descrie disperarea lui cuconu-Calistrat. Era așa de prăpădit, încât numai Ibrăileanu l-a putut mângâia, hotărînd retipărirea în condiții demne. S'au luat

toate măsurile ca să nu mai rămâie, într'adevăr, nicio eroare în text. Au puricat paginile și ciocănitorele tinere și cloncanii cei bătrâni. După ce iese ediția cea bună, se întâmplă incendiul dela «Viața Românească» și întreg stocul, încă nedifuzat, e mistuit de flăcări».

E vorba, după cum se vede, de cele două ediții, din 1912 și 1914, care, din motive deosebite, n'au putut ajunge, cu numele autorului, până la marea public. Este adevărat. Nenorocul lui Hogaș se află expus pe larg, cu toate datele necesare, în Introducerea volumului I al ediției noastre. Rezultă însă din amintirile d-lui Mihail Sadoveanu, că ediția din 1912 fiind corectată de autor, «a trebuit distrusă» din cauza numeroaselor și inadmisibilelor greșeli de tipar, iar «ediția bună» din 1914, dacă a ieșit în condiții demne, s'ar datora îngrijirii redactorilor Vieții Românești. Adevărul este că Hogaș nu s'a amestecat în corectura primei ediții, cerând să îngrijească însă personal și exclusiv de ediția a doua. D. Sadoveanu scapă din vedere în amintirile sale că, odată cu ediția din 1912, s'a tipărit în aceeași imprimerie și teza de doctorat a lui Ibrăileanu, Opera literară a d-lui A. Vlahuță, care de asemenea, a trebuit să fie distrusă din cauza numeroaselor greșeli de tipar. Fiind adevărat că neatenția la corectură pentru opera lui Hogaș a fost a însuși autorului, cui i-ar reveni răspunderea pentru studiul lui Ibrăileanu? E sigur dar că o împrejurare comună și necunoscută încă, în niciun caz dorința lui Hogaș de a-și corecta singur volumul, a hotărât soarta primei ediții. Pe de altă parte tot atât de sigură este supravegherea de către autor și numai de el, a corecturilor pentru ediția «bună», cum îi spune d. Sadoveanu. Mai cu grijă de corecturi, nu-l făcuse pe Hogaș «dezastrul» tipografic al primei ediții, ci hotărârea de a-și prezenta opera la premiul academic Adamachi, în vederea căruia ținea să-și treacă volumul din ortografia revistei ieșene în ortografia Academiei. Faptul e cunoscut de altfel chiar dintr'o notă redacțională a Vieții Românești, la rubrica Miscelanea, din nr. 5—6 pe Mai—Iunie 1915 (vd. Introducerea la ed. n. vol. I). Nota fiind din 1915, se înțelege că grija de corecturi a autorului privește ediția «bună» din 1914 și nu pe aceea

din 1912, de care, cu oricâtă înduioșată prietenie, Hogaș nu poate fi făcut răspunzător. Dar în cele din urmă chestiunea nici nu este de o însemnătate deosebită. Și dacă totuși am semnalat-o, este pentru că adevărul, mare sau mic, are același drept de a fi restabilit.

Mai interesantă pare să fie însă discuția colaborării Hogaș-Ibrăileanu și a nedumeririlor iscate de tipul reeditării. Astfel, privitor la cenzura impusă de G. Ibrăileanu textului inițial, cenzură foarte riguroasă, dacă este să ne luăm după Prefața postumă, în care autorul se plânge că severitatea criticului i-a redus opera dela «cinci volume formidabile» la «singurul și nevoșul volum de față» (e vorba, firește, de Pe drumuri de Munte, 1912), am afirmat ca încheiere că «în orice caz, chiar cu pasagiile tăiate, opera ar fi fost cu foarte puțin mai voluminoasă». Intemeiam această concluzie pe studiul amănunțit al manuscriselor, de care mă servisem fără să se vadă, precum și pe cercetarea tot atât de amănunțită și tot nearătată, a textelor succesive din revistele Asachi, Arhiva și Viața Românească. Lumea dela noi nu pare obișnuită cu munca de bibliotecă, dacă nu devine publică; și se încrede numai în «aparatură științifică» al unei ediții, ceea ce este semn de aspirație la maturitate, dar e și semn de cultură tânără. Ne mai întemeiam de asemeni concluzia pe cercetarea atentă a prefeței înseși: gluma cu cele «cinci volume formidabile», devenite de altfel peste câteva rânduri (pentru ca intenția de bază să fie mai susținută), «o întreagă bibliotecă», e prezentată de autor, cu evidente scopuri umoristice, ca partea serioasă a prefeței, iar afirmația că, scriind cum a scris, a vrut să reformeze «subiectiv», literatura călătoriilor apăsătoare până la el pe «drumul obiectiv, didactic și aproape geografic», capătă înfățișare de parte glumeață. Sub această complicație umoristică, e limpede însă că gluma, care nu trebuia luată în seamă altfel, e în cele «cinci volume formidabile», echivalând apoi, după legea de respirație a pieptosului scriitor, cu o «întreagă bibliotecă», iar lucrul serios e în felul cum concepea el literatura călătoriilor. Dar editorul, care înțelesese să studieze variantele pentru sine, în vederea textului curat, și încercase o ediție «pe credit personal»,

dând cetitorilor numai concluziile acestui studiu, n'a fost crezut; și nici prefața în chestiune n'a fost crezută mai mult în ceea ce îi constituia fondul, luându-i-se partea de glumă ca plângere ade-vărată, iar partea serioasă ca glumă.

După amintirile d-lui Sadoveanu însă (amintiri destul de vagi, de îndată ce, împotriva arățărilor noastre, se poate înțelege că însemnările de călătorie au trei variante tipărite în cele trei reviste unde au apărut pe rând. În fapt, jumătate din ele, adică În Munții Neamțului, s'a tipărit numai în Viața Românească și apoi direct în volum. Vd. Introducerea la vol. I) opera lui Hogaș, așa cum o cunoaștem azi, e doar varianta rezultată din «epurafia înțeleaptă», la care a supus-o Ibrăileanu. Nici d. Șerban Cioculescu, amator cunoscut al confruntării de texte, n'a crezut în totul pe editor. Mai științific poate i s'a părut să plece dela o «convorbire telefonică» cu d. Sadoveanu, «martor redacțional al «dramei» lui Hogaș»; pe această cale, i s'a «confirmat temeiul plângerii scriitorului cenzurat de critic», primind totodată îndemnul să compare textele succesive din Asachi, Arhiva și Viața Românească. Și criticul s'a conformat (C. Hogaș. Pe Drumuri de Munte, I, Revista Fundațiilor Regale, nr. 9, Sept. 1944). Trebuia să rezulte din această a doua muncă pe aceleași pagini că «proporțiile tăeturilor» impuse de Ibrăileanu, sunt cele arătate în prefața postumă și că, pe de altă parte, amintirile d-lui Sadoveanu, cum însuși declarase într-o împrejurare noului editor, «nu suferă desmințire». Criticul este însă, după cum se știe, un cercetător obiectiv. Mai întâi ușor sugestionat de amintirile «martorului redacțional», pornește la cercetarea din nou a chestiunii; observă că Hogaș încă de pe când nu i se aplica cenzura lui Ibrăileanu, adică în textele comune ale Amintirilor dintr-o călătorie din Asachi și Arhiva, înlocuise singur unele barbarisme și neologisme («necesarele-trebuincioasele», «de ordinar-de obicei», «superioara-stareța»), totuși, surprinzător, «nicăieri nu se poate constata evoluția scriitorului către un lexic epurat de barbarisme și neologisme»; cât privește textele comune din cele două reviste plus Viața Românească, pe care știm că Ibrăileanu le-a putut controla, d. Cio-

culescu ajunge la «încheierea că circa o treime... a fost sacrificată», că fie și cu această treime raportată ipotetic la opera întreagă (proză literară, conferințe, articole și versuri) «tot nu s'ar atinge proporția (tăieturilor n. n.), indicată de Hogaș» și crezută de d. Sadoveanu, că «Hogaș a exagerat așadar enorm, plângându-se că ar fi putut publica, după placul lui și necenzurat de Ibrăileanu, cinci volume», «așa cum se lăsaseră convinși de ieremiadele autorului colaboratorii dela Viața Românească, sau măcar d. Mihail Sadoveanu». Cu alte cuvinte, se confirmă în totul concluziile noastre din Introducerea la volumul I, fiind acum limpede că telefonul și amintirile, putând provoca lungi studii suplimentare, nu aduc în cazul cel mai bun, niciun adaus științific. (Procedarea d-lui Șerban Cioculescu a avut însă și un caracter deductiv. Căci nu numai telefonul d-lui Sadoveanu l-a pus pe drumul bibliotecii; prefața postumă cu «plângerea» lui Hogaș, cu «ieremiadele» lui, a jucat de asemenea un rol hotărâtor. Dar, după cum s'a văzut, autorul nu se plângea, ci glumea complicat: lectura prefeței, mai atentă, e pe deplin lămuritoare).

Acum mai este o întrebare: cui se datoresc tăieturile, atâtea câte sunt? Lui Ibrăileanu, lui Hogaș însuși sau amândoror laolaltă? Noi admiteam, pe baza manuscriselor studiate, că autorul se corecta uneori și singur; d. Sadoveanu crede încă în condeiul decisiv al lui Ibrăileanu și d. Cioculescu de asemeni, primul servindu-se de memoria sa, al doilea de textele tipărite. Tată însă că aceste texte, în chiar citatele d-lui Șerban Cioculescu, arată că Hogaș nu era un talent impetuos, că expresia lui în formă dintâi nu creștea dela sine ca un stufăriș, ce urma să fie tuns mai târziu de altcineva. În Amintiri dintr'o călătorie, pasajul cu călugărița-Meduxă (părul-șerpi, nasul-plisc, buzele — «una la cer, alta la pământ» și «două ragbile de dinți») avea o formă foarte dezvoltată (cam 30 de rânduri de tipar) în Asachi, numai dezvoltată (fără cam 10 rânduri) în Arhiva și redusă la ceea ce se cunoaște din volum (cam cu încă 10 rânduri) în Viața Românească. Cum Ibrăileanu intervine numai în părțile republicate din Arhiva în Viața Românească, reducția din Asachi

la Arhiva, când autorul nici nu cunoștea încă pe critic, este a lui Hogaș, cum observasem din manuscrise. Cu toate acestea, confirmarea concluziei că scriitorul manifestase și el dorința de a se exprima mai neaoș (ceea ce concordă cu orientarea lui preporanistă. Vd. Introducerea și conferințele adăugate la acest volum) și că el-însuși își revedea critic scrierea (ceea ce se poate vedea din manuscrise și coincide, atât cu grija de «stil», evidentă în orice fel cât și cu lungul proces de împlinire și maturizare scriitoricească, întrerupt de atâtea ori. Vd. Introducerea), nu e formulată. Fără să fi exclus sau să excludem acum sfatul, sugestia și nici intervenția directă a altcuiva, colaborarea Hogaș-Ibrăileanu, cum i s'a zis pe bază de tradiție orală și amintiri, rămâne așadar o poveste istorico-literară cam prea înflorită pentru critic și tot atât de prea serioasă pentru scriitor. După ce ediția noastră își va fi împlinit rostul ei de largă circulație, vom satisface poate cândva setea unora de «varianțe», chiar dacă vor fi, după cum noi le știm, nesemnificative pentru compunerea internă a scriitorului; vom lăsa atunci sacrul «aparatură științifică» să devină aparent și, susținând vizibil concluziile vechi, să suplinească pentru toți creditul, neobținut de ediția căreia, fără să fie simplă, i-am zis «simplicissimă». Evident, n'am înțeles niciodată și nici nu vom înțelege vreodată, patima piliturii nesemnificative a variantelor, studiul textelor părăndu-ni-se însă totdeauna util în stabilirea unui text curat și practicându-l. Această știință mărunță se satisface prin rezultate practice și clare, «gratuitatea» ei devenind curioasă. Sperăm că oricât de tânără ne-ar fi cultura, ea cuprinde totuși câteva capete de oameni, care nu sunt anulate de extaz în fața «documentației», care nu documentează, în fața viciului erudiției, cu alte cuvinte. Știm bine că d. Șerban Cioculescu, în mod efectiv, contribuie la maturizarea culturii românești. De aceea, cu atât mai mult, n'am înțeles foarte bine la d-sa încercarea de a da o serie de variante, studiul său suplimentar confirmând însă încheierile noastre; și n'am înțeles deloc dorința, cu miez de imputare, ca în ediția discutată să se fi ales dintre «fragmente suprimate... numai acelea care înlesnesc într'un fel întregirea fizionomiei lui Hogaș»,

deoarece trăsăturile noi, pe care le descoperă d-sa sunt «tendința anticlericală», «verva savantă», «atitudinea laică», «oroarea constrângerii monahice și nereverența religioasă», «mitul omului primitiv și cultul naturii», adică identitatea morală stabilită în Introducerea volumului I și în critica mai veche.

Volumul II al acestei ediții, apărut acum, se numește în subtitlu Răzlețe și Diverse. L-am numit astfel, fiindcă nicio parte dintre câte îl compun, nu aparține propriu zis, însemnărilor de călătorie. Abia dacă La Pângărați, Părintele Iovinadie, Cucoana Marieta și Simplă amintire au câteva atingeri cu acest fel de literatură; în cea mai mare parte, volumul conține «amintiri» din copilăria tecuceană, amintirile studentului dela Iași, amintirile maturității nemțene, unele politice tot din Piatra, dar toate organizându-se mai strâns decât amintirile de călătorie, încadrând figuri de provincie moldovenească de altădată și aspirând fie la rotunzimea nuvelistică, fie la povestirea din ce în ce mai gen Creangă. Poate că Amintiri ar fi fost subtitlul cel mai potrivit, dacă autorul însuși, socotindu-și opera principală încheiată, n'ar fi zis unora Amintiri răzlețe (Gheorghe Panu), sau pur și simplu Răzlețe (La Călugărie). Ne-am oprit așadar la subtitlul folosit de Hogaș însuși, făcându-l să cuprindă restul cam eteroclit al operei, de unde și celalt subtitlu Diverse pentru «adaos».

Materialul volumului II strânge la un loc tot ce a mai tipărit scriitorul însuși pe lângă însemnările de călătorie din volumul I, tot ce s'a tipărit după moartea lui, precum și ceea ce, ne fiind încă tipărit, am mai putut scoate din manuscrise; volum deci de «răzlețe», postume și inedite. Dintre, așa zicând, antumele lui Hogaș (Cuconu Ioniță Hrisanti, Cucoana Marieta, Părintele Iovinadie, Gheorghe Panu și La Pângărați) numai La Pângărați, deși cu totul remarcabilă ca satiră a vieții călugărești, a rămas să se tipărească abia acum întâia oară în volum; calitatea satirică și deosebita ei putere de evocare, face inexplicabilă rezerva editorilor anteriori, cari au lăsat-o până azi neculeasă din paginile Vieții Românești (nr. 5, Mai 1911), unde a publicat-o autorul. (Celelalte au reapărut din aceeași revistă, fie despărțite în volumele unei colecții populare — «Că-

minul», 1916 — fie, împreună, în volumul «Cărții Românești» Cuconu Ioniță Hrisanti, 1937). Și tot pentru prima dată în volum apar cele trei conferințe din «adaos». Poștume sunt numai La Călugărie (Revista Fundațiilor Regale, nr. 6, Iunie 1941) și Mustețile și Politica (Preocupări Literare, nr. 10—11, Sept.—Oct. 1942). Despre inedite (Simplă amintire, Amintiri din copilărie, Document omenesc, Noroc fără minte, Fragment din La Pângărați, «Moldovenisme» și Cultura în Moldova, trebuie să spunem că, extrăgându-le din manuscrise, le-am recunoscut ca nepublicate, deși una se cheamă Document omenesc după rubrica «Documente omenesti» a marelui reviste ieșene, unde urma probabil să apară, dar unde n'am dat peste ea, iar alta și anume «Moldovenisme», se termină cu promisiunea «Asta în alt număr», ceea ce o arată ca manuscris publicat, dar n'am descoperit revista unde a putut apărea. (Restul indicațiilor bibliografice, privind volumul de față, se găsesc în Introducerea la vol. I).

Ultimele srieri ale lui Calistrat Hogaș evocă date și aspecte din biografia sa; dintre date, anul nașterii e cea mai însemnată, iar dintre aspectele biografice mediul familial din casa Protopopului Gheorghe și a Protopopoaiei Mărioara și atmosfera de provincie patriarhală a Tecuciului, a Iașului și a Pietrei, cu chiollanuri, cu poșne și sindrofii, sunt cele mai seducătoare. Dar totodată ultimele lui scrieri arată și evoluția atâr de înceată la acest scriitor către expresia mai deslipită de canoanele stilistice quintilianești, mai puțin confectionată, mai directă și de aceea mai liberă și mai firească. Amintirile studențești din La Călugărie și Amintiri din copilărie, par scrise chiar în anul morții, 1917. În cuprinsul ȋrimelor, despre Curierul de Iassi al lui Balassan, ni se vorbește astfel: «...bătrânul «Curier» de acum jumătate de veac...». Adăugând 50 de ani la 1868—1869, anii de studenție ai scriitorului, căpătăm data de 1918—1919. Dar Hogaș moare în 1917, ceea ce însemnează că expresia «acum jumătate de veac» a fost preferată de autor ca mai literară față de indicația precisă «acum 48 sau 49 de ani». Aceleași amintiri studențești conțin, între alte indicații biografice, o arătare indirectă a datei de naștere.

D-ra Sidonia Hogaș (Tataia — amintiri din viața lui Calistrat Hogaș, 1940), cu privire la această dată, afirmă: «... în anul 1849, în ziua de 19 April, gemen cu o fată, Lucia, în viață încă, s'a născut Calistrat Hogaș cel de mai târziu». Dar în contra datei propusă de d-ra Hogaș, avem statul personal al profesorului, în care anul nașterii e 1847, avem actul de naștere al surorii gemene din 1852 și mai avem o indicație, tot a d-rei Hogaș, în cuvintele: «După actul de naștere și de botez nr. 4.921 din 1865, dela Mitropolia-Moldovei și Sucevei, ar fi născut în 1848». Care este atunci anul nașterii lui Calistrat Hogaș? Noi ne-am oprit asupra lui 1848, fiindcă se găsește, potrivit afirmației oricât de confuze de mai sus, într'un act oficial neinfluențat de vreun interes al scriitorului. Aceeași dată de altminteri rezultă și din «amintirile de student». În «vara anului 1868», scriitorul e dus de tatăl său la Mitropolie, în fața lui Calinic Miclescu și, cu învoirea acestuia, e lăsat aci, unde i se dă locuință pe tot timpul cât va urma învățăturile în Universitate; pentru hrană, studentul dă lecții particulare în oraș, întâi unui elev de cl. III-a gimnazială, poreclit mai târziu «Budușcă» și care nu e altul decât, după cum se mai știe încă, viitorul P. V. Grigoriu, nepot al lui Edgar Quinet și traducător de versuri la Convorbiri literare. Dar apoi dă tot un fel de lecții unui tânăr Karl, cam de seama sa, neidentificabil azi. Acest Karl apare însă după o serie întreagă de întâmplări dela lecțiile cu «Budușcă», întâmplări care au trebuit să-i mănânce studentului ceva timp, așa că într'un fel putem ști că al doilea elev este din 1869. Față de micul Budușcă, acesta era un elev sui-generis, destul de înaintat ca vârstă și destul de înapoiat ca învățătură. Ne interesează însă numai vârsta lui. Mamă-sa, la întrebarea studentului, îi mărturisește cu oarecare codire de situația lui de subnormal ca fiind de «vre-o optsprezece ani...». «Optsprezece ani! exclamă Hogaș, va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine: atunci am putea lega chiar prietenie amândoi». Că mama acestui Karl declarase vârsta adevărată sau nu a feciorului ei, e altă chestiune. Fapt este că dacă noul elev ar fi avut atunci optsprezece ani, Hogaș ar fi avut numai cu trei mai mult decât el, fiind de douăzeci

și unu de ani în 1869. Socoteala e deci limpede: scăzându-i-se vârsta, studentul de atunci era născut la 1848.

Însfârșit, *La Călugărie* mai interesează, dimpreună cu altele din acest volum, exclusiv literar. Ultimele scrieri ale lui Hogaș, spre deosebire de însemnările călătorului, sunt foarte apropiate de felul marelui Creangă. Afinitatea lor scriitoricească a fost menționată deseori. Nouă ni s'a părut că, între ceea ce e mai cunoscut din opera fiecăruia, sunt mai multe deosebiri decât asemănări. În deosebi cărturărismul lui Hogaș și înclinarea lui descriptivă (înclinare orășenească, absentă în literatura poporului și a lui Creangă), ne-au împiedecat să resimțim plăcerea pe care o înlesnesc din plin Amintirile din copilărie ale humuleșteanului. Fie că *La Călugărie*, fiind scrisă târziu în apusul vieții, când autorul își va fi dat seama de ușoara artificialitate a formulei sale literare de tinerețe, e mai liberă de atitudinea autorului-cărturar (procesul acesta de, să-i zicem, deculturalizare a stilului, este evident chiar dela Amintiri dintr'o Călătorie la În Munții Neamțului), fie pentru alte motive, scrierea pare ieșită în adevăr din cea mai caracteristică dispoziție a unui alt Creangă. Și nu e atât vorba de anticlericalismul bucății, trăsătură totuși puternică, poate n-a puternică decât la Creangă însuși, cat de gratuitatea efectelor de umor, acea stare continuă de haț euforic, care în însemnarile lui de calator abia se întrevede printre reminiscentele de lectură și glumele de bibliotecă sau catedră. În același timp, stilul însuși e mai spontan. În acest sens, Hogaș se liberează cu totul de fraza croită după un patron stilistic, după tiparul și recomandările Poeticei, mai cu seamă în puținele pagini de Amintiri din copilărie. Inversiunea, metonimia, apostrofa, propopoeia și toate celelalte figuri ale gramaticii stilului sau stilisticii, au făcut loc nu numai scrisului simplu și direct, dar — chiar scrisului nescryptic, adică stilului oral, pe care îl determină asociația liberă, starea sufletească de moment, spontaneitatea amintirii și nu modelul cărtuiăresc. « La urma urmei, își începe el amintirile din copilărie în tonul lui Creangă, tot e mai bine să scrii despre ale tale decât despre ale altora; căci dacă, mai cu seamă, ai condei cinstit, apoi, în loc de o dată îți trăiești vicața

de două ori; și tot e mai bine să fi-o trăești de două ori decât odată. Căci viața asta oricât ar fi ea de amărită și de sbuciumată, dar tot se cheamă că te-ai încălzit la lumina soarelui, te-ai răcorit în suflarea vântului, te-ai răsfățat în verdeața și în florile primăverilor... » etc., etc.

Volumul acesta, pe lângă ineditele și postumele pe care le adaugă la cele câteva antume mai puțin cunoscute decât însemnările de călătorie, pe lângă lămuririle biografice pe care le poate da și de asemeni pe lângă însemnătatea de a conține La Pângărați și La Călugărie, adică cele mai frumoase amintiri mai scurte ale lui Hogaș, interesează așadar cel puțin în aceeași măsură prin părăsirea totală, în unele bucăți, a exprimării curbe și largi, a împletiturilor de efect și a spiritului de om învățat. Termenii acestei evoluții încete sunt propuși cetitorului de întreaga sa operă și chiar numai de volumul II, în care amintirile cuprinse arată singure cărei perioade stilistice, din cele două, aparțin.

VLADIMIR STREINU

LA PÂNGĂRAȚI

— Ei, cum ți se pare Nectarie? mă întrebă Grigoriță, tovarășul meu de drum, pe când scoboram dealul Biserica-nilor, spre Viișoara.

— Cum să mi se pară?... Un om de toată isprava, da' nu 'nțeleg, ce minte la dânsul să se călugărească? Un om în puterea vârstei, frumos în puterea cuvântului, voinic, fără nici un beteșug și, mai presus de toate, cu o fire așa de veselă și de deschisă, nu pricep cum de i-a trăsnet prin gând să-și pue capul sub comanac?

— Ei, cum!!... Dragostea bre, dragostea, pârdaľnica de dragoste, mânca-o-ar câinii!... răspunse Grigoriță cu ciudă, oarecum și cu parapon.

— Cum dragostea?...

— Cum!... Iac' așa; or fi vre-o zece ani, a 'ndrăgit o fată frumoasă din Huși, și-au jurat credință veșnică unul altuia, fata a murit, el s'a ținut de cuvânt și s'a călugărit.

— Da?... Ei bine, atunci, măi Grigoriță, eu sunt de părere ca toți cei ce juruesc credință veșnică fetelor, să rămână stingheri; căci, mai la urmă, numai așa, cred eu, că pot ajunge să facă ei niște borșuri cu fasole și cu sfecle așa de minunate... Nu, zău, ia spune drept, măi Grigoriță, mai mâncat-ai tu de când ești un borș așa de strașnic ca cel făcut de părintele Nectarie Lușcanu?

— Mă miram eu, să nu-ți dai în petec, răspunse el indignat.

— Și iată pentru ce nădăjduesc, așa dar, continuai eu, trecând peste indignarea lui, să mănânc și la tine foarte curând cel mai teribil borș cu fasole de pe fața pământului, deoarece, pe cât am aflat, prea juri, și tu, credință nestămutată celor garduri cu zăbrele de prin cea Precistă.

Grigoriță se uită furios la mine, se înroși până'n vârful urechilor, dădu să zică ceva și nu zise nimic.

Când ajunserăm de vale, stăturăm un minut să ne gândim.

— Știi ce una, măi Grigoriță? zisei eu; tot mai este până în seară; hai să mergem încaltea și la Pângărați; mânem acolo peste noapte și, mâni pe la o vreme, sântem înapoi la Piatra.

— Să mergem, da' drept ți-o spune, când mă gândesc să dau ochi cu Stratonice, mai, mai, că mi se taie pofta de Pângărați.

— Am auzit și eu, ce-i drept, că Stratonice, egumenul dela Pângărați, e un călugăr sgârcit și hursuz; dar, mai la urmă, ce avem noi cu sgârcenia, hursuzlucul și cu toată mutra lui popa Stratonice? Eu vreau să văd Pângărații și-atâta tot.

— Atunci să mergem; da' de l-om găsi pe Vavila în toane bune, apoi să știi că trei zile nu ne mai urnim din Pângărați.

— Da' ce mănăre-i Vavila tău, măi Grigoriță?

— Vavila-i cămărașul mănăstirii, el învârtește toate și pe Stratonice pe deasupra. Când se mânie Vavila, Stratonice oricât îi el de hursuz și de amarnic, tace chitic și nici nu crâcnește; și-l duce Vavila de nas pe Stratonice, cum îi trăsnește lui prin cap.

— Trebuie să fie un drac la mijloc, măi Grigoriță, că nu prea se lasă ei, călugării, așa de lesne, să fie duși de nas de oricine.

— Apoi, dă... spun gurile rele, că mama lui Vavila era o femeie al dracului de frumoasă și de sprâncenată, pe când Stratonice era tânăr... mai știi...? Oricum, însă, vorba ta, un drac trebuie să fie la mijloc.

— Dacă-i vorba pe așijderea, măi Grigoriță, apoi să știi că trei zile și trei nopți nu ne mai urnim din Pângărați; ș'apoi vorba ceea, nici acasă nu-i de coasă.

Tăiarăm peste podul dela Viișoara, cotirăm la dreapta și apucarăm drumul mare ce duce spre Pângărați, și deacolo mai departe, printre munți, până la Prisăcani, la granița ungurească.

Soarele de-abea scăpătase după amiază și căldura unei arzătoare zile de Cuptor era în toiul ei; un vânt, însă, ușor, ce veșnic suflă dinspre apus și umple cu răcoare văile largi ale Bistriței, precumpănea arșița ucigătoare a aerului înflăcărat și ne dădea puțința de a merge, sprinteni încă și scutiți de sudoare, prin noianul de foc al văzduhului aprins. De după perdeaua înaltă de brazi, Bisericanii, pe care îi părăsisem, se iveau pe dreapta în răstimpuri priviiilor noastre, cu turnurile lor scânteietoare de lumină și cu cingătoarea lor puternică de ziduri albe; pe stânga, largul văii gemea sub belșugul greu al sămănăturilor, ce se legăna în valuri verzi, înflorite sau aurii, sub suflarea domoală a vântului de vară; mai departe, zarea înaltă era închisă de coamele neclintite ale munților negurii din miază-zi. Drumul neted și larg se desfășura înaintea noastră gălbui și lung, iar pe alocurea, câte un picior de munte mai îndrăsneț îi dădea parcă un ghiont, îl frângea în două, și drumul murea în desișul negru-verde a doi munți parcă împreunați. Dela o vreme, însuși vântul fu biruit de arșița covârșitoare a zilei, și adierea lui răcoroasă se schimbă într'o răsuflare de flacări ce părea că izvorăște necurmat pe gâturile de văi largi ale munților învăpăiați. Tăiarăm la dreapta prin hucăguri și, la o cotitură mai largă, unde Bistrița, obosită oarecum de iuțea mersului ei și adunată în genune, se odihnește o clipă pe o așezătură mai revărsată a patului său, intrarăm în apă. Plute lungi de dulapi noi lunecau mai iute decât apa, la răstimpuri rari, în preajma noastră, iar bărbatul cărmaci și nevasta dălcăuș, înfipti, parcă, în plută pe picioare vânoase, stăteau drept și neclinți, cu mâinile încheștate pe

boldul cârmei, gata să tragă când la «câmp», când la «pădure», spre a se împotrivi ademenirii apelor viclene, care-i târau spre vaduri primejdioase... Și mânați de repejunea șivoiului rădeau în goană cu chipurile lor încremenite pânza deasă a pădurilor, ș'apoi se mistuiau la vale și fără urmă, cu plută cu tot, pe luciul depărtat al apelor.

Eșirăm din apă și ne urmarăm drumul.

Dela o vreme Pângărații începură a se zări pe sprânceana pleșuvă și înaltă a unui deal de pe dreapta, și, dacă turnurile bisericii nu și-ar fi rădicat în aer crucile lor scânteietoare, ai fi luat această mănăstire drept unul din acele castele medievale zidite la locuri tari spre întâmpinarea restriștelor de tot soiul a vremurilor de atunci. Atât de înalt, de puternic și de neclintit e brâul de ziduri, ce încinge locașul sfânt al lui Vodă Lăpușneanu.

Când soarele sta să apună, cotirăm la dreapta pe drumul de țară, ce duce spre Pângărați, și nu scăpătase încă după piscurile păduroase ale munților Străjii, când, ôbosiți de drum și colbăiți, intrarăm înlăuntrul mănăstirii prin poarta înaltă de stejar ferecat, sprijinită pe puternice țâțâni de fier și deschisă în toată largimea celor două laturi uriașe ale sale.

Eu vedeam Pângărații pentru întâia oară; tovarășul meu, însă, îi cunoștea bine, și cu atât mai bine îi cunoștea, cu cât mai toate mănăstirile mari sunt croite, aproape, pe același plan de gospodărie; iar Grigoriță, care, în copilăria lui, fusese crescut la mănăstirea Vorona sub privigherea dichiului Ghenadie, înaintaș, mai târziu, în egumenie lui Nichita, la mănăstirea Bistrița, urma, deci, să cunoască și el, din teorie cel puțin, cotloanele multe și mărunte ale Pângăraților. Astfel nu fui de loc mirat când, sub cârmuirea lui, mă trezii deadreptul la arhondaric. Sala întinsă și pustie, în care intrarăm deocamdată, răsună a sec sub pașii noștri; ușile cafenii ale încăperilor se înșiruiau posomorîte și înalt tăiate în privazurile de pereți albi ale amânduror laturilor intrării largi, și nici o suflare omenească nu se părea că le

însufletește... Tușirăm puternic fără să avem nevoie și cineva ne răspunse la fel de prin tuspătru unghiurile depărtate ale bagdadiei... Grigoriță era pe punctul de a pleca să caute pe cineva, când o ușă lăaturalnică se deschise și che-narul ei se umplu cu înfățișarea neagră, păroasă și sburlită a unui călugăr înalt și plin de pânțece...

— Blagoslovește, părinte Varsanufie, auzii pe tovarășul meu zicând.

— Domnul! răspunse călugărul cu glas răgușit și gros; și, de sub niște sprâncene puternic sburlite și colțuroase, aruncă repede spre mine și pieziș o coadă de ochi întunecată.

Privii lung și mirat pe acest călugăr, care, nitam-nisam, se uita chiorîș la mine, și care, dealtmîntrelea, își îndreptătea pe deplin numele-i tot așa de sburlit ca și dânsul, nume ce aducea mai de grabă a un strănutat de capră răpciugoasă decât a nume omenesc.

— Ce potriveală! exclamai eu în gând, ca răspuns la coada de ochi a părintelui Varsanufie.

Totuși, cu îndemânarea unei vechi obișnuinți, călugărul desprinsese dela cingătoarea-i îngustă de piele unsuroasă un smoc de chei lustruite și lungi, puse mîna, fără alegere, pe cea trebuitoare, o vîrî iute și fără potriveală în broasca unei uși și ni se deschise o odaie încăpătoare și luminoasă, cu două paturi curat așternute cu saltele de pistră și cu macaturile de cit gros și înflorit; o masă albă de brad, între paturi, două scaune de lemn la cele două capete ale mesei, într'un colț un dulăpior grosolan de stejar, cu lighean de alamă și cu ibric la fel, un prosop aninat într'un cui bătut după ușă, — alcătuiau toată îmbrăcămintea simplă dar îndestulătoare a odăii.

— Și acum, întrebarăm noi, după ce ne puserăm pălăriile pe masă și bețele prin colțuri, cum am face noi, părinte Varsanufie, să vedem pe cuvioșia sa, părintele egumen? Am voi să căpătăm dela sfîntia-sa blagoslovenia pentru mas noaptea asta în mănăstire, fiindcă-i târziu și nu ne putem întoarce la oraș.

— Apoi l'îți găsi d-voastră la stăreție, domnule Grigoriță, dacă n'a fi plecat la târg.

— Da' dac'a fi plecat la târg, întrebai eu, amestecându-mă în vorbă, dela cine cerem noi blagoslovenie de casă și masă în mănăstire pentru noaptea asta, părinte Varsanufie?

— Apoi îți găsi d-voastră pe părintele Vavila, răspunse el scurt cu glasul răgușit.

Și cu aceeași coadă de ochi piezișă și întunecată mă privi părintele Varsanufie de sub aceleași sprâncene puternic sburlite și înalt colțuroase.

Nici atunci și nici mai târziu n'am putut pricepe dușmănoasa coadă de ochi a părintelui Varsanufie.

Scuturarăm, pe cât cu putință, cu mâinile în loc de perie, colbul de pe noi, dădurăm de două-trei ori cu apă răce pe față, trecurăm prin păr, în loc de pieptene, toate cele zece degete resfirate ale amânduror mâinilor noastre, și ne găsirăm, astfel, în starea cea mai potrivită spre a ne înfățișa înaintea prea cuvioșiei sale părintelui Stratonic, starețul mănăstirii.

Grigoriță al meu, pe lângă toate cotloanele sfintelor locașuri, cunoștea și toate sfintele cotloane ale vieții și regulilele călugărești.

Astfel scoboiirăm o scară, urcarăm alta, cotigirăm prin câteva săli singuratece și largi, străbăturăm toată lungimea unui cerdac dela al doilea rând, cotirăm la dreapta prin alt cerdac, ce făcea unghi cu cel întâi, și ajunserăm la stăreție. Un băiețuș frumos, ca de doisprezece ani, îmbrăcat foarte curat țărănește, ne eși înainte și ne întrebă ce poftim.

— Cuvioșia sa, părintele stareț, a fi acasă? întrebă Grigoriță.

— Acasă, da'ți mai aștepta d-voastră o leacă, pân'a sfârși sfinția sa rugăciunea, răspunse el.

Și, poftindu-ne să stăm pân'atunci pe o bancă, ce se afla în cerdac, intră înăuntru.

— Da' ce rugăciune, măi Grigoriță, la vremea asta? întrebai eu.

— Da' n'auzi că toacă de vecernie? Și starețul, când nu se duce la biserică, își face rugăciunea acasă.

Peste câteva minute, băiețașul ne pofți la părintele stareț.

— Blagoslovește, prea cuvioase, zise Grigoriță cu glas rădicat dar totuși foarte cuviincios, fără a bate în ușă; și ținându-se drept dinaintea intrării, aștepta să-i vină blagoslovenia din lăuntru.

Un mormăit gros ce aducea, totuși, a glas omenesc, străbătu din lăuntru până la noi: era blagoslovenia de intrare.

Intrarăm.

Prea cuviosul Stratonie, răsturnat cam pe-o parte și răzâmat pe o pernă de catifea vișinie, stătea în fundul odăii pe un divan larg și îndemănos, îmbrăcat cu adamască roșie împodobită cu flori răsărite și mari de mătăasă albastră; dreapta-i atârna molatec în afară de marginea divanului, iar degetele-i scurte, albe și grăsulii rosteau a lene un șirag de metanii lungi cu boabe mari și scumpe de chilimbar limpede și gălbui. Cuviosul Stratonie nu era om uit, sau, cel puțin, trebuia să fi fost frumos în zilele lui; și dacă firea nu-i dăduse cine-știe-ce statură înaltă și puternică, și dacă traiul tihnit al sfântului său cin îl înzestrăse cu un adevărat pânțec de egumen, apoi aceasta nu însemna că toate mamele sprâncenate ale tuturor Vavililor nu se vor fi dat roabe ochilor lui negri cu priviri ascuțite, scânteetoare și pline de patimi lumești... Un păr îmbelșugat ce bătea în cărunț îi acoperea capul, iar din privazul la fel al barbei și musteților lui stufoase răsărea brusnat fața-i rotundă, rumână și grăsulie... Cu năpaste să-i fi dat cincizeci de ani.

— Sărutăm dreapta, prea cuvioase, zise Grigoriță de departe, cu o evlavioasă mlădiere de glas potrivită împrejurării; și, cu mers lin de șopârlă și cu încovoierea de mijloc reglementară, se apropie smerit de divanul prea cuvioșiei sale.

— Mulțămesc, răspunse el, fără a se urni de cum stătea răsturnat, și-i întinse, spre sărutare, dosul rotund al mâinii sale albe și grăsulii cu metanii cu tot.

Grigoriță îi sărută mâna.

— Da' dumnealui...? întrebă el cu glas aspru, arătând înspre mine.

— Domnul X, un prietin al meu.

— Domnul X...? A...! Da... Pe dumnealui îl cunosc din nume; îmi spunea cineva despre dumnealui că era cât pe ce să fie pus la închisoare din pricina amestecului într'o daraveră a unor răzeși dela Dorna, care nu-l privea; adevărat'ii tinere?

— Adevărat, prea cuvioase.

— Avea dreptate prefectul, după cum îmi spunea, zise el întinzându-mi spre sărutare același dos de mână grăsulie cu metanii cu tot; avea dreptate... D-voastră, tineretul de azi, cu capul aprins, cum sânteți, vă amestecați și unde trebuie și unde nu trebuie... Avea dreptate...

— Vedeți, prea cuvioase...

— Și altăceva ce mi'ți mai spune? zise el tăindu-mi vorba; ia ședeți. Veniți dela Piatra?

— Din Piatra am plecat eri; astăzi venim dela Bisericiani, răspunse Grigoriță.

— A!... da... Dela Nectarie! Ce mai face el? Tot cu tiutiu iacă și cu țigareta lui cea de chilimbar de optzeci de galbeni își trece el vremea?

Nectarie avea, în adevăr, o astfel de țigaretă, cumpărată eftin dela un mezat, la care se vânduse averea unui mare boer scăpătat.

— De treabă om Nectarie, urmă cuviosul Stratonie, păcat numai că nu-i de călugăr, încheie el cu răutate, rotind mai repede șiragul metaniilor sale de chilimbar...

Ceva se răsvrăti în mine... O privire însă a lui Grigoriță mă făcu să dau altă întorsătură răspunsului de indignare ce simțeam că-mi stă pe vârful limbii.

— Doamne, prea cuvioase, întâmpina eu, când ați și prea cuvioșia voastră ce minunat borș cu fasole și cu sfeclă își pregătește singur pentru masa sa luxoasă părintele Nectarie!... Cu câtă măiestrie își croește și își coase tot el singur rasa și antereele sale! Cât de blând și de cuviincios întâm-

pină fără deosebire pe toată lumea ce vizitează Bisericiile! Și, mai pre sus de toate, câte milostenii împarte el pe la nevoiași, fără ca stânga să știe de ce face dreapta sa!...

— Fățărnicie, tinere, fățărnicie... doar eu îl cunosc de când se juca în durligi pe malul Bahluiului cu băieții de țigan... și uite-l astăzi egumen la Biserici!... Borș cu fasole!... Ei, tinere, borș cu fasole pe față și curcani fripiți pe din dos!... Milostenie! A fi făcând că are de unde!... ș'apoi cum să nu facă? Câte vădane tinere și câte fete orfane nu sânt pe meleagurile aistea! Și ce ți-a mai dat Nectarie, tinere, la masă, afară de borș cu fasole? mă întreabă Stratonie zâmbind cu ironie.

— Vărzări cu ceapă, prăjite în untdelemn, prea cuvioase, foarte bune și tot de dânsul făcute...

— Și ceva vinișor...?

— Apă răce dela cișmea, deasemenea foarte bună, numai cât lăsată dela D-zeu...

— Te miră că n'a făcut tot el singur și apa... Și de-aici încotro? Întrebă el, schimbând vorba și întorcând privirea spre Grigoriță.

— Inapoi la Piatra.

— O să mâneți aici?

— Cu blagoslovenia prea cuvioșiei voastre... miorlăi Grigoriță cu smerenia și ipocrizia cuvenită. Stratonie bătu din palme în semn de chemare și băiețașul cel de doisprezece ani răsări ca din pământ... așa de lin și de nesimțit deschisese el ușa și intrase înlăuntrul!

— Ia vezi să deschidă Varsanufie o odaie pentru dumealor. Și Glicherie să vie încoace, porunci el scurt, gros și posomorît.

— Dacă sânteți osteniți, urmă el adresându-se către noi, puteți merge în odaia d-voastră am dat poruncă să fiți îndestulați cu de toate până mâni dimineață...

Eșirăm.

— Bine, bre, ai înebunit? îmi zise Grigoriță. S'o mâniet călugărul și-o să mâncăm în ia'sară numai pâne cu apă.

— Ia te cărăbănește de-aici cu călugăru' tău cu tot, șopârlă mănăstirească; tu socoți că eu am învățat la dichiul Ghenadie toate fățăriile călugărești, cum le-ai învățat tu; îmi pare rău, c'a prins de veste la timp și-a schimbat vorba, că i-aș fi tras o soponeală!...

— Mă, tu ești nebun...

— Ia marș de-aici.

Ajunserăm la arhondaric.

Peste câteva minute ne călca și Glicherie din urmă.

Nu știu cum se făcea, dar în această mănăstire toate numele se potriveau cu omul lor. Varsanufie, spre pildă, era hursuz și sburlit; Glicherie în schimb era pur și simplu lipicios... Mierea, untul, zaharul, grăsimea, dulcele și toate lucrurile unsuroase și dulci, pe care le mânua el zilnic și de multă vreme, ca arhondar, ce se găsea, împărtășise fiecare dintre ele câte ceva din firea lor întregii înfățișări cleioase a cuviosului Glicherie. Limba, când vorbea, cu greu parcă i se desprindea de cerul gurii, și ai fi zis că nu vorbește, dar că desclee, mai de grabă, fiecă cuvânt ce pleoscăia sub truda anevoioasă a deslipirii... Pletele-i negre îi cădeau pe piept și-i țâșnea în lături barba-i tot lungă și neatinsă de pieptene; iar din privazul ei negru și spăriet, răsărea strămtă, boțită și bugedă fața cuviosului Glicherie, acoperită de o gălbineală lucioasă, umedă și grasă... Pe piept și pe șolduri, rasa-i oablă de șiac slujise, pe cât se părea, în toate împrejurările, de ștergar mâinilor sale și se schimbase, pe la locurile amintite, într'un soi de teletin cu lustru, scorojit și negru... Comanacul cam pe ceafă și fruntea-i lăsată de izbeliște se sileau să dovedească graba veșnică, în care se găsea cuviosul Glicherie, după trebile multe și fără de răgaz ale însărcinării sale de arhondar; de aceea iute intra, iute eșia și tot iute se mișca în toate părțile... iar când această grabă se mai amesteca și cu belteaua gurii sale, apoi în loc de vorbă te trezeai c'o oală de sarmale ce forfotia și... mai înțelege-te în vorbă după aceea cu cuviosul Glicherie, dacă-ți dădea mâna!...

— Da' d-voastră îți sta la masă acu, ori mai în urmă, desclee el în grabă și cum putu, intrând iute în odaia noastră și înclinându-se ușor cu mânila la piept.

— Când a fi gata, cuvioase, răspunse Grigoriță.

Și cuviosul Glicherie eși tot iute.

— De-o fi, măi Grigoriță, zisei eu după ce se depărtă călugărul, și Vavila tău tot de soiul lui Glicherie și al lui Varsanufie, apoi te duci la dracu cu toți Pângărații și cu toți Stratonicii tăi pe deasupra.

— Ei, ai să vezi, Vavila-i altă croială cu totul.

După câteva minute, același Glicherie, trudindu-și limba în gură, ne dău, cu vai nevoie, de veste, că masa era gata.

Merserăm în sofrageria arhondaricului, o sală imensă și pustie, unde, pe capătul unei mese goale și lungi cât drumul la Erusalim, ne așteptau două tacâmuri, pe care deabia le puturăm zări și nimeri sub lumina slabă a unei lumânări de său, așezată într'un sfeșnic scurt de tinichea murdară. Câteva masline sbârcite și mici pe fundul unei farfurii, un strop de borș cu fasole, pe fundul adânc al unui castron, pe altă farfurie patru ardei copti umeziți cu oțet, pe un talger două chiftele de cartofe, alcătuiau cele patru feluri de bucate ale cinei noastre de seară... iar alătura de fiecare tacâm câte o fălie nu tocmai mare de pâne veche și neagră... Ne aflam în postul Sântămăriei...

— Măi Grigoriță, zisei eu, alungind cu furculița, pe luciul farfuriei, un diavol de maslină mică și uscată, pe care nu-l puteam prinde, măi Grigoriță, să nu te 'mpingă dracu să iei o maslină ori o lingură de borș mai mult decât mine, că te plesnesc cu lingura 'n cap; înțeles-ai tu?

— Bine, bine, da' ție dracu ți-a șoptit să mânii pe Stratonici? I-ai lăudat borșul cu fasole al lui Nectarie, și, iaca, borș cu fasole ți-a dat; mănâncă, mulțamește-te și taci; ale tale dintru ale tale.

— Așa ți-i vorba? Apoi bine, măi băete; dacă toate acestea sânt ale mele dintru ale mele atunci te poftesc să nu

te acolisești de nimic; am să mănânc eu tot... Și înhățându-i fălia de pâne de dinainte, o vârîi în buzunar.

— Mă, când dracu are să-ți iasă ție nebuniile din cap?

— Părinte Glicherie! Părinte Glicherie! . strigai eu bătând cu furculița într'un pahar, părinte Glicherie...!

Călugărul răsări din întunericul sălii în lumina slabă a luminii de său...

— Bine, cuvioase, noi sântem doi, și sfinția ta pui numai o fălie de pâne pentru două tacâmuri? Ori poate că așa-i regula pe la sfinția voastră?

Călugărul bolborosi ceva neînțeles, se uită cu deamănuntul printre tacâmuri, se uită pe masă, se uită pe sub masă, rădică șervetele și căută sub ele, dar fălia de pâne nicăiri; mai bolborosi ceva tot neînțeles, și, plecând, se întoarse cu altă fălie de pâne.

— Ei, ce zici, măi Grigoriță, întrebai eu, după ce se depărtă călugărul, tot nebun sânt?

— Tot...

Când ajunserăm la ardei, norocul, care totdeauna mă pândește pe la mese, se înfățișă și el.

Grigoriță, care, potrivit nu știu căror regule de igienă, nu mânca iute să-l fi picat cu ceară, gustă dintr'un ardei; ardeiul iute para focului... Il puse repede înapoi, suflă în vânt, scutură din degete, ținu apă în gură și, cu vai nevoe, izbuti să ostoiască mușcătura de foc a ardeiului.

— Ce crezi tu, măi Grigoriță, zisei eu, doar tot Stratonice al tău trebuie s'o fi pus la cale și asta; mai știi? a fi dat poroncă lui Glicherie să caute ardei cei mai iuți, numai ca să nu-i putem mânca...

— Ia slăbește-mă cu prostiile.

— Iaca te slăbesc.

Și trăsei farfuria cu ardei dinaintea mea.

Lucrurile puteau, prea bine, să fie tocmai așa cum le bănuiam eu; în tot cazul, o singură împrejurare nu intrase în socotelile lui Stratonice, anume, că eu, când e vorba de iute și de acru, sânt cu desăvârșire nebiruit.

Iată pentru ce, cu negrăită plăcere și cu vădită mulțumire, scosei a doua fălie de pâne din buzunar și, cu voluptatea unor senzații numai mie cunoscute, desființai până la coadă și cu semințe cu tot, cei patru ardei de jăratice...

Mă înroșisem, nu-i vorbă, cum îi gotca și sudoarea-mi curgea gârlă de pe față, dar, cel puțin, eram în câștig asupra lui Grigoriță cu doi ardei și o fălie de pâne... La Pângărații lui Stratonice și în postul Sântămăriei, lucrul acesta plătea cât o adevărată izbândă. Și în egoismul ce mă stăpânește de regulă, la drum, îmi păsa foarte puțin că Grigoriță rămăsese aproape flămând...

— Și acum, scumpul meu, zisei eu răsturnându-mă în cumpănă pe speteaza scaunului, aprinzând o țigară și prefăcându-mă sătul și mulțumit, tu, dacă nu te-ai săturat, mănâncă pe Stratonice fript...

— Drept să-ți spun, răspunse el cu un soi de adevărată compătimire, de când sânt, dobitoc mai lacom și mai egoist decât tine, n'am văzut...

— Nici eu...

Mă privi c'o adâncă milă și desnădejde, privitoare nu numai la mine, ci la întreaga mizerie și păcătoșie omenască, pe care el se părea c'o vede cu prisosință întrupată, pentru moment, în una și singura mea persoană...

— *Suadentque cadentia sidera somnos...* încheei eu, sculându-mă dela masă.

Cum ajunserăm în odae, Grigoriță iute se dezbracă, iute se descălță și iute se trânti în pat, învălindu-se cu oghia-lul până peste nas; și — cred — că tot așa de iute și adormi.

Cât despre mine, ardeii mă otrăviseră până'n vârful unghiilor și ceva, parcă, mă furnica prin tot trupul... Nu-mi era somn.

Eșii, deci, să mă preambul puțin prin cerdacul ce dă spre lăuntrul mănăstirii.

Întreagă firea dormea dusă, în liniștea adâncă a nopții târzii, iar în tăcerea neturburată de pretutindenii, cel mult dacă pașii mei mai răsunau a sec și rar pe dușumeaua înaltă

a cerdacului așezat pe deșert... De peste crestele neclintite ale brâului de ziduri adormit pe temeliile sale, de peste coamele țuguiate ale acoperemintelor, ce se prelungeau ascuțite în văzduh, luna plină a începutului de August își trimetea din adâncuri spre lăuntrul întunecos al mănăstirii, lumina slabă și pezișă a razelor sale și, înfășurate în taina acestei lumini, străjuiau drept și nemișcate turnurile albe ale bisericii; iar crucile lor, înfiorate de sclipiri domoale, spintecau aerul stăpânit de umbră... Geamurile chiliilor din preajma mea, poleite de lumina asta fără de viață, căutau, de prin unghere, hipnotic spre mine cu priviri într'aiurea de ochi sticloși, încremeniți și morți... Și, spre tainele cerului, se rădica de pretutindenii susurul tăcerii.

Nu știu când, nu știu cum, dar mă trezii, de la o vreme, jos în ograda mănăstirii, măsurând, cu pași inconstienți de lunatic, jurul bisericii înmormântat în noapte... și, printre nălucirile întrupate de închipuirea mea, eu însumi mă simțeam o nălucă, ce fâlfâia, parcă, prin văzduhuri pe aripi ușoare de întuneric.

Întâmplarea îmi îngropă privirea în umbra bolții de intrare a mănăstirii și, de acolo, mai departe într'o spărtură de lumină slabă, ce dădea afară spre deșertul câmpului... Era golul unei porțițe deschise plin de bătaia razelor lunii... Eșit dintre ziduri prin porțița dată înlături și scăpatat în largul singurătății, mă lungii într'un cot pe iarbă înaltă și moale, ce tinea amândouă marginile drumului povârnit la vale...

Din răsărit, din miază-noapte, din apus, din miază-zi, de undeva sau de pretutindenii, veneau în răstimpuri și treceau pe fruntea mea ușoare și nevăzute suflări molate de vânt... Ai fi zis că natura mângâia cu tănuite și sfioase desmierdări de dragoste fața nestrămutatului său amant... De sus, din depărtările cele mai de pe urmă ale adâncului, peste geana neguroasă a hotarilor pământului cumpănea, palidă și neclintită, luna plină a miezului de

noapte, iar din jocul zglobiu al vântului cu ierburile, o lume întreagă de închipuiri înalte și subțiri, într'un dans imens de fantastice mlădieri se înfiripa în jurul meu... Din văi și pân' la mine, străbătea, în murmur domolit de depărtare, zgomotul eternei frământări a Bistriței pe stâncile sale și un vuet nedeslușit și surd umplea văzduhurile cuprinse de nețărmurita fantasmagorie a nopții...

Era târziu și somnul începuse a-mi atârna greu ploapele peste ochi...

Eram, poate, gata să mă întorc în mănăstire sau, poate, că era, cât pe ce, să mă las somnului chiar așa cum stăteam lungit în iarba înaltă și moale... poate... Nu făcui, însă, nici una, nici alta... Dinspre vale și nu tocmai departe, auzii sau mi se păru că aud glasuri omenești încrucișându-se în vorbă... rădicaî capul; două umbre cam la fel urcau în pas de voie drumul la deal sub ocrotirea prielnică a razelor de lună; și aș fi luat bucuros pe cele două umbre drept doi călugări întârziați afară din mănăstire, dacă glasul unuia din ele n'ar fi fost cu mult mai subțire și mai mlădios de cât al celeilalte.

N'aș putea spune hotărît ce-mi trecu deocamdată prin minte...

Ori cum însă, cele două umbre, dintre care una mai înaltă, ajunseră drept la mine și se opriră locului...

Mă tupilai în iarbă, îmi stăpânii răsuflarea și-mi ascuții auzul...

Crâmpce răzlețe de vorbe fără înțeles, șoaapte repezi și scurte mânate de vânt, silabe acum înăbușite, acum uscate și șuerătoare, izvorâte, parcă, din gâtlejuri aprinse, ajungeau până la mine... Apoi umbra mai înaltă se plecă peste fața celei mai scurte, o îndoi puțin pe spate și cu deasila oarecum, și fețele amândurora rămaseră îndelung prinse una de alta... iar când, printr'o zmucitură sălbatecă se dezlipiră de la olaltă, tăcerea nopții fu ruptă o clipă de zgomotul puternic al unei pătimase sărutări...

Încă o sărutare... încă un zgomot...

— O idilă de dragoste, cugetai eu...

De cât idila aceasta cu atât era mai vrednică de urmărit, cu cât, în privazul mut al razelor de lună, se zugrăvea, în linii de lumină slabă, chipul svelt al unui călugăr cu comanac și cu rasă cu tot...

— Lasă-mă, părinte Vavila, lasă-mă, se auzi împotrivindu-se fără voință un glas lămurit de femei; lasă-mă...

Și în acest « lasă-mă » de prefăcută împotrivire, simțea că arde înăbușit văpaia imensă și nepotoilită a simțurilor aprinse de dorinți vinovate...

M'aș fi putut mișca, aș fi putut tuși, m'aș fi putut scula de cum stăteam lungit, aș fi putut, în sfârșit, vădi într'un chip oarecare supărătoarea mea mărturie și aș fi stâns ca prin farmec văpaia ce ardea două suflete omenești...

De ce...?

Încă un sărutat... încă un zgomot... încă o împotrivire...

Cele două umbre tăiară apoi prin iarba înaltă de pe marginea dreaptă a drumului și intrară în pâlcurile de ciritei, ce acopereau coasta dealului mai departe; capetele lor luminate de lună mai răsăriră încă o bucată de vreme în salturi domoale și la răstimpuri deopotrivă peste întunecimea ciriteilor... Apoi, fie că depărtarea le sorbi, fie că întunecimea joasă a ciriteilor le înghiți, că... nu se mai văzu nimic...

Poate că fu aidoma, poate că fu numai o părere, dar un nor îmbrobodi lumina lunei și întunericul de pe pământ își îndoi umbrele sale; suflările molatice de vânt încremeniră, zgomotul depărtat al văilor frământate de vijelia Bistriței amuți, fantasmagoria fără de margini a nopții își mări farmecul său...

Fără să fiu, mă simții, parcă, vinovat de o faptă rea... Ca un vinovat, prin urmare, mă sculai de jos încetișor și, ca și cum m'aș fi temut să nu mă vadă cineva, mă furișai iute înlăutrul mănăstirii.

Intrai în odaie, unde Grigoriță dormea dus, mă dezbrăcai repede și mă trântii în pat, și, deși eram obosit, somnul totuși veni târziu; dormii puțin și visuri deșanțate îmi turburară închipuirea neadormită...

Când ne scularăm a doua zi, soarele era de o suliță pe ceruri.

Ne pregătirăm de plecare.

Un duruit de trăsură cutremură paveaua lăuntrică a mănăstirii, tocmai când eșeam afară din odaie; iar când ajunserăm în cerdac și ne aruncărăm ochii spre poartă, nu zărirăm decât o așchie de fier, care, poleită de bătaia razelor soarelui, se învârti o clipă scânteind, se șterse repede de muchea albă a zidului bolții de intrare și dispăru sub dânsa fulgerând... O căleașcă eșise din mănăstire... iar drumul moale de câmp, amortindu-i duruitul aspru de mai înainte, nu lăsa să ajungă din depărtare până la noi decât tic-tacul legănării sale leneșe pe arcuri mlădioase de oțel...

— D'a ce trăsura eșit din mănăstire, părinte Varsanufie? întrebarăm noi pe călugăr, care tocmai ne ajunse din urmă.

— D'apoi părintele egumen a plecat la târg, că azi trebuie să cadă dela Galați chervanele cu băcălii.

— Și are să stee mult la târg?

— D'apoi de unde să știu eu? A sta cât a pofti, că doar mai are și neamuri pe-acolo, da' acu nu-i vorba de asta; părintele Vavila v'a rugat să nu plecați, până nu vi-ți întâlni cu sfinția-sa.

— Da' de unde știe, cuvioase, părintele Vavila, că sântem în mănăstire? întrebai eu.

— Apoi i-am spus noi, că doar părintele Vavila trebuie să știe tot ce se petrece în mănăstire, răspunse el hursuz și aruncând spre mine cunoscuta coadă de ochi.

— Bine, cuvioase, du-te sfinția-ta și spune părintelui Vavila că-l așteptăm în odaie, răspunse Grigoriță.

Călugărul plecă.

— Dar, în sfârșit, nu-mi spuseși, mă întrebă Grigoriță, cum mergeam spre odaie, ce-ai făcut as'noapte? . . . Că te-am simțit când ai ieșit, da 'de întors nu mai știu când te-ai întors.

— Ce să fac? . . . Ia ardeii lui Stratonice al tău m'au otrăvit pân' în unghii și mi-au tăiat somnul; am eșit afară din mănăstire, m'am lungit în iarba de pe marginea drumului și am sticlit ochii la stele până după miezul nopții; și, dacă vrei să știi chiar tot, apoi află că am avut o aventură galantă; precum vezi, și ardeii lui Stratonice sunt buni la ceva.

— Aventură galantă? exclamă interogativ Grigoriță pufnind de râs; tu și aventură galantă? doar vr'o capră de-a mănăstirii de și-a fi pus ochiul pe tine; căci, de-almin-trelea, slut cum ești, îmi vine greu să cred în aventurile tale galante.

— Slut, neslut; greu, negreu, atâta-ți spun c'am avut o aventură galantă; și ți-o spun aceasta ca să pocnești tu de ciudă, frumosele!

Intrarăm în odae.

Peste puțin ușa se deschise și părintele Vavila se arată. Fără să vreau, întâmplarea de cu noapte se înfățișă minții mele cu toate adausurile, pe care le poate da o închipuire nestrunită ca a mea.

«Ți se va ierta mult, căci ai iubit mult».

Și fiindcă nici într'un chip nu puteam fi mai aspru decât Mântuitorul, apoi ertai părintelui Vavila toate călcările de noapte ale canoanelor . . . și cu atât mai mult, cu cât nici nu se putea altfel . . .

Potrivit de nalt, subțire și mlădios, părintele Vavila era înzestrat dela fire cu toate podoabele unei adevărate frumuseți bărbătești . . . Părul lui negru și bogat, ce-i eșea pe amândouă tâmpile în bucle simetrice și ușor ondulate de sub comanac; barba lui tot neagră, care-i mărginea frumos și rotund, ca o ramă ușoară de umbră, ovalul desăvârșit al feții sale, peste care albeața mută a crinului

se îngâna cu rumânul sfios dar viu al trandafirului, sprâncenele lui puternice și frumos arcuite, deasupra cărora se rădica fruntea netedă, senină și încărcată, parcă, de visuri, nasul lui drept și statornic, mustața lui fină, ce se silea să umbrească o gură tăiată cu măiestrie în mărgean însuflețit, dar mai cu seamă ochii lui negri, adânci și visători, umbriți de niște gene lungi și mătăsoase...

Să fi avut cu năpaste douăzeci și opt de ani...

— Așa, mă gândii eu, trebuie să fi fost căpetenia îngerilor căzuți din cer sub întâia lui frumuseță dumnezeiască...

Și numai atunci mi-am tălmăcit eu o mulțime de lucruri, despre a căror pricină n'aveam nici o cunoștință...

Atunci pricepui eu pentru ce cuconițele tinere și frumoase ale târgului treceau cu darurile lor pioase pe lângă Sfânta Ana dela Mănăstirea Bistriței și se opreau cu ele tocmai la Pângărați, unde, afară de părintele Vavila, nu mai era nici o altă icoană făcătoare de minuni... Și... multe alte lucruri am înțeles eu tot atunci...

— Da' bine, zise călugărul, mergând spre Grigoriță și luându-l pe după gât în chipul cel mai prietenos din lume, bine, domnule Grigoriță, era să pleci fără să dai pe la mine sau, măcar, să-mi trimeți răspuns că ești aici..?

— Apoi, uite, vina este a dumnealui, zise el arătând spre mine și recomandându-mă, vra numai decât să fie de prânz acasă.

— Te rog cuvioase, să mă erți de vorbă proastă, dar Grigoriță al sfinției-tale spune minciuni; el se grăbește; ci-că s'a aprins mahalaua Precistei și vra să fie cât mai iute la fața locului ca s'o stângă...

— Mă, zise Grigoriță furios, când ai s'o sfârșești cu prostiile?...

— Indată ce-i sfârși-o tu cu minciunile.

— Bine, bine, domnule Grigoriță, zise călugărul râzând cu haz; bine, lasă mahalaua să arză, că de stâns îi stânge-o d-ta și mai pe urmă; pentru asta e totdeauna

vreme; până atunci, ia să luați, mai bine, ceva, că doar nu-ți pleca de aici pe inima goală.

Și eșind în ușă, bătu din palme.

Un frate se înfățișă.

— Ia vezi să vie Ghlicherie încoace.

Peste două minute Glicherie se înfățișă.

— Da' îngrijit-ai de vr'o dulceță, de vr'o cafea pentru dumnealor, Glicherie? Întrebă Vavila cu sprânceana puțin încrețită.

— Ap... ap... poi...

— Am să te trântesc, Glicherie, la post și la canon, ș'am să te învăț eu cum se poartă cu lumea.

— Ap...

— Destul; două cafele cu lapte și un ceaiu pentru mine; vezi să s'aducă aici și iute; să nu lipsească nimic...

Glicherie dispăru.

— Sălbateci, domnule, sălbateci, exclamă Vavila indignat; nu poți face din ei oameni nici în ruptul capului și dacă n'ar fi cu ce, calea-valea; dar așa...

— Părinte Vavila, întrerupsei eu, muștrat oarecum de cuget; degeaba învinuești sfinția-ta pe bietul arhondar; ade-văratul vinovat sânt eu; ia asară, când am fost la părintele egumen, m'a pus dracu și i-am lăudat un borș cu fasole și cu sfeclă al lui Nectarie dela Bisericiani; și se vede că lauda aceea și altele privitoare tot la Nectarie nu i-au căzut bine părintelui Stratonici...

— N'are aface, domnule, mă întrerupse el; părintele egumen îi cu egumenia și eu cu gospodăria; trebuia să mă întrebe pe mine; decât, cum vă spun eu, îs sălbateci, domnule, și din călugăr îi greu să faci om.

— Bine, părinte Vavila, observai eu mirat, dar și sfinția-ta ești călugăr.

— Nu te teme, domnule, că am și eu cusururile mele călugărești; dar fiindcă mi le cunosc, apoi le mai înăduș și eu pe cât pot și mă silesc să fiu mai mult om decât călugăr.

Ușa se deschise largă în lături și fratele amintit, îndoindu-se sub greutatea unei tablale de bacfong încărcate, intră înăuntru urmat de Glicherie.

Puse tablaua pe masă și, la un semn al părintelui Vavila, amândoi călugării se depărtară.

... O cafea cu lapte, dela care nimic nu lipsea, nici cozonacul, nici untul proaspăt, nici căimacul din belșug și nici chiar « marmelada » de mere domnești; ceaiul, ceva mai smerit, stătea retras la un colț de tabla, în tovărășia unci sticluți cu jamaică și a câtorva pânișoare de post rotunde și mici.

— Și care cusur călugăresc crezi sfinția-ta că-i mai mare întrebai eu, când el începu a sorbi din ceaiu și noi din cafelele cu lapte.

Se uită la mine lung, căutând a pricepe rostul întrebării mele.

— Fățaria, răspunse el zâmbind. Știu la ce te gândești; de cât nu merge altfel; aici trebuie să fii ca țiganul, de legea satului, și, crede-mă, eu postesc de plăcere nu de evlavie, căci, mai la urmă, n'aș avea de dat socoteală nimănui, și nici D-zeu nu se uită la strachina cuiva; uite, nu s'a mântuit încă bine băcălia din trecut și alte chervane încărcate sosesc mâni dela Galați; nu înțeleg, prin urmare, în post cel puțin, de ce ar mânca cineva carne în loc de icre negre?...

— Și ar bea vin vechiu în loc de apă? îl întrerupsei eu.

— Vinul, grâul și « untul de lemn » întâmpină el, dând acestui din urmă cuvânt rostirea, de care numai slujbașii bisericii sânt destoinici, sânt trei lucruri îngăduite de sfinții părinți și dacă toate acestea nu pot lipsi din casa Domnului...

— De ce, adică, ar lipsi din casa omului? terminai eu; ei, așa fățarie călugărească mai înțeleg și eu, părinte Vavila.

— Astăzi, zise el, trecând peste gluma mea, d-ta domnule Grigoriță împreună cu dumnealui, sântei oaspeții mei.

— Da'... se încercă Grigoriță să întâmpine.

— Nici un «da», domnule Grigoriță, astăzi sânteți oaspeții mei; lasă dracului cea Precistă, c'or stânge-o ei alții; cred că pompieri s'or fi găsinde ei destui în târg... Și tot odată, pe mine vă rog să mă ertați, că mă duc să mai reglez câte ceva prin mănăstire; la prânz ne vedem. De aveți nevoie de ceva, porunciți lui Glicherie în locul meu; cred că o să fiți mulțumiți.

Se sculă și eși.

— Și acum, frumosule Cigisbeu, zisei eu adresându-mă lui Grigoriță, cam câte zile crezi tu că o să suspine gingașa Dulcinee din mahalaua Precistei?

— Mă, tu ești bun de legat și de dus la Golia.

— Asta o știu eu de mult; da' stăi, că n'ai sfârșit-o cu mine, șopârlă mănăstirească; m'ai făcut slut, am să ți-o plătesc...

— Bine, bine, ai să mi-o plătești, da' vorba-i, ce ne facem noi până la prânz?

— Să eșim, c'apoi om vedea noi ce-om mai face.

Vizitarăm biserica, unde n'avurăm nimic de însemnat; cel mult, dacă ne oprirăm câteva minute la zugrăveala veche, care închipuia pe unul din păreți, familia lui Vodă Lăpușneanu; încolo, nici arhitectură, nici pictură mai deosebită și nici măcar acel aer de vechime, care, în simplitatea lui măreață, dă atâta farmec bisericilor lui Ștefan.

Străbăturăm în lung și'n lat vestitele grădini ale Pân-găraților, croite și sădite mai din vechi de Neonil și Var-nava, naintași în egumenie lui Stratonie, ba avurăm curajul să ne apropiem chiar de prisaca mănăstirii; ne mulțămirăm însă a privi de departe cum călugărul prisacar trebăluia printre stupi, însoțit în toate mișcărilor lui de un nour de albine; rătăcirăm, apoi, o bucată de vreme prin pădure și, când fu asupra prânzului, o luarăm spre mănăstire.

Masa era așezată în una din odăile arhondaricului, unde ne duse părintele Vavila, pe care-l întâlnirăm așteptându-ne în sală.

— Socoteam c'ați plecat, domnule Grigoriță, zise el, cum ne așezam la masă; drept să vă spun, mi-ar fi părut rău.

— Da' bine-ți mai cunoști prietenii, cuvioase, mă grăbii să răspund eu înaintea lui Grigoriță; sfinția-ta crezi, poate că Grigoriță e în stare să se lepede cu una cu două de o masă ca aceea, mai ales, pe care a adulmecat-o pentru acum cu nasul lui de șopârlă... Te înșeli amar, cuvioase.

— D'apoi cum rămâne cu Precista?

— Pe dânsul, răspunse Grigoriță roș la față și mânios, îl știu cel puțin că-i nebun din naștere, dar pe sfinția-ta, părinte Vavila, te știam om cu rânduială la cap.

— Așa știam și eu, răspunse călugărul, dar, câte odată, mai dau și eu la pârdaľnica cea rânduială, și, la masă mai cu samă, mă mai lipesc și eu pe lângă cei nebuni din naștere; ce vŗai, domnule Grigoriță?... mi-i teamă să nu îmbătrânesc prea degrabă.

Glicherie intră, aducând pe o tăbliță rachiu și pâne tăiată în bucățele mici ca nafura.

— Ia mai bine luați câte un păhărel de rachiu, zise părintele Vavila, turnându-ne la fiecare.

Era un rachiu de tescovină dumnezeesc... Iar când fratele amintit mai sus, dirigit de Glicherie, începu a aduce pe masă, nu te pricepi de unde s'o mai începi: dela ochiuri cu mămliguță caldă, dela brânză cu smântână, dela brânza de oi cu miros de brad, dela masline lungărețe și tari, zăcute, în undelemn adevărat grecesc, ori dela sardele de cutie?... Și chiar de-ai fi știut cum s'o începi, dar nu te pricepeai cum s'o urmezi și s'o sfârșești; căci și puii cu smântână și puii fripți, anume pregătiți pentru noi, te ispiteau tot cu atâta putere ca și ihneaua de hribi proaspeți, ca și răsolul de cegă și chiar ca chiftelele de cartofe rumene și ispititoare pregătite tot anume, doar pentru părintele Vavila.

Asupra unui lucru, însă, nu mă puteam dumiri: în loc de vin, nu se afla pe masă decât o garafă mare de cristal plină cu apă răce și limpede.

Și când dădui, după icre negre, să-mi torn un pahar de apă, călugărul mă opri...

— Da'bine, domnule, vrei să te îmbolnăvești? zise el scoțând de sub masă o sticlă de vin negru ca sângele de epure și turnându-mi în pahar.

— Lasă apa, că doar apa nu-i pusă pe masă de băut, adăugă el.

— O!... O!... părinte Vavila, dar asta-i curat fățarie călugărească! Apa pe masă și vinul sub masă!...

— Se înțelege că-i fățarie; doar ți-am spus că cea mai înaltă virtute călugărească e fățaria... Intră pe ușă cineva străin și neașteptat și vede pe masă coșcogea clondir de vin... Ei bine, nu-ți găsește vină că mănânci, îți găsește vină că bei; iacă d. Grigoriță trebuie să știe... la Vorona nu era tot așa?

— Bine, șopârla naibii, de ce nu mi-ai spus cum e regula, de era să mă otrăvesc cu apă?...

— Unde dă D-zeu să te ia dracu!... răspunse el scurt, scoțându-și pe farfurie răsol de cegă.

— Da', zisei eu, gustând un pahar, vinul sfinției-tale, părinte Vavila, cam miroase a mucegai, trebuie să fi ținând minte de mult.

— Cam de pe la 50 înainte, cu mult de secularizare.

— Cum? au lăsat Grecii în dar asemenea vin mănăstirii?

— Ți-ai găsit! L-a cumpărat Varnava care-a venit la egumenie după Neonil.

— Apropò de secularizare, după ce văd eu pe masă și sub masă, s'ar părea că secularizarea nu s'a prea abătut pe la Pângărați.

— Ba s'a abătut, de cât Cuza, oricât de mare Domn a fost, avea, însă un cusur; nu se ținea de cuvânt.

— Adică cum?

— Uite cum: Cel din urmă egumen grec al Pângăraților, Neonil, era un călugăr mare cât un bivol mănăstiresc, negru, gros și buzat, dar mai cu seamă gras, de umplea cu hoitul lui o căleașcă întreagă cu arcuri de oțel, făcute pentru dânsul anume. Când, cu vizita ce o făcu prin țară

Cuza, după alegerea lui ca Domn, se abătu și pe la Piatra, i se înfățișară după cuviință toate treptele de slujbași și de bresle ale târgului și județului, între care și Neonil în fruntea clerului mănăstiresc. Cuza, cum era el sprinten și iute, cum avea el răspuns pentru toate, după ce stătu de vorbă cu prefectul, cu magistrații, cu profesorii, cu negustorii, cu boerimea, se întoarse ca în șurub și se opri drept în fața lui Neonil.

— Da' părintele?... întrebă el scurt.

— Părintele Neonil, egumenul dela Pângărați, se grăbi a-l recomanda prefectul.

— A! Părintele Neonil, egumenul dela Pângărați!.. Ei, cum o mai duceți pe acolo, cuvioșia voastră?

— Greu, măria ta, greu, răspunse Neonil cu mâinile la piept și plecându-și cu smerenie capul.

— Da? zise Cuza, bătându-l peste pânțece cu dosul mâinii, lasă, cuvioase, c'am să vă ușurez eu.

Și tot ca în șurub se întoarse iute în altă parte. Și la șezeci și patru l-a ușurat și pe el ca și pe toți ceilalți egumeni greci, decât a lăsat, totuși, mănăstirilor destule averi, ca să poată face și bieții egumeni români pânțece tot așa de mare cași Neonil; iată cum nu s'a ținut Cuza de cuvânt.

— Ei bine, zisei eu rădicând paharul, să trăiască Cuza, măcar c'a murit, că de s'ar fi ținut el de cuvânt, ce s-ar fi făcut acum șopârla as' de Grigoriță, care de două ceasuri secularizează și de pe masă și de sub masă și tot n'a gătit. Destul, măi Grigoriță, c'ai să faci un pânțece cât Neonil, sau cel puțin, are să te afurisească mitropolitul Sofronie, și ai să rămâi câș de mână dreaptă, ca Teriachiu, cel cu secularizarea dela Neamț.

— Părinte Vavila, întrebă Grigoriță, neluând în samă vorbele mele și despoind foarte metodic de coajă un măr domnesc, aveți capre multe în mănăstire?

— Avem; da'ce-i cu caprele?

— Ia să bagi de seamă sfinția-ta că una din ele și-a pus în gând să-l îndrăgească pe dumnealui; mi-a spus c'asară

a ieșit din mănăstire și-a șezut tologit în iarbă de pe marginea drumului până după mezul nopții; ba c'a avut încă și-o aventură galantă; înțelegi sfinția-ta c'o asemenea mutră de dihanie nu putea să insufle sentimente de dragoste decât, doar, unei capre răpciugoase.

Grigoriță mușcă din o felie de măr și sorbi foarte liniștit din paharul cu vin. Călugărul se înroși puțin și se uită pe furiș la mine, fără să răspundă nimic.

Eu rămăsei ca trăsnit.

Totuși îmi ținui cumpătul pe cât putui.

— Ia vezi, părinte Vavila, zisei eu cu cea mai deplină convingere din lume, vezi sfinția-ta pe acest Grigoriță al nostru? Dacă nu va moșteni el împărăția cerului, apoi să știi sfinția-ta că n'o mai moștenește nici un sărac cu duhul; am o ciudă grozavă pe el și, pentru a-l amări, am scornit în folosul meu o aventură galantă până ce și la Pângărați; adevărat este că am eșit asară din mănăstire, că m'am lungit în iarbă, dar în două secunde am adormit ca un bursuc și, de nu mușluia un câne pe la capul meu, aș fi dormit tun până a doua zi.

Călugărul se uită țintă la mine, ca și cum ar fi simțit ticluirea minciunii; apoi umplându-ne paharele la toți, închină, și bătându-mă pe umăr vesel și fără ascunsuri:

— Tare mă tem, zise el uitându-mi-se drept în ochi, să nu moștenești d-ta împărăția iadului.

— Nu cumva, poate, nu crezi ce ți-am spus?

— Ba cred; cum să nu cred? Decât ceva, măcar, tot trebuie să fi visat.

— Ei, așa, de visat!...

— Bine; ne-am înțeles; așa dar pentru noi amândoi împărăția iadului, pentru d. Grigoriță împărăția cerului; c zici, d-le Grigoriță?

— Eu zic să vă duceți la dracu amândoi; Balan să v'aleagă ce băguiți; se vede că vinul ist negru de Nico-rești v'o smintit din țâțâni.

— Bine, închee călugărul, desară bem Cotnari.

— Și până desară să știi tu, mă șopârlă, c'am să fac o odă și am să ți-o închin ție.

— Acuma odihniți-vă o leacă, zise călugărul; mă duc și eu să mă las puțin; după ce vi-ți scula, mai mergem prin mănăstire, dacă vrați să-i vedeți heiurile.

Esirăm tustrei, și părintele Văvîla ne însoți pân' la odaia noastră...

— Mă, întrebă Grigoriță, după ce intrarăm în odae, în ce limbă vorbeai tu cu Vavila, de nu v'am înțeles de loc ?

— Intr'o limbă, pe care niciodată n'o înțelege un gogoman ca tine; bine, mă, dracu te pune a să deschizi vorbă de aventura mea galantă? Cum ți-ai închipuit tu, nenorocitele, că mi s'ar fi putut mie întâmpla așa ceva tocmai la Pângărați? Și totuși o aventură galantă a fost, dar nu a mea ci a lui Vavila; fără să vreau, am fost martur astă noapte la o întâlnire de dragoste a călugărului; am voit să cârpesc eu minciuna, dar ai văzut că nu s'a prins; acum vezi de mai deschide vorba, ori de a înțelege cumva, că ți-am spus, că, pe crucea mea, de nu te pocnesc în cap cu ce-oi apuca.

Ne culcarăm.

Eu mă sculai mai înainte și mă pusei la masă să scriu.

— Da' ce scrii tu acolo? mă întrebă Grigoriță trezindu-se și văzându-mă că scriu.

— Odă amicului meu Grigoriță.

— Mă, smintitule...

— Nu mă turbura...

Sfârșii și pusei carnetul în buzunar.

— Ia citește-mi-o și mie, zise Grigoriță cum stătea cu fața'n sus și căsca, să văd ce prostie ai scris.

— La masă, scumpul meu, între două pahare de Cotnar.

După vorbă, Vavila veni și ne luă să mergem prin mănăstire.

— Biserica, livezile, prisaca le-am văzut azi dimineață zisei eu; altă ceva dacă ai să ne arăți.

— Atunci, hai să vedeți beciurile mănăstirii.

— Sunt însărcinat din partea lui Grigoriță să-ți spun, părinte Vavila, că vizita aceasta o facem cu cea mai mare plăcere.

— Ia să vie Inochentie c'o lumânare 'ncoace, strigă Vavila către un călugăr, care tocmai trecea prin dreptul nostru.

Sosirăm la ușa beciurilor, unde Inochentie ne ajunsese din urmă cu lumânarea, o ușa de stejar în două părți, ferecată cu șini groase de fier, cu broască de cetate și cu lăcata la fel; când se deschise înlături una din uși, lumina de-afară nu fu în stare să pătrundă întunericul gârliciului până la fund; trebui, deci, să scoborîm cele treizeci și două de scări, călăuziți de Inochentie, care ținea lumânarea rădicată sus înaintea noastră; ai fi zis că te scobori în fundul pământului; pe la jumătatea scoborișului începurăm a simți răcoare; iar când ajunserăm la treapta din urmă, frigul ne cuprinse deabinelea.

— Iaca, părinte Vavila, așa ai să te scobori sfinția-ta, când a fi și-a fi, în împărăția lui Scaraoschi, împreună cu prietenul ist de porunceală al sfinției-tale.

— Primesc, d-le Grigoriță, cu 'tocmeală, numai, să găsesc acolo, cași aici, raiul la fund.

Cel mult, dacă lumina lui Inochentie biruia până la câțiva pași întunericul adânc din fața noastră; oricum, dar, sub licărirea ei, puturăm, totuși, deosebi la dreapta și la stânga ziduri puternice de piatră cioplită, pe care se sprijinea destul de sus bolta la fel a beciurilor.

Cotirăm în o hrubă lăaturalnică de pe stânga.

— Aici's vinurile, lămuri părintele Vavila.

Nu merserăm, în adevăr, decât vr'o zece pași și începurăm a zări de o parte și de alta, înșirate frumos la rând, pe căpătâe la o deopotrivă depărtare, poloboace mari de stejar groase în doage de două palmace și strânse temeinic în cercuri late și dese de fier. Pe fiecare poloboc era scris cu boia roșie veleatul și locul de unde plecase vinul: « Odo-

bești 1855 », « Nicorești 1850 », « Chiscu-Corbului 1854 », « Cotnari 1848 »... Numărarăm vr'o cincizeci de poloboace tot cu vin vechi de viță vestită. După ce eșirăm din departamentul poloboacelor, intrarăm în acel al garărilor: în firizi lungi și adânci, lăsate înadins în ziduri, una deasupra alteia, sute și mii de butelci negre astupate cu dopuri și ceruite, stăteau cumiți la șir și cu gâturile țapene una lângă alta și una după alta; iar deasupra firizii, tot cu boia roșie era scris « Nicorești », « Odobești », « Cotnari », « Coasta-Lupii », « Chiscu-Corbului »...

— Ți fi înghețat de frig, zise părintele Vavila, scoțând de prin buzunările rasei și antereului un rac și trei păhăruțe; ia să vă încălziți o leacă; și luând o butelcă de Cotnari, o destupă iute și ne turnă la fiecare; nu sfârșisem de golit paharul, și o căldură plăcută ne și învioră până' n vârful unghiilor; încă un pahar, și butelca își dădu sufletul.

Călugarul voi să mai destupe una, dar îi luai racul din mână.

— Da' ce vrei, cuvioase, zisei eu, ți-ai pus în gând să scoți de-aici pe corcii pe șopârla as' de Grigoriță? Nu uita, mai bine, să poruncești pentru o masă și vr'o două butelci de Cotnari, pe lângă cele câteva de Odobești.

Făcurăm la dreapta în altă hrubă, despărțită de cea întâi tot prin o ușă de stejar ferecată cu șini late de fier.

— Da' ușa asta ce rost are, părinte Vavila, aici în inima pământului? întrebai eu.

— Apoi în hruba asta ținem fructul alb și închidem la mijloc, ca să nu prindă cumva vinurile iz de la brânza de oi.

Străbăturăm printre două șiruri alcătuite din o sumedenie de putini și făscuțe, care cu brânză de oi, care cu de vaci, care cu unt; printre străchini smălțuite și mari pline cu smântână; pe sub un șir nesfârșit de beșici și de coșulețe de coajă de brad, pline toate cu brânză de oi și spânzurate de cârlige bătute în bolta hrubei, alătura cu o mul-

țime de hârzoabe cu păstrăvi afumați, jamboane, slănini, ghiudemuri și fel de fel de păstrămuri, deasemenea spânzurate pe cârlige...

Cotirăm la dreapta în hruba cu băcălii... Nu te mai pricepeai ce era acolo: burdufuri de capră pline cu undelemnuri grecești; în firizi iarăși anume făcute, sticle tot cu undelemn, numai cât de «paravans» galbăn cum îi chilimbarul și limpede ca lacrima; în altă parte poloboacele cu masline, cu capere, cu sardele, tinichele mari cu icre negre, toate cam pe sfârșite; teancuri de cutii cu sardele și stive de lumânări de spermanțetă «Apollo Kerzen», învălitate în hârtie portocalie; damigene cu romuri albe și roșii, galoane mari cu tot soiul de rachiuri, coniacuri, lichioruri, vișinapuri, compoturi, și o mulțime de alte mărunțișuri, de nu te mai ducea mintea să le însemni pe toate...

— Bine, cuvioase, da' cu ce-am văzut eu în beciurile sfinției-tale, începând cu vinurile și sfârșind cu băcăliile, socot că toată suflarea călugărească ar putea-o duce pân' la a doua venire.

— Ar putea-o duce, d-le, și până la a treia venire, dacă n'ar mai fi cele metropolii cu toți slujbașii lor mari și mici și episcopiile deasemenea; dacă n'ar mai fi ispravnici, privighitori, protopopi, primari, ba câte o dată chiar perceptorii; și, dacă mai pui pe deasupra pe prieteni și pe lumea care nu se mai curmă pe la sărbători și pe la zile mari, apoi înțelegi bine că un rând nu trebuie să se sfârșească și altul nou să și sosească dela Galați. Vezi dumneata câtă băcălie e aici, afară de cea care se află prin cămări, nu ne ajunge de Sântămăria mare; noroc că mâne sosesc dela Galați chervanele mănăstirii.

— Da' mai dați-o sfinția-voastră prin cea mămăligă cu brânză...

— N'ai grijă c'avem noi destulă lume și de-a mămăligii cu brânză; dar nu știu cum, că s'a făcut obicei de vine aici tot lume subțire, nu numai din Piatra, ci și din alte părți, și,

dă, cu te miri-ce nu poți împăca asemenea lume; boeroaicele, mai ales, sânt gingașe de tot la mâncare; ș'apoi nu vin câte una-două, vin câte zece deodată.

— Apoi atunci îi greu de tot, părinte Vavila. Să împaci sfinția-ta cu de toate pe zece boeroaice gingașe deodată, îi greu... îi greu de tot...

Călugărul se uită la mine cu înțeles, zâmbi și nu zise nimic.

Eșirăm din beciurile mănăstirii, ca din niște adevărate catacombe, unde răceala ne supsese tot sângele din față și rămăsesem palizi ca niște morți; cel puțin pe Grigoriță nu-l mai cunoscui, când scăpătarăm la lumină; în loc de cap, avea între umeri o enormă alămăc cu păr și cu ochi, și numai vârful nasului ascuțit și vânat mai închipuia o mică pată mohorită pe o întindere gălbie...

Părintele Vavila o luă prin mănăstire, iar noi apucarăm spre pădure.

Cătră sară, după ce soarele scăpătă dincolo de dealuri, ne întorserăm și ne duserăm deadreptul în odaia unde masa era așezată și unde călugărul ne aștepta de câteva minute.

— Îți fi obosiți și flămânzi, ne zise el, văzându-ne; ia poftiți.

— Flămânzi ca flămânzi, dar mai cu samă însetați, cuvi-oase, răspunsei eu, uitându-mă sub masă.

De astă dată erau două vase de tinichea, din care garăfile negre își rădicau gâturile afară din ghiață, ca broaștele din baltă...

Ne așezarăm la masă și începurăm a lua, care de unde apucarăm... Grigoriță icre negre, eu un păstrăv, călugărul o sardca de cutie...

— De care vin poftiți, întrebă călugărul, scoțând două garăfi de sub masă, Odobești ori Cotnari?

— Cam la grea alegere ne pui, părințele; Cotnariul, de-a fi, mai ales, din viile roznovănești...

— Tocmai de-acolo și vechi de 20 de ani, mă întrerupse călugărul.

— Apoi atunci, de ne-am pune în poară cu el până la sfârșit, ne vără sub masă; mie toarnă-mi Odobești; Cotnariului am să-i fac cinste mai la urmă.

Grigoriță întinse paharul foarte grav.

— Mie toarnă-mi, părinte, de care vrei, zise el cu gura plină; alegerea e pentru bicisnici.

Ii turnă lui Cotnari și mie Odobești; și, de oarece în unele privinți călugărul era de socotințele lui Grigoriță, își turnă și lui tot Cotnari.

— Bun!... Iată-mă în minoritate, zisei eu deșertând paharul... Un bicisnic și doi voinici.

Se aduse supă de clapon și, pe urmă, însuși claponul însoțit, după alegerea fiecăruia, ori de usturoi, ori de muștar.

Eu mă dădui de partea usturoiului, măcar că era usturoi de toamnă, iute, de-ți sărea căciula 'n podele, când gustai; Grigoriță și călugărul se dădură de partea muștarului.

— Bine, cuvioase, observai eu, înțeleg pe Grigoriță să mănânce muștar, că, dă, cea Precistă, măcar că nu e tocmai mare boeroaică, dar e, totuși, foarte gingașă la nas, și Grigoriță urmează să dea mâni ochii cu dânsa; dar sfinția-ta... drept să-ți spun, nu înțeleg ca, tocmai un călugăr să strice vechile canoane: canonul claponului e să fie mâncat cu usturoi.

— Da' nu-ți spusei c'aici boeroaicele se țin lanț? Uite, mâni e Duminică și trebuie să 'nceapă a curge la călești din toate părțile; ce vrei? să-și pună lumea basmaua la nas, când s'a apropia de mine?

— A!... Când s'a apropia de sfinția-ta... Ia mai umple, cuvioase, ist pahar, că mi-i al dracului de sete; usturoiul trebuie stâns.

— Și muștarul, zise Grigoriță, întinzând și el paharul.

Ne turnă la amândoi, își turnă și lui, și paharele se umpleau și se deșertau cu o iuțală de necrezut...

Lui Grigoriță i se înroșise nasul și începuse a i se înclee limba ca lui Glicherie.

Călugărului îi sticleau ochii ca doi cărbuni; mie... poate că și mie-mi sticleau ochii, dar nu-i vedeam; simțeam, doar, atâta că-mi ard în cap ca jăraticul.

Se aduse friptura, un mușchi de vițel cât toate zilele de lung și împănat cu slănină.

— Stăi, Grigoriță, zisei eu, oprindu-l de a-și scoate pe farfurie; friptura are regulile ei: la friptură se țin discursuri și se închină pahare; prin urmare, n'ai să scoți friptura, până ce nu vei jura pe cinste, că ai să ții un discurs, sau, cel puțin că ai să închini un pahar. N'am zis bine, cuvioase?

— Da, da, da, încuviință călugărul, însoțind cam greșit cu capul întreita sa încuviințare.

— Mă... mă... da.. îngaimă Grigoriță.

— Zi pe cinste.

— Mă... mă... ne... ne...bunule.

— Zi pe cinste.

— Pe... pe... cinste.

Nimeri cu vai nevoe o fălie de friptură și și-o scoase pe farfurie.

— Toarr... nă, po...pă, zise el întinzând paharul.

Călugărul îi umplu paharul.

Dădu să bea.

— Nu, întâi discursul ș'apoi paharul, zisei eu, oprindu-l de a bea.

— Nu, zise el îndărătnicindu-se; ma...ai întâi ooo...da și ap...poi discursul.

— Bine, iată-ți fac plăcerea; da' să știi că de nu ții un discurs, măcar ca Glicherie, apoi să știi că mănânci trântea; ia sama c'ai jurat pe cinste.

— Ooo...da, ne... ne...bunule, izbuti să zică el, în sfârșit.

Călugărul se tăvălea de răs.

Scosei carnetul și citii:

*«Cugetările lui Grigoriță, celui mai bun al meu prieten,
privitoare la un gard de zăbrele din Precista».*

Ah!... de câte ori voit-am
Ca să-ți fac vr'un chip, vr'un semn...
Dar atât de lungi și dese
Sânt zăbrelele de lemn!

Cine, naiba, garduri 'nalte
Și zăbrele-a mai scornit?
Nu putea să lese lumea
In islaz nețărmutit?

Peste orișicâte garduri,
Ochii sar, inima sare;
Dar ce faci, când peste ele,
Vrai s'arunci o sărutare?

Cu ochi galeși măsurii gardul,
Peste el să sai îți vine;
Dar nu poți, căci dinlăuntru,
Ne 'ndurat te latr'un câne...

Noaptea vii târziu acasă,
Și 'n somn ai vedenii rele...
Visezi scânduri cu ochi negri,
Câni cu dinții de zăbrele...

— Ei, ce zici, cuvioase, întrebai eu, punând carnetul în buzunar, ce zici? se potrivește?

— Al dracului, d-le, răspunse călugărul, cercând a-și umplea paharul, al dracului; dar nimerind cam pe buză, vinul curse jumătate pe masă și jumătate în pahar... al dracului... cânele ceala cu zăbrele și cu ochi... Ia dați paharele, închee el întinzând garafa spre mine.

— Toarnă, cuvioase, toarnă; vezi, numai, de nu prea împrăștia vinul, că, doar, Cotnarii nu-s după casă.

— Mă... smin... smin... titule, izbucni Grigoriță de-odată; mă... smin... smin... titule, dă... ooo... da 'n... coace.

— Asta nu se poate; cu poșta de mâni, oda merge recomandată tocmai în fundul Precistei la casa cu No...

— Mă... te... ucid...

— Păn' atunci, ia mai bine discursul; nu-i așa, părinte Vavila?

— Da, da, da, încuviință călugărul, însoțind iar cam greșit cu capul întreita sa încuviințare; ia dă paharul, domnule Grigoriță.

— Poo... pă, te ucid...

Grigoriță, cât era el de lung, de subțire și de slab, dar la chef era mare vărsător de sânge; totuși întinse paharul, dar cam într-o parte; călugărul nu nimeri nici el tocmai drept gura paharului și jumătate din vin curse iar pe masă.

— Apoi, cuvioase, zisei eu cam supărat, cu regula asta eu am să mor de sete; ia adă 'ncoace cea garafă.

Și voii să i-o iau din mână.

— Asta nu se poate...

Și feri garafa, trăgând-o spre dânsul...

Apoi punând-o pe masă, bătu din palme.

Glicherie se înfățișă.

— Inochentie...

Și restul de « să vină 'ncoace » îl înlocui, făcând în aer și cam stâlcit cuvenitul semn de chemare cu arătătorul fără cumpăneală al dreptei sale.

Glicherie eși, și peste câteva minute Inochentie intră.

— Cinci gărafi de Cotnari din dreapta, porunci el scoțând două chei din buzunar și dându-le lui Inochentie; — din dreapta, auzit-ai?

Și Inochentie plecă iute spre îndeplinirea poruncii, înainte, chiar, de a mântui Vavila de făcut cu mâna trebuitoare și molatică cuvenitul semn de arătare spre o dreaptă închipuită.

— Doamne, părinte Vavila, întrebai eu cam cu sfială, dar de află prea cuvioșia sa Stratonice de risipa ce-i faci în vinurile mănăstirii?...

— Nu-mi pasă, chiar să afle...

Și cu arătătorul dreptei sale șterse larg în aer și cam la înălțimea nasului semnul de negare, dar numai într-o parte...

— Nu-mi pasă, eu îs cămăraș... el îi... egumen... n'are treabă...

Grigoriță se muncea și nu nimerea să-și scoată pe farfurie o bucată de plăcintă de foi cu brânză și smântână, adusă și pusă pe masă chiar atunci în o tava fierbinte de aramă, curat frecată și frumos spoită.

— Mă... smin...titule, ia scoate, zise el dându-mi cuțitul și furculița lui.

Ii umplui farfuria cu o bucată de plăcintă moale și fierbinte, de, aproape, sfârâia.

— Decât n'ai să mănânci, zisei eu, nedându-i cuțitul și furculița, până nu te-i plăti de discurs.

— Da, da, da, întări călugărul, discursul, domnule Grigoriță, discursul... ai zis pe cinste.

Grigoriță rămase un minut cu capul plecat, ca într-o adâncă cugetare sau, mai bine zis, într'un soi de piroteală, apoi, deodată, ca împins, parcă, de o putere nevăzută și ținându-se strâns de marginea mesei, își desfășură în aer drept și țăpăn toată lungimea subțire și slabă a trupului său...

— O... o...norată... adunare!... ppopă, teucid, mă... smin...titule...

Pauză...

Și rădicând paharul deșert,

— Să... să vă ție dra...draacul pe-amândoi...

Și tot așa de repede se trânti pe scaun precum se și sculase. Discursul se sfârșise.

— Brava, Grigoriță; te declar cel mai mare orator din univers...

— Da?... ce... crezi tu, smin...titule?...

Inochentie intră cu Cotnariul, puse garăfile pline în ghiață, în locul celor deșerte și eși.

Făcurăm plăcintei cuvenita cinste, în hatârul, mai cu samă, al Cotnariului nou sosit.

— Știi ce una, cuvioase, mă hotărâi eu să zic, golind după plăcintă paharul reglementar.

— Ce? mă întrebă călugărul vrând a-mi umplea din nou paharul; dar nimerind mai degrabă buza, decât gura paharului, vinul curse iarăși pe masă, mai mult de jumătate.

— Fiindc'a tocat de polunoșniță, și eu plăcinta am cam sfârșit-o, aș socoti să ne tragem fiecare pe la casele noastre.

— Stăi să... toace de utrine... nu-i așa, d-le Grigoriță?...

— Să... toaaa...ce, răspunse el mecanicește, fără să știe de ce toacă e vorba, dar, totuși, cu destulă autoritate poruncitoare în glas.

Lucrul devenea îngrijitor.

Cu fel de fel de viclenii, izbutisem, nu-i vorbă, să nu țin tocmai întreg șirul paharelor și scăpasem, prin urmare, mai teafăr până acum decât Grigoriță și călugărul; cu toate vicleniile mele, însă, simțiam cum îmi svâcnesc tâmpilele și-mi vâjie urechile, iar pe Vavila, care stătea la masă în fața mea, mi se părea că deabea îl zăresc la o mare depărtare; și n'aș fi putut spune cu temei, dacă barba lui era roșie sau neagră, dar aș fi putut spune cu încredințare, că nas, cel puțin, n'avea de loc... Cu mare băgare de samă îmi puteam, totuși, purta limba 'n gură și mintea 'n cap; despre picioare nu știam nimic, deoarece nu mă urnisem de pe scaun.

Glicherie intră cu o farfurie mare încărcată cu fructe, între care zării, mai cu seamă, vestitele cireșe negre dela Pângărați.

Cine nu cunoștea cireșele negre dela Pângărați!... Mari cât nucile cele mici, albăstrii, de negre ce erau, cu pelița groasă, cu carnea tare și roșie ca de naramze, cu sâmburile numai cât linte, de o dulceață parfumată, necunoscută altor fructe, cireșele negre dela Pângărați alcătuiau, la « secundae

mensae», deliciul rar al ospetelor boerești dela oraș, la care, din când în când, Stratonice trimetea cu mare scumpătate câte un coșuleț mic...

— Migdale și alune, nepriceputule, strigă Vavila, făcându-i semn să iasă afară; fleacuri de-aistea pentru ducă și pentru cucoane; înțeles-ai? hai, cât te văd.

Glicherie se și întoarce iute cu migdale și cu alune stricate gata.

Noroc numai, că din cele cinci sticle de Cotnari, nu se bău, cu năpaste, decât, două cel mult; căci celalalt, mulțumită măiestriei de turnat a călugărului, se vărsase pe masă.

Se auzi tocând de utrenie.

— Ei, cuvioase, mulțămim și mâni cu bine, zisei eu, sculându-mă încet și cu mare chibzuială dela masă, ținându-mă, bine înțeles, și de speteaza scaunului și de marginea mesiei.

Grigoriță se uită împrejur, parc'ar fi căutat sau plănuit ceva; deodată, și cu o iuțelă, de care nu l-aș fi crezut destoinic, față de starea în care se afla, se rădică țăpușă 'n sus și, lung cum era, se răsturnă, deadreptul pe patul ce tocmai era lângă dânsul și, până ce să-mi dau eu samă de strategia lui, îl și auzii horăind...

Călugărul se sculă și el cu cumpăneală și cu băgare de samă și amândoi, eu și el, ne îndreptarăm spre ușă cu chibzuială, el pășind metodic ca un cocostârc pe arătură, eu... D-zcu mai știe cum.

Ne strânserăm fiecare pe la casele noastre. A doua zi, era soarele sus, când mă trezii; și poate nu m'aș fi trezit așa curând, dacă o mare gălăgie, sporită de buimăcela somnului, n'ar fi străbătut de afară până la mine: nu-mi trecuse, parcă, din urechi un hure de tunet depărtat, și-mi rămăsese în trup, încă, întipărirea celor de pe urmă zguduiri ale patului, cu mine cu tot, ca de pe urma pământului sbuciumat de cutremur... Și strigăte nedesluite de glasuri omenești, ce se încrucișau din depărtare între ele... Izbitori surde de ceva ce-ar fi căzut de sus și greu pe

pământ, cu zăngăniri de multă fierărie, umpleau lăuntrul mănăstirii.

— Chervanele, îmi fulgeră mie prin gând... Iute îmi trăsei ceva pe mine și eșii afară.

Era o priveliște cu adevărat homerică.

Patru cară mocănești, patru chervane, cum se zicea pe atunci, în câte șese boi fiecare, poposiseră colbăite și obosite, parcă, de drum lung, pe paveaua de lespezi late a mănăstirii; așezate pe roți înalte, cu obezile strânse puternic în șini late de sibir, ai fi zis că gem sub povoaara grea și înaltă, pe care de-abia o geuiau între lărgimea lungă a coșurilor lor; iar peste cuprinsul întreg al chervanelor, erau aruncate țoluri groase și mari de cânepă, cetluite temeinic cu frânghii lungi aduse pe deasupra și prinse cu noduri meșteșugite de carâmbii ușor încovoiați ai draghinilor. Proțapurile cu juguri de frasin săpate în solzi și cu răstee lucii de fier, căzute chiar atunci de pe gâtul obosit al boilor, zăceau și ele obosite, parcă, pe pământ; păcornițele colbăite atârnav pe sub perinoarele de dinapoi, aninate de osii cu cârlige de fier, iar vârtejele stăteau cumiști în chilna carului, gata parcă să sară jos, să pună umărul și să-l ridice în sus de-o roată... Boi mari de Fălciu, învăliți bine și ciolănoși, umpleau ograda doi câte doi... Cu găturile în juguri, cu ochii negri rotunzi și mari, cu frunți late și păroase, cu coarne imense și desfăcute larg în lături, târau între dânșii tânjelele cu cârcee de fier, ce zăngăneau cu răsunet înalt pe paveaua de lespezi a mănăstirii; argățime multă cu picioare lungi și arcuite, îmbrăcate în opinci și în ȋtari de lână creți, cu piepturi desfăcute, păroase și pârлите de soare, cu plete lungi și negre, ce cădeau în jos pe umere de sub pălării largi de Brașov, împodobite cu smocuri galbene de siminoc, foia în toate părțile cu pași greoi și largi printre boi și după treabă...

Iar când boii, cu pași înțelepți și târându-și între dânșii tânjelele zăngănitoare, începură a se înșira pe sub bolta de leșire tot părechi, părechi, îndemnați de dinapoi de argățime,

larma începu a scădea treptat și cu cea din urmă păreche și cu cel din urmă argat se stânse și cel din urmă zgomot.

.
.

Iar prânz, iar Cotnari, iar Odobești, ba chiar și Nico-rești; iar părintele Vavila... iar somn...

Înainte de toacă ne trezirăm din nou în zgomot și vânzoleală.

Eșii afară.

Se descărcau chervanele...

Pe corcii și pe brațe multe de argățime vânjoasă se dădeau mărfurile jos din chervane... Apoi, dădura, pe umere, în spate, pe tragle, în tărbaoaște, se îndreptau spre beciuri, spre magazii, spre hambare sau spre cămări; zaharul în poloboace sau în căpățâni; balercuți și damigene cu romuri felurite, saci cu cafele de tot soiul, burdufuri de capră cu untdelemnuri grecești, lăzi cu « paravans » franțuzesc, cu lumânări rusești de ceară albă și galbănă, stive întregi de lumânări de spermanțetă, « Apollo Kerzen » învălitate în hârtie portocalie, saci cu orezuri turcești, cu harpacașuri sau cu grisă; cutii mari de tinichea sau de lemn cu halvale de Indirnea sau cu tahânuri; poloboace cu masline; lădiți înguste și lungărețe cu tot soiul de stafide roșii și negre cu și fără sâmbure; saci cu migdale și cu alune; galoane mari de sticlă albe sau negre cu tot soiul de rachiuri; putini cu sardele și scrumbii în saramură, și... cine-ar mai fi putut prinde cu ochiul și cu mintea ce mai era acolo!...

Și după ce beciurile, magaziile, cămările și taințele mănăstirii înghițiră cuprinsul întreg al chervanelor, acestea, trase și împinse cu mâni de argățime multă, își luară încet și greoiu drumul către odaie; iar lăuntru mănăstirii căzu din nou în liniștea neturburată de mai înainte... Cel mult dacă glasul părintelui Vavila mai răsărea din câte-o parte, dând cele de pe urmă porunci, sau dacă vreo chee se mai răsuca cu scrâșniri ascuțite de fier în vreo broască sau lăcată de cetate...

Nu ne dădusem deslipiți de priveslăstia descărcării chervanelor și, prin urmare, întârziarăm și nu ne puturăm întoarce la târg în ziua aceea. Dimineața, însă, a doua zi, după cafeaua cu lapte pentru noi și ceaiul obicinuit pentru părintele Vavila, plecarăm, iar părintele Vavila ne însoți până de vale...

— Și unde zici c'ai dormit alaltăieri? mă întrebă Grigoriță, cum scoboram la vale pe drumul strâmt, tivit pe amândouă părțile cu iarbă înaltă.

Ia colea, zisei eu arătând spre stânga locul unde, în adevăr, stătusem lungit și unde iarba era încă pologită.

Călugărul se uită și el spre locul arătat de mine, dar se uită și spre dreapta făcând, parcă, o socoteală în mintea lui. . .

— Și ai dormit bine în iarbă? mă întrebă el zâmbind și privindu-mă cu înțeleș.

— Tun, cuvioase; și de nu mă trezea un pârdaľnic de câne, aș fi dormit pân' a doua zi, ca un bursuc.

Sosirăm la poalele dealului.

— Apoi să ne vedem cu sănătate și cu voe bună, cuvioase, zisei eu dând mâna cu călugărul.

— Să mergeți sănătoși și mai poftiți.

Noi ne urmarăm drumul înainte, călugărul o luă la deal înapoi.

Iar la prânz ne găsirăm fiecare pe la casele noastre.

LA CĂLUGĂRIE

(AMINTIRI DE STUDENT)

Poate că meșterul care a clădit falnicul templu al creștinătății dela Roma să fi fost foarte priceput; nu e, însă, mai puțin adevărat că cel ce a rădicat la 1843 trufașa Mitropolie din Iași mi-a fost mie cu mult mai mult foarte prielnică; căci dacă, la 39 același veac, bolta monumentului de fală a fericitului întru pomenire Mitropolit Veniamin Costache nu se prăbușea din înălțime, unde s'ar mai fi adăpostit o jumătate de secol după aceea cei mai buni ai mei prieteni guzganii, bufnițele și liliecii? Și dacă în viața mea, am întâlnit doi oameni, împotriva cărora să hrănesc o imensă și înverșunată ură, apoi aceștia au fost de sigur, țațoșul și veșnic neastâmpăratul Mihail Coghălniceanu, împreună cu sfântul, blândul, dar hârțăgòsul Mitropolit Iosif Naniescu... Adică altă treabă mai bună de făcut n'aveau acești doi oameni, decât să răscolească culeșurile bufniților, acățătorile liliecilor și meșteșugitele cotloane de pe sub pământ ale guzganilor mei? Nu era de ajuns, pentru răsfățarea creștineștii fățărnicii a drept credincioșilor închinători smerita bisericuță de alături a Mitropolitului Gavril Calimah? Trebuiau numaidecât pentru această monumente faraonice, care să sfredelească bolțile cerești cu crucile lor aurite, și clopote, sub urletul cărora văzduhurile să geamă și geamurile megieșilor să se spargă sub zguduirea de cutremur a glasului lor? Eu, unul, am

căutat să pătrund cu mintea în adâncul cel mai de pe urmă al tuturor acestor lucruri, dar n'am găsit la fund decât goală și seacă deșertăciune omenească... Ș'apoi aveam și temeiurile mele puternice pentru toată această răsvrătire lăuntrică a ființei mele întregi...

Tatăl meu, în părinteasca și, poate, și îndreptățita lui grijă, ca, adică, feciorul său să nu se aleagă cine știe ce ticălos și blăstămat, pentru a-l feri cu alte cuvinte, de stricăciunile și răutățile ademenitoare și primejdioase ale lumii acesteia, s'a gândit și s'a hotărât să-și încredințeze odorul sub ocrotirea și în sfânta pază a celor ce robi ai păcatului nu s'au făcut și în calea păcătoșilor n'au umblat...

Și nici astăzi nu-mi pot da sama cum de s'a putut face una ca asta... Eu știu atât, că tatăl meu a fost dat afară din slujba de protopop de către Caimacamul Neculai Vorigide, bărbatul vestitei pe vremuri Cocuța Conachi, pentru că, la 57, stătuse în fruntea unioniștilor tecuceni; și iarăși mai știu că, la 3 Aprilie 66, Mitropolitul de pe vremuri Calinic Miclescu, îmbrăcat în sfintele odăjdii, după sfaturi pornite din afară, se pusese în fruntea separatiștilor răsvrățiți ai Iașului, care voiau numai decât să înalțe ca domn, în locul lui Cuza, pe Nunuță Roznovanu, un soi de *bébé* franțuzesc cu dinții de lapte... Iar când viforosul Alexandru Lahovari strigă către armată: « *Mitraillez-moi cette canaille* » — pe vremea aceea poporul se numea *canaille* — mărunțul și slăbănogul cap al bisericii, cu odăjdii cu tot, se făcu nevăzut și... mai pe urmă, tot în sfintele odăjdii îmbrăcat, dar aproape mort de frică, fu descoperit în fundul unui poloboc mare din tainețele adânci ale beciurilor lui Anghel Rachieru din Sf. Vineri.

Voi, adică, să se înțeleagă, cu alte cuvinte, că, între tatăl meu, de o parte, și Chiriariul său, Mitropolitul Calinic Miclescu, de alta, era o prăpăstioasă deosebire de idei și de simțiri. Mai pe urmă, însă, nu știu: ori tatăl meu s'a dat la separatism, ori Calinic Miclescu la unionism, atâta știu că, într'o bună dimineață de prin vara anului 1868,

l

îmbrăcat în cele mai curate ale mele strae scortării, proaspăt cumpărate din Târgul-Cucului în schimbul unui rând de haine vechi și ponosite și al unui adaus, în bani, de doi sorcoveți rusești, m'am înfățișat împreună cu tatăl meu, înaintea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Calinic Miclescu. Țin și astăzi minte întrebarea pe care mi-am pus-o în gând, de îndată ce dădui ochi cu dânsul.

— E oare cu puțință, îmi ziceam eu în mine, ca o pișcătură de călugăr așa de mărunță, de slăbănoagă și de veștedă să cârmuiască și să poată ține în frâu atâta amar de preoțime roșie, grasă, groasă și pântecoasă, câtă cuprinde toată Moldova întreagă?

Și această întrebare mi-am pus-o cu atât mai mult, cu cât eu, niciodată, nu mi-am putut închipui pe preotul nostru român decât roș, gros, gras și pântecos... Un popă slab e o rușine pentru poporani și dovedește ori sgârcenia ori calicia enoriașilor săi...

Eu să fi fost Mitropolit, popă slab în eparhia mea nu s'ar fi pomenit.

Și cu toate acestea, așa de bicisnic cum era și de slăbănog, mărunțul cap al bisericii avea însă în toată înfățișarea sa, în privire, în mișcări, în glas un nu știu ce, care te stăpânea și te făcea să stai cu sfială și smerit în fața lui.

De smerit, așa dar, smerit și cu sfială stătui înaintea Mitropolitului; eu, însă, pentru care mâinile mi-au fost întotdeauna un mare bucluc și care n'am prea știut, prin urmare niciodată, cam ce să fac cu dânsule; neștiutor apoi cu desăvârșire al regulilor și al unor așa numite *bune cuviinți* călugărești, rămăsei cu policarul drept acățat în cheutoarea dela clapa din dreapta a surtucului meu scortariu, iar după ce tatăl meu sărută mâna Mitropolitului și dădui să înaintez și eu spre același sfârșit, Mitropolitul îmi apucă înainte, veni drept în fața mea, îmi dădu mâna jos, mă netezi ușor pe obraz și, întinzându-mi spre sărutare mâna lui albă și fină de aristocrat:

— Lasă cea cheutoare în pace, tinere, îmi zise el fără nicio răutate; așa poți să stai la bal, unde ești slobod să vâri și mâna stângă în buzunar; înaintea, însă, a fețelor înalte bisericești, îți poți așeza mâinile și ceva mai în cruce la piept. Iacă, protopoape, urmă el îndreptându-se către tatăl meu, cum vă stricați voi copiii prin cele școli, unde nu se știe ce-i biserica, nici ce-i crucea, iar pe Dumnezeu îl pun la vot, ca la alegeri, ca să hotărască cu el odată, dacă este ori nu este.

— Dă, înalt prea-sfințite..., dădu să zică tatăl meu...

— Dă, ne dă, doar Sfinția-ta văd că ai eșit destul om din școala lui Veniamin; adică pe băiatul Ț-tale nu-l puteai da tot acolo? Ce, vrei numaidecât să-ți iasă feciorul condeieru, ca să-i sufle vântul prin buzunări?

De data asta mă încredințai pe deplin că Calinic Miclescu nu era de loc psiholog... Eu și popă!...

Dădui să zic ceva dar mă stăpânii.

— Dar în sfârșit este timp de îndreptare. Iaca, tinere, urmă el, adresându-se mie, am făgăduit tată-to să-ți dau locuință aici, în Mitropolie, pe câtă vreme îți vei urma învățăturile în Universitate; ai să stai peste sală cu Ilarie și cu Ioachim și au să-ți spună ei ce mai ai de făcut și cum se cuvine să te porți aici. Așa, părinte Gheorghe, încheie el întorcându-se spre tatăl meu, când pleci înapoi, acasă?

— Apoi, înalt prea-sfințite, mâni până 'n ziuă, nădăjduiesc să fiu pe drum.

— Apoi să mergi sănătos și de băiet să nu ai nicio grijă.

Tatăl meu îi sărută mâna, i-o sărutai și eu și plecarăm.

— În sfârșit iată-mă-s și la călugărie, îmi ziceam eu în gând, cum scoboram de vale de palat, spre «Peștele de aur» hanul, unde trăsesese tatăl meu.

Iar a doua zi, dimineața, după ce tatăl meu îmi lăsă un galbăn de cheltuială și plecă, îmi încărcai și eu boclucurile pe o cotiugă și în câteva minute, schimbai «Peștele de aur» cu Sf. Mitropolie.

Țin foarte mult să se știe, că calabalâcul meu, afară de oghial, saltea și pernă, strânse toate într'o boccea, și o ladă mai mare de Brașov plină cu cărți și ceva priminele pentru mine și pentru așternut, se mai alcătuia și dintr'o ghtară veche cu strunele ei în regulă, de care nu m'aș fi despărțit niciodată, căci spre cea mai mare glorie a mea și lăsând la o parte orice neîndreptățită sfială, țin iarăși foarte mult să se știe că eu din firea mea am fost înzestrat cu cele mai mari talente și cele mai alese însușiri: mai înainte de toate eram muzicant; și când zic muzicant înțeleg că pe lângă fel de fel de acorduri fără înțeles, dar totuși duioase și melodice, pe care le scoteam de pe strunele de bas ale ghitarăi mele, îmi cântam în întregime un marș, o mazurcă și o horă, dar... le cântam! Apoi, de mic copil, învățasem dela Iftimi, argatul din ogradă al tatălui meu, care, mai târziu, a murit sărmanul mușcat de un lup turbat, dela Ion cel lung și ciupit de vărsat, feciorul lui Dănilă, păzitorul viei de peste Bârlad a tatălui meu, învățasem — zic — limbile tuturor dobitoacelor. Dela Iftimi luam lecțiile prin grădina noastră de acasă, iar dela Ion luam la vie, sub vreunul din cei trei plopuri uriași, care se zăreau cale de o poștă, când veneai fie din sus dinspre Țigănești, fie din jos dinspre Ivești, ori Drăgănești, fie din răsărit fie din apus, dinspre Matcă sau Nicorești.

Așa dar, mulțumită lui Ion și lui Iftimi, cântam ca cu-coșul, orăcăiam ca broasca, zbieram ca vaca ori ca capra, covețiam ca purceii, miorlăiam ca mâța și, de-aș fi voit, aș fi stârnit câinii tuturor mahalalelor cu lătratul meu pe toate glasurile... Și când te gândești că n'am lăsat nici-unul din aceste daruri la poarta schivniciei mele! Și când te gândești că am intrat la călugărie cu toată firea mea zburdalnică, neastâmpărată și iscoditoare a tot soiul de năzdrăvănii. Și, nu știu, fie din întâmplare, fie din o prevedere inconștientă, că îndosii ghitară mea printre lucrurile din lada de Brașov, așa că nu s'a știut niciodată în Mitropolie, că eu aș avea vreo ghtară și că, prin urmare, sub

pielea mea de schivnic, s'ar ascunde vreun muzicant... Și mă bufnește și astăzi râsul, când mă gândesc ce urmări hazlii a avut această stratagemă inconstientă a mea.

Oricum, dar până 'n sară îmi așezai patul în lungul odăii cu capul la singura fereastră din fund, căci, de l-aș fi așezat în lat, apoi, îngustă cum era odaia, de mi-aș fi desfășurat, noaptea prin somn, toată întinderea persoanei mele, apoi aș fi ieșit cu capul prin perețele din stânga în odaia lui Ciudin, Directorul Mitropoliei, iar pe dreapta mi-ar fi răsărit picioarele în ogradă prin perețele dinspre Vanghele. La capătul despre picioare lada, în față o măsuță mică și veche de brad, lângă măsuță un scaun de lemn, după ușă o cofă cu apă și o mătură, iar într'un cui bătut în perețele despre răsărit o icoană a Maicii Domnului... Mă rog, călugăr nu eram!?...

De altfel, celelalte probleme ale mele de trai, deși erau puține, erau, însă, destul de grele: cam lungă, cam îngustă, cam umedă, cam întunecoasă, cam cu șoareci, cam cu păianjeni era — nu-i vorbă — odaia mea, dar, de-a puterea-fi, locuință aveam. Galbănul însă pe care tatăl meu mi-l dăduse la plecare, fusese iute desfînțat în Târgul-Cucului, de unde îmi înjghebasem un alt rând de strae sinilii, fără să mă gândesc cătuși de puțin la vorbele, cu care mă despărțisem de tatăl meu.

— Uite, dragul meu, îmi zisese el chiar asupra plecării, tu știi greutățile de-acasă; acum ești mare, știi o mulțime de carte, caută să-ți agonisești singur cele de trebuință, învață-te a munci, nu te da lenii, fii supus, harnic și ascultător.

Îi sărutai mâna, tatăl meu se sui în trăsură, Vasile Tarola dădu bici cailor și, peste puțin, nu se mai auzi pe paveaua de bolovani a Podului-Roș decât duruitul trăsurii, care se depărta pe stânga, spre dealul Bordii, pe drumul Vasluiului.

Iar eu rămăsesem stâlp în ograda «Peștelui de aur» gata de a intra peste puțin în lume cu un galbăn în buzunar și cu un sfat părintesc pe deasupra...

Iar cei vreo doi sorcoveți, ce mai rămăseseră teferi din Târgul-Cucului, curând se topiră și ei la locanta lui Borș din Sf. Vineri, măcar că pentru o jumătate de porție de varză cu carne, de cartofe, de chiftele și de alți praji umpluți și neumpluți, împreună cu pânea *ad-libitum* nu mi se lua decât douăzeci de parale vechi turcești și deși cu o jumătate de porție și-ar fi putut alina foamea un sat de flămânzi...

Atât numai, că ori de câte ori luam din varză ori din chiftelele lui Borș, se înfățișa la masă și sfatul tatălui meu: «nu te da lenii, învață-te a munci, fii harnic». Noaptea, prin vis, același lucru; ba câteodată, chiar Vasile Tarola, vezeteul tatălui meu, un țigan lung, uscat, negru și veșnic beat, avea obrăznicia să se așeze la masă în fața mea, și să-mi dea, prin vis, același sfat... Fui deci silit a nu mă da lenii, a munci și a fi harnic. Ș'apoi eram aproape și de fundul celor doi sorcoveți rusești ai mei. Potrivit așa dar, tuturor acestor împrejurări, mă dusei la «Curierul» lui Balasan și publicai la loc de cinste următoarea înștiințare:

«Preparațiuni în particular de limba română, franceză și latină; curs academic inferior și superior, curs primar și pregătire de concurs pentru institutori și institutoare. A se adresa la Direcția Ziarului».

Și, lucru curios, după publicarea acestei înștiințări, îmi mâncai în pace și neturburat de nimeni și de nimic stogul meu de sarmale la Borș și nici Vasile Tarola nu mai îndrăzni să mi se arate prin vis în fața mea la masă și să-mi amintească sfaturile părințești ale tatălui meu.

Eram liniștit și cu atât mai liniștit, cu cât eram incredințat, că înștiințarea mea și făcuse ocolul pământului și că, peste puțin, voi fi întins ca o opincă din toate părțile și căutat ca iarba de leac pentru cele atingătoare de breasla mea.

Până atunci socotii, însă, nimerit să iau dela părintele Ilarie sau Ioachim știință de ce mai aveam de făcut și de cum trebuie să mă port în Sf. Mitropolie, după spusa Inalt prea sfințitului.

Prin urmare, înainte de prânz, așa cam pe după le-turghie, mă înfățișai la ușa de peste sală a părintelui Ilarie.

— Blagoslovește, zisei eu cu glas rădicat spre a putea fi auzit din lăuntru.

— Domnul, mi se răspunse tocmai din fundul odăii. Intrați.

Trebuie să deschid aici o mică paranteză: în tot timpul, cât a domnit în biserică Calinic Miclescu, călugăr urît nu s'a pomenit în Mitropolie. Toți călugării, toți preoții și toți ceilalți slujbași ai Sf. Mitropolii erau oameni frumoși. Calinic Miclescu, înainte de toate, iubea frumosul. Numai un singur papagal verde — Calinic era un mare ornitofil — vorbea urît; cine-l învățase, nu se știe; destul că erau cu-coane din societatea înaltă a Iașului, care nici nu mai îndrăzneau să pună piciorul în ograda Mitropoliei, căci, de le zărea papagalul verde a lui Calinic, apoi se umplea aerul până în depărtare de țipete și de vorbe, cari ar fi făcut să roșească o întreagă cazarmă de husari... Căutaseră ele cu-coanele — nu-i vorbă — să mituească pe vreun servitor ca să dea papagalului să mănânce frunze de petrenjel verde, dar în zadar, căci Calinic îngrijea el singur de papagalii, de stigleții, de canarii, de sturzii, de merlele, de privighetorile și de turturelele sale...

Așa dar părintele Ilarie era un călugăr tânăr și frumos. Cum mă văzu mă pofti pe un scaun de lângă o masă, pe care stătea deschisă o carte: era « Conte de Monte-Cristo » a lui Dumas, de curând tradus în românește. Această împrejurare îmi dădea într-o clipă mai multe sfaturi, decât putea să-mi dea părintele Ilarie într'un ceas... Nu trebuie să fii grozav de priceput pentru a bănuși mai dinainte ce sfaturi ar putea să-ți dea un călugăr, tânăr și frumos, care citește « Monte-Cristo », « Muschetarii », « Frații de Arme » și pe Paul de Kock în întregime.

— Ei, cum îi habar, mă întrebă el, după ce mă așezai pe scaun; cum te împaci cu călugăria, tinere?

— Așa ș'așa, părinte Ilarie; da'acu nu-i vorba de împăcat; vorba-i că am venit după porunca preasfințitului să primesc dela Sfinția-ta lămurire și învățătură de cum trebuie să mă port și ce trebuie să mai fac pe timpul schivniciei mele în Sf. Mitropolie.

— Și Inalt prea sfințitul te-a trimis la mine pentru asta?

— La Sfinția-ta sau la părintele Ioachim.

— Apoi bine, tinere. Uite, sfaturile nu-s nici multe, nici grele de urmat: ochii sunt dați omului ca să nu vadă, urechile să nu audă și limba să nu vorbească. Pune-ți lăcata pe suflet și pe inimă și nu le deschide decât atunci când ai nevoie de scos din ele ceva pentru sufletul d-tale și nu al altora. Iar Duminicile și sărbătorile să te înființezi la biserică, fiindcă Inalt prea sfințitul ține socoteală și dacă lipsești, se supără.

— Numai atât?

— Da 'ce? Îți trebuie mai mult?

— Și sara, părinte Ilarie, până la ce ceas pot întârzia în oraș?

— Până la ce ceas vrei. De intri înainte de 10 vîi pe pîarta cea mare din uliță; de intri după 10, vîi pe porțița cea mică dinspre Vanghele; de eșit, poți eși cu oricine, dar de intrat nu poți intra decât singur.

— Înțeleg.

— Văd că ești ușor de cap; ai să fii bun de călugăr.

— Ba încă cum!

Și după o strângere de mână între amîndoi, mai mult prietenească decât călugărească, eșii.

Un lucru începea să mă îngrijească: eram încredințat, că înștiințarea mea din « Curierul » lui Balasan fusese citită dela Tisa pîn' la Nistru, căci, orice s'ar zice, dar bătrînul « Curier » de acum jumătate de veac plătea cît toate fișuicile de acum, iar toți Directorii întregii gazetării de astăzi n'ar fi ajuns nici la umărul preistoricului Balasan, cel numai de o schioapă de înalt, cu capul în patru muchi și cu niște musteți!...

Și cu toate acestea, nimeni nu dădea semn de vieță. De trei zile mâncam la Borș pe datorie, din când în când eram poftit de prietenul meu X fie la prânz, fie la masă, fie și la una și la alta, căci surioara lui cea cam scurtuță, cam cârnuță, cam buzătică, găsea că eu, sub straele mele scoțarii, aș sămăna cu soarele îmbrăcat în mantia de purpură a Zorilor sale... Și mare lucru să nu fi hrănit mititica pe socoteala mea și ceva planuri mai depărtate de viitor. Mai știi? Se poate, dar dracul nu face mănăstiri. Decât, dacă lucrul stătea așa, pentru ce mai legase și ea prietenie cu franțușca de peste drum, care, cum mă zărea intrând la prietenul meu X numai ce se înfățișa și ea cu pensnele ei de aur pe nas, neastâmpărată ca o zvârlugă și cu româneasca ei stricăță, dar care în gura ei avea mai multă drăgălășie și farmec decât toată clasică lui Racine, pe care o vorbea cu ușurința și eleganța femeii culte.

Și cum lucrurile nu puteau să rămână la nesfârșit în starea asta, grijile începură iar a mă roade; sfaturile părințești a se așeza iarăși cu mine la masă și, prin vis, iarăși a mi se înființa Vasile Tarola, țișanul dela cai al tatălui meu. Totuși, nu răbdai de foame decât o zi și a doua până cam pe înserate: căci la Borș nu mă mai duceam, deoarece creditul meu pășise dincolo de trei sorcoveți rusești; iar mititica surioară a prietenului meu mă dăduse dracului cu straele mele scoțarii, cu tot, mânioasă fiind pe mine foc și pară, deoarece, cu o zi mai înainte, făcusem prea multă vorbă cu franțușca de peste drum. Două zile lungi cât două eternități, fui deci silit să fiu eroul flămând al unei tragice comedii... dă, franțușcă cu ochelari îmi trebuia?

Așa dar, a doua zi răbdai de foame numai până spre sară, căci dimineața — era într'o luni — așa cam pe la zece, bătu cineva în ușa smerită a chiliei mele.

— Intră.

Ușa se deschise și un domn între două vârste, nici tocmai nalt, nici tocmai scurt, foarte bine, ba chiar luxos împlu privazul strâmt al ușii mele.

— Poftiți, mă rog.

Și-i arătai singurul scaun de lemn de lângă masa mea de brad.

— Cu ce prilej am onoarea?...

Musafirlul meu aruncă o privire plină de interes asupra întregului cuprins al chiliei mele.

— D-ta ești d-l... întrebă el așezându-se pe scaun.

— Da, eu.

— Am citit un anunț în « Curier ». Dați lecții particulare?

— Intocmai după cum ați citit în anunț.

— Bine. Am un băiet, care aș voi să pregătească cl. III gimnazială în casă. E foarte deștept, dar e cam sprețar și cam lăsător. Ai putea să te însărcinezi d-ta cu pregătirea lui?

— De sigur că da.

— Apoi, uite tinere, la lecție ai să vii spre sară, înainte de masă; după lecție poți lua masa cu noi în toate zilele; ce pretenție în bani ai mai avea pe lângă aceasta?

Hotărât că musafirlul meu era tot așa de puțin psiholog ca și înaltul prea sfințitul Mitropolit; căci de-ar fi priceput după înfățișarea mea flămândă, că, pentru o coajă de pâine uscată aș fi dat lecții și de turcește, apoi ar fi putut lăsa la o parte ultima propozițiune a târgului său cu mine.

— Intrucât se atinge de plată, răspunsei eu cu o nobilă dezinteresare, aceasta rămâne la chibzuială d-voastră. Când doriți ca să înceapă copilul lecțiile?

— Chiar desară; strada Golia colț cu strada Armeană.

— Bine; desară la șese sunt la d-voastră.

Plecă.

Iar sara punct la șese făceam prima lecție de cl. III-a gimnazială cu elevul meu, un băiețuș ca de 14 ani, nălțuț, subțirel, cu fața lungăreață, cu nasul puțin coroet, cu buzele cam desvoltate și cu niște ochi mici și plini de viciață și de suflet.

Ei bine, n'ar fi bănuț nimeni și n'am bănuț prin urmare nici eu, că sub pielea subțirică a elevului meu de cl. III-a gimnazială, se ascundea viitorul cavalier de mai târziu al « Legiunii de onoare », adică... « Budușcă ».

Pentru ce s'a numit el mai târziu « Budușcă » nu știu, căci, ca școlar al meu își purta numele său patronimic, nume în mare vază pe atunci, destul că în calitatea sa de « Budușcă » și sub pîntenul unei fericite înflăcăărări poetice, a închinat o strălucită odă poporului franțuzesc, iar poporul franțuzesc i-a răspuns cu « Legiunea de onoare ».

Dar toate aceste lucruri, chiar de le-ași fi prevăzut, pentru mine ar fi rămas tot lucruri de mîna a doua, întru cît pentru mine lucrul cel mai de samă în minutul acela era masa; și aș păcătui împotriva a o mulțime de lucruri cinstite și adevărate, dacă aș tăgădui că așteptările mele au fost cu vîrf și îndesat răsplătite... O masă al căreia sfârșit cu greu ar fi fost de prevăzut și Pico de la Miranda, care, după o singură citire, ținea minte o mie de cuvînt chinezești, cred că n'ar fi fost în stare să spună pe de rîst și cu numele lor pe rînd, toate felurile de mîncare, cîte se strecurară pe masa aceea unul după altul. Mîncai într'un chip sălbatec, deși micul « Budușcă », care stătea lângă mine mă trăgea ironic cu coada ochiului și'arunca peste masă, spre surorile lui, priviri ghidușe pe sub gene. Dar ce-mi păsa mie de toate acestea! Eu trebuia să-mi răzbun pe cele două zile de post și-mi răzbunai cumplit; eram, cel puțin încredințat de astădată, că pînă a doua zi pe aceeași vreme, foamea nu va mai îndrăzni să mă calce din urmă.

Iar sara mă întorsei la chilia mea pe porțița de din dos, dar nu singur după cum glăsuia tetralogul părintelui Ilarie la porunca sa din urmă, ci cu franțușca de peste drum în suflet...

Pe cît băgai de samă, începeam să fiu și amoretat, căci chelului îi trebuia numaidecît și scufie de mărgăritar! Totuși din o scurtă socoteală, potrivită celei mai aristotelice

logici, trăsei încheierea că și franțușca nu putea să rămâe, față de mine, tocmai așa, cum a rămas femeia lui Lot, după ce s'a uitat înapoi la arderea Sodomei și a Gomorhei, și aceasta pentru singurul cuvânt, că aveam la îndemână niște arme, împotriva cărora orice inimă de duducă trebuia să cadă biruită chiar dela întâiul atac... Mai întâi eram june, al doilea eram ceva poet și al treilea aveam două rânduri de strae nouă, unul siniliu și altul scorțariu, fără să mai pun la socoteală pletele mele lungi, pălăria mea cât roata carului și alte însușiri trupești, pe care, dacă nu le moștenisem tocmai dela Apolone sau Adōnis, dar, în schimb, nu erau menite nici să desmințească unele păreri englezești asupra originii speciilor...

Iată-mă-s deci bolnav de dragoste, adică de cea mai cumplită și mai neîndurată boală, din câte au bântuit vreodată sărmana omenire, începând dela Adam, și o va bântui de sigur până la a doua venire, fără ca nimeni să încerce împotriva ei vreun leac oarecare, după cum s'a încercat și s'a izbutit împotriva ciumei, holerei, dalacului, turbei, jigării, gușterului și gutunarului... Și fiindcă buna cuviință cere ca să fii pe cât se poate de ridicul, când zaci de boala asta, apoi mă hotărîi și eu a nu mă lăsa, în această privință, mai prejos nici decât Romeo, nici decât Abellard, nici decât Leandro; ba luai hotărîrea de a suferi mai cumplit chiar decât junele Werther, și... suferii; iar între operele mele s'ar fi convenit să fi scris și una intitulată «Noaptea mele»; și așa fi scris-o, dacă nu mi-ar fi fost oarecum să întunec renumele, cu atâta trudă căpătat, de către un biet naintaș al meu în ale condeiului, și tot din țara englezească...

Așa dar, eram amoretat după toate regulile; și când zic după toate regulile, înțeleg că toate câte le spun despre unele lucruri unii învățați, care citesc în stele, sunt curate fleacuri, și sunt curate fleacuri, fiindcă ei niciodată habar n'au avut, pentruce A-tot-Puternicul a plăzmuit luna în chip de femeie brunsată, durdulie, sprâncenată și bălac; și n'au priceput prin urmare niciodată că lucrul acesta s'a

regulat așa, numai pentru ca bieții amorezați să aibă și ei, sărmanii, nopțile lor fără de somn, cui să-și mai destăinuiască din cele chinuri și dureri ale sufletului lor. O! de câte ori și cu câtă nerăbdare, n'am boldit eu ochii ceasuri întregi la boldul înalt al locuințelor înalte ale Înalt prea sfințitului, de unde luna își făcuse obiceiul să răsară! Iar în timp ce ea pășea tristă și gânditoare peste ograda Mitropoliei deacurmezișul, câte suspinuri dureroase, câte oftări înflăcărate nu-i trimiteam eu de pe pământul meu tocmai în înaltul cerurilor sale... și cu câtă durere nu mă despărțeam eu de dânsa, când se lăsa la vale și se mistuia după acoperământul țuguiet al chiliei părintelui Gherasim cel bătrân și cu parale multe!

Când, însă, luna pleca pentru mai multă vreme spre lumea cealaltă de sub picioarele mele, spre a face acolo slujba ca și aici, apoi atunci lucrul devenea dacă nu trist, dar cel puțin funebru... Atunci mă furișam și intram tiptil în cimitirul cel mic ce împrejmuia Mitropolia cea mică, mă așezam pe o lespede funerară, mă răzămam cu spatele de o cruce și, cu capul între mâni, îmi trimiteam gândul ori la franțușca mea cu ochelari ori mai departe spre lumea umbrelor, în împărăția celor morți, unde găseam ciotcă strânși la un loc pe toți naintașii mei întru ale suferințelor de dragoste, dela Adam care își primejduise coastele umblând după franțuște și până la Don Chijotte, care pentru Dulcineele sale, se bătea și cu morile de vânt...

Decât nu fu trainic nici acest adăpost al suferințelor mele...

Intr'o noapte — să fi fost așa pe la cântătorii de-al doilea — un glas în surdină, dar spăriet, al căruia gen nici într'un caz nu putea să fie neutru, mă trezi fără de veste din dureroasa mea încremenire...

— Părinte Ilarie... părinte Ilarie, uite, colo, este cineva... Intorsei iute capul.

Două umbre se opriră locului. Apoi una zise ceva scurt și pe șoptite celeilalte și, într'o clipă, se mistuiră amândouă în noapte... printre morminte.

Și numai atunci înțelesei pe deplin că ochii sunt dați omului ca să nu vadă, urechile să nu audă și limba să nu vorbească...

Iar a doua zi, desdedimineață, cineva bătu la ușa chiliei mele...

— Intră.

Și părintele Ilarie intră.

Și cum stăteam eu așa, la măsuța mea de scris, fără să-mi dea măcar bună dimineata, părintele Ilarie veni lângă mine, mă împresură foarte prietenește cu stânga pe după gât, cu cotul dreptei se răzămă pe măsuță, mi se uită drept în ochi și rămase așa o clipă fără să zică nimic...

Dar clipa aceea fu deajuns ca să-mi fulgere prin minte planul unei mici dar adevărate isprăvi viitoare de roman, în care trebuia, de astădată, să intre și ghitara mea în joc.

— Știu de ce-ai venit, zisei eu fără a mă urni de cum stăteam și privind și eu pe părintele Ilarie drept în ochi; șezi colo pe pat și să vorbim.

Părintele Ilarie se așează pe pat.

— Prind rămășag că ai venit să vezi, dacă n'am uitat și dacă sunt următor poruncilor, pe care trebuie să le păzească toată suflarea schivnicească și monahicească a Sf. Mitropolii...

— Drept ai grăit.

— Fii pe pace, dormi liniștit și fă-ți în tihnă răgaz și slujba Sfinției-tale. Am să-ți fac însă o mărturisire de cea mai mare însemnătate...

— Ce mărturisire?

— Sânt amorezat.

— Cum amorezat?

— Amorezat lulea.

— Atunci ești un prost.

— Prost, neprost, sânt amorezat lulea de o franțușcă cu ochelari.

— Ei și?

— Cum « ei și », sânt amorezat de franțușcă...

— A! te înțeleg... poate vrei să-ți citesc ceva molifte de-ale Sf. Vasile?

— De-ale Sf. Vasile, sau de-ale Sf. Pahomie, nu știu; știu atât că acum nu e vorba de molifte.

— Dar atunci de ce e vorba?

— Vorba e, că mi-ai turburat cu slujba Sfinției-tale extra-bisericească adăpostul suferințelor mele sufletești.

— Ei, și ce vrei? Mă însărcinez eu să-ți gălesc pentru aceasta un alt adăpost mult mai liniștit și mai sigur...

— Și anume?

— Dă-mi voie să te leg burduf și să te duc la Golia cobză pe cheltuiala mea.

— O! Nu; asta nu se poate fiindcă atunci ar urma să nu-mi mai văd niciodată pe franțușca mea cu ochelari.

— Atuncea dar?

— Atuncea dar, uite ce, părinte Ilarie; vezi Sfinția-ta Mitropolia cea mare și pustie?

— Da, o văd.

— Ei bine, din ea m'am hotărît să fac adăpostul suferințelor mele.

— Apoi tot ești bun de legat și de dus la Golia.

— De loc, părinte Ilarie; așteaptă să vezi: noaptea târziu, eu mă furișez și intru tiptil în Mitropolia cea mare și pustie și lucrul acesta îl știi numai Sf. ta. Atâta încă n'ar fi nimica. În miez de noapte, însă, se vor auzi muzici cântând, broaște orăcăind, oi și capre zbierând, purcei covițând, câni lătrând, în sfârșit o petrecere turbată de duhuri necurate.

— Cum? și ai să vâri acolo purcei, cucoși, câni?...

— De loc, căci la acest sabat infernal singură persoana mea va înfățișa pe toate deosebitele dobitoace ale pământului.

— Ian ascultă, tinere, mi se pare că ești cam...

— Țicnit; te înșeli, un singur cusur am și eu, că sunt mai cuminte decât Sf. ta.

Călugărul se scărpină în barbă și nu zise nimic.

— Și dacă nu sfârșim târgul acum dimineață...

— Atunci?

— Atunci, după prânz, mă duc la Balasan și dau înștiințare că mă mut din Sf. Mitropolie pentru anumite pricini...

— Și, mă rog, pentruce toate acestea?

— Pentrucă, mai târziu, eu nu pot trăi fără să fac din când în când câte o năzbâtie; și al doilea, nădăjduesc, cu chipul acesta, să-mi iasă din gând cea franțușcă...

— Bine, dar ai să vâri pe călugări în spărieți.

— Cu atât mai bine; călugării n'au decât să facă o aghiazmă la fața locului, ca să alunge duhurile necurate dintr'însul.

— Și după aghiazmă?

— După aghiazmă în Mitropolia cea mare și pretutindenii liniște, desăvârșită și numai bufnițele, lilieci și guzgani vor ști de suferințele mele.

— O! Sfântă Golie, sfântă Golie! primește-l într-o odihnă sufletească și acoperământului și a zidurilor tale!

— Gândește-te la Balasan, părinte Ilarie, și lasă cea Golie în pace!

— Bine. Azi prânzim împreună. La 12 te aștept.

— Cu cea mai mare bucurie și plăcere, părinte Ilarie. Nu mai țineam minte de când nu mâncasem la prânz. Călugărul ieși.

Iar la 12 punct, mă găseam față 'n față cu părintele Ilarie, la o masă rotundă din mijlocul chiliei sale, încărcată cu tot soiul de mâncări pregătite cu untdelemnuri grecești și străjuite pe dreapta și pe stânga de două clondire mari cu vin de Chiscul-Corbului.

Cu prilejul acesta mă încredințai, că nu uitasem cu desăvârșire cum se mănâncă la prânz.

Iar după ce o scoaserăm la capăt cu întâiul fel de mâncare:

— Ian ascultă, zise el turnându-mi în pahar, nu mai umbla cu fleacuri și vino-ți în simțiri.

— Nu mai departe decât la noapte, broaștele vor orăcăi în Mitropolia cea mare și pustie.

— Bine omule, da, n'ai să înțelegi odată?...

— Și caprele vor zbiera și câinii vor lătra și cucoșii vor trâmbița...

— Ian ascultă...

— Și purceii vor covițai...

— Ei bine, fie, atuncea și aghiazma se va săvârși...

— Ei, așa mai vii de-acasă părinte Ilarie, zisei eu tur-nându-mi nu știu al mai câtelea pahar. Adică păcătoasa as' de viață nu este ea destul de amară și de posomorită? Ș'apoi, așa scurtă, cum a lăsat-o Țel de-sus, s'o mai petrecem și noi morăcănoși și hurzuji? Uite, îți pune cineva dinainte un blid de mâncare nesărată, guști din el, strâmbi din nas și-l arunci cât colo; crezi adică Sf. ta părinte Ilarie, că vicața asta plătește mai mult decât un blid de mâncare? Te înșeli. Ii pui dresuri, merge, nu-i pui, arunc-o, și cânilor, că nici ei n'o mănâncă. Râsul și veselia sunt piperul și sarea vieții, și, în același timp, singurele lucruri omenești. Stai Sf. ta și judecă: singurul dobitoc căruia i s'a hărăzit darul de a râde e omul; prin urmare, cel ce nu râde nu se rădică dincolo de treapta necuvântătoarelor cu patru picioare. De omul, care nu râde, ferește-te, căci e om rău. Sunt și oameni care nu râd, dar care rânjesc; de aceia ferește-te iar, căci se asemănă cânilor, care își arată colții, gata să te înhațe...

— Ia, te rog, oprește caii o leacă, mă întrerupse părintele Ilarie; da' când stai d-ta în crucea nopții cu bufnițele, pe unde stai, și franțușca cea cu ochelari îți vânzolește sufletul, ce faci, mă rog, d-ta cu piperul și cu sarea vieții?

— Atunci nu fac nimica, fiindcă atunci n'am nevoie de ele.

— Pentru ce?

— Pentru că atuncea plâng.

— Apoi cum se împacă râsul cu plânsul?

— Foarte bine; mai văzut-ai Sfinția-ta dobitoc care să râdă?

— Nu.

— Da' dobitoc care să plângă văzut-ai?

— Nu; ei și ce-i cu asta?

— Cu asta e așa: râsul și plânsul sânt două lucruri curat omenеști. Și precum cel ce nu râde, tot așa și cel ce nu plânge, tot dobitoc cu patru picioare rămâne.

— Aice mi se pare că te înșeli grozav... da' când dai cu bățul într'un câne și începe a schiolălăi, nu se cheamă că plânge?

— S'o fi chemând, atât numai că tot numai omului îi e învoit să schiolălăească de dragoste.

— Ei bine, da' eu, care rîd foarte bucuros întotdeauna, dar nu plîng niciodată, sunt, adică, numai jumătate de om?

— Nu! Sfinția-ta ești jumătate om și jumătate... călugăr.

Iar după prînz, când mă retrăsei în chilia mea, schimbai filozofia practică a vieții pe curată metafizică; dormii, adică, neîntors pînă asupra ceasului de lecție cu micul meu Budașcă.

Sara, iar pe porțița de din dos; atîta numai că intrai grăbit în chilie, scosei cu mare sfințenie ghitara din lada de Brașov și

Per amica silentia luna

mă furișai și intrai tiptil în Mitropolia cea mare și pustie. Iar după ce pășii pragul, mă trezii deodată și deadreptul în întunericul cel mai din afară și în fantasmagoria lumii celeilalte...

O clipă stătui în cumpănă, dacă trebuie sau nu să înaintez... Mi se părea că prea de timpuriu pășesc din această pămîntească și eternă vale a plîngerilor spre odihna veșnică și neturburată a ceilalte lumi...

Cum, însă, știam bine, că mulți alții, amorezați tot ca și mine, se scoboriseră la Iad în vremurile mai de demult și se întorsese, totuși, înapoi teferi și sănătoși, apoi înaintai cu chibzuială și, pe pipăite printre dărîmăturile bolții prăbușite, ajunsei tocmai în fundul dinspre răsărit, mă așezai

pe ceva, care trebuia să fi fost tot o sfărâmatură uriașă din bolta dărîmată și, când, de afară, ceasul târziu de polunoșniță își țipă întâia sa notă ascuțită pe toaca de oțel atârnată în sec, din lăuntru ghitară mea îi răspunse grav și sonor, adânc și duios pe nota cea mai profundă și puternică a strunelor sale de bas; și, pe măsură ce toaca țipa de afară, din lăuntru ghitară mea îi răspundea cu toate cele trei bucăți de concert ale sale deodată, amestecate la un loc cu orăcăitul, cu trâmbițatul, cu lătratul, cu covițitul și alte glasuri ne mai auzite și ne mai închipuite, ale tuturor broaștelor, cucoșilor, cânilor și porceilor universului sau, mai bine zis, îi răspundea cu o turbată simfonie Wagneriană, care stârni de prin culcușurile, acățătoarele și cotloanele lor pe toate bufnițele și pe toți guzganii și liliecii... Și un danț infernal de umbre care îmi sfârâiau pe la nas și sfășiau ca niște săgeți nevăzute întunericul adânc al sfintelor ruine, se încinse în jurul capului meu... O! Amphiarus și tu divinule Orpheus, dumnezeescale cântăreț al neguroasei Tracii, de peste depărtările veacurilor ce au trecut, primiți salutările frățești ale urmașului vostru... Cu sunetul lirei voastre, voi ați înviat stâncile și stâncile s'au suit unele în spatele celorlalte de au rădicat ziduri înalte de cetăți fabuloase și tot sub divine acorduri de liră pădurile, urșii și veverițele au dănuțit hora antică sub razele lunii, eu... am târit cu cântări de ghitară într'un cotrodanț turbat pe toate bufnițele, guzganii și liliecii sfintelor ruine... Voi ați jelit o Euridice desculță și fără ochelari, eu am îndumnezeit în accente nepieritoare pe o franțuscă cu ochelari și cu ciuboșele de șevro... De peste depărtările veacurilor ce au trecut încă odată, salutare vouă...

Iar a doua zi, dădădimineată, părintele Ilarie veni să-mi dea de veste că la polunoșniță n'au fost, aproape, niciun călugăr; căci fiecare când ajungea în dreptul intrării din spre apus a Mitropoliei celei mari și pustii, se oprea o clipă, asculta și iute o rupea de fugă înapoi, intra în chilie, zăvora ușa pe dinlăuntru, aprindea candela și, înaintea sfîn-

telor icoane, citea cu frică și cutremur *sfințele* molifte pentru deslegarea duhurilor necurate...

A doua noapte așa, a treia noapte așa, până ce lucrurile ajunse la urechile Înalt prea sfințitului...

— Ia vezi, Ilarie, să se slujească acolo o aghiazmă, spune lui Gherasim, și vedeți de sfințiți locul; se vede că s'a furișat păcatul în casa Domnului.

Ilarie era urechea dreaptă a Înalt prea sfințitului.

Bine înțeles că Ilarie cu greu se putu stăpâni, totuși, cu evlavie se plecă în fața Înalt prea sfințitului și merse la Gherasim să-i împărtășească porunca plecată de sus.

În ziua aceea prânzii cu părintele Ilarie și, după un clondir de Chiscul-Corbului, găsirăm și unul și altul că vieța asta nu e nici tocmai posomorită, nici tocmai hursuză.

— Și, fără glumă, mă întrebă călugărul între două pahare, ai să vii la aghiazmă?

— Cei dintâi și cel mai din frunte nădăduesc să fiu eu, că doar pentru mine se face sfânta sfeșanie; ș'apoi, înțelegi bine, că, dacă părintele Gherasim nu mă botează bine cu aghiazmă, și nu mă afumă cu tămâe, încep din nou.

— Nu glumești?

— Să fiu... al sfinției-tale dacă glumesc.

Și, după ce dădurăm de fundul și al clondirului al doilea, trecui iarăși în chilia mea, unde iarăși făcui metafizică curată, până asupra ceasului de lecție cu micul meu Budușcă.

A doua zi, înainte de prânz, părintele Gherasim cu diaconul și cântăreții Mitropoliei, urmat de toată negura călugărească, păși peste același prag, peste care și necuratul pășise de atâtea ori mai înainte și cu rugăciuni izbăvitoare și cu fum de tămâe multă săvârși sfânta taină a aghiazmei; apoi cu sfeștoc de busuioc legat în beteală de aur, stropi cu apă sfințită în cruce mântuitoare văzduhul celor patru vânturi; și tot cu apă sfințită și tot în cruce și tot cu fum de tămâe multă alungă pe necuratul de prin toate cotloanele multe și mărunte ale sfintelor ruine... Și, nu știu, fie din greșală, fie înnadins, că părintele Gherasim îmi

turnă în creștet atâta apă sfințită și rece, încât un altul mai bicisnic decât mine ar fi prins gutunar numaidecât.

Oricum, dar nici în noaptea aceea, nici în nopțile următoare diavolul nu se mai arată.

Și iată cum apa sfințită își mai dovedi încă odată puterea sa izbăvitoare asupra necuratului...

Era însă scris ca schivnicia mea să iee sfârșit și luă. După câteva zile, într-o dimineață, năvăli năpraznic în chiliala mea fără nicio ceremonie, o nemțoaică grasă, groasă, naltă, roșie și sprâncenată și cu câteva rânduri de bărbii...

— Mă rog, zisei eu sculându-mă iute de pe scaun, ce poștește doamna?

— D-voastră sunteți d-l?...

— Da, eu.

— Am citit...

— A! da... în « Curier ».

— Da...

— Ei și?

— Am un băet, Karl, și aș vrea să-i dați d-voastră lecții.

— Bine doamnă; și ce lecții, anume?

— Apoi să vedeți d-le, Karl a fost bolnav de mititel și a rămas așa că nu poate învăța carte.

— Apoi atunci, mă rog, ce lecții voiți ca să-i dau?

— Iaca, d-le, eu am auzit de d-voastră și m'aș mulțumi ca băetul meu să stea cu d-voastră un ceas-două pe zi.

— Și vă rog, doamnă, pentrucă să stea cu mine un ceas-două pe zi?

— Să stea numai așa de vorbă cu d-voastră.

— A! înțeleg; e mare băetul?

— Apoi o fi de vreo optusprezece ani...

— Optusprezece ani! va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine; atunci am putea lega chiar prietenie amândoi.

— O! Domnule; e tare hursuz; fuge de oameni, se închide în odaia lui și chiar surorile lui străbat cu mare greutate la dânsul.

— Are odaia lui de o parte?

— Da.

— E răutăcios?

— O! Nu; dimpotrivă; i-s dragi mâțele și câinii; se închide în odăe cu Fox și cu Ilenuța...

— A! cu Ilenuța?

— Nu, domnule, Fox e câinele lui și Ilenuța e o mătă a soru-sa Mina.

— Și?

— Și toată ziua se joacă cu câinele ori cu mătă.

— Lucrul acesta, doamnă, e semn bun; cine iubește animalele, nu poate avea natură rea.

— Va să zică ați putea să vă însărcinați cu Karl? uite, eu țin locanta asta mare de peste drum; v'aș putea da locuință și masă pentru Karl.

— Bine, Doamnă...

— Va să zică ne-am înțeles?

— Încă nu; masa de sară o iau în altă parte, la d-voastră aș putea lua numai cafeaua de dimineată și prânzul; așa încât pentru prețul mesei de sară, mi-l veți da în bani.

— Și cât credeți?

— Cred că doi galbăni pe lună n'ar fi prea mult.

— Atunci ne-am înțeles; când vă puteți muta?

— Chiar astăzi după prânz.

— Atunci vă aștept și acum mă duc să vă pregătesc odaia d-voastră.

Și nu mai departe decât după prânz din schivnic cu frica lui Dumnezeu mă trezii îmblânzitor de fiare sălbatice.

Iar despre Karl cu alt prilej.

CUCOANA MARIETA

... Alți oameni, alte timpuri!...

Iată pentruce nu găsi nimeni nici prea moșic, nici prea necuviincios pe Andrei, nepotul Căpitanului Enache, când într'o sară, sosind de pe coclauri la moșul său, Căpitanul, umplu așa, fără de veste și cum se afla de pe drum, ușa salonului plin de lume, cu persoana sa bărboasă, colbăită, nepieptănată, cu umbra neagră a imensei sale pălării, cu cele două opinci dela picioare nu mai puțin imense și cu înfățișarea de broaște strivite, iar, peste tot și peste toate, ce vestita sa manta, care ar fi putut sta cu cinste și pe umerii de stâncă ai Panaghiei... Cine nu cunoaște pe Andrei, nepotul Căpitanului Enache!...

Cucoanele, mai cu samă, își dădeau ghionturi pe ascuns și vorbeau pe șoptite în de ele, când îl vedeau.

— Doamne, dragă, mai văzut-ai tu de când ești, un om așa de sucit și hursuz ca nepotul ista al căpitanului? Eu, una, drept să-ți spun, nu-l pot suferi...

Și legănându-se în cumpănă pe scaun, își făcea vânt a lene cu evantaiul, uitându-se nehotărît înainte și cam pe sus.

— Eu, Lenjo, dacă m'ai crede, nici nu i-am prea luat sama...

Așa de puțin mă interesează, că nu-ți poți închipui...

Și, odată cu vorba, își întocmea, în oglinda din față, cu degete albe și iuți, un zuluful îndărătnic și negru, ce-i tot cădea în jos pe frunte și nu se astâmpăra binișor la locul lui.

Ba, câte odată, se găseau și cucoane mai îndrăznețe, care să-l dojenească în față, cu gând de a-l mai ciopli și a-l mai scoate din hursuzlucul și obișnuita lui mojicie.

— Doamne, domnule Andrei, îi zicea din când în când câte una dintre ele, adică de ce n'ai fi și d-ta om ca și alți oameni?... Nu știu zău, te faci, ori ești din firea d-tale așa hursuz?...

— Și dacă-s hursuz, cuconiță dragă, adică ce treabă ai mata cu mine numai decât? Ia, te rog, să mă lași în pace cu cusururile mele, după cum te las și eu în pace pe mata cu cusururile matale...

— Să mă crezi, domnule Andrei, răspundea cucoana punându-i ușor și prietenește mâna pe umăr, să mă crezi, că de s'ar găsi cineva, care să-mi spună cusururile în față, eu nu m'aș supăra, cum te superi d-ta; ba, dimpotrivă, m'aș bucura și i-aș mulțămi...

— Eu nici nu mă supăr, nici nu mă bucur și nici nu-ți mulțănesc, răspundea Andrei cu cea mai mare nepăsare; atâta numai pot să-ți spun, că mata, cuconiță dragă, n'ai dat încă peste cineva, care să-ți spună verde, în față, toate cusururile câte le ai, și... slavă Domnului! ești plină de cusururi, ca oaea de curnuți, fie vorba între noi...

— Domnule Andrei, îl întrerupea cucoana retrăgându-și mâna și acoperindu-și gura cu ea, în semn de mirare, domnule Andrei, dar știi că ești cam...

— Obraznic... știu; dar fără vicleșug la vorbă.

— Vicleșug, nevicleșug, ia te rog să-mi spui, cam ce atâtea cusururi ai găsit, adică, d-ta la mine?...

— Mai mult decât la toate cucoanele de pe fața pământului... Mai întâi, te superi de adevăr, al doilea, ia, te poftesc, uită-te puțin în cea oglindă...

Și luând-o la braț, cam cu deasila, o ducea dinaintea oglinzii.

— Ia uită-te, urma Andrei arătând cu degetul în oglindă, adică cei doi ochi de colo, care nu știu ai cui or fi, în loc de a se părea rupti din albastrul cerului, nu puteau

ei să bată, ceva, mai în floarea frunzei de varză? Și în loc de a fi așa de ucigași și plini de păcate, precum sânt, nu puteau ei să fie nevinovați și blajini, cam așa, de pildă, cum ar fi doi ochi de capră moartă?... Genele!... pentru ce, mă rog, numai decât, gene așa de lungi, de mătăsoase și de negre? Nu cumva s'a gândit cel ce ți le-a dat, să îngroape, sub umbra lor stufoasă, sufletele tuturor proștilor, ce s'ar uita în ochii d-tale?...

— Ia, te rog, lasă-mă...

Și, cu o mișcare aproape nesimțită, voia să-și scoată mâna-i mică de sub brațul vânjos a lui Andrei.

— Mă rog... mă rog... încă n'am sfârșit cu cusururile, zicea el strângându-i mai tare sub braț; vezi că te superi?... Și ai atâtea cusururi!... Mai multe, chiar, de câți curnuți are o blană de oaie, care umblă prin pârlage...

— Domnule Andrei, da' știi că ești?...

— Nesuferit și obraznic... știu... mi-ai mai spus-o odată; totuși ascultă... N'ai putea să-mi spui d-ta, cam ce Soare ți-a fost tată și ce Auroră ți-a fost mamă, de ți-a pus pe cap așa, fără cumpăt, tot aurul și toată lumina razelor lor?...

— Mă rog mult mai ai?

Și iarăși dădea să scape de sub brațul lui Andrei.

— Să râzi o leacă, o ruga Andrei ținând-o pe loc.

Și cucoana, ca sugestionată, râdea...

— Vezi? urma Andrei, numai cât se uită cineva la dințișorii d-tale cei albi și mărunți, și se și simte mușcat de suflet; bine înțeles, că acel cineva n'am fost, nu sânt și nici n'am de gând să fiu vreodată eu...

Cu o mișcare iute și nervoasă lovea ușor peste față pe Andrei cu toată lărgimea deschisă a evantaliului său și, smucindu-și repede mâna-i albă și mică de sub brațul lui, fugea, fără să zică nimic, și se răsturna molatec pe canapeaua din fundul odăii.

.....

Și, lucru de mirare!... mai pe urmă cucoana noastră își schimbă cu totul socotința și nu mai găsea pe Andrei nici obraznic nici hursuz...

Cu cucoanele, însă, bătrâne, care făceau pe tinerele, Andrei era crud și viclean...

...
Căpităneasa de gazdă, cucoana Savastița, mătușă de plop a lui Andrei, o femeie mică, uscățică și nici tocmai urâtă și nici tocmai bătrână, zmunci lui Andrei pălăria din mână și mantaua din spate...

— Ce, dracu, Andrei, zise ea dându-le Măriucăi să le ducă încolo, mai de-o parte, ia mai lasă la naiba din cele obiceiuri și apucături ale tale, mai cioplește-te o leacă, măi băiete...

Și Andrei, prinzându-și mătușa în brațe, o sărută cu zgomot pe frunte...

— Da' obiceiul și apucătura asta, zise Andrei, privind-o în ochi și fără a-i da, încă, drumul din brațe, ce zici mătușică dragă, s'o las la naiba?

— Fugi, lasă-mă că mă umpli toată de colb, zise ea zmuncindu-se ca o zvârlugă și scăpând din brațele lui Andrei; ți-ai găsit s'o scoată cineva cu tine la capăt... Ia, mai bine, du-te și tu și joacă ceva cu cele fete; nu sta degeaba...

Și petrecerea întreruptă pentru o clipă își urmă cursul mai departe: care jucau maus, care preferans, care pichet sau concină, care santase, care lanschenet... În fundul salonului, o clae de duduci stăteau în cerc pe scaune și jucau ceva.

— Mă rog duduilor, zise Andrei, intrând fără ceremonie și oprindu-se drept în mijlocul lor țațoș și cu mâinile în buzunare, mă rog, este poruncă dela mătușica, Căpităneasa, să vă jucați toate cu mine.

— Iul... se auzi țipând ușor una mai sperioasă...

Și câteva din ele dădură să se scoale de pe scaune și să plece.

— Mă rog, mă rog... să nu dezerteze niciuna dela post că am ordin dela Căpitan s'o aduc între spăngi la urma ei, ori de unde a fi...

— Da' ce?... Noi suntem soldați?... protestă glumeț una mai îndrăzneată.

— Răcani, ducă; pân' la soldați mai va.

— Serios?...

— Așa de serios, încât să faci bine, frumoasa mea nedisciplinată, să te scoli de pe scaun și să-mi stai smirnă înaintea superiorului, căci am să-ți dau ceva ordine.

— Trăiți!... zise ea sculându-se iute în picioare și stând dreaptă și țăpână în fața lui Andrei; trăiți, don!...

— Sergent, completă cu glas aspru Andrei.

— Trăiți! don Sergent...

Și rădică soldățește la tâmplă tot latul mâinii, cu palma-i mică și trandafirie spre afară.

— Da' ce faceți voi aice, măi Andrei, întreabă capitanul Enache, care se apropiase nesimțit și privea la isprăvile lui Andrei.

— Trăiți don Căpitan, răspunse el salutând militărește, ia, muștruluesc iste fete...

— Bine, să mi le dai la raport pe cele nedisciplinate; și foarte grav, plecă în altă parte.

Și șmotrul se sfârși cu gajuri, cu « poșta merge », cu « adevăr și minciună », cu prăjituri, cu ciocniri de păhăruțe pline cu vin, cu râs, cu gălăgie și mai la urmă de tot, chiar cu vorbe înțepătoare și cu prietenii stricate între duculi...

Și nici nu se putea altfel: Andrei era unul și duduile erau o clae...

— Bine, Andrei, îi zise Căpităneasa acestuia, după ce toată lumea se împrăstie, da' ce făcuși tu Tincuții, de-o eșit fata așa de supărată?...

— Eu? Ce să-i fac?... Nimic. Ce vrei să-i fac eu cu casa plină de lume?... Ne-am jucat de-a « adevărul și minciuna » și, când mi-o venit mie rândul, i-am spus că-i

urită și frumoasă; treaba ei, dac'o luat pe « urită » drept adevăr și pe « frumoasă » drept minciună.

— Doamne, Andrei, tare mai ești mojik... Drept răs-puns, Andrei o prinse în brațe și o sărută pe frunte.

— Ia astâmpără-te, zise ea, apucându-l cu o mână de ureche și cu cealaltă lovindu-l ușor peste obraz...

Și fiindcă nu se mai zmunci din brațele lui o mai sărută încă odată pe ochi...

— Da, știi, zise ea desfăcându-se în sfârșit din brațele lui Andrei, știi că avem musafiri dela Iași?

— Ce musafiri?

— Pe cucoana Marieta B...

— Cucoana Marieta B?... N'o cunosc.

— Cum n'o cunoști? Cucoana Marieta B... ai mai văzut-o, mi se pare, odată la noi.

— Poate, dar nu-mi aduc aminte; prin urmare n'o cunosc.

— S'a culcat mai de vreme, că era obosită de drum; de aceea n'ai văzut-o 'n ia' sară.

— Să doarmă dumneei sănătoasă și să se scoale și mai sănătoasă; da tu-mi spui lucrul așa, mătușică dragă, ca și cum cucoana Marieta dumitale m'ar interesa.

— Ia 'n ascultă, Andrei: cucoana Marieta, măcar că-i bătrână, dar cam face pe tinerica și-i cam plac băieții așa ca tine; și cum te știu eu, tare mă tem să nu faci vreo una de-ale tale; caută și-ți vâra mințile 'n cap, că cu cucoana Marieta o 'mplinești numai decât.

— Eu?

— Ia sama să nu fii mojik...

— Da' curte am voie să-i fac, mititica mea mătușică?

— Numai să nu fii mojik.

— Da' de ți-a plăcea cum m'oi purta, ce-mi dai?

Și plecându-se spre ea, voi s'o sărute.

— Of! tare mai ești obraznic, fugi încolo, zise ea, împingându-l ușor și ferindu-și puțin capul într-o parte.

A doua zi la prânz, Căpitanul Enache sosi dela cafenea vesel că fusese biruitor — se vede — în vr'o luptă de concină sau de santase...

— Savastiță! strigă el dela poartă, Savastiță! ia vezi să pue masa 'n grădină, și mai repede, că mi-i foame.

Și, până ce să se așeze masa sub nucul cel mare din fundul grădinii largi, Andrei și moș Enache se războiră cu biruință schimbătoare într'o luptă de santase, în care Căpitanul Enache trecea drept mare meșter.

— Buni patruzeci și fora! strigă Căpitanul Enache într'un rând, arătând din mână, fără să dea jos, riga și dama de cupă; am trei, că n'ai prins nicio carte și ești capot...

— Capot, musteciosule erou dela Smârdan. Capot... ei și, adică ce mare treabă? ai trei și pace bună...

— Trei, ca să știi tu, puschiule, cu cine joci.

— Bine, bine; da' Turcilor, peste Dunăre, tot așa le strigai: «Buni patruzeci și fora»? ori mai zvârleai cărțile din mână și umpleai cu ele cele tufe?

— Mă, Andrei, am să-ți rup urechile.

— Bine; da' pân' mi-i rupe urechile ia spune-mi, te rog, ce mâncare-i cucoana Marieta, musafirul d-tale dela Iași? mi-a spus mătușica de-o cucoană Marietă...

— Ei, și ce ți-o intrat ție-n cap, numaidecât cucoana Marieta? Ce mâncare să fie? Ia o babă nebună și nimic mai mult... îi stup de bani și socoate că cu bani își poate întocmi zbânciturile... o babă nebună, care face pe fetișoara de optusprezece ani.

— Știi că m'am hotărât să-i fac curte?

— Nu mă miră de loc, că doar, tot așa ai mai făcut tu și cu cucoana Tarsița ș'ai întors capul babei de-o răs târgul o lună de zile...

Masa era gata.

Înainte însă, de a se așeza la masă, Andrei zări pe cineva venind spre nucul din fundul grădinii, unde se aflau, deocamdată, numai el cu Căpitanul.

— Nu cumva aceia-i cucoana Marieta, moșule? îl întreabă el pe Căpitan.

— Ba chiar dumneei, răspunse Căpitanul; uite-o ce sprintenă vine, parcă-i o fetișoară de optusprezece ani...

Și de s'ar fi oprit lucrurile numai la atâta, i s'ar fi putut cânta cu drept cuvânt:

*Florică de pe șes
Te-am îndrăgit după mers;
Că ți-i mersul legănat
La inimă m'o secat...*

Dar cucoana Marieta avu nefericita idee de a se apropia și de a saluta, pe Andrei mai cu samă, după acea formulă proprie femeilor din lumea înaltă, în puterea căreia se cere, ca trupul să stea țăpăn, când salută și numai capul singur să unduleze molatec și ușor înainte și înapoi; ochii, deși istoviți de bătrânețe, să îmbrace un soi de melancolică și visătoare morbidețe; gura, deși desfiorată, să se contracteze, totuși, într'un imperceptibil zâmbet grațios, încet și totodată protector, zuluful, rău boiți, deși negrișorii pe deasupra și suri la rădăcină, să se țină totuși, mândri și neclintiți, la treapta lor înaltă de eterică aureolă; iar evantaliul, care singur cunoaște limba tainică a inimii femeiești, să stea nerăbdător și gata de a comite vr'o indiscrețiune.

Pe cât se putea da cu socoteală, așa pe deasupra, cucoana Marieta trebuia să fi jucat cotrodanț cu Rușii lui Chisselef, după pacea dela Adrianopol...

Cum, însă, Andrei era politicoș cu toată lumea, când voia și când, mai ales, își croea în minte vr'o pozna, și, deoarece Căpitanul Enache nu-l prezentase, apoi făcu un pas înainte și, cu înclinare reglementară și, totodată cea mai grațioasă din lume:

— Doamna mea, zise el, ertați, vă rog, oarecare neajunsuri... Căpitanul nostru nu prea cunoaște regulile sub-

țiri ale aristocrației, dați-mi voie, prin urmare, să mă prezint Andrei...

Această intrare în materie plăcu cucoanei Marietei; așa cel puțin, trebui să socoată el după surâsul grațios, cu care ea-i 'ntinse aristocratica-i mână, spre a i-o săruta.

Ii sărută mâna.

Păcat numai, că lui Andrei nu-i plăceau parfumurile și cucoana Marieta era așa de parfumată, până 'n vârful unghiilor, încât ucise într'o clipă, cu molatecele sale violete de Parma, mirosul rustic și bărbătesc al nukului, sub care se aflau.

Sânt trei lucruri, trei păcate femeiești, s'ar putea zice trei crime capitale, pe care Andrei nu le putuse erta niciodată în vieța lui, cucoanelor de tot soiul și anume: slutenia, bătrânețea și parfumurile... Ei bine, cucoana Marieta se face vinovată în ochii lui Andrei de toate aceste trei crime de înaltă trădare către sexul său; trebuia, deci, pedepsită și... o pedepsi.

— Sânteți dela Iași, domnule, îl întrebă ea cu glas subțire și mlădios, după ce se așeză la masă lângă dumneaei.

— Nu, doamnă, nu sânt dela Iași și, drept vorbind, nici n'aș putea spune lămurit de unde sânt...

— Cum așa?

— Foarte simplu, doamnă; eu sânt de nicăiri și de pretutindenii, ca orice fantastic, care călătorește veșnic și care-și petrece vieța numai pe coclauri...

De felul meu, sânt, chipurile, avocat; dar dispunând de mijloace de trai, am legat la gard toate codicile de legi și m'am lăsat soldat pe cursul fanteziei mele; îmi petrec vieța călătorind prin lumea întreagă.

— Da? făcu ea cu oarecare măreție aninându-și șervetul în gulerășul bluzei... Socoteam că sânteți dela Iași...

Și cu vădită dezamăgire, înfipse furculița într'un picior de pui cu smântână.

Căpitanul boldi la Andrei niște ochi de taur și cât pe ce să zgudue masa și pe toți cei dinprejur cu răgetul de leu al râsului său...

Andrei îi făcu semn să se stăpânească și se stăpâni.

— Trebuie să cunoașteți multe limbi, domnule, îl în-trebă din nou cucoana Marieta uscându-și grațios și re-pede, cu șervetul, roua ce-i lăsase pe buze vinul turnat de Andrei în paharul dumisale.

— De sigur, doamnă, răspunse acesta, afară de limba franceză, noi turiștii suntem ținuți să cunoaștem și limbile orientale, altfel n'am putea vizita locurile, unde vechea omenire a lăsat cele mai adânci și mai mărețe urme despre trecutul său; cunosc limba arabă și ceva sanscrită; discifrez cu mare ușurință hieroglifile egiptene și cuneiformele asi-riene și babiloniene...

Și căpitanul boldi iarăși la dânsul niște ochi de taur, dar se stăpâni.

Mătușica zâmbea și-și căuta de mâncare.

— Va să zică d-voastră ați voiajat mult?... Sunteți un om fericit, domnule.

Și melancolia visătoare, ce o cuprinse, n'o împiedecă totuși de a desface delicat și după toate regulile, cu degete resfirate și subțiri, o aripă de pui fript...

— Fericit, doamna mea, n'ar fi tocmai cuvântul, care să zugrăvească starea mea sufletească... vieța are ascun-suri triste peste care, de multe ori, suntem nevoiți a arunca o haină de sărbătoare, țesută din aur și pietre scumpe... Cât despre voiajat...

O! da!... În această privință aș putea da înainte lui Cristofor Columb, Marco Polo, Vasco de Gama, Barto-lomeu, Diaz...

Căpitanul nu mai putu răbda...

— Da', mă rog, cine-s toți marțafoii aiștea, măi cum-nate?...

— Ce te amesteci, moșule, unde nu-ți fierbe oala? 'Cine-s?... Cine să fie?... Ia niște marțafoi, ca toți mar-

țafonii... Ce mă stingherești, mă rog, dintr'ale mele? Mai bine ia dă cel măr încoace... nu acela... celălalt, c'am să curăț pentru cucoana Marieta... Ce naiba, moșule, te știam că poți câteodată să fii și mai puțin cazon.

— Ha!.. ha!.. ha!.. făcu cucoana Marieta, râzând din toată inima.

Și de-ai fi lăsat la o parte pe Rușii lui Chiselef, ai fi crezut că râde vesel o fetișoară de șeptesprezece ani.

— Știi că ești nostim, domnule? încheie ea, întorcând spre Andrei capul cu zulufi cu tot și înfășurându-l într'o privire, în care regulamentul organic n'avea nimic a face.

— Semne rele, cugetă el; are să se schimbe vremea...

Oferi cu grație cucoanei Marietei o fălie de măr curățit în vârful cuțitului.

— Oh!... merci bien!... zise ea, înclinându-și ușor și grațios capul, în semn de mulțămire; și luând delicat cu vârful a două degete fălia de măr, mușcă din ea cu o gingășie de doisprezece ani.

— O să stați mai multe zile în oraș, domnule, îl întreabă ea privind aiurea și gânditoare.

Căpităneasa își făcu treabă și se sculă iute dela masă, neputându-și stăpâni râsul.

— Depinde, doamnă, răspunse Andrei, turnându-și un pahar de vin; aștept niște scrisori dela o societate de turiști care actualmente se află la Cairo, acele scrisori au să mă hotărască de plec sau de mai rămân.

— Bine, zise ea, bătând repede și nervos cu evantaiul în podul palmei, bine, dar vieța aceasta a d-voastră trebuie să fie obositoare de tot... ar trebui să mai aveți și zile de odihnă...

— Vieța încă nu m'a obosit, doamna mea, zise Andrei, dând alt înțeles vorbelor sale; sânt încă prea tânăr, pentru aceasta; când însă, e vorba de odihnă, apoi cred că tocmai aceasta m'ar obosi.

— Dați-mi voie să nu vă înțeleg; ceea ce spuneți e un non-sens.

— De loc, scumpa mea doamnă... pentru un om, care, până la vârsta de douăzeci și opt de ani, a străbătut India dela Ceilan la Benares, Arabia dela muntele Sinai până la Meca și Medina; care a dormit pe ruinele Palmirei și ale Balbecului, care a străbătut Egiptul dela gurile Nilului până la Cataracte...

— Apoi pe mine să mă iertați, că am ceva treabă, zise căpitanul sculându-se dela masă; să ne fie de bine, și iertați. Savastița, ia să vii să-mi scoți din ladă cele hârtii.

Andrei rămase singur cu cucoana Marieta sub nuc. Greul începea de aici.

— Și ziceați?...

— Ziceam, doamna mea, că, pentru un om, care, până la asemenea vârstă, a străbătut în lung și în lat jumătate din globul pământesc, odihna, dacă nu e ceva nețunoscute, e, în tot cazul, ceva ridicol.

— Trebuie să fi avut multe aventuri în voiajurile d-tale cele lungi?...

— Aceasta se înțelege dela sine, doamnă; o!... de câte ori n'am fost în primejdie de a fi sfâșiat de lei, mâncat de tigri sau înghițit de vr'un boa-constrictor!... Mă înfior ș'acum, când mi-aduc aminte...

— Aveți dreptate!... Întâmplările de felul acesta sânt înspăimântătoare și amintirea lor e dureroasă; dar, de multe ori, sânt răsplătite prin altfel de întâmplări mai puțin grozave și mai puțin înspăimântătoare, a căror amintire e plăcută, zise ea cu înțeles și repede cu evantaliul în podul palmei.

Cucoana Marieta, nerăbdătoare, intră deadreptul în materie.

— A! dacă nu mă înșel, faceți aluziune la aventurile mele galante?...

— Tocmai, zise ea zâmbind și făcându-și vânt cu evantaliul fără să aibă nevoie.

Pericolul era iminent.

— Cât pentru aventuri de soiul acesta, scumpa mea doamnă, zise Andrei cu o prefăcută modestie, n'am prea avut parte.

Mutra mea, ertați-mi expresiunea, m'a apărat sau, mai bine zis, mi-a făcut șotii întotdeauna. O!... câte desamăgiri, câte dureri n'am întâmpinat eu de pe urmele nefericitei mele mutre!...

Intoarse capul și-l privi zâmbind.

— Ha!... ha!... ha ... izbucni ea deodată într'un râs din toată inima. Și bătând din palme cu evantaliul cu tot.

— Știi că ești nostim?...

Și cucoana Marieta avea dreptate; Andrei era cam nostim; cel puțin, aceasta era și socotința mai multor cucoane de pe vremuri.

Oricum, dar Andrei, de astădată, începu a se căi...

— Cine dracu, mă puse pe mine — se gândi el — să mă dau drept iubitor de tot soiul de ruine, să știu turcește, să am a face cu lei, cu tigri și cu șerpi, să dorm prin ruine cu șoarecii și cu broaștele Balbecului și ale Palmirei, și mai cu samă, să vorbesc rău de natura mea?... Căci femeile, oricât ar fi ele de bătrâne, prind slăbiciune numai decât, pentru orice soi de oameni, fie ei chiar turiști, care se abat din linia comună a celorlalți muritori și care, pe deasupra, mai au și neprețuita însușire de a fi de douăzeci și opt de ani.

Hotărît, pericolul era iminent și trebuia numai decât înlăturat.

— Dar cum? se mai gândi Andrei, să mă scobor eu, în ochii cucoanei Marietei, dela treapta înaltă de turist, la acea de simplu muritor, după cum sânt? Să mă lepăd eu de hieroglifele, de cuneiformele și de piramidele mele?... Să încetez de a mai fi sfâșiat de lei și de tigrii sau înghițit cel puțin de vr'un boa-constrictor? Să nu mai dorm eu cu șoarecii și broaștele Palmirei și ale Balbecului, numai spre a face pe cucoana Marieta să nu se mai uite așa de galeș la mine? Cu neputință ... Odată turist, rămân și

pace bună, de-ași ști, chiar, că cucoana Marieta și-ar boi mai strașnic zulfii și s'ar scălda cu strae cu tot într'o mare de parfumuri... Foarte bine, dar cum să înlătur primejdia?...

— Doamna mea, zise el sculându-se de pe scaun după cea mai desăvârșită regulă de bună-cuviință; dați-mi voie să mă retrag; am de expediat o corespondență grabnică pentru Constantinopol; nu lipsesc, totuși de a regreta, că sunt silit, pentru moment, să mă despart de plăcuta d-voastră societate; sper însă, că o să vă mai văd...

Și-i oferi brațul.

Atâta mai trebuia!...

— Mulțămesc.

Și sculându-se molatic de pe scaun îi luă brațul.

— D-voastră, turiștii, zise ea făcându-și nervos și repede vânt cu evantaliul, sânteți niște oameni nesuferiți...

— De ce doamna mea? o întrerupse Andrei cu mlădieria de glas cea mai sentimentală din lume.

— De ce!...

Și întorcând spre Andrei capul cu zulufi cu tot, îl privi crud.

— Privirea d-voastră, scumpa mea doamnă, mă face să bănuiesc, că v'am jignit cu ceva; de e vr'o greșală la mijloc, vă rog să primiți scuzele mele.

— Domnule, să lăsăm greșelile și scuzele la o parte; m'am hotărât să te pedepsesc cu totul pentru altă ceva...

— Să mă pedepsiți?... dar pentru ce anume, scumpa mea doamnă, și în ce chip?...

— Pentru ce, ai să afli mai târziu; în ce chip, însă, o să afli numaidecât; mâni sunteți încă aici?

— Cred că da.

— Ei bine, doresc de mult să fac o excursiune prin pădure și încă n'am găsit pe cineva, care să mă acompanieze.

— Cred bine, cugetă Andrei.

— Tot zici d-ta, că odihna te obosește; vei fi așa de bun să mă însoțești? Aceasta ar fi pedeapsa.

Idila se ivea la orizont.

— Dacă numai astfel, doamna mea, știți să pedepsiți, apoi atunci îmi pare rău că n'am comis față de d-voastră mai multe greșeli; totuși sânt nerăbdător să-mi cunosc vinovăția.

— Da... da... e o mare vinovăție la mijloc din partea d-tale, am să ți-o spun mai târziu, dacă nu cumva ar fi de prisos...

Și îl privi galiș în ochi și rugător oarecum...

— Dracu mă pusese... își zise Andrei în sine...

— Numai nu uitați, domnule, că eu sânt foarte matinală zise ea, când fu pe punctul de a intra în casă.

Și, depărtându-se puțin din fața lui Andrei, cu o dela sine mișcare și cu un zâmbet din cele mai îngerești, îi întinse până la gură mâna-i parfumată.

— Nu uitați, doamnă, că sânt turist, și că, pentru specia aceasta de oameni, odihna e ceva necunoscut, răspunse el sărutându-i mâna cu o prefăcută căldură.

Se mai uită încă odată înapoi la dânsul; așa trebuie să se fi uitat Hero la Leandru.

Și dispăru în odaea d-sale.

— Ei, ei!... acu i-acu se gândi Andrei, intrând în casă, unde căpitanul stătea lungit pe pat ca o tânjală, cu fața 'n sus și cu țigara 'n gură.

— Da' bine, mă Andrei, zise el întorcându-se pe o parte și răzămându-se într'un cot, bine mă, minte ai tu să te-apuci de 'ntors capul babei?...

— Mâni, vestitule și musteciosule erou dela Smârdan, eu și cu baba facem o excursiune în pădure.

— Mă Andrei, când, dracu, ai să te mai lași tu de blăstămății?

— Indată ce m'oi retrage la pensie cu gradul de căpitan.

— Ce grad, ce pensie, ce căpitan, spune Andrei? întrebă mătușica Savastița, care intrase tocmai atunci pe ușă și prinsese cele din urmă vorbe ale lui Andrei.

— Intreabă-l și tu să-ți spună, zise Căpitanul, întorcându-se cu fața la perete, spre a dormi; hai cărăbaniți-vă de aici, că mi-i somn.

— De ce căpitan, de ce pensie spuneai tu, Andrei; îl în-
trebă din nou mătușica, când fură amândoi în altă odaie.

— Inchipuești-ți, mătușică dragă, că moș Enache vra
numaidecât să fiu cuminte și să mă las de blăstămății!...

— Ei și?...

— Ei și!... Spune tu, dacă asta se poate?

— Da' cum să nu se poată? Uite, asară de pildă, cu-
minte-ai fost, să mă iei tu pe mine 'n brațe și să mă săruți
pe față cu toată lumea? frumos ți-a șezut?

— Fără îndoială că frumos, nu cumva n'am voie să-mi
sărut eu mătușele mele când vrau și cum vrau?... Cine
ce treabă are cu ele?...

Și împresurând-o cu brațele pe după gât, o sărută pe
obraz.

— Șezi binișor... fii cuminte.

— Măine dimineață, mătușică dragă, plec în pădure cu
cucoana Marieta și, fiindcă nu mi-i un fel de mătușică,
apoi să dai poruncă lui Gogerău, ȋiganul tău din ogradă,
să se țină de ea și de mine cât coala ca la cincizeci de pași,
da nu cumva să ne peardă din vedere; să-și facă treabă prin
pădure, cum a ști el și să se țină de noi; da' nu cumva să se
dea dus, chiar de l-aș bate; auzit-ai mătușică? că de unde
nu, apoi să știi că nu te mai sărut niciodată.

— Of!... ce mare pagubă... Ei fi socotind...

— Așa-i mătușică c'ai să trimiți pe Gogerău?

— Am să-l trimet, răspunse ea scurt; și plecă din odaie.

A doua zi, cucoana Marieta fu mai matinală decât An-
drei, când acesta intră dimineața în grădină, dumneei îl
aștepta sub nuc.

Imbrăcată într'o rochie scurtă în floarea celui mai în-
chis albastru, strânsă pe talie de un colan negru cu paftale
de argint în partea de dinainte; cu sânurile sugestiv împinse
în sus de un corset cu teluri de criță, cum se purta pe vre-
muri; cu zuluŋii tot negri-roșii, dar boiți proaspăt și, de
astădată, până la rădăcină; cu câteva șuvițe de păr tot negri-
roșii lăsate slobod, pe ceafă, în voea suflărilor molatece

de vânt; cu piciorușul d-sale grăsuț strâns în niște pantofiori de marochină neagră cu reflexe aurii; cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mână, cu umbreluța în alta; cu o pălărieuță aproape băiețească pe cap, cucoana Marieta era gata de drum... De-ar fi văzut-o cineva pe la spete, i-ar fi dat cincisprezece ani, vârstă, pe care, de sigur trebuia s'o fi avut pe timpul Rușilor lui Chiselef. Luară în grabă cafeaua cu lapte și plecară.

— Cunoașteți drumurile prin pădure, domnule, întreabă ea pe Andrei aninându-se cu intimitate de brațul lui stâng.

— Țineți mult să mergeți pe drumuri cunoscute, doamna mea? o întreabă el afectuos; în cazul acesta nu ne potrivim de loc în gusturi.

— O!... Nu... îngăimă ea; decât...

Și îndeplini reticența strângând ușor de braț pe Andrei, cu oarecare îngrijire vecină cu frica.

— Decât?... o întreabă el zâmbind și privind-o pătimaș printre zulfii negri-roșii, de sus în jos.

— Mi-i teamă să nu rătăcim...

— Da?... șopti el pasionat.

Și plecându-se pân' în dreptul feței sale, o privi arzător în ochii ei istoviți.

Cucoana Marieta se mulțămii să-i răspundă cu o privire de bolnăvicioasă și molatecă voluptate, fără să zică nimic.

— Sânt în viață, doamna mea, urmă Andrei, pe un ton aforistic și meditativ și îndreptându-se de cum stătea plecat, sânt în viață rătăcirii de acelea, care prețuesc mai mult decât drumul cel mai drept la Paradis... Și, mai la urmă, pentruce, adică Paradisul pământesc ar fi, el, așezat tocmai în văile depărtate ale Casemirului asiatic și nu s'ar găsi, mai de grabă, cu toți îngerii lui, în văile munților acestora?...

Uite, doamnă, eu, care am străbătut în lung și 'n lat mai toată bătrâna Asie, vă mărturisesc, că, niciodată, n'am

fost mai fericit acolo decât aici; și de mi-ar fi permis să spun tot adevărul...

Și îndeplini reticența strângând ușor, cu dreapta, mâna mică și înmănușată a cucoanei Marieta, care răsărea grăsulie și rotundă deasupra încheieturii brațului stâng al lui Andrei.

I se păru că-i răspunde, la această galanterie, cu o strânsoare de braț ușoară, nervoasă și tremurătoare...

— Ce mizerabil sânt!... cugetă el...

Intorcând, însă, înapoi, zări pe Gogerău cu o traistă în gât și cu o săcure pe mână, că se ținea de dâșii cât colea.

Acesta îi dădu curaj și se hotărî să rămână mizerabil pân' la sfârșit.

Cotiră la dreapta pe cursul unui pârau.

— Mergem departe? întrebă sfios cucoana Marieta.

— Mergem fără sfârșit, doamna mea, căci adevăratele fericiri nu se pot găsi decât la capătul nesfârșitului...

— Și e departe capătul nesfârșitului d-tale, domnule turist?

Aș fi curioasă să ajung și eu odată până acolo, zise ea cu glas mlădios și buze subțiri, răcorindu-și grațios fața cu evantaliul...

— Depinde, doamnă, după cum merge cineva spre țintă mai repede sau mai încet.

— Da?... să mergem atunci mai repede.

Și se atârână molatic și greu de brațul lui Andrei.

— O! O!... cugetă el, dar asta-i chiar repede de tot; cel puțin Gogerău de n'ar merge prea încet...

Intoarse capul și se uită îndărăt.

Gogerău se ținea de dâșii cât colea, ciocnind cu săcurea în câte un copac, din când în când.

— Și pe d-voastră, doamnă, nu vă mișcă de loc priveliștea fermecătoare, cu care dimineața îmbracă munții și pădurile?... Eu, unul, care am trăit o mare parte din viața mea la sânul nevinovat al Naturii, am prins o nemărginită dragoste pentru ea...

O rază de soare, o suflare de vânt, un clătinat de frunze, o picătură de rouă, un fir de iarbă mângâiet de vânturi ușoare, un fluture ce se îmbată de aer și lumină, mă mișcă și au, în sufletul meu, un răsunet de poezie mai dulce, mai curată și mai nevinovată, decât toată literatura poetică la un loc...

— Ați cetit pe Lamartine?

— Apă cu zahăr, doamnă.

— Da?...

— O singură strofă îmi place din tot Lamartinul d-voastră.

*O temps suspends tòn vol, et vous, heures propices,
Suspendez votre cours,
Laissez-nous savourer les rapides délices
Des plus beaux de nos jours!...*

Gogerău se ținea de dâșii cât colea, ciocănind cu săcurea prin copaci.

— Mă simt obosită; n'am putea să stăm undeva la umbră? zise cucoana Marieta privind galiș pe Andrei.

Desnodământul fatal se apropia...

— Cum nu, doamnă?... uite, în umbrișul cel de colo, zise el arătând spre dreapta un loc potrivit pentru odihnă.

Și-i răsăriră în minte chipurile antice ale lui Aeneas și Didona...

Se așezară la umbră.

— Al... făcu ea deodată, spărietă.

— Ce e, doamna mea? se grăbi s'o întrebe Andrei, cuprins, el însuși, de o spaimă prefăcută.

— Cineva...

— Doamna mea, zise Andrei cu glas întunecat și plecând cu desnădejde capul, nesfârșitul nu mai are capăt.

— Dar, în sfârșit, n'ai putea să-l întrebi ce caută pe aici?...

— De sigur, doamnă, o să-l întreb și o să caut, chiar vreun mijloc spre a-l depărta.

— Eil omule... Eil... prietene!... strigă Andrei către Gogerău; ia fă-te 'ncoace.

Și-i făcu semn cu degetul.

Gogerău se apropie, își luă căciula din cap și aștepta.

— Da' cu ce treabă pe-aici, prietene?

— Apoi, creștam seminceri, să iertați.

— Ce seminceri, bre?

— Apoi, îi dat pe-aici parchetu 'n tăere și însămnăm copaci, care trebuie să rămână de sămânță.

— A!... înțeleg; și mulți copaci ai de creștat?

— Apoi toată pădurea dela Doamna și până la Calu-Iapa...

— Ce băiguesti tu, bre? Ce cal? Ce iapă?

— Apoi așa se cheamă locurile pe-aici, cucoane.

— Și 'ncotro's caii și epele tale, bre?

— Apoi colo, hăt, departe, zise el arătând cu mâna spre stânga, se cheamă Calu-Iapa, iar aici, de unde staț dumilorvoastră, începe Doamna, așa se cheamă locurile pe la noi.

— Fi-ți-ar caii și epele afurisite, da 'n altă parte nu-ți găseai de creștat copaci? Numai decât pe Calu-Iapa? Ai să sperii cu săcurea ta ghionoaie și veverițele...

— Apoi, dă, dacă așa avem poroncă, zise el sucindu-și căciula între mâini.

— Na, bre, zise Andrei, scoțând din pungă câțiva gologani; na, du-te și bea și tu la crâșmă o garafă de vin, că-i fi ostenit.

— Foarte mulțămim, dumilorvoastre, cucoane, da n'om putea, că, uite, amu trebuie să cadă silvicultorul, și apoi vai de noi, dacă nu ne-a găsi la creștat copaci.

— Da' ce? Nu cumva are să vie și silvicultorul pe aici?...

— D'apoi?... L-am lăsat la cantină cu negustorul care-o luat pădurea.

— Să fii și tu și silvicultorul și negustorul tău afurisiți... haiti!... cară-te dinaintea mea.

— Apoi ne rugăm de iertare, cucoane; dă, dac'asa avem poroncă!...

Gogerău plecă, dar rămase pe-aproape, ciocnind cu săcurea prin copaci.

Tăcut, posomorît, Andrei plecă capul în jos, fără să zică nimic.

Cucoana Marieta cu privirea pierdută în nesfârşit, îşi făcea repede vânt cu evantaliul.

— Doamna mea...

— Când plecaţi? îl întrerupse, întorcându-se aşa de repede spre Andrei, încât i se cutremură zulufii.

— Cred că o să mai stau câteva zile.

— Să mergem, zise ea, sculându-se sveltă şi luându-l de braţ, ca şi cum ar fi voit să-l rădice de jos.

Plecară înapoi spre casă.

— Mâni mergem în altă parte, nu-i aşa? zise ea prîvindu-l galiş în ochi.

— O!... da... răspunse el scurt şi întunecat, căutând a da întregii sale stări sufleteşti o înfăţişare de desnădejde; da!... o să mergem în altă parte... oh!... când oare vom ajunge la capătul acestui nesfârşit?...

Şi cel mai mare tragedian n'ar fi putut să dea o întonaţie mai desperată acestei ultime propoziţiuni...

— Ei, lasă... se grăbi ea să zică, mergem mâni în altă parte; şi...

Dar un «şi» sub care se ascundea o nesfârşită comoară de negrăite fericiri...

— Mare mizerabil mai sânt!... cugetă el.

Sosiră acasă.

Spre seară, Andrei ceru dela mătuşica un plic şi o hârtie de scrisori; ba găsi la ea şi câteva picături de parfum; parfumă hârtia şi începu:

Scumpă mea doamnă!

«Nimic nu e mai amăgitor şi mai nestatornic decât «fericirea... E mai uşor să prinzi cu mâna o rază de soare, «să opreşti în loc o suflare de vânt, să întârzi, din zborul «etern, pasul fatal al timpului, decât să poţi hotări pe

« această fantomă strălucită, ce se numește « Fericire », de
 « a zăbovi o clipă, spre a mângâia un suflet desmoștenit...
 « Aceasta e povestea eternă a celor mai mulți și, pentru
 « moment, propria noastră poveste. O depeșă grabnică mă
 « cheamă, pentru poimâni, la Buda-Pesta și trebuie să plec...
 « Plecând însă, duc cu mine cea mai plăcută amintire și
 « speranța, în același timp, că vă voi revedea curând la
 « Iași. Iar locurile, pe care le părăsesc cu altă părere de
 « rău, le veți zice din parte-mi din când în când:

*Qu'il soit dans ton repos qu'il soit dans tes orages
 Beau lac et dans l'aspect de tes rians coteaux,
 Et dans ces noirs sapins, et dans ces rocs sauvages
 Qui pendent sur tes eaux!*

*Qu'il soit dans le zéphyr qui frémit et qui passe.
 Dans les bruits de tes bords par tes bords répétés,
 Dans l'astre au front d'argent qui blanchit ta surface
 De ses molles clartés!*

*Que le vent qui g'mit, le roseau qui soupire.
 Que les parfums légers de ton air embaumé,
 Que tout ce qu'on entend l'on voit ou l'on respire.
 Tout dise! « Ils ont aimé! »*

Era să subsemneze

« Un mizerabil »

Dar se răzgândi și subsemnă:

« Cu cea mai desăvârșită afecțiune »

« Andrei... »

Lipi frumușel și cu îngrijire plicul, scrise adresa:

D-nei Marieta B.

Loco.

Lăsa mătușicăi scrisoarea spre înmânarea la destinație;
 iar a doua zi, în revărsatul zorilor, călare, precum venise,
 apucă fără țință drumul printre munți.

CUCONUL IONIȚĂ HRISANTI

Vara, în revărsatul zorilor, glasul cucoșului s'auzea, nu s'auzea la ceas hotărît, dar glasul lui cuconu Ioniță Hrisanti niciodată nu dădea greș, de îndată ce începea să se îngâne ziua cu noaptea și când, încă, nu se afla pe drum nici țipepenie de om...

— Ștefane!...

Și dintr'un bordei de pământ, tocmai din fundul ogrăzii largi, acoperite peste tot cu iarbă verde, mărunță și curată, Ștefan răsărea somnoros... Și scurt, gros, bătrân și îndesat, cum era, ai fi zis că mai degrabă se dă deadura, decât că aleargă iute spre cerdacul cu scări de piatră, de unde-l striga cuconul Ioniță Hrisanti.

— Ia dă drumul Gioenii, mă Ștefane și scoate-i apă proaspătă; vezi numai să fie teica curată.

Și până ce Ștefan să curețe teica, să scoată apă și să dea drumul Gioenii, fata din casă aducea cafeaua.

— Ia dute 'n poeată, fa Mariță, zicea cuconu Ioniță, fetei din casă, și vezi de nu cumva s'o ouat vr'o găină, și-mi adă ouăle 'ncoace.

Și până ce Marița să se ducă 'n poeată, să vadă de s'o ouat vr'o găină și până ce să-i aducă toate ouăle pe număr, cuconu Ioniță își mântuia de sorbit cafeaua, stând jos, pe scara de sus a cerdacului și privind la îndeplinirea poruncilor sale.

— Ia vezi, măi Ștefane, de prindeți cu Marița doi pui și-i dați Smărandei, să-mi facă astăzi borș și ciulama; numai

vedeți să nu cumva să-mi prindeți pe porumbacu ori vr'o puică boghetă, că vă spânzur, auzit-ați voi?

Și tot rostul gospodăriei, pentru ziua întreagă, îl regula cuconu Ioniță, de cu revărsatul zorilor; căci, peste zi, de dimineată pân' la prânz și de după prânz până la masă, ori se ducea la cafeneaua din ulița mare, unde avea partidă de concină cu domnul Ștefan, psalt vestit la strana cea mare dela Sf. Gheorghe, sau cu Manuc, armanul, cel cu barba neagră și lungă, ori, scurt, sărea pârlazul din fundul ogrăzii și trecea la Protopop, unde, de asemenea, juca concina cu cuccana Mărioara, protopopoaia, femee vestită pentru înțelepciunea, gospodăria și știința ei asupra jocului de concină...

Se jura, nu-i vorbă, se afurisea el, cuconu Ioniță, că n'are să mai joace concină cu cucoana Mărioara... Nu trecea un ceas, și numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniță Hrisanti, că sare pârlazul...

— Ia să vedem, cucoană Mărioară, ai să mă bați ș'acu? Și scotea din buzunar o păreche de cărți nouă și nejucate, aduse deacasă.

Degeaba!... Cucoana Mărioara parcă avea spiriduș; găcea fără greș, când avea cuconu Ioniță în mână concina cea mare sau cea mică și așa potrivea datul cărților, că totdeauna i le lua; cât despre spatii, cuconu Ioniță n'avea niciodată mai mult de șase, iar cucoana Mărioara niciodată mai puțin de șapte! Hazul cel mare, însă, era, când frații lui cuconu Ioniță rămâneau mofluji; și rămâneau mofluji mai totdeauna... La asemenea împrejurări, numai ce auzai strigând pe Protopopul Gheorghe, bătrânul care stătea răsturnat în fundul patului.

— Brava, Mărioară! Brava!... Să-l rămâi pe cuconu Ioniță, că tu ești mai meșteră decât Domnul Ștefan și decât Manuc Armanu...

Și bătând în spete, cu palma întreagă, tabacherea, o deschidea, înfigea două degete în ea și trăgea, cu vădită mulțămire, tabac pe nas, rădicând în sus sprâncenele-i cu

colțuri, deasupra ochilor lui mici, albaștri, blânzi, buni și plini de o nevinovată viclenie...

— Anaftima și afurisit să fie, cucoană Mărioară, cine-a mai juca concina cu d-ta, zicea cuconu Ioniță sculându-se de pe scaun roș la față și mânios.

— Ia nu te mai afurisi atâta, cucoane Ioniță, zicea cucoana Mărioara, cu anume zâmbet pentru asemenea împrejurări, că parcă te văd acu, sărind pârleazul iar înapoi cu altă păreche de cărți; ia vezi, mai bine, când îi veni de mai descarcă de greutate cel păr harbuzesc din fundul grădinii, c'are să cadă la pământ, săracul și-i pacat...

— Pere!.. ba ți-i mai pune pofta 'n cui, cucoană Măriorică!...

Dar peste un ceas, numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniță că se întorcea cu altă păreche de cărți și cu buzunările dol-dora de pere harbuzești...

Chema pe cei șapte copii ai cucoanei Mărioarei și le dădea la fiecare câte o pară...

— Da' mie nu-mi dai, cucoane Ioniță? întreba cucoana Mărioara.

— Dumitale?... din gardu Răzoaiei!...

Cucona Marioara tăcea și nu zicea nimica...

— Iaca, aiste, zicea cuconu Ioniță, scoțând din buzunar încă două pere ce-i mai rămăsese, am să le duc cocoanei Soltanei... Dar n'apuca cuconu Ioniță să sfârșească vorba, și cucoana Mărioara i le ștergea din mână.

— Mi le șterpeliși, cucoană Mărioară, mi le șterpeliși? Frumooooos! tare frumos! Aferim!... coșcogea protopopae! zicea cuconu Ioniță cu o prefăcută supărare.

— Brava, Mărioară, brava! se auzea încuviințând protopopul Gheorghe, bătrânul din fundul patului, să i le iei, că are o mulțime și-i sgârcit...

Și spre a da o mai mare tărie încuviințării, trăgea tabac, rădicând în sus sprincenele-i cu colțuri...

Și concina se sfârșea iar cu anaftime și cu afurisenii, iar cu cărți nouă și cu pere șterpelite, iar cu

brava și cu tabac, iar cu sprâncene în colțuri rădicate în sus...

Ba câteodată, cuconu Ioniță, ca să facă, chipurile în ciuda cucoanei Mărioarei, se poftea singur la masă; aceasta se întâmpla, de regulă, când, după miros, prindea de veste cuconu Ioniță, c'are să fie la masă borș cu chitici de Bârlad, pe care cucoana Mărioara știa să-l pregătească cu deosebit meșteșug, în oală de lut și pentru care Protopopul Gheorghe, bătrânul, avea o adevărată patimă.

— Mărioară!... numai ce-l auzeai strigând dela poartă pe Protopopul Gheorghe, bătrânul, Mărioară!...

Și Mărioara știa atunci, că Ion, argatul, vine în urmă, din piață, cu chitici de Bârlad într'o basma roșie și mare.

Doamne, frate, iar chitici, pe care singură trebuia să-i stricnească cu multă migăleală, să-i spele în câteva ape și să-i așeze la foc în oală de lut, după regula borșului cu chitici.

— Babă! striga Protopopul Gheorghe, cătră o țigancă bătrână, slujnică la el de v'ro treizeci de ani; babă! du-te și spune lui cuconu Ioniță că avem la masă borș cu chitici... Și începând a se desbrăca dela poartă de giubea, de potcap și de colanul cel vișiniu de catifea cu paftale de argint, ajungea acasă numai în antereu și cu capul gol, ștergându-și sudoarea de pe frunte cu o basma de mătăasă înflorită și mare...

De altfel, poftirea lui cuconu Ioniță era numai așa de formă căci d-lui era, mai totdeauna, bob sositor la borșul cu chitici.

Avea, însă, și cuconu Ioniță Hrisanti un mare necaz, dar un necaz, cu care, mai la urmă, se deprinsese și nu-i mai înnoua de multă vreme, acum, fața lui veșnic senină.

Era, chipurile, cuconu Ioniță Hrisanti însurat, iar drept nevastă avea o femeie posomorită, scurtă, groasă, cu nasul lung și cu tulpanul veșnic adus peste gură.

Ce făcuse, ce dresese cucoana Catinca, legiuita lui cuconu Ioniță, că, dela o vreme, numai ce prinse de veste, că

legiuitul d-sale, adică cuconul Ioniță Hrisanti, e un bătrân frumos în puterea cuvântului, înalt, drept, bine făcut și chipeș la trup, cu musteața albă dar puternică și cu îngrijire răsucită, cuconu Ioniță deșteptase bănuelile cam târzii ale cucoanei Catincăi; iar când se mai uita cucoana Catinca în fața lui cuconu Ioniță și o vedea totdeauna proaspăt rasă și albă cum îi coala de hârtie; când se uita în ochii lui limpezi cu căutătura veșnic deschisă și veselă; când îl vedea îmbrăcat cu îngrijire și dichisit, că esă, dar, mai cu samă, că sare pârleazul la Protopopul Gheorghe, bătrânul; și mai ales, se uita cucoana Catinca în oglindă și-și vedea nasu-i lung și tulpanu-i tras veșnic peste gură, atunci se încredința numaidecât, că cuconul Ioniță e un mare berbant...

— Da', bine, Ioniță, îi zicea cucoana Catinca, în chip de muștrare, când ai să te mai strângi de prin cele măhălăli? Mai caută-ți și de casă, omule; nu vezi că ești bătrân? Ai să te faci de râsul lumii, Ioniță.

— Doamne, fa femeie, îi răspundea cuconu Ioniță amărît, ai ajuns în doaga cucoanei Ușa a lui Gheorghe Mititelu, Dumnezeu să-i ierte pe amândoi; nu ți-e rușine să vorbești așa? Că doar ești femeie bătrână și ai fecior însurat și fată măritată.

— Da' tu n'ai? Și dacă-s bătrână, cine m'o 'mbătrânit? Ia tu cu berbantlăcurile tale... Ce socoți că nu-ți știu eu cotloanele? Bătrână!... da tu nu ești bătrân? Berbant nerușinat!... și încă mai ai obraz?

— Fa femeie, vino-ți în minți și nu vorbi în dodii, că râd slugile de tine...

— Slugile! A! slugile? Apoi da, că tu-ți tocmești numai slugi de care-ți vin ție la socoteală... Marițo!... adă-mi cafeaua; Marițo!... văcsuește-mi ciobotele... Marițo!... șterge-mi stălele... Marițo!... dă-mi de spălat... Marițo 'n sus, Marițo 'n jos..., fără Marița nu poți nici zi...

— Nici noapte, o întrerupea cuconu Ioniță izbucnind într'un hohot de râs din toată inima... Fa Catincă, ia lasă gluma, ai înnebunit ori ești în toate mințile?

— Vra să zică, mă faci și nebună? spune, încai, berbanit nerușinat, să mă lege și să mă ducă la Golia, ca să scapi odată de mine și să-ți faci, pe urmă, mendrele tale cum îi pofti...

— Ba să faci bine să te duci la dracu și mie să-mi dai pace, încheia cuconu Ioniță, luându-și bățul și pălăria și eșind sau pe poartă, sau sărind pârleazul la Protopopul Gheorghe, bătrânul.

Și cucoana Catina nu se duse nici la dracu, nici la Golia, ci găsi de cuviință să se mute, mai bine, din casa cea mare într'un bordei, ce mai era tot în fundul ogrăzii, alătura cu bordeiul lui Ștefan; și într'o zi, când cuconul Ioniță Hrisanti veni acasă flămând ca un lup și strigă să pue masa, Smaranda, bucătăreasa, i se înfățișă și-i spuse, că i-a poruncit cucoana Catina să nu facă mâncare în ziua aceea.

— Cum așa...? răcni furios cuconu Ioniță.

— Iaca așa, răspunse cucoana Catina tocmai din fundul ogrăzii, unde stătea în ușa bordeiului scurtă, groasă și cu tulpanul tras peste gură; iaca așa; du-te, că doar a hi având cine să te țină de mâncare prin cele măhălăli, berbantule și mangositule; du-te că te-a hi așteptând protopopoea cu borș de chitici; ți-a hi făcut Petroviceoea plăcinte; ți-a hi pregătit Mironeasca alivenci; ți-a hi fript Popoviceoea vr'un purcel la tavă; du-te și te îndoapă la Soltana lui Ștefan cu rață pe curechi... du-te, ce mai cauți la mine, bivol nerușinat!...

Și în pomelnicul cucoanei Catincăi intrau toate femeile cele mai cinstite și mai gospodine ale târgului, dar care, toate, aveau marele cusur de-a fi, dacă nu tocmai tinere și frumoase, dar, cel puțin, femei, cu care cuconu Ioniță avea obiceiul de a juca pârdaľnică de concină și cărora, din când în când, le ducea în buzunar, ca la niște copii, câte două-trei pere harbuzești.

— Bine, bine, Catincă, dar, însfârșit, ce stai tu în ușa bordeiului...? Ce faci tu acolo? întreba cuconu Ioniță, amărit până 'n suflet.

— Ce fac?... Da, tu nu vezi ce fac? Ia, m'am mutat din casa ta și de azi înainte pâne și sare dintr'un talger cu tine nu mai mănânc.

— Da' ce are să zică lumea, fa femeie?

— Ce are să zică!... Uite!... și încă mai are obraz să întrebe ce are să zică lumea!..

— Vino-ți în fire, fa femeie, și nu te face de râsul lumii...

— De râs? Eu?... Eu îs femeie cinstită, mangositule, zicea cucoana Catinca, bătându-se mândră cu pumnul în piept și întocmindu-și mai bine tulpanul peste gură; mie nu mi-o scârțiiit nime ușa până 'n ziua de astăzi, cum o scârții tu la altele, berbantule! Eu îs femeie cinstită, mă, s'o știi tu asta dela mine!...

Și, în mod solemn, și amenințător totodată, rădica în aer, spre întărire, arătătorul scurt și grăsuliu al dreptei sale de asemenea scurte și grăsulii...

— O! mâncați-ar câinii cinstea și te-ar trăsni toaca sfântului Ilie din ceriu, viperă cu șapte limbi!...

Și cuconu Ioniță intra în casă, iar cucoana Catinca în bordei.

Și din ziua aceea, nime nu mai văzu pe cucoana Catinca; cel mult, dacă Ștefan ori Smaranda zăreau sara, prin întuneric, un fel de momâe, mototol în ușa bordeiului cucoanei Catincăi...

Era tocmai dumneaei, care tupilată și cu ochii când la poartă când la pârleaz, pândea pe cuconu Ioniță când vine și de unde vine.

Și din ziua aceea, cuconu Ioniță își sorbea cafeaua regulat, de cum se crăpa de ziuă, pe scara de sus a cerdacului, diriguind, pentru ziua întreagă rostul gospodăriei sale... Și gospodăria lui cuconu Ioniță Hrisanti era una din cele mai vestite ale târgului.

Și altfel nici nu putea să fie: pentru cuconu Ioniță tot ce-l înconjura avea suflet și simțire; cucoana Catinca știuse așa de bine să-și crească copiii, cu atât venin ponegrise pe tata în ochii lor, încât se trezi cuconu Ioniță, într'o bună

dimineată străin în casa sa... Rămase omul înmărmurit și cu inima sfărâmată, iar cucoana Catinca, cu cât îl vedea mai doborât sub povara chinurilor sufletești, cu atât își simțea veninul mai îndulcit... Decât, cuconu Ioniță era din acei oameni așezați la minte și la simțire, care, pentru a potrivi măsura, aruncă tot ce găsesc în cumpăna amarurilor vieții; și cuconu Ioniță aruncase tot ce găsisese: cafenea, concină, borș cu chitici, pere harbuzeșzi, pârliaz, musteți răsucite, ciobote lustruite, pe Marița cu toate ouăle din poeată, cu toți porumbacii și cu toate boghetele și, pe deasupra tuturor, pe Ștefan cu Gioeana... Era o priveliște cu adevărat mișcătoare să fi văzut pe cuconu Ioniță cum vorbea cu vestitul său «porumbac», cum îl striga pe nume și cum venea cucoșul de i se suia în brațe, iar «boghetele», nu mai puțin vestite, ciupeau grăunțe din mâna lui... Când cuconu Ioniță curăța vreun trandafir de foile uscate, când tăia mlădițele netrebuitoare ale vreunui copac, fie cu foarfecile de grădină, fie cu cuțitașul său totdeauna nou și cu plăsele de sidef, cu atâta gingășie umbla pe lângă aceste ființi iubite lui, încât ai fi zis că le apăra de vre'o durere...

Nu rare ori l-ai fi auzit pe cuconu Ioniță vorbind cu copacii din grădină, ca și cu niște buni și vechi prieteni... lăuda pe unul c'a înflorit frumos... mustra pe altul că l-a prins cu minciuna, deoarece i-a dat puțină roadă din multă floare...

— Să te mai prind eu, măi vere, și la anul cu oca mică, și numai să vezi tu ce mai scrijăleală am să-ți dau și ce mai săpătură la rădăcină!!

— Iar v'ați uscat? întrebă el pe o tufă de crăițe ori pe una de vinețele, cu glas mișcat; dă... dacă sunteți flori, ce-i de făcut? și pe toate le curăța, cu dragoste, de uscături...

Dar dacă cuconu Ioniță avea o «gioeană» apoi, avea și un «nepot», pe Dumitru Dragoș...

Și cine știe dacă nu, în vederea Găoenii sau, mai larg, în vederea simțirii de milă ce avea el pentru toate ființele necuvântătoare, trimisese cuconu Ioniță pe nepotul său

Dumitru Dragoș în țara neamțului, ca să învețe doftorieasca știință a dobitoacelor, după cum numea el veterinăria, sub cuvânt că în țara aceasta sânt mai de preț și mai multe dobitoace de lecuit decât oameni...

Dar să te fi păzit sfântul să fi atins pe cuconu Ioniță în slăbiciunile lui... că atât îți trebuia; și aceasta cu atât mai mult, cu cât nenorocirile mari pot izvorî adesea din lucruri de nimic...

Iată pentru ce Dragoș era cât pe ce să-și piardă simbria ce-i dădea cuconu Ioniță pentru învățătură în țara neamțului, și să rămână, așa, nici căne nici ogar.

Și aceasta numai din pricina Gioenei...

Mă rog, venise, chipurile, Dragoș, după doi ani de învățătură, să petreacă vacanța în țară, și stătea în târg la cuconu Ioniță. Învățase el, nu-i vorbă, multe lucruri de dobitoace de pe la Nemți, dar acum învățase dela cuconu Ioniță și concina; și nu rare ori i-ai fi văzut pe amândoi jucând concina în cerdac, cu cafelele dinainte. Ba se zice chiar, că Dragoș izbutia din când în când să-l rămâie pe cuconu Ioniță; dar atunci cuconu Ioniță, în loc de a se mânîia și afurisi, după cum făcea cu cucoana Mărioara protopopoaia, dimpotrivă, se simțea mândru și se măgulea de știința temeinică a ucenicului său nepot asupra jocului de concină.

Numai cât fiecare gologan are turaua și izicul său; și de unde, până acum, căzuse gologanul tot cu turaua'n sus, se întâmplă, într'o zi, să cadă gologanul și cu izicu'n față!...

Și aceasta tocmai într'o dimineață, când, după obicei, Ștefan dăduse drumul Gioenei prin ogradă; îi curățise el teica, nu-i vorbă, îi scosese apă proaspătă, dar Gioeana, în loc să bea apă ca alte dăți, acu, din potrivă, părea că se ferește de teică, și nici măcar botul nu vrea să și-l moaie; în schimb, însă, mugea înădușit, scurma pământul cu copitele de dinainte, pune capul în piept și, cu ochii încruntați, se repezea să ia în hiolă când gardul, când fânarul din ogradă, când vr'o găină ce-i trecea pe dinainte... Insuși

cuconu Ioniță, care se dusesse până aproape de ea, ca s'o vadă mai bine ce are, deabia scăpă din coarnele ei, suind repede scările de piatră ale cerdacului.

— Ce are vaca, măi Ștefane, întrebă el pe argatul din ogradă; de când face ea marafeturi de-aistea?

— Dă, cucoane Ioniță, asară era liniștită; acu dimineată nu'ș ce i-o venit; știu eu ce să aibă?

— Ce iarbă i-ai dat asară, măi Ștefane?

— Ce iarbă să-i dau, cucoane Ioniță..? cositură din grădină, de care-i dau acu de-o bucată de vreme.

— Dumitre, strigă deodată cuconu Ioniță, măi Dumitre ia scoală-te, bre, și eși pân'afară.

— Ia vezi, măi Dumitre, ce n'aiba are pârdaľnica as' de vită?

Dragoș, dădu să scoboare scara, dar iute o sui înapoi, căci Geoiana era cât pe ce să-l umfle în coarne.

Stătu un moment în capul scării și cercetă cu ochiul omului de știință toate mișcările și apucăturile vacii.

— Ce are, măi Dumitre?

— Ce să aibă, moșule? hidrofobie...

— Ce are mă..? Ce spui tu că are vaca mea?

— Hidrofobie, moșule.

— Ce mâncare nemțească-i asta, mă Dumitre? Nu poți tu să-mi spui pe moldovenește ce ate vaca mea?

— Ți turbată, moșule.

— Apoi spune așa, bre, nu-mi vorbi mie păsărește; apăi ia vezi și-i dă ceva să-i treacă.

Dragoș se scărpină în creștetul capului și nu zise nimic.

— Ei, ce stai..? Hai, scrie ceva pe rețetă s'o trimet pe Ștefan la spițerie.

— Apoi, moșule, orice i-oi scri, îi degeaba, boala asta nu are leac...

— Ce spui tu, măi Dumitre..? Cum n'are leac? Adică v'rai să zici că vaca mea are să moară?

— Apoi dă, moșule, ce-s eu de vină, dacă nici o doftorie nu-i vine de hac boalei aiștia?

— Brava!... Aferim!... vra să zică eu să cheltuesc cu tine un amar de bani prin țara nemțească, ca să te fac doftor de dobitoace, și vaca mea să moară sub nasul tău?... Brava!... Aferim!... halal doftor!...

— Dă, moșule... dădu să întâmpine Dragoș.

— Ștefanel... răcni cuconu Ioniță furios și tăind lui Dragoș vorba din gură; Ștefanel... Acu să-mi scoți pe Gârneață din pământ și să te înfățișezi cu dânsul aici, hai, cât te vād... venit-ai?...

Și Ștefan scurt, gros, gros și bătrân, cum era, începu să se dea dura spre poartă.

Cuconu Ioniță rămase plimbându-se posomorît prin cerdac, iar bietul Dragoș nu se pricepea ce să facă cu întreaga lui persoană.

— Brava!... Aferim! halal!... se auzea zicând cuconu Ioniță din când în când, ca și când și-ar fi vorbit lui însuși.

Și cu pași mari se plimba prin cerdac repede și mânios. Iar bietul Dragoș, deși era o matahală de om mare și lălăe, se făcuse, totuși, mic, numai cât un purece și stătea ghemuit pe scara de sus a cerdacului cu capul între mâni și cu nasul în pământ.

Și în mintea lui își făcea, poate, socoteală, bietul om, că tot viitorul îi atârna acum dela o pîrdalnică de vită, căreia-i venise gustul să turbeze, iar doftoriceștei științi a dobitoacelor să nu fi descoperit până în ziua aceea vreun leac pentru pustia as' de boală nemțească, poreclită hidrofobie...

Dar mai la urmă, era vina lui?

Așa-i; decât, vezi d-ta, bătrânii sânt nătângi; ei știu una și bună: «am eu odată nepot trimes pe socoteala mea în țara Neamțului, ca să învețe leacuri pentru dobitoace?... Am... Ei, apoi atunci, vra să zică, să moară vaca mea sub nasul lui de fel de fel de boale nemțești!... »

— Brava!... Aferim!... Halal de doftor!... Și cu pași mari se plimba cuconu Ioniță prin cerdac repede și mânios...

Iar bietul Dragoș...

Și Ștefan intră pe poartă însoțit de un moșneag lung și drept ca un brad. Opincele-i nouă din picioare, ȋțarii lui curați, cămeșă-i albă de bătea la genunchi, barba lui sură și puternică, pletele lui stufoase, ce-i cădeau resfirându-se pe umeri și pe spete de sub pălăria-i largă de Brașov, chimiru-i lat de o palmă domnească, de care atârnavu tot felul de bricege, de stricnele, de suvace și de andrele, îi dădeau o înfățișare deosebită și, dela întâia ochire, pricepeai că e un om de o breaslă mai ceva decât cea hotărâtă țăranului în deobște.

Acesta e Gârneață, nalbar vestit pe vremea aceea până pe departe, în împrejurimi.

Când fu să străbată Gârneață ograda spre cerdac, unde nu se repede odată Gțoeana și, cât pe ce să-l umfle în coarne...

— Ho! boală!... strigă Gârneață cu glas de tunet.

Și se feri într'o parte.

— Sărut mâna, cucoane Ioniță, zise Gârneață, apropiindu-se de cerdac și luându-și pălăria din cap.

— Să trăiești, Gârneață; ia vezi, bre, ce naiba are Gioiana iasta a mea.

Gârneață băgă de samă, cum se repede la gard, la fânar, la găini, cum răscolește pământul cu coarnele de dinainte; cum mugește înădușit; cum cată încruntat...

— Băut-a apă azi, cucoane Ioniță? întrebă Gârneață.

— De unde bre? Nici n'o atins-o măcar cu gura; ba, când vede teica, fuge de-și scoate ochii.

— Apoi îi turbată, cucoane Ioniță.

— Ei, și are vre'un leac, măi Gârneață?

— Da' cum să n'aibă, cucoane Ioniță? Ia să se răpadă iute Ștefan pân' la spițarie și să iee de zece parale putoarca dracului și o jumătate de ocă de vin alb; sare și un lighean mare cu jăratec s'a hi găsind la D-ta; și pân' s'a întoarce Ștefan, să-mi dai o frânghie lungă, numai să fie tare.

Dragoș se desmeticise și se uită nedumerit la Gârneață, măsurându-l cu privirea de sus până jos.

I se dădu lui Gârneață o frânghie. O meșteșugi el, cum o meșteșugi; îi făcu un laț la capăt și se luă cât colea după Gioeana; iar când îi veni la îndemână, îi aruncă lațul în coarne, se dădu iute după fânar, trase la el, Geoiana se dădu după frânghie, că n'avea încotro și, când o apropie cu capul de stâlpul fânarului, înfășură stâlpul repede cu frânghia și ținui pe Gioeana cu capul lângă stâlp.

Mugea Gioeana înădușit, scurma ea pământul cu copitele, dădea ea să se răpeadă, dar toate opintelile ei erau zădarnice; Gârneață o cetluse de nădejde...

Sosi și Ștefan dela spițarie.

Se aduse sare, o oală nouă și un lighean mare cu jărat. Iar când desfăcu Gârneață hârtia adusă de Ștefan dela spițarie, mahalaua întreagă strănută și iute își astupă nasul.

Turnă praful în oala cu vin și, desfăcând dela chimir trei andrele lungi și ascuțite la vârf, le vârî în ligheanul cu jăratec. Iar până ce să se înroșească andrelele în foc, desprinse, tot dela chimir, un căluș, îl vârâ Gioenii în gură, îi căscă gura, îi apucă puternic limba cu mâna stângă, i-o scoase afară până aproape de rădăcină și, luând pe rând andrelele înroșite în foc, îi fripse căței de turbă de pe dosul limbii; îi frecă limba cu sare, îi suci capul în sus și-i turnă pe gât vinul amestecat cu... praful adus de Ștefan dela spițarie.

După vre-o zece minute deslegă pe Gioeana dela fânar și-i dete drumul. Gioeana scutură de câteva ori din cap, ca și cum ar fi voit să alunge o amețală și, după alte câteva minute, începu a paște iarba verde de prin ogradă.

— Ei, Gârneață, întrebă cuconu Ioniță, ce zici? are să-i treacă?...

— Ce să-i treacă? cucoane Ioniță, că doar i-o trecut. Dă pace vitei că nu mai are nimic.

Cuconu Ioniță scoase două sferturi de irmilic și le dădu lui Gârneață.

— Și cum ziseși, Dumitre, că se cheamă pe nemțește pacostea as' de boală? întrebă cuconu Ioniță pe Dragoș, după ce plecă Gârneață.

— Dă, moșule, noi îi zicem hidrofobie.

— Ei, și, adică boala asta nu are leac pe acolo, pe la Nemții tăi?

— Dă, moșule, în medicina veterinară nu se cunoaște nici un mijloc de lecuit hidrofobia.

— Bine, Dumitre; iaca de-mi perea Gioeana, eram hotărât să-ți tai simbria și să nu mai cheltuiesc de geaba cu tine; da', fiindc'o scăpat, apoi ai să te duci iar înapoi să-ți mântui învățătura, dar cu o tocmeală: să stărui tu pe acolo pe la Nemții tăi cei învățați, să-l tocmească pe Gârneață dascăl mai mare pentru lecuirea dobitoacelor, acolo la școală, unde te procopsești tu...

— Mariță, strigă cuconu Ioniță, iar vesel ca totdeauna; Mariță!... două cafele!...

Și peste câteva minute, moșul și nepotul împăcați, jucau concina, sorbind din cafelele ferbinți cu căimac turcesc...

Iar sara la «butuc» Tudorică Maslină, mititel, spân, sbârcit, cu glas subțire și mucalit cum era, făcea pe toată boerimea strânsă împrejurul lui, să se tăvălească de râs pe socoteala Gioenei și a leacurilor de turbă, pe care le împărțea gratis la toată boerimea din jurul său...

«Butucul» era un butuc de stejar ca toți butucii, rătezat la înălțimea unui scaun; atâta numai, că nu se știa nici când, nici de cine, nici pentru ce trebuință fusese el înfipt pe marginea de pe dreapta a șoselei, cum mergeai la deal, dincolo de școala de fete a Cernătoarei și cam în fața caselor lui Gheorghe Bora, cel cu albeață pe un ochiu și fratele vestitei Marița Borocea, care, în fiecă Duminică, se înființa spre închinare în fruntea lumii adunate la biserica Sf. Gheorghe, cu fustă verde, cu polcă roșie, cu pălărie albastră, cu cortel galbăn și cu zulufi lungi de jur împrejurul capului.

Acolo, la «Butuc » se strângea dimineața și peste zi toată boerimea târgului și numai Toderică Maslină avea dreptul să stea jos pe «butuc » și să spună ghidușii; acolo la «butuc » s'a încheat la 1857 sâmburele Unirii, al căruia suflet a fost Protopopul Gheorghe, bătrânul, cu toate amenințările lui Nectarie Hermeziul, Episcopul de Roman, că-l dă afară din slujbă, precum l-a și dat.

— Iaca, mă Braune, zicea Toderică Maslină, adresându-se către o tânjală de om lungă, slabă și cu niște favoriți roșii și mari; iacă, tu de ce nu chemi pe Gârneață să-ți frigă și ție căței de sub limbă? Ori du-te la Racoviță, la spițarie și mănâncă și tu, măcar de zece parale, ce-o mâncat Gioeana lui cuconu Ioniță, că doar tu ești turbat măi Braune.

— Măi Toderică!...

— Ce, măi Toderică?... Da' alaltăeri, când alergai ca un paraleu în butca ta lustruită și cu harmasarii tăi cu hățuri de mătăsă roșie, nu m'ai stropit de glod de sus până jos, de-o trebuit să dau lui Nuhăm doi fifirigi ca să-mi curețe straele? Ce? măi Toderică. Fă mai bine cum te învăț eu și nu tot lua lumea în coarne ca Gioeana lui Hrisanti.

— Măi Toderică!...

— Da, da, cucoane Lascare, glăsuia deodată toată boerimea, cu Protopopul Gheorghe, bătrânul, în frunte; da, Toderică are dreptate, de ce l-ai făcut să cheltuiască doi fifirigi, că doar bietul Toderică-i om sarac.

Toderică Săndulescu, poreclit «maslină » după înfățișarea lui, era unul din bogătașii sgârșiți ai târgului.

— Da... da... să știți că-s om sărac; da' ce? mă vedeți voi pe mine cu butcă lustruită și cu harmasari de Misir, ca pe Lascar Braun? Am eu palate roșii și mari, cât un rateș, ca Petrea Anastasiu? Înșăl eu lumea cu burueni și cu leacuri băbești, cum o înșală Racoviță? Ce? sânt eu măcar Potropop, ca să mă înădușe găștele, curcanii și fel de fel de peșcheșuri?... Se înțelege că's om sărac; iaca, un rând

de strae am și eu mai curățel, și tânjala as' de Lascar Braun și pe-acelea și-o pus ochiu. . .

— Da... da... încuviință toată boerimea într'un glas; Toderică are dreptate, el îi om sarac...

— Șe'nțelege că am dreptate; da' acu nu-i vorba de asta; vorba-i de cine dă aldămașul; că uite, cu doi fifirigi le-am făcut chiar nouă, și trebuesc udate numaidecât.

— Popa dă adălmașul, popa plătește gloaba, strigau toți, care din cotro.

Tudorică Maslină sărea ca o țarcă de pe «butuc» și, în frunte, cu toată boerimea după el, o pleca pe șosea la vale, spre Protopopul Gheorghe, bătrânul.

— Sai, cucoană Mărioară, că-ți vin musafiri, striga cuconu Ioniță dela poartă de s'auzea la stânga până'n fundul ogrăzii la Vucitici și la dreapta până la Eni Șarban de-alăturea; sai de bate'n sită și 'n covată, că-ți sosesc musafiri.

Și cucoana Mărioara se ivea de după colțul casei cu mânicile răsrânțe și cu pestelcă curată pe dinnainte.

— Brava! Mărioară, strigă vesel Protopopul Gheorghe, bătrânul, cum o zărea; și, scoțându-și potcapiul, își ștergea fruntea de sudoare cu basmaua-i de mătăasă înflorită și mare... Brava! Mărioară, tu ești cea mai harnică și mai frumoasă... Ia să ne dai ceva să mâncăm.

— Doamne, frate, numai de năzbâtii te-apuci, da', bine, ce demâncare să vă dau eu la un sat de oameni?

— Dă, dă, nu te mai face și d-ta atâta, cucoană Măriorică, că doar te cunoaștem noi; da' cozonaci lui Vodă cine i-o făcut? și nouă n'ai ce să ne dai demâncare?..

Cozonacii lui Vodă erau mândria cucoanei Mărioarei și una din rarele glorii istorice ale târgului, care număra pe cucoana Mărioara între gospodinele sale.

Oricum, dar cucoana Mărioara, protopopoea, trecea cu drept cuvânt, de cea mai gospodină și mai harnică femeie de pe meleagurile acelea, până'n depărtare; și când noul Domn, în trecerea lui spre Iași, poposi, odată și stătu la masă la Ispravnicul Alexandrescu, cucoana Mărioara,

mai dinnainte vestită, trimise câțiva cozonaci pentru masa domnească.

— Ma roc, ce asta? întrebă Vodă, când văzu înaintea tacâmului său un cozonac rumân-auriu și înalt de trei palme domnești.

— Cozonac, Măria Ta, pâne... zise ispravnicul Alexandrescu.

— Cossonac... pâne?...

Și gustă din cozonac.

— Al... pun pâne la Tumnefostră... tare pun!... Asta una trimete la Pucurești... tare pun!...

Și cozonacii cocoanei Mărioarei ajunseră la București, pe masa domnească...

Și când cuconu Ioniță atinse pe cucoana Mărioara la cozonaci, asta însemna c'o atinsese la slăbiciune.

Asta-i trebuia cucoanei Mărioarei!...

Atunci s'o fi văzut pe baba Maria, mărunță, cu picioarele goale, cu fusta scurtă pân' la glezne și sprintenă cum era!..

Umfla o mână de grăunțe și ieșea afară...

— Pui... pui... pui... pui... puuuu! Tiuuuică, tică, tică.

Și puui veneau să ciupească grăunțe din mâna ei...

Haț... și prindea puul.

— Pui, pui, pui, pui puuuu! Tiuuuică, tică, tică și haț... Și haț și haț și haț...

Așa că, după un sfert de ceas, o frigare lungă și plină de pui cu mânilor în șolduri și cu măruntaele la subsiori se rumenea sfârâind, în preajma unei stamboale de jaratec, pe vatra cea mare din bucătărie.

Brânză, smântână și ouă proaspete, câte o învârtită de mere ori de nuci, avea mai totdeauna cucoana Mărioara la cămară; sardele, masline, păstrămuri, icre negre se găseau ele destule și oricând, fie la Bârlădeanu în capătul de jos al uliții spre Precista, fie la Ghiță Țigănescu, zis mai pe urmă Radovici, în capătul de sus, spre Sf. Neculai.

Masa se și punea în grădină sub o alee lungă de aluni despărțită în față, prin o cărare, de altă alee întunecoasă, dar de dracilă... Și fiindcă era spre sară, cucoana Mărioara, spre mai multă lumină, lipea prin crângile alunilor o mulțime de lumânările de ceară albă, afară de cele două lămpi mari, ce ardeau pe masă.

Dar lipsea cuconu Ioniță...

— Da' ce s'a făcut cu Hrisanti? întreba Protopopul Gheorghe, bătrânul.

Nu știa nimeni ce se făcuse.

Trimetea să-l caute acasă; cuconu Ioniță, pace!...

Se repezea Ion, argatul, pân' la cafeneaua din ulița mare... ia-l pe conu Ioniță, dacă ai de unde...

— Măăă!... da' știi că nu-i șade frumos lui Hrisanti, bagă de seamă Protopopul Gheorghe, bătrânul, cam supărat.

— Dac'oi face și eu, unde, dracu, să fie cuconu Ioniță, adăoga, mirat, Costache Racoviță, spițerul.

— Ei, dați-i pace lui Hrisanti, zicea Neculai Vucitici; se vede că nu vrea să bea din aldămașul straelor lui Toderică, și pace bună!

— Nu te teme, Neculai, striga cu glas ascutit Toderică Maslină din fundul divanului, unde stătea răsturnat; nu te teme, cuconu Ioniță are să vie tocmai la pont; voi nu cunoașteți pe Hrisanti.

— Măi Toderică, tu știi ceva; ai pus, se vede, vr'o drăcie la cale cu Hrisanti și taci chitic, blăstămatule, strigau toți, care din cotro.

— Ba eu nu știu nimic; știu atâta că Hrisanti are să vie tocmai la pont, că, doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti; vorba D-voastră, trebuie să plănuiască el vr'o drăcie.

În adevăr, când venea baba Maria să poftască la masă, numai iaca și cuconu Ioniță că intra pe ușă.

— Da' unde fuseși, cucoane Ioniță? — întrebau toți din toate părțile.

— Da' fusei până colea la hică-mea Savastița, că uitasem să-i spun ceva.

Și se așezau toți la masă: Protopopul Gheorghe, bătrânul, în capătul dela deal, cuconu Ioniță în cel dela vale... Racoviță, Leonida, Petrea, Anastasiu, Șendrea, Eni Șerban, Iosofescu, Vucitici, Lascar Braun, Toderică Maslină, Juvăra, Vasile Motăș, Petrache Ciucă...

Iar cucoana Mărioara cu pestelcă curată pe dinainte și cu părul în conciu, umbla împrejur și priveghea să nu lipsească nimănui nimic...

— Brava!... Mărioară, tot tu ești mai harnică și mai frumoasă, striga Protopopul Gheorghe, bătrânul, tocmai din fundul alunilor, scoțându-și pe farfurie ochiuri cu mămăliguță caldă; brava!... da' tu nu mai mânca, că ție nu ți-i foame; ia, vedeți boeri D-voastră, pe Mărioara asta a mea? ea nu mănâncă niciodată, deaceia-i așa de harnică și de frumoasă.

— Doamne, frate, da' tacă-ți odată gura și caută-ți de mâncare, zicea cucoana Mărioara, căutând să arunce un vâl de supărare peste un zâmbet de mulțămire.

— Brava!... Mărioară...

Și sub «brava» Protopopului Gheorghe, bătrânul, se ascundea toată firea lui veselă și bună și toată nevinovata lui viclenie.

Cuconu Ioniță care gustase câteva masline, își turna un pahar de vin, îl rădica în dreptul luminii, îl cerceta în zare, gusta din el și aștepta o clipă ca să-i simtă aroma...

— Da' mare hatâr ai tu, mă Toderică, la Protopopu; uite, el știe că tu ești om sărac și, ca să nu-ți păteze straele, ți le udă cu vin negru de Coasta-Lupii, din viile lui Meran, vechi de cinci ani; să trăiești, măi Toderică, și să porți straele sănătos, zicea cuconul Ioniță rădicând paharul.

Toți își turnau vin și rădicau paharele.

— Să trăiești, Toderică...

Ca dela întâmplare, cuconu Ioniță tușea puternic...

În aceeași clipă, ca de sub apăsarea unui resort, izbucnea din fundul întunecos al aleei de dracilă «Marșul lui Iancu» cântat de un taraf întreg de lăutari...

— Brava!... Hrisanti, striga vesel Protopopul Gheorghe, bătrânul; tot tu ești mai șmecher; bine-ai făcut că n'ai uitat să spui Savastiții, ce'aveai de spus. Brava! Hrisanti; ia dă-te la față, Buruiană!...

Și taraful de lăutari, în frunte cu Buruiană, căpetenia lor, un țigan mărunț, îmbrăcat bine și curat, ciupit puțin de vărsat, dar frumos, se ivea de sub alea de dracilă și intra sub aluni.

— Sarutam mâna, parinte, și la D-voastră cinstiți boiari, zicea Buruiană, luându-și căciula și ploconindu-se până la pământ.

— Da' bine, mă baragladină, de unde răsăriși și ce cauți tu aici? întreba Costache Racoviță, spițerul.

— Apoi să trăiți, cucoane spițarule, și sarutăm tălpile la Maria Voastră, ia, umblam și noi după leac de saracia și daca nu-l găsim la spițaria, mai dam și noi pe la protopopia...

— Brava Racoviță; ia trage-i spițariului un cântec, mă Buruiană; da' așa, mai pe nemțește, știi, tu... porunca protopopul Gheorghe, bătrânul, din capul mesei.

Buruiană dădea din scripcă câteva acorduri ușoare tarafului, făcea în aer la dreapta și la stânga semne cu arcușul, iar când îl scobora în jos, cădea drept pe struna tiebuitoare a scripcii și tot taraful, ca un singur instrument, începea cunoscuta arie a valsului nemțesc în trei pași:

« O du liber Augustin... »

Se stârnea un hohot de râs colosal.

Tocmai atunci aducea baba Maria și puneă pe masă două farfurii rotunde și mari pline cu « minciuni »...

— Ia gioacă, babă, striga din capul mesei Protopopul Gheorghe, bătrânul...

— Aăăăăăraa, părinte!...

— Gioacă, babă, pe nemțește!...

— Ia lasă, frate, femeia 'n pace să-și caute de treabă, zicea cucoana Mărioara, cu veșnicu-i zâmbet de supărare mulțămită...

— Gioacă, babă...

Baba Maria n'avea încotro, și mărunță, cu picioarele goale, cu fustă scurtă pân' la glesne și sprintenă cum era, punca mâinile 'n șolduri și începea să se învâртеască în legea ei, după tactul muzicii... juca, chipurile, pe nemțește.

— Brava, babă.

Paharele se umpleau și se deșertau, vântul bătea peste farfuriile pline, Buruiană trăgea de prăpădea pământul, clocotea grădina întreagă și mahalaua până'n depărtare de râs și de veselie...

— Cucoană Mărioară, da' nu ți-i somn, c'o bătut douăsprezece la foișor, întreba cuconu Ioniță pe cucoana Mărioara.

Cucoana Mărioara pricepea cum stă lucrul, se scula frumușel dela masă, îngrijea să se scoată din pivniță vin deajuns, aducea pe masă ce mai era de adus și pieca să se culce...

Cheful, cu toate dichisurile, ce i le dădea vinul vechi și negru de Coasta-Lupii și de Chiscu-Corbului, începea din minutul acela.

— Ține șleahu, măi țigane, și mai lasă cea cărare, că cele sfinte nu se spurcă, striga, aproape de sub masă, Toderică Maslină...

Era așa de mititel, că numai capu îi răsărea pe deasupra... Și trăgea Buruiană de prăpădea pământul... Cânta lui Racoviță nemțește, lui Petrea Anastasiu grecește, lui Vucitici bulgărește, iar Protopopului și lui cuconu Ioniță, care fusese în zilele lui psalt de strana mare la biserica din Condrea, le trăgea câte un aghios, de-ai fi crezut că pusese țiganul pe scripcă toată slujba bisericească.

— Pe șleah, măi țigane, striga din nou Toderică Maslină, nemulțămît...

Și unde numai n'o întorcea Buruiană pe una curat țigănească!...

Iar Protopopul Gheorghe, bătrânul, care era de o castitate proverbială, tăcea și lăsa să-și meargă lucrurile cursu lor...

Numai câte un « hm » scotea din când în când și, bătând la spate tabacherea, cu palma întreagă, o deschidea, înfîgea două degete în ea și trăgea tabac pe nas, rădicând sprâncelele-i în colțuri deasupra ochilor săi mici, albaștri, buni și plini de o nevinovată viclenie...

Iar dacă i-ar fi venit cuiva în minte să facă o revizie pe la gardul dela vale, ce despărțea grădina Protopopului Gheorghe, bătrânul, de a lui cuconu Ioniță ar fi zărit printre nule o momâe scurtă, grasă, cu nasul lung și cu tulpanul tras peste gură, stând tupilată și iscodind, cu ochi aprinși ce se petrecea de iastalaltă parte, sub aleea de aluni... Era cucoana Catinca, legiuita din bordei, a lui cuconu Ioniță...

Iar când începea să se crape de ziuă, numai ce se înfă-țoșa ori Ileana dela Barcea, ori baba Maria cu un teanc de farfurii adânci și cu linguri de bacfong frecate curat, iar, în urmă, Ion, cu un castron mare plin cu borș de curcan...

Un ura îngrozitor sguduia din temelii mahalaua întreagă, scripcele somnoroase se deșteptau, naiul ciripea ca o mie de privighetori, cele trei strune ale cobzelor pânticoase scânteiau sub pana de gâscă a unor ȣigani cu degete osoase și lungi, iar trâmbițoiul cel mare rupea sgomotos aerul în răstimpuri scurte, dese și răgușite...

— Ciocârlia, Buruiană, se auzea strigând unul dintre meseni

Tot taraful amuțea.

Buruiană pleca urechea pe gâtul scripcei, ciupea cu unghea strunele pe rând, le urca glasul ori li-l cobora, slăbind ori întărind cuele, după cum îl povățuia meșteșugul, făcea în aer cu arcușul semnele reglementare către taraf...

Buruiană era vestit pentru cântecul ciocârlicii.

Și arcușul îi cădea pe gâtul scripcei, pe struna cea subțire, drept la locul trebuitor...

De unde n'ai fi putut spune, dar din aer, din depărtare, de undeva, se rădica, domol, deocamdată, simfonia de pre-tutindeni a revărsatului zilei... Pe o cobză suna un clopot de biserică, pe alta talanga unei turme ce pășea greoaie la păscut, de pe gâtul celorlalte scripce sufla în surdină, cu freamăt de frunze, vântul ușor al dimineții, iar undele fugătoare ale pâraelor se îngânau în murmur depărtat cu pietrele, peste care călcau; nici greerul cu șuer tremurător și ascuțit, nici cosașul răgușit nu lipsea din această simfonie colosală a dimineții... din trâmbițoiul cel mare ai fi zis că izvorăște mugetul unui taur sglobiu, clarinetul se schimbă în trișcă de cimpoi, flautul în buciurn de munte; iar pe scripca lui Buruiană și de pe naiul lui Măță, care împrumutau suflet din sufletul sfânt al cântătoarelor zorilor, se desprindea, peste tot și peste toate, ciripitul ciocârliei pe mii de glasuri discordante și fantastice, dar totuși duioase și armonice... Apoi treptat simfonia se stângea și glasul ciocârliei murea într-o singură notă gingașă și nesfârșit de dulce în înaltul țărilor, în însuși sânul lui Dumnezeu.

Cântarea se sfârșea.

Taraful amuțea.

Buruiană era transfigurat...

.....

Însuși Tudorică Maslină scotea din tainele adânci ale buzunarelor sale o jumătate de sorcovăț și îi dădea drumul în scripca lui Buruiană... carboavele, irmilicii și galbăanii celorlalți curgeau gârlă pe același drum...

— Na, măi baragladină, zicea Costache Racoviță, dând drumul câtorva galbeni în scripca lui Buruiană, na și nu mai umbla pe la spițaria după leac de saracia!

— Sî traiești, sî traiești, cucoane spițarule, și de unde dai înapoi sî nu mai iai; sarutam tălpile la Maria Voastră și să ne dea Dumnezeu sanătate și nouă și Mariei Dumitale...

Se sculau toți dela masă și eșcau din grădină cu lăutarii după dâșii, iar când treceau pe la fereastra cucoanei

Mărioarei, Buruiană, se oprea și, după porunca tuturor, îi mai trăgea un taxâm, în închinarea paharelor și într'un năprasnic «ura » al tuturor.

*Bate vântul vălurele
Pe de-asupra casei mele....*

.....
.....

Și toți se împrăstiau...

.....
.....

Și vântul a bătut peste tot și peste toate... și sub valurile vremii toate s'au înmormântat...

Și sub țărna răce a pământului zace, pentru veșnicie o lume care a fost și care nu va fi!...

Și în locul unor oameni turnați dintr'o bucată pe calupuri gigantice, a răsărit o lume sfrijită de oameni mărunți cu suflete de mozaic și prin a căror alcătuire trupească te prevezi ca prin sticlă!...

Unde mai e Protopopul Gheorghe, bătrânul, cel cum pătat la fire și cântărit la minte, a cărui bunătate fără de margini și cinste fără prihană în zădar căuta să se ascundă sub privirea-i plină de o nevinovată viclenie?

Unde e cucoana Mărioara, protopopoaca, cea înțeleaptă « ca un proverb » și harnică ca o albină, cu mânecele veșnic răsfrânte, cu pestelca-i curată pe dinainte și cu părul în conci?...

Unde e cuconu Ioniță, cel care așeza vorba în sfat, cum așezi piatra în temelie și care, cu seninul veșnic pe față, și cu tăria de mucenic în suflet, știa să înfrunte cu piept biruitor amarurile vieții?...

Unde e Buruiană, ȝiganul cel mititel, cu două suflete: unul în trup și altul în scripcă?...

Baba Maria, mărunță, cu picioarele goale, cu fusta scurtă până la glezne și sprintenă cum era, a plecat, și ea pe lumea cealaltă...

Unde sunt toți și unde sunt toate?

Prin alea de aluni, acum trece drumul mare...

« Butucul » a căzut jertfă dreptarului drumurilor.

Vânturi străine și de pretutindeni au suflat și pulberea uitării s'a așternut groasă peste icoanele trecutului...

Și, totuși, multă vreme încă, trecătorul ce s'ar fi mânecat pe drumul larg și drept, ce pleacă dela foișorul înfipt în inima târgului și tae de-acurmezișul spre gară, ar fi văzut de cum se crapă de ziuă și la ceas hotărît, pe un bătrân, ce stătea gârbov și neclintit pe o bancă așezată de întâmplare tocmai pe locul, unde altă dată fusese alea de aluni, privind, parcă mirat și străin, la lumea ce i se strecura grăbită pe dinainte în sus și în jos...

Toți i se închinau, descoperindu-și capul, căci toți îl cunoșteau.

Răspundea și el tuturor cu o înclinare ușoară a trupului întreg răzămat cu ajutorul amânduror mânilor, pe capătul încovăet al unui baston roșietic de trestie de mare.

Și pe toți îi petrecu mirat cu privirea până departe, căci nu mai cunoștea pe nime.

Intr'o zi clopotele din Precista, dela Sf. Gheorghe, dela Sf. Neculai și dela biserica lui Tudoran, din Bulgari, umpleau aerul cu glasul lor jalnic și tânguios...

Murise cineva...

Iar în dimineața următoare, pe banca, unde altădată, fusese alea cu aluni, bătrânul gârbov și neclintit nu se mai văzu...

Cuconul Ioniță Hrisanti pășise către Domnul...

PĂRINTELE IOVINADIE

Dacă din zăplazul împrejmuitor numeri spre dreapta paisprezece scânduri, începând dela portița cu streșină a părintelui Savastian, apoi dai de o șfoară cu nod la capăt, ce esă dinlăuntru spre afară, prin o bortică dată cu pretcarul, după grosimea șforii, drept în mijlocul scândurii a cincisprezecea...

Tragi de șfoară, și, după ce pleci capul ca să nu te lovești de sus, și, după ce rădici piciorul, ca să nu te împiedici de jos, apoi, din câmpul neted și gol, intri deadreptul și cam lăturiș, prin o portiță îngustă, numai de lățimea a trei scânduri, în schivnicia părintelui Iovinadie. O punte de scânduri vechi, așezate pe pământ, șerpuiește fără sfârșit prin o mare de verdeață și-ți arată, dela capul locului, drumul tăinuit spre o așezare omenească. În adevăr, după ce te strecoari printre două ziduri de haragi țapeni, ce se încovoae, totuși, sub greutatea stufoasă a curpenilor puternici, fie de fasole urieșe cu frunza lată și verde, fie de mazăre încălciță, cu foile mărunte și broticii, după ce lași în urmă și pe dreapta un codru întunecos de cartofe gigantice, iar pe stânga o pădure înaltă, străvezie și mirositoare de cimbriu, mărar și petrenjel înflorit, trebuie din nou să-ți pleci capul, spre a te furișa pe sub bolta de crângi pân' la pământ a unui nuc centenar, ce geme sub greutatea roadelor sale, și, numai după ce ai scăpat la lumină, de ceia parte, răsare tupilată și sfioasă, din privazu-i de verdeață, chilia albă și curat văruiată a părintelui Iovinadie; iar nucul ce

străjuește în preajma ei, privighează asupra-i cu puternica ocrotire a ramurilor sale urieșe răsfirate în toate părțile...

Puterile vântului înalt se cern prin frunzișul lui mirositor și ajung jos îmblânzite, domoale și numai potrivite, spre a clătina molatec și alene, oarecum, creștetele albe ale romanițelor sau spicele mlădioase ale sulcinelor aurii, ce alcătuesc pajiștea îngustă din fața chiliei. . . Arșița zilelor de vară nu străbate până la răcoarea vie a umbrelor lui și, prin negura frunzișului său posomorît, numai luna nopților fără de nourî dacă-și mai trimite câteva din razele sale piezișe, nestatornice și argintii până pe părății albi și ticniți ai locuinții de schivnic a părintelui Iovinadie. În cerdacul strâmt de sub streșina tupilată, pe o măsuță veche de brad, stă veșnic deschis ceaslovul și mai vechi încă, temeinic legat în piele groasă și cafenie și cu sfințenie păstrat în curățenie de octogenarul călugăr; în el părintele Iovinadie își găsește zilnic și la oricare ceas liniștea și mângâerea sufletului său fără de pată, de multă vreme acum și pentru totdeauna despărțit de cele lumești. Înalt odată, greutatea anilor l-a îndoit sub povara lor și cu greu își mai poate urni părintele Iovinadie, de ici până colea, pe picioare fără de putere, trupul său slăbănogit; barba-i albă și curată îi umple pieptul, iar privirea lui istovită și străină parcă de cele pământești, se pare veșnic ațintită spre zarea îndepărtată a unor alte lumi. Dimineața, când își spală, cu mâni tremurătoare, fața-i albă de sfânt, în lumina curată a răsăritului, înseși picăturile de apă străbătute de soare, ce cad mărunte pe pământ, au în ele ceva din nevinovăția picăturilor de rouă... Cu un pieptene străvechiu, din care numai câțiva dinți rari au mai rămas, își dă frumos și neted peste cap cele câteva şuvițe de păr albe cruțate de vremuri, îmbracă răsăritului sărăcăcioasă dar curată, își pune comanacul și intră în chilie, pentru a-și face rugăciunea de dimineață. . . Drept pe picioarele lui slabe, cu capul descoperit, cu cruci smerite și largi își șoptește, în cuvinte numai de Cel a tot puternic auzite, rugăciunea sa fierbinte în fața icoanelor

Prea-Curatei cu pruncul în brațe și a coborîrii Duhului Sfânt, în care se vede străjuind de sus și peste toate ochiul mistic în trei colțuri al lui Dumnezeu. . . . Apoi esă afară și, transfigurat oarecum, calcă mai cu temei pe picioarele sale slabe, se așează înaintea mesei cu ceaslovul, pe un scaun vechi, cu speteaza rotundă de lemn și, cu o mână mai puțin tremurătoare, deschide cu mare evlavie sfânta carte la zăloaga a treia, alcătuită, ca și celelalte, din o tasma îngustă de lână neagră. Vârsta i-a slăbit auzul și de aceea citește tare, pentru ca, înșeși cu urechile sale, să audă dumnezeieștile cuvinte ale preamăritorilor și de Dumnezeu iubitorilor prooroci și mucenici. . . . Și cine ar putea cu atâta râvnă și osârdie ca părintele Iovinadie, să însuflețească cuvintele sfinte ale vechii cărți!! . . .

Și cu glas tare citește la zăloaga a treia:

« Domnul au împărățit și întru podoabă s'au îmbrăcat; « îmbrăcatu-s'au Domnul întru putere și s'au încins, pen-
« trucă au întărit lumea, care nu se va clinti; gata este
« scaunul său, Doamne, de atunci și tu din veac ești;
« rădicatu-s'au râurile, Doamne, rădicat-au râurile glasurile
« sale; rădicat-au râurile valurile sale cu glasuri de ape multe;
« minunate-s împărățiile mării, minunat este întru cele înalte
« Domnul, mărturiile sale s'au încredințat foarte; casei tale,
« Doamne, se cuvine sfințenie întru lungime de zile. . . »
Și lumini tainice, lumini din ceruri se pare că încing fața
și capul întreg al părintelui Iovinadie. . . . și, pentru o clipă,
iluzia unei aureole Și când toaca, cu glasul ei de
oțel ascuțit, sau clopotele cu glasul lor de tuci răsunător
și greu, vestește pretutindeni credincioșilor ceasul de în-
chinare, părintele Iovinadie, care, fiind prea bătrân, nu se
poate duce la biserică, se adună, ori de unde ar fi, în sfânta
sfintelor chiliei sale și, înaintea icoanelor și înaintea lui
Dumnezeu unuia, fără mărturie străină, își face singu-
raticile sale rugăciuni de cuviință. Un lucru, totuși, te
lasă nedumerit, când, anume, și ce mănâncă părintele Iovi-
nadie? . . .

Ai putea să-l pândești de dimineată pân' în seară și nici o îndeletnicire omenească n'ai fi în stare să prinzi la el... S'ar părea că are pudoarea luerurilor pământești. Sunt zile, însă, când chiar părintele Iovinadie își aduce aminte, că trebuie, câte odată, să dea și el Chesarului ce este al Chesarului... E sfânta zi de Probajini, care dă deslegare de pește întregii suflări omenești, și părintele Iovinadie își aduce, de asemenea, aminte, cu prilejul acesta, că este om și el; numai cât la dânsul lucrurile se petrec cu totul altminterlea... Cu ceva înainte de ceasul prânzului, părintele Iovinadie așează cu chibzuială între filele cumiți ale ceaslovului zăloaga de tasma neagră, închide ceaslovul cu îngrijire, îl ia cu evlavie și îl duce pe măsuta din chilie; iar în loc, pe măsuta din ceardac, așterne o fețișoară de masă curată și groasă de cânepă în patru ițe, pune deasupra și unul peste altul două talgere de lut roș cu flori albastre de zmalț pe margini, scoate de undeva o furculiță cu trei dinți, un cuțit pătat de rugină și o lingură veche de tisă roșie cu coada săpată în formă de șopârlă, le așează pe toate cam în cruce la dreapta talgerelor și masa e gata. Sună clopotul de trapeză... Peste puțin, însă, pe puntea de scânduri, de printre zidurile de verdeață se aud apropiindu-se pași grăbiți de ciobote greoaie cu potcoave de fier la călcăe și, de sub bolta stufoasă a nukului se ivește, plecat înainte și cu câte o strachină în fiecare mână, Fratele Vavila, însărcinat la zile mari să aducă părintelui Iovinadie mâncare dela Arhondaric.

— Blagoslovește, părinte...

— Domnul!... răspunde grav părintele Iovinadie. Și Fratele Vavila, punând pe masă cele două străchini și a patra parte dintr'o pâne neagră, cu aceeași grabă dispare sub bolta nukului și aceeași pași se aud depărtându-se grăbiți pe puntea de scânduri vechi dintre zidurile de verdeață. În o strachină e borș de pește proaspăt, în alta ițnea de pește sărat, amăgită cu câteva măslina... E sfânta zi de Probajini... Ca și cum s'ar pregăti pentru o faptă de mare

însemnătate, cu cinste și cu bună cuviință se așează părintele Iovinadie la masă pe scaunul său vechi cu speteaza rotundă de lemn; își face cruce, își netezește mai frumos cu mâna părul peste cap, instinctiv, ba cu un fel chiar de sfințenie începe a lua din mâncările îngăduite de binecuvântata și sfânta zi a Probajinilor... Nu prea tae cuțitul, căci rugina și vechimea i-au ros ascuțișul; cu toate acestea părintele Iovinadie, ca și cum s'ar afla în fața unui act religios îngrădit de anumite reguli, nu-și îngăduie de a rupe cu mâna din patrarul de pâne neagră; și cu aceeași băgare de seamă soarbe, cu mâna tremurătoare, borșul din lingura veche de tisă roșie, cu care ar sorbi din lingurița de argint sfânta împărtașanie; furculița nu poate prinde din pește mare lucru în vârful celor trei coarne ale sale, cu toate acestea părintele Iovinadie nu împunge de două ori pentru odată... Privindu-l cum mănâncă, ai zice că-și face mai mult o datorie, decât că-și astâmpără foamea, care pentru dânsul se pare a fi un lucru necunoscut; iar după ce a gătit gustarea, rădică de pe masă, strânge pentru sară ce a mai rămas, își face către răsărit închinăciunea de mulțămire către Dumnezeu și, fiindcă masa a fost prea îmbelșugată, apoi părintele Iovinadie își îngăduie luxul nevinovat al unui scurt repaos... răzămat cu cotul pe masă și cu capul pe mână, rămâne câteva minute nemișcat și ochii lui, care de obicei se par a privi spre zări necunoscute, se pironesc de astădată asupra nukului străvechi, ce străjuiește peste cuprinsul său întreg dela cer pân' la pământ...

J

— Trebuie să ții mult la nukul Sf.-tale, părinte Iovinadie? l-am întrebat într-o zi. Se uită la mine ca trezit dintr'un vis...

— Mi-i drag, fiule, mi-i drag... sub dânsul m'am trezit și sub dânsul am de gând să închid ochii, dac' a vrea Dumnezeu... Când bate vântul în frunzele lui mi se pare că aud glasuri din ceriu. După ce voi închide eu ochii, dea Dumnezeu să mângâe și pe alții cum m'a mângâiat pe

mine în calea grea a singurătății... Se sculă, se duse în chilie, își aduse ceaslovul și punându-l pe măsuță, îl deschise la zăloaga a...

Iar în miez de noapte, când părintele Iovinadie, din sfânta sfintelor chiliei sale, răspunde cu rugăciuni singuratic ceasului târziu de utrenie, chipul său se rădică deasupra înfățișării omenești; privindu-l prin geamul strâmt și în-suflețit numai de lumina slabă a unei candelă, cât de drept și de nemișcat stă cu mâinile împreunate spre răsărit și cu ochii pironiți în sânul adânc al lui Dumnezeu, o taină neînțeleasă ți se pare că aruncă peste întreaga lui ființă licăririle candelă mute și o putere peste fire ai zice că se desprinde din încremenirea estatică a trupului său... Cel ce n'a călcat în calea păcătoșilor îndreaptă către Atotputernicul, din inimă curată și suflet sdrobot, rugăciunea sa fierbinte pentru cei ce nu mai sânt, pentru cei de veacuri adormiți întru Domnul, pentru el și pentru toți cei ce ca și dânsul, în curând vor pași pe calea celor drepti...

Și rugăciunii sale, clopotul cel mare al mănăstirii îi răspunde din întunec cu glas puternic și rar și se cutremură liniștea adâncă a văzduhului de noapte.

GHEORGHE PANU

— Bine, măi Guță, îi ziceam eu, pe când bărbile noastre erau aproape cărunte, bine, măi Guță, cum se face că noi toți, care mai trăim, am păstrat fiecare câte ceva din pecetea, pe care copilăria o pusese pe chipurile noastre, și numai tu singur, ca și cum ai lepăda o haină, te-ai desbrăcat de înfățișarea, pe care o aveai în Academie?

Mă uit la tine și nu te mai cunosc; uite, eu te țin minte cu picioarele drepte, țapene și cu mult mai lungi decât bustul; și așa de otova erai tu pe la spate, încât ar fi zis cineva că ești bătut cu lopata. Cam ghebos, nu-i vorbă ești și astăzi, dar, în școală, așa țineai tu capul îndesat între umere, așa de plecat mergeai înainte, încât aveai aerul că vrei să dai năvală în fiecare moment; și, dacă mai pui la socoteală fața ta verde, de palidă ce era, privirile tale negre, ascuțite și veșnic cercetătoare ale ochilor tăi neastâmpărați, nasul tău aruncat cu lopata, și buzele tale groase, veșnic umede și senzuale; dar, mai cu samă, părul tău albastru, de negru ce era, și care veșnic sta a război, deși veșnic căutai să-l pui la ascultare cu mâna ta mare, groasă și cu degete ascuțite la vârf, apoi în zadar ar mai căuta cineva în Panu de astăzi, pe Guță Panu de acum patruzeci de ani.

— Ei, și, adică, tu momitoiule, n'ai putea să-mi spui, ce-ai făcut cu fruntea ta cea de două degete și cu părul

tău de pe tâmpile, care-și dădea mâna cu sprâncenele? De unde, dracu, ai găsit tu fața asta de arie, pe care ai spân-zurat-o deasupra nasului, în loc de frunte?

... Și ceasuri întregi stăteam cu Panu adeseori și ne treceam în revistă viața de școală.

... Și ne-aduceam aminte de toate...

Ne aduceam aminte de Lambrior...

— Ori de ce, mă Guță îi zicea Columb lui Lambrior Scârliț-Basarab? Bine, că te poreclea pe tine «motan» și pe mine «momițoiu» asta o mai înțeleg; cel puțin tu aveai în figură ceva, care sămăna a mătă, precum și eu ceva, care aducea a momiță sau a urangutan; tu mai cu samă — îți aduci aminte? — cum lăsa să-ți crească unghiile, ca arme de luptă?... mătă în regulă!... Dar Lambrior, «Scârliț-Basarab»?... Mă rog, tu, care ești mai tare în istorie și în Basarabi, ce mâncare să fi fost oare, «Scârliț-Basarab»?

— Basarab... dă... Basarab; da «Scârliț» eu cred că trebue să fi fost în mintea lui Columb un fel de onomatopee... «Scârliț»!... Nu ți-aduci tu aminte ce lung era Lambrior, ce subțire, ce mâni ciotoroase și ce picioare lungi și haitișe avea?... «Scârliț»!... Ar sămăna, parcă, a ceva sucit, haitiș, subțire, ciotoros și lung...

Și ne aduceam aminte de Dimitrescu, astăzi «Coco».

— Da' Dimitrescu?... Îți aduci aminte ce leneș era? Cum umbla cu capul veșnic plin de puf; ce mititel, slab și gălbăcios era? și ce păr scurt și creț avea?...

Îți aduci aminte cum îl scula nebunul de Schelet pe la miezul nopții din pat, de-l puneă să facă șmotru ca la cazarmă, și cum bietul Dimitrescu făcea în crucea nopții șmotru de frică?...

Și râdeam, noi oameni bătrâni, pe socoteala lui Dimitrescu, ca și cum ne-am fi aflat în dormitor și am fi asistat la șmotrul lui Dimitrescu...

Și cu toate acestea, Dimitrescu cel mititel, slab, gălbăgios, cu capul plin de puf și cu părul creț și scurt, era,

de sigur, cel mai inteligent dintre noi toți... mai inteligent, chiar, decât Lambrior și decât Panu...

Oricând te-ai fi uitat la el, îți făcea impresia că doarme; un singur lucru, însă, nu dormea în el niciodată: ochii; avea, precum, de sigur, trebuie să fi având și astăzi, niște ochi mici și cenușii de o strălucire stranie și de o intensitate de vieță extraordinară; pe Dimitrescu rar îl vedeai cu cartea 'n mână, căci, mai la urmă, nici nu prea avea cărți de școală; totuși era între cei dintâi; era un mister cum, când și pe ce învăța el; iar în chestiune de matematici, era aproape genial... Cum de-a ajuns el Filozof și Pedagog, e de asemenea o mare taină...

Și stând așa cu cafelele dinainte, fie la București, în casă la Panu, fie la Piatra, în casă la mine, ceasuri întregi și până noaptea târziu, răsfoiam vieța noastră de școală... Și nu scăpa de sub revista amintirilor noastre nici Vaian cel mic, scurt, gros, murdar și gras, cu șuba lui albastră blănită cu oac și căruia Columb niciodată nu-i zicea pe nume...

— Măi «piftică» îi zicea Columb, când nu știa lecția la Latinește; măi piftică, am să-ți pun palium-ul în cap și am să te vârl cu capu 'n sobă...

Și, odată, când Vaian n'a știut lecția la latinește, Columb i-a pus palium-ul în cap și l-a vârl cu capu 'n sobă... Iar după aceia Vaian a știut lecția...

— Iiii... mă, magarule, cum face Deus la vocativ, mă întreba câteodată Panu fără de veste, uitându-se țintă înainte, fără a privi la mine.

— Dee, răspundeam eu după un moment de trudă înadins a memoriei mele, cu scotocirea, parcă greoaie, prin calabărul sărăcăcios al latineștii mele.

— Iiii... mă Gheorghe... Gheorghe!... mă Gheorghe, răspundea Panu furios, ia stăi mă Gheorghe... ia stăi... dă-te jos, magarule, dă-te jos... că-mi feșteleşti trăsura... Adică ce era?

Stoica, profesorul de latinește dela cursul superior, stătea tocmai la Socola și, prin urmare, venea totdeauna la școală

cu trăsura; și avea Stoica o trăsură veche, jerpelită, mare și hârbuită!... Cea mai hârbuită, mai mare, mai veche și mai jerpelită trăsură de pe fața pământului... Și avea Stoica niște cai albi, înalți, bătrâni și slabi!... Cei mai slabi, mai înalți, mai bătrâni și mai albi din câți își poate cineva închipui. Cine nu cunoștea trăsura și caii lui Stoica, și cine nu stătea în loc să privească cât de înțelept mergeau totdeauna la pas caii cei slabi și înalți a lui Stoica!

Ei bine, într'o zi ploua strașnic și era o glodărie pân' la genunchi... Și Stoica venia, bine 'nțeles, cu trăsura la școală. Pe lângă nemărginita lui bunătate de inimă, Stoica mai avea încă o însușire cu mult mai prețioasă și rară de tot: deși, adică, el niciodată nu privea decât drept înainte cu ochii lui mici, negri și neastâmpărați, era, totuși, în stare să vadă ce se petrecea la spatele lui... cu atât mai ușor ceea ce se petrecea la dreapta sau la stânga; și, cum mergea trăsura lui Stoica în pasul înțelept al cailor, pe ulița mare, mai sus de Petrea Bacalu, numai iaca și Dancu, cel Ghebos și lung dintr'a V-a, că ieșise de-acasă și venia la școală zgribulindu-se spre a se feri, oarecum, de biciuirea ploii și călcând pe note prin marea de glod... Și macar că Stoica privea țintă înainte, îl și zări, totuși, la stânga, pe marginea uliții.

— Iiii... mă Gheorghe... mă... mă... mă Gheorghe, ia stăi. Și Gheorghe opri caii.

— Mă... mă... mă, magarule, strigă Stoica către Dancu, scoțând capul de sub poclit; mă, magarule, vino 'ncoace și sui în trăsură; nu vezi că plouă?

Și Dancu se sui în trăsură, lângă Stoica. Trăsura porni, dar nu ajunsese încă pe drept Petrea Bacalu și, numai deodată, cum stătea Stoica în trăsură drept ca lumânarea și privind înainte, fără a întoarce capul:

— Iiii, mă, magarule, cum face Deus la vocativ? întreabă pe Dancu.

Bietul Dancu, care nu era prea tare în excepții latinești:

— Dee, răspunse el după o scurtă gândire.

— Iiii... mă... mă... mă Gheorghe, strigă el către vezeteu; mă Gheorghe ia stai.

Și Gheorghe opri caii.

— Dă-te jos, magarule, dă-te jos că-mi feșteleşti trăsura, zise Stoica lui Dancu fără a se uita la el.

Și bietul Dancu se dete jos și tot prin glod veni până la școală; iar cel întâi lucru ce-l făcu intrând în clasă, fu să caute în Gramatică, tot a lui Stoica, cum face Deus la vocativ.

Și când eu, când Panu ne aduceam aminte de câte una...

Nu scăpa din amintirea noastră nici Corivan, căruia noi îi dedicasem două versuri:

*Măi monșere Corivan
Parcă ești un rangotan!*

Nici Aroneanu « Rops », cel cu picioare lungi și cu cîpicile totdeauna văsuite de străluceau ca oglinda și pe straele căruia, să fi dat un galbăn, n'ai fi găsit un gunoi cât un vârf de ac, macar. Singur Aroneanu a fost în stare să răstoarne din temelie toată logica lui Tit Maiorescu, director al Academiei pe acele vremuri.

Ne dusesese, adică, Maiorescu, la un zintăi Mai, tocmai la Socola, la vie la Malgouverné; dar era o glodăraie pe uliți, de nu știai încotro s'apuci ca s'o nimerești; iar când intrarăm pe Podul-Lung, trebui să strabatem un adevărat ocean de glod așa de supțire, încât ți se părea că-i lapte acru bătut cu lingura. Ajunserăm cu chiu cu vai la vie, la Malgouverné; dar toți eram plini de glod pân' la urechi... Singur Aroneanu n'avea un strop fie pe ciobote, fie pe pantaloni.

— Da' pe unde-ai venit d-ta, Aronene? — îl întreba Maiorescu, privindu-l mirat de sus până jos.

— Pe drum, Domnule Director, cu băieții.

— Atunci se vede c'ai zburat pe deasupra glodului, de nu ți-ai feștelit de loc nici botinele nici pantalonii.

— D'apoi, Domnule Director, interveni Alex. Enacovici dintr'a VII-a, unul din cei mai inteligenți și mai îndrăzneți elevi din Academie, puneți-l d-voastră să treacă pe jos peste Marea Mediterană, și eu pariez că n'are să-și ude nici măcar tălpile ciobotelor. Nu vedeți ce picioare lungi are?

— Ei, da, zise Maiorescu și uitându-se la picioarele lungi ale lui Aroneanu, în cazul acesta, lucrul se explică, — e, totuși, extraordinar.

— Rops!... Rops!... Rops!... strigarăm noi toți, care dincotro.

— Ce e asta « Rops »? întrebă Maiorescu în general pe băieții strânși împrejurul lui.

— Așa-l poreclesc băieții pe Aroneanu, Domnule Director, lămuri tot Enacovici.

Și Maiorescu care era foarte prietenos cu băieții, lăsa, de astădată, la o parte gravitatea filozofică și, potrivit prescripțiunilor pedagogice, răsă din toată inima cu toți băieții în cor.

Iar când ne aminteam de isprăvile lui Moțăt dela Târgul-Ocnei, cel mai blăstămat dintre noi, ne tăvăleam de răs ca copiii.

— Iți aduci aminte, măi Guță, de Grigoriu « zero »?

Și de se întâmpla să fie Panu cu cafeaua 'n gură, mă improșca, fără să vrea, de sus până jos.

— Al dracului de prost mai era, bre.

Cu alte cuvinte, Grigoriu « zero », era supleant de partea științifică; și fiindcă Pangrati, un excelent profesor de matematici, nu era, în același timp și un Hercule de sănătate, apoi absentă de multe ori, și Grigoriu, prin urmare, îi ținea locul; era totuși o mare deosebire între Grigoriu și Pangrati: așa cum era Pangrati cu barbișonul lui mare și neîngrijit, cu mustețile lui uriașe și nepieptănate, cu paltonul lui blănit cu bibire, îmbrăcat numai pe stânga, iar cu poala din dreapta veșnic târându-se după dânsul; așa cum era el de neîngrijit în îmbrăcăminte... chiar așa cum Vodă-

Cuza, coleg de școală cu Pangrati, îl calificase cu prilejul unei vizite la Academie, unde Pangrati era și Șef-Pedagog...

— Ce mai faci tu, măi bucătarule, strigă Cuza-Vodă văzându-l; și lepădând pentru o clipă oficialitatea și măreția domnească îl apucă pe Pangrati pe după gât; un moment Domnul țării și Șef-Pedagogul Academiei formară un grup în care nu știai ce să admiri mai mult: fireturile de aur ale lui Vodă-Cuza sau paltonul târâș al lui Pangrati?...

Iar noi, care înlemnisem cu furculițele în vestita friptură cu sos a Academiei — căci ne aflam la masă — am învățat în o clipă lucruri, pe care într'o vieață întreagă nu le poți învăța...

Ei bine, așa cum era Pangrati, dar ne era drag și sorbeam lecțiile lui; chiar eu, cel mai prost la matematici, îi urmăream explicările, și, lucru ne mai pomenit, mă trezeam câteodată că știam cum se înmulțesc între dâșii doi monomi, bine înțeles că fără coeficienți și fără exponenți...

Ei, Grigoriu era altă socoteală; el avea niște talente, de care Pangrati era lipsit: Grigoriu avea patima ecuațiilor: scriea ecuația la capătul de sus din stânga al tabelii și lucra, și raționa și înmulțea și împărțea, până ce umplea toată tabela de cifre, litere, plusuri, minusuri și cu tot soiul de semne matematice; iar când ajungea jos, la colțul din dreapta tabelii, numai ce trăgea un $=$ cât se poate de gros și de mașcat și pe urmă un o ; deci toată lucrarea era egală cu zero; prin urmare și noi îl poreclisem «zero»; iar Moțăt se hotărî într'o zi să-i scrie diploma pe spete... și i-o scrisese: se așeză cuminte și frumușel în capătul băncii, adică la locul, unde Grigoriu urma să stea întors cu spetele spre a lucra și, în timp ce Grigoriu era absorbit în soluțiunea ecuației sale, care numai decât trebuia să iasă egală cu zero, Moțăt începu și el a înșira cu ciudă, în rânduri foarte geometrice la «zero» pe spetele lui Grigoriu; și când Grigoriu puse la colțul din dreapta și de jos al tabelii $= o$, puse și Moțăt jos la poala paltonului lui Grigoriu $= o$... Și ce

hohot de râs homeric nu se rădică în cancelaria profesorilor, când Grigoriu intră foarte grav cu spetele pline de «zero»... O zi de carceră, oprire dela masa de seară... Dar ce-i păsa lui Moțăt de toate acestea? parcă nu corupeam noi pe Conochi, țiganul dela sofragerie, cel cu capul mare și creț, de ne dădea friptură și pâine ca să ducem lui Moțăt?

Și când era vreo treabă grea de pus la cale, tot Moțăt rădica greul. A rămas pentru totdeauna clasic modul cum a izbutit Moțăt să alunge din dormitorul nostru pe pedagogul Gehini, cel c'un ochi, dar care vedea cu el mai bine decât Argus cu o sută, și să aducă în locul lui pe Petărchel Crupenschi, care, când i se înegreau colțunii ori batistele, singur le spăla în dormitor, într'un lighean, ș'apoi le întindea pe paturile băieților ca să se usuce... N'aveai cap de Gehini să fumezi un capăt de țigară în secție, n'aveau cap băieții să aducă din târg câte ceva și să facă masă mare între ei, nu era chip să intre Lambrior în dormitor, să-și isbească căciula de pământ și să strige:

— Măi băieți, vroțiți să între veselia?

Și să înceapă el a spune ghidușii, în care era un ade-vărat maestru; ba n'aveam cap nici măcar să ne luăm la bătaie, în urma vreunei înflăcărate discuțiuni de principii, ce se încingea între noi... mă rog, nu puteai răsuffla de Gehini; dar desperarea e inventivă și Moțăt îi găsi leacul... Intr'o Duminică se duse el la spițărie și se aprovizionă cu o mare cantitate de Asoa foetida, un praf, care în popor are un nume nici tocmai științific, nici tocmai literar, dar care în schimb, îți cârnește nasul din loc și te doboară la pământ... Iar seara, când veni Gehini să se culce, îl izbi în nas — nu-i vorbă — un miros cam neobișnuit, dar totuși se culcă și stinse lumânarea... Noi, cu oghealurile până peste nas și horcăind cor, deși eram cu toții treji, așteptam desnodământul...

Se suci Gehini, se învârti, mai pufni, mai scuipă, iar se întoarse, iar se suci, iar pufni și, în cele din urmă aprinse

lumânarea... Se uită, cercetă sub pernă, rădică oghealul, rădică salteaua, se uită cu lumânarea sub pat, cercetă, tot, cu lumânarea, prin prejur... nimic... se culcă iar... ți-ai găsit!... după două minute iar se sculă, iar aprinse lumânarea și reînoi cercetările mai cu deamănuntul... dar... trudă zădarnică! Își luă deci papucii în picioare, paltonul în spete și plecă din secție... iar noi de sub oghealuri începurăm a pufni de răs pe înfundate, și, când crezurăm noi, că Gehini s'a depărtat, un imens hohot de răs sgudui secția întreagă... A doua sară, așa, a treia deasemenea, iar a patra sară ne trezirăm cu pedagog nou, adică cu Petrăchel Crupenschi... Apoi, ca răsplată, puneam mână dela mână și cinsteam pe Moțat cu bragă, alviță și simiți, trei lucruri după care el umbla lipcă.

Câteodată ne aduceam aminte și de partea serioasă a vieții noastre de școală, atât numai că această parte serioasă se alcătuia, mai toată din păruelile tot așa de serioase ce se încingeau între noi pentru apărarea, din partea fiecăruia, a principiilor sale științifice, filozofice, dar mai cu samă religioase...

Nemurirea sufletului, existența lui Dumnezeu, autenticitatea minunilor, învierea morților erau atâtea subiecte a căror discuțiune se sfârșia mai totdeauna cu păruială.

Eu, spre pildă, care, încă din clasa IV-a cetisem pe Volney din scoarță în scoarță și o mare parte din Voltaire, eram adept al credinții că toate religiunile au la bază frica de necunoscut, că Crist e o simplă născocire, sau, cel mult, o copie sarbădă a lui Crișna și că Fecioara Maria nu e decât o Minervă oarecare; în schimb, însă, după o teorie a mea, eram partizan hotărît al învierii morților, și eram în stare să dovedesc lucrul matematiceste cum și pentruce; Lambrior era când pentru, când contra nemuririi sufletului; cât pentru existența lui Dumnezeu, Panu o contesta cu desăvârșire; destul că, dacă nu ne puteam convinge unu pe altul pe cale de argumente, apoi ne convingem, tot unul pe altul, prin păruială; și chiar acest soi de convingere

încă se schimba și el după împrejurări: de cumva izbutea Lambrior să te înșfăce de mijloc în cleștele neînvins a mânilor lui ciotoroase și lungi, apoi se sfârșia cu toate argumentele date și erai silit să admiți numai decât sau eternitatea sau nimicirea sufletului după moarte. Panu era mai slab, dar ca chestie de prevedere, își lăsa să-i crească unghiile nemăsurat de lungi; și, când la unghiile lui mai adăoga și iuțea extraordinară pe care o avea în toate mișcările, apoi trebuiai numai decât să tăgăduiești existența lui Dumnezeu sau, cel puțin, să te duci la infirmerie, la baba Zoița, ca să te lecuiască cu ceva alifii de urmele argumentărilor lui Panu; cât despre mine eram tare în general și numai când nu era alt chip de convingere, numai atunci se puneau cu mine la argumentat pe terenul păruelii; decât, fie Lambrior, fie Panu eșeau din mâinile mele cu părul vâlvoi și cu spetele darabană. Dimitrescu nu se amesteca niciodată în discuțiile noastre, nu că n'ar fi putut să ne țină piept pe terenul pur intelectual, dar, mic și slab cum era el, ce-ar fi făcut când treaba ar fi ajuns la păruială?

De aceea păzea el totdeauna o prudentă rezervă. Și doar știa pedagogii, știa directorul de toate păruelile noastre, dar nu ne pedepsia, fiindcă toate aveau la bază răvna salutară de a ne lumina unul pe altul!... De altfel Dimitrescu era cel mai inteligent dintre noi, Lambrior cel mai temeinic în cunoștinți, iar Panu cel mai destoinic în literatură; cât despre mine, eu eram pur și simplu poetul clasei și făceam admirabile și admirate poezii, pe care, mai târziu, le-am aruncat în foc, ca fiind niște monumentale prostii... Și... drept să spun, îmi pare rău... mi-am aruncat în foc sufletul meu de altădată!...

Și... Și mi-aduc aminte și acum, parc'ar fi fost eri: stăteam într-o zi de vară și mă-jucam cu copiii mei mici în cerdacul larg al caselor mele din Piatra, când văd pe cineva intrând pe poartă cu un geamandan în mână... Era Guță Panu.

— Da ce vânt, măi Guță?

— Merg la București, răspunse el punând geamandanul jos în cerdac.

— Cum?... asupra examenelor? — Panu era profesor.

— Ei, ia nu mă mai descoase și tu atâta; hai mai bine în târg să-mi iau niște gulere, niște manșete, niște legători de gât, niște colțuni și o pereche de botine.

— Ce dracu, măi Guță, pleci la București fără colțuni și fără ciobote?...

— Haide, hai, nu mai lungi vorba, că n'am timp; ți-oi spune pe drum.

Imi luai pălăria și ieșii cu Panu.

— Ei, ce e, măi Guță? Ce cauți tu la București?

— Ce să caut? O venit Brăteanu în Iași, o trimis după mine să mă cheme la dânsul și mi-o zis să-mi fac geamandanul numai decât și să plec cu el la București și, uite, am plecat, fără să-mi pot lua macar cele trebuincioase.

— Da' ce Brăteanu acum e'n Peatră?

— Am venit cu el, și peste două ceasuri plecăm.

Panu intra în lupta mare a vieții.

MUSTEȚILE ȘI POLITICA

Nici nu mai știu câți ani or fi de atunci...

Mulți, însă, sau puțini, Ștefan Vârgolici era totuși în floarea vârstei și, mai presus de toate, în puterea năzuințelor sale politice. Avea însă un mare cusur ca pentru vremea aceea: umbla ras peste tot și, prin urmare, n'avea mustețile. Dar așa cum era el, scurt, rotofei, grăsuliu, fără musteți, rumăn la față, cu ochii mici, negri și vioi, ciupit de vărsat și iute în mișcări, dulce la vorbă și la glas, te simțiai atras cătră dânsul de îndată ce intrai în vorbă cu el; era bunătatea și drăgălășia sub chip de om.

Imi era drag și drag îi eram și eu lui. Atâta numai că în politică, mai mult decât în orice, trebuie să fii puțin cam ezuit și să nu te depărtezi de cunoscuta maximă: « scopul scuză mijloacele »; și fiindcă pe vremea aceea făceam politică, apoi urma ca să fiu și eu puțin cam ezuit.

Mare luptă electorală la colegiul al 3-lea de Neamț. Noi, adică o mână de băieți cu capul aprins, alcătuită din: Adamescu, Vălcănu, Negrea, Cantimir, Șoricești și alții între care și eu, sprijineam la deputăție pe Cost. Șoarec, mare comerciant de cherestea, om de treabă, rădăcat din popor prin sine însuși; iar guvernul, fiindcă era vorba de colegiul al 3-lea, cea mai mare minciună a vremurilor de atunci, hotărâse candidatura oficială a lui St. Vârgolici dela Iași. Ne-am sucit noi, ne-am învârtit, am căutat noi, fiecare în câte o direcție deosebită, să pătrundem între țărani, pe unde erau găzduiți, după comuni... Cu neputință! Cum

să străbați tu prin zidul de străjeri a 4—5 suprefecți, a 50—60 de primari, a tot atâta perceptorii? Cum să adormi tu poliția, cu toți sergenții, cu toți comisarii și cu toți epistaiii ei?

Prindeam noi, nu-i vorbă, pe câte un țăran sau chiar primar răzleț, îi țineam noi câte un discurs înflăcărat, ca și cum ne-am fi aflat în fața întregii țărănime; dar toate erau în zadar. Era destul să zărească bietul primar sau țăran oricât de departe o șapcă de poliție ori un tesac de sergent și, pân' a nu-ți da seama pentru ce, te și treziai vorbind singur, în fața vreunui stâlp de fânar.

Pierdusem toată nădejdea și toți ai noștri umblau în grup, cu capetele în jos, ca niște curci plouate. Incepuse chiar unii din sergenții mai îndrăzneți, a-și cam bate joc de noi, asigurându-ne că Cost. Șoarec esă *la sigur*. Iți venea să le cârpești câte o palmă; dar să te fi împins sfântul, că doar atâta așteptau și ei, spre a umplea gherghiurile poliției cu apărătorii drepturilor și a libertăților poporului...

Și a doua zi era alegerea; Cost. Șoarec își depusese buletinele la birou, St. Vârgolici și le trimisese prin poștă sau le depusese prin delegație.

La 6 dimineața ne aflam, toți, ciotcă, în medeanul din fața primăriei; pe la 7 începu a curge țărănimea, din toate părțile și pe căprării, fiecare comună cu primarul său în frunte; în scurt, medeanul se umplu de căciuli negre, de țăari creți, de brâne verzi sau roșii, de sumane lăi sau de cojoace albe; iar eu, pe care totdeauna pitorescul m'a ademenit, căutai un loc mai înalt, de unde să pot vedea mai bine — și găsii un trunchiu de căsăpie văduv. În o clipă dominaii mulțimea.

Nu știu pentrue, dar, când te vezi deasupra tuturor te simți mai mult decât ceea ce ești; și se poate prea bine ca, din prost ce te afli, să devii chiar om de duh... Eu făcui mai mult decât atâta: devenii aproape genial, dar tot pe atâta și de mizerabil; și cu atât mai genial și mai mizerabil, cu cât treceam, pe vremuri, de *mare orator*...

Lângă trunchiul meu de căsăpie, era tocmai un primar dela Bistricioara, pe care-l cunoșteam și care-mi era chiar prieten.

— Bine, bre, îi zisei eu, tu primar, tu țăran, tu fruntaș între frunțașii satului tău; cum se poate, bre, să te lași pe tine și pe ai tăi, mânați din urmă de poliție, ca o turmă de boi? N'aveți voi, bre, niciun dram de simțire ome-nească în sufletul vostru? Să-și bată joc niște nespălați de voi, care duceți greul și havalele țării aiștia? Rușine, bre, rușine, de o mie de ori rușine!

Mă simțeam înflăcărat.

Cele din urmă cuvinte rostite, cu tot patosul și indignarea reglementară, însoțite de gestul teatral, măreț și larg pe care îl cer sentimentele puternice și adânci, strânsese în jurul trunchiului meu de căsăpie o mulțime de țărani și de primari. Poliția nu găsi de cuviință să se prea amestece, cu atât mai mult, cu cât ai noștri se hotărîseră să joace ultima carte și făceau o gură infernală, de îndată ce vedeau vreo uniformă de polițist printre mulțime. Ș'apoi Cost. Șoarec, oricât, dar avea și el oamenii lui printre alegători. Toate acestea îmi dădură curaj și, din genial ce fusesem până acum, mă hotărîi să devin mizerabil.

Vârgolici trebuia să sosească dela Neamț cu diligența de 8 dimineața și să coboare în medean chiar în mijlocul țăranimii.

— Ia'n ascultați, măi, oameni buni, urmai eu. Fost-ați vreodată pe la iarmaroace, pe la comedii?

— Fost, cucoane, cum nu?

— Văzut-ați voi, bre, paianți de cei cu mustețile rase, care joacă pe frânghie și se dau de-a tumba?

— Văzut, cucoane, cum să nu vedem?

— Ei bine, măi, oameni buni, pe unul de-aceia aveți să-l alegeți voi astăzi deputat! Și de-ar fi macar ceva mai chipeș, dar i-o stârpitură de om, bre, numai de-o șchioapă, de-l cauți pe jos cu lumânarea și nu-l poți găsi; și ciupit, măi, de varsat și cu niște ochi mici, bre, ca de țătar, de te

bufnește răsul când îl vezi. Și de-ar fi măcar român de-ai noștri, dar i-o liftă streină, un neamț de cei dela comedi, care cântă din caterincă, joacă pe frânghie, se dă de-a tumba și merge în două labe, cu picioarele în sus; frumos are să vă șadă vouă, când i-ți da votul, voi, din sudoarea că-rora...

Și aici urma un potop, foarte artistic, alcătuit de toți termenii la modă, anume fabricați, pentru țărănime în asemenea împrejurări de toți demagogii tuturor timpurilor: talpa țării, rărunchii națiunii, pământul strămoșesc, osemintele dela Valea Albă, Dumbrava Roșie, Ștefan cel Mare, pământul îngrășat cu sânge, mormintele eroilor, etc., etc...

— Iaca, bre, închei eu, aveți să-l vedeți acu; trebuie să sosească dela Neamț cu *dilijanța*...

N'apucasem bine să sfârșesc vorba și se și auziră pocnete de bice din dreptul *Trierarhilor*.

— Iaca, vine, bre!

Diligența se opri, în adevăr, în medean și Vârgolici sări, mic și sprinten, în fața țărănimii din jurul meu.

Un hohot de râs, colosal, salută apariția lui.

— Iaca, bre, aista-i; ia ziceți-i că nu-l alegeți pân' nu s'a da de-a tumba și aveți să vedeți că merge pe palme cu picioarele 'n sus.

Un alt hohot de râs, formidabil, zgudui mulțimea.

Vârgolici mă văzu pe trunchiul de căsăpie și înțelese totul.

— D'apoi că nu-l alegem noi pe-aista, măcar să ne tae mânil, zise un țaran mai țănoș de lângă mine.

— Uite, mă, adaogă un altul, ce dihanie de om; d'apoi, doar, n'am ajuns noi de răsul chioarei s'alegem noi pe toate liftele *dipotați*.

Un murmur surd străbătu mulțimea; poliția înțelese, dar n'avu ce face; ai noștri furnicau printre țărănime și speculau, într'un mod infam, mustețile și ochii mici de tătar ai bietului Vârgolici...

Vârgolici încercă să adreseze câteva cuvinte mulțimei din jurul lui.

— Costantin Șoarec, Costantin Șoarec! urlară ai noștri, fiecare de pe unde se afla.

— Costantin Șoarec! se auzi strigând mai multe glasuri din mulțime...

— Costantin Șoarec! răsună zguduitor în tot medeanul.

— Scrie la Eși să-ți trimată mustețile pe poștă!... se auzi un singur glas din mulțime.

Un hohot de râs cutremură împrejurimile.

Cauza era câștigată.

Vârgolici înțelese cum stă lucrul și indignat se duse la primărie unde era biroul electoral, și, cu toate insistențele prefectului, își retrase buletinele.

Costantin Șoarec rămase singur candidat și eși cu unanimitate.

— Da' frumoasă mi-o făcuși, Domnule, îmi zise Ștefan Vârgolici, întâlnindu-mă, mai pe urmă, în tren!

— Dă, domnule Vârgolici, politica-i politică; ș'apoi, fără glumă, cine te pune și pe d-ta să vii la alegeri fără musteți?

Drept răspuns, Vârgolici, râse din toată inima, și-mi rămase prieten ca și mai înainte.

SIMPLĂ AMINTIRE

Tocmai mulți ani n'or fi de-atunci...

Mare sindrofie la cucoana Savastița; cu lăutari, cu danț, cu ceai, cu cărți, dar mai cu samă cu fasoane, cu priviri galișe și cu guri spășite de duduți și de cucoane și mai așa și mai altmintrelea.

Or fi însă mulți, foarte mulți ani, de când cucoana Savastița, nici năltuță, nici scurtuță, subțirică, de-ai fi crezut că-i poți frânge mijlocul în două, cu nasu-i fin, drept și puțin înaripat, cu glasul dumisale dulce, plin și mlădios și, mai ales, cu ochii săi mari și căprie de șerpoaică, pusesese asupra lui Vrânceanu un soi de aspră epitropie, de sub care nu putuse scăpa nici atuncea, când cu cale ar fi, să cam scape omul de toate.

Avea cucoana Savastița socotelile dumisale. Și, fiindcă le avea, apoi așa din senin și fără cuvânt, față de cum stăteau lucrările, se mânia foc pentru toată nimica. Și, mai ales, să te fi păzit sfântu, să te zăpsească stând de vorbă cu vr'o femeie ceva mai tânără, că numaidecât găsia ea vr'un chip și-i tăia cheful și de vorbă și de toate.

— Bine, cucoană Savastiță, îi zicea Vrânceanu de multe ori, ce dracu! cred c'ar fi timpul să mă ntai slăbești din cea epitropie, că... dă!... la vârsta, la care am ajuns amândoi...

Săria arsă, ca mușcată de șerpe.

— Vârsta?... îi tăia dumneei vorba, roșie de mânie; vârsta? Ia te poftesc să mă slăbești cu prefăcătorii de-aistea, că doar ne cunoaștem, slavă domnului!

Și niciodată n'o puteai scoate la capăt cu dânsa; și n'o puteai scoate pentru cuvântul, că jalea rămâne veșnică în sufletul femeii, întocmai ca speranța în fundul ulciorului Pandorei. Și eu cred că, de-ar muri o femeie și ar învia, ne-ar aduce de pe lumea cealaltă știrea, că sufletul ei moare, dar că jalea n'o părăsește nici chiar în mijlocul flăcărilor Ghehenei.

Astfel, cu oricât de curate gânduri legase Vrânceanu vorba ceva mai de-o parte, cu o văduvă tinerică, a căreia batistă, nu-i vorbă, își lepădase marginile de doliu, ba care *mirosia* chiar a un soi de parfum la modă, se trezi, totuși, deodată, lângă dânsul cu cucoana Savastița ca răsărită din pământ.

— N'ai să te superi, Maricel dragă, zise ea cu zâmbet de miere și strângând ușor de bărbie pe tânăra femeie, n'ai să te superi dacă o să-ți curm pentru câteva minute plăcerea de a sta de vorbă cu d-l Vrânceanu; cucoana Liza Damian dorește numaidecât să-i facă cunoștința și m'a trimis în solie.

Ai să fii, prin urmare, așa de bună și n'ai să tai solului capul.

— Mă rog, .. mă rog, cucoană Savastiță, zise tânăra femeie, înroșindu-se puțin și îndreptându-se pe scaun cu o mișcare cam stângace, spre a-și găsi, parcă, un nou echilibru — nicio supărare, mă rog...

Și fără să mai întrebe nici voința și nici dorința lui Vrânceanu, cucoana Savastița își furișă pe sub brațul lui stâng și aproape de subțioară mânușita dumisale, fină de-almintrelea și iscusită și îl rădică de pe scaun, cu deasila, oarecum; și, cu o tremurătură nervoasă de mânie, pe care, însă, se stăpânise de a și-o vădi fie pe față sa veselă, fie în glasul dumisale mlădios și statornic, îl târi aproape după dânsa.

— Cucoană Savastiță, zise Vrânceanu cam burzuluiit, după ce se depărtară puțin; cucoană Savastiță, mi se pare că trecem cam dincolo de măsură. O să începă a râde lumea de noi.

— Nu, zău, fără glumă, îți jur pe ce am mai scump, că o prietenă a mea din Focșani dorește să-ți aibă cunoștința; ai să vezi; și te încredințez că schimbul are să-ți priiască; ș'apoi nu știu ce gust la d-ta pentru nasul cel lung și pentru ochii cei mititei ai bieteii Maricicăi?

— Aferim, cucoană Savastiță, se grăbi el a o întrerupe indignat, aferim! Pe cât văd, le-ai sfârșit pe toate și acum te-ai făcut negustoreasă de nasuri și de ochi, bravo!... Aferim!...

Și rări pasul, ca și cum ar fi voit să se oprească din mers.

— Haide, hai și lasă fleacurile. zise ea, silindu-l să meargă.

Haide, și, mai ales, caută să nu fii moșic cu noua cunoștință ce ai să faci; e o femeie cam subțirică și din lume aleasă.

— V'ro babă cu pretenții, fără îndoială... întrerupse el; e boită, cel puțin, pe obraz cu suliman și cu frunzișoară?

— Da' ce? Nu-ți mai plac babele?

— De loc; babele în general și cele sulemenite în special.

Nu răspunse nimic; numai cât mâna-i tremura sub brațul lui Vrânceanu, ca prinsă de spasmuri.

Și, deși știa bietul Vrânceanu că o să-l ție destul de scump năzuința spre o foarte vremelnică neatănare, nu se putu, totuși, opri de a gusta deplin scurta plăcere a răzbunării.

Vrânceanu nu fusese tocmai prooroc. Cucoana Liza Damian nu era babă de loc și cu atât mai puțin zugrăvită cu frunzișoară și cu suliman; în schimb, însă, era o femeie cam mărunță, mai mult tânără decât bătrână, cum, adică, i se șede mai bine unei femei, după socotința destul de temeinică a multor cunosători.

Și, dacă mai pui la număr, că, cu toată gingășia făpturii sale, cucoana Liza avea, totuși, pline și desăvârșit lămurite formele sale trupești, că ochii săi negri și mari ardeau încă de văpăi pătimașe, că ovalul feții sale de o albeață mată își păstrase, neatins, frăgezimea unor vremuri trecute și că

un genunchi, mai ales, al cucoanei Lizei își arăta, cu o meșteșugită nebagare de samă, de sub lustrinul subțire și cam întins al unei rochii negre, primejdioasa-i rotunjime, apoi nevoit erai să împărtășești părerile cucoanei Savastiței și să găsești numaidecât, că nasul bieteii Maricicăi era prea lung și ochii prea mititei; ba s'o lertî chiar că se făcuse, întrucâtva, negustoreasă de nasuri și de ochi.

Că era cucoana Liza din lume subțire și aleasă, iarăși se putea ușor înțelege, după mânilor sale catifelate și mici, a căror albeață se măria în lupta cu negrul mânicilor de sub care răsăria; și poate, chiar, după un diamant de o strălucire obraznică și de o și mai obraznică bogăție, ce scânteia în umbră pe unul dintre degetele sale lungi, subțiri și cu unghii trandafirii...

Când fură la câțiva pași de dumneci, cucoana Liza rădică și-și opri cu o melancolică încetineală ochii săi negri și mari asupra lui Vrânceanu, iar pe fața-i albă de crin în-sufletit, păru că înflorește, trecător și iute, o ușoară rumeneală trandafirică. Și nu-și putu da samă Vrânceanu, dacă între înfățișarea lui și toate acestea putea fi vr'o legătură; simți, însă, că ființa lui întreagă e zguduită, la vederea ei, ca sub atingerea unei puternice scânteii electrice. Unde oare și când mai întâlnise el acești ochi?

— Curios, se gândi Vrânceanu, răsfoind fără folos depărtatele sale amintiri; curios... foarte curios!

Erau lângă dânsa.

— Doamna Liza Damian, zise cucoana Savastița, recomandând-o; cea mai bună și mai veche prietenă a mea.

— Nicu Vrânceanu, zise acesta, plecându-se și sărutând mâna cucoanei Liza.

Mâna îi tremura...

— Ia șezi colea, zise aceasta, arătând lui Vrânceanu un scaun lângă fotoliul imens, în care se părea înmormântată; ia șezi colea și te rog să nu iei în nume de rău îndrăzneala ce am avut de a te zmulge, așa fără cuvânt, din societatea plăcută a unei femei tinere și drăguțe...

— Doamna mea, cred că de astă dată...

— Te rog, îl întrerupse ea, apucându-l ușor și foarte prietenește de braț, te rog să nu cumva să-mi spui vr'o lingușire; urăsc grozav pe lingușitori...

— Cu toate acestea...

— Cu toate acestea, fiindcă ai să-mi ții, în astă sară, câteva minute de urît, apoi n'aș voi să ne facem dușmani chiar dela capul locului; mai pe urmă... cine știe?... Vezi, urmă ea, schimbând tonul vorbirii — după o scurtă pauză — vezi Savastița asta? Parc'ar fi amorezată, așa face ea lucrurile; viu tocmai dela Focșani numai pentru dânsa; mâne, cel mult poimâne, poate să plec; face petrecere în cinstea mea și, uite, mă înmormântează într'un jâlț cât toate zilele de mare și se duce pe ici în colo, lăsându-mă, cuc, în mijlocul unei lumi streine, fără să aibă, cel puțin, grija de a-mi înlesni și mie vreo plăcere oricât de mică. Nu-i vorbă, așa zăpăcită am cunoscut-o de când sânt; cu toate acestea o iubesc; e un suflet de aur și mi-e cea mai bună prietenă.

— Și n'o să-mi îngăduiți, prin urmare, nici îndrăzneala de a mă simți foarte măgulit, că, din toată lumea câtă se află aici, norocul a căzut pe mine, ca să vă țin de urît în aiastă sară?

— Uite, la asta se poate chiar să mă socot puțin îndatorată, deoarece eu singură am dorit să vă am cunoștința.

— Atunci îmi pare bine, doamna mea.

— Zi-mi «cucoană Liză», îl întrerupse ea, apucându-l de braț cu aceeași firească prietenie; zi-mi «cucoană Liză»; «doamnă» e prea răce, prea nu știu cum; «cucoană», «cuconiță», e, par'că mai cald, mai prietenos; zi-mi, în sfârșit, «cucoană Liză».

— O!... dacă e vorba de termeni calzi și prietenoși...

— O începi rău, ți-am spus că urăsc grozav pe lingușitori; dar, în sfârșit, ziceai că-ți pare bine...

— Imi pare bine, că, de astădată, cel puțin, știu cărei zeități să mă închin și să aduc prinosul meu de mulțămire.

— Pe cât văd, ești puțin politeist, zise ea zâmbind ușor și privindu-l cu înțeles. Te cam încurci în zeități de tot soiul, fără să știi lămurit, câteodată, căreia dintre ele urmează să i te închini și să-i aduci jertfa d-tale de mulțămire; aceasta de altfel, o cam știam; Savastița mi-a făcut oarecare destăinuiri.

— Cucoana Savastița... v'a făcut... destăinuiri? zise el mirat peste măsură. Pe cât văd, dumneei își îngăduie prea mult față de mine.

— Te rog să nu zici și nici chiar să gândești ceva jignitor pentru Savastița. O iubesc și mi-e cea mai bună prietenă.

— Dacă-i vorba, frumoasa mea cuconiță Liza, că o luați sub puternica și ocrotitoare d-voastră pavăză, atunci mă voi sili să pun pază gurii mele și ușă de îngădire împrejurul buzelor mele și mă voi mulțămii, numai, să mai adaog încă o fericire pe lângă cele nouă, ce mai sânt la Evanghelie și să zic: «fericit e acela ce se bucură de dragostea d-voastră»!

— Zi tot ce vrei, numai cât să nu mă jignești în prietenia mea pentru Savastița; sunt lucruri sfinte, care nu trebuesc pângărite.

— Curios, cuconiță dragă, foarte curios!... Dela o așa depărtare cum e cea dintre Iași și Focșani, să păstreze cineva o prietenie așa de nestrămutată, cum e prietenia d-voastră pentru cucoana Savastița, e, în tot cazul, un lucru pe cât de rar, pe atâta și de neobișnuit. Trebuie, cel puțin, să vă vedeți des una cu alta.

— Te înșeli; ne vedem destul de rar. Sânt însă inimi păcătoase, uite, cum este a mea, în care, dacă o simțire se înrădăcinează, apoi înrădăcinată rămâne pentru veșnicie. Și prietenia mea pentru Savastița e una din acele simțiri, pe care nici timpul, nici depărtarea n'au putut-o nimici.

— Și d-voastră numiți păcătoase astfel de inimi, cucoană Liză?

— Le numesc așa, fiindcă nu găsesc un alt cuvânt mai tare spre a le deosebi de altele.

— Fie și cum zici mata. Oricum, însă, cred că prietenia adâncă ce simțiți pentru cucoana Savastița, nu alcătuește, după cum s'ar părea, o slăbiciune de care să vă căiți.

— După cum nu se căește pustiul de floarea singuratecă ce crește în mijlocul lui, după cum noianul de întunerec nu se căește de raza de lumină curată ce l-ar străbate.

— Frumoasă, foarte frumoasă asemănare, mult mai frumoasa mea cuconiță Liză, așa de frumoasă, încât de n'ați lua-o drept o lingușire, aș socoti-o vrednică chiar de gura ce o rostește; are, totuși, un mare cusur...

— Și care, mă rog?

— Că dă mult de gândit.

— Da?... Se poate; în tot cazul, gândirile pe care le-ar deștepta, nu cred să vă poată interesa pe D-voastră întru ceva.

— Să zicem c'ar fi așa, deși ar putea prea bine să fie altmintrelea. Trebuie, totuși, scumpa mea cuconiță, să îngăduiți curiozității omeneștii dreptul de a pune un punct de întrebare și pustiului și noianului de întunerec ce stăpânește sufletul unei femei, în care s'ar cuveni să nu răsară decât flori și să nu străbată decât raze de lumină.

— Nu sânt obișnuită, scumpul meu domn, de a risipi curiozitățile nimănui, oricât de omenești ar fi ele. În schimb, însă, adăogă ea, privindu-l cam de sus, v'aș putea întreba, de unde aflați așa iute, că în sufletul meu lucrurile n'ar trebui să se petreacă, decât așa cum le bănuți d-voastră?

— La această întrebare, frumoasa mea cuconiță Liză, îmi e cu neputință să răspund.

— Și pentru ce?

— Fiindcă ar trebui să mă schimb, fără să vreau, în ceea ce D-voastră numiți « un lingușitor ».

— Ei bine, îți dau voie să mă lingușești puțin, cu condiția numai, ca să fii pe cât se poate de entuziast, de inspirat și de poetic, cu alte cuvinte, pe cât se poate de banal. Ce vrei? Sânt femeie, și, câteodată, îmi plac banalitățile.

— Nu, scumpa mea cuconiță Liză, n'am să mă folosesc întru nimic de învoeala ce-mi dați și n'am să fiu, prin urmare, nici poetic, nici inspirat, nici entuziast, cu alte cuvinte, nici banal. Am să mă mulțimesc, numai, cu prilejul acesta de a găsi cusur puternicului plăzmuitor a toată făptura văzută și nevăzută, că s'a prea abătut câteodată dela vestita și așa numita sa nemărginită înțelepciune, când a săvârșit unele lucruri, că prea s'a lăsat în voea unei ironii câteodată crude, alte ori hazlie, când a hotărât menirea celor mai multe din alcătuirile mânilor sale.

— Știi, zisea ea, râzând din toată inima și punându-i iarăși prietenește mâna pe braț. Știi că-mi place grozav stilul d-tale pestriț? Imbraci gândirile d-tale într'o haină cu totul originală, croită din stofa cea mai la modă, dar cârpită pe unde s'a rupt cu petici vechi de stofă biblică. Trebuie, precum vezi, să-ți mai fac o mărturisire: mă 'nebunesc după lucrurile pestrițe; dar, în sfârșit, să auzim. Erai pe la ironie, pe la menire, pe la niște alcătuiuri... nu uita...

— Nu uit; și nu uit, neîndurata și totuși frumoasa mea cuconiță Liză, nici că în dosul celui mai molatec și dulce vânt de primăvară stă tupilată vijălia cea mai cumplită, nici că în sânul noului alb și străveziu, ce plutește pe aripi ușoare și depărtate de cer albastru și de lumină, se ascund tunetele, sub a căror urgie se clatină pământul pe temeliile sale eterne, cum s'ar clătina o frunză ușoară la suflarea vântului, nici că spinul veninos și negru stă la pândă la subțioara celei mai gingașe flori...

— Și nici că?... îl întrerupse ea nerăbdătoare.

— Și nici că Panaghia Ceahlăului, oricât de strălucită ar fi ea sub lumina razelor răsăritului trandafiriu și cu oricâtă mândreță virginală și farmec de poveste ar fi dăruit-o Firea din mâinile căreia a răsărit, ea nu rămâne, totuși, decât o răce stâncă de piatră, fără suflet și fără inimă.

— Cu o singură deosebire, entuziastule închinător de o clipă la altarul divinității mele, zise ea c'un zâmbet, ce

se silea să fie răutăcios, că Panaghia n'a fost totdeauna o stâncă de piatră răce, fără inimă și fără suflet.

Nu cunoști, se vede, legenda Panaghiei.

— Legenda Panaghiei?... Am suit de douăzeci de ori Ceahlăul și de douăzeci de ori am dat ochi cu Panaghia; n'am aflat, totuși, că Panaghia ar fi având vreo legendă.

— Eu l-am suit o singură dată și o singură dată am dat ochi cu Panaghia și, uite, știu că are o legendă.

— Ați suit Ceahlăul?

— Da; o singură dată... e mult de-atunci... or fi aproape douăzeci și trei de ani...

— Douăzeci și trei de ani... atunci erați, de sigur, un copil.

— Eram de șeptesprezece ani, răspunse ea zâmbind cu tristețe și înfășurând pe Vrânceanu în privirea-i plină, parcă, de-o adâncă melancolie.

Și, deși această privire răscolea întreaga ființă a lui Vrânceanu până în cele mai de pe urmă adâncuri ale ei, deși acești ochi pătrundeau în sufletul lui ca două săgeți ceaprinse, memoria lui îndărătnică nu-i ajută, totuși, să calc pe urma — fie a timpului, când, fie a locului, unde, i-ar fi întâlnit.

— Și legenda? întrebă el cu gândul, parcă, aiurea.

— O legendă foarte frumoasă și foarte tristă; răspunse ea cu glas meditativ și urmărind cu privirea în văzduh o viziune înmormântată, parcă, de mult în zarea depărtată a unor vremuri trecute.

— Da, urmă ea după o clipă de cugetare; o legendă foarte tristă și cu atât mai tristă, cu cât povestea Panaghiei e adeseori povestea vieții celor mai mulți.

— Și, poate, chiar a vieții d-voastre înseși?

— Mai cu samă a vieții mele înseși...

— Atunci, draga mea cuconiță, fără să mă luați drept un iscoditor de vieți și de suflete omenești și fără să fi atins încă vârsta duhovnicească, cred că n'aș păși dincolo de marginea niciunei bunecuvienți, dacă aș dori să știu, nu

povestea tristă a vieții d-voastră, ci povestea tristă, dar frumoasă, a Panaghiei.

Il privi lung și dureros. Apoi, cu o mișcare nehotărâtă, voi, parcă, să-l apuce pe Vrânceanu iarăși de braț; dar iute păru că se răsgândește și îndreptându-și ochii aiurea...

— Oh!... de-aș fi știut... zise ea cu glas mișcat și lăsându-și mâna să-i cadă molatec pe brațul jălțului.

— De-ați fi știut ce? cuconiță dragă, întrebă Vrânceanu, atingându-i, sfios și aproape fără voie, dosul rotund și catifelat al mâinii sale albe și mici, ce atârna molatec în afară de brațul jălțului.

Il privi cam mirată, și fără grabă, își feri mâna într'o parte.

— De-aș fi știut că morții învie așa de ușor! repetă ea cu același glas mișcat.

— Că morții... învie... așa de ușor?... Iată-ne, în sfârșit, cuconiță dragă, sosiți și la a doua venire. Totuși, fiindcă pentru mine lucrul acesta e o adevărată cimilitură, n-ai putea mata să-mi ușurezi puțin sarcina de a o dezlega? Să-mi lămurești, cu alte cuvinte, cine a murit și cine a putut învia așa de iute?

— Uite, zise ea cam jignită de tonul glumeț al vorbelor lui Vrânceanu, uite, ai putea să-ți închipui că acel cineva ești chiar d-ta însuși.

— Chiar eu însumi? Să-mi închipui?... Dar cum să-mi închipui? Eu, cuconiță dragă, nu ții minte să fi murit vreodată și, prin urmare, cu atât mai puțin să fi înviat; și dacă aceasta nu e o glumă, apoi atunci...

— Apoi atunci, îl întrerupse ea, e lucru serios; cred că aceasta era să zici, nu-i așa?

— De loc... voiam, dimpotrivă, să zic...

— Bine, bine; ai să zici mai pe urmă ce ai de zis, până atunci ascultă: Panaghia era o fată frumoasă, dar frumoasă cum numai poveștile își pot închipui. Se zice că ursitoarele, când au dăruit-o la naștere, una a luat întunec din întunecul cel mai nepătruns al unei nopți fără de lună,

adânc din adâncurile mărilor fără de fund, foc și lumină din lumina și focul luceferilor celor mai strălucitori, duioșie și blândețe din ochii îngerilor ce stau la dreapta lui Dumnezeu și le-a pus pe toate în privirile ei; alta a rupt crinilor frăgezimea și albeața, iar trandafirilor rumeneala lor și le-a pus pe fața ei; a treia i-a tors din caere de neguri fire subțiri de umbră neprihănită și i-a pus pe cap podoabă de păr negru și bogat; iar Dumnezeu a rupt din inima și sufletul său părticica cea mai aleasă și i-a dat Panaghiei suflet și inimă.

Și, pentru ca să nu fie pângărită de priviri muritoare, au dus-o ursitoarele pe înălțimile cele mai de sus ale Ceahlăului, dincolo de împărăția norilor și au așezat-o în peștera pusnicului Ghedeon; și albinele din Sihăstriei au hrănit-o cu mierea lor, iar nopțile senine au scădat-o în rouă de flori mirositoare.

Și Panaghia a crescut mare și s'a făcut fată frumoasă, dar frumoasă, cum numai poveștile își pot închipui. Și din înălțimile cele mai de pe urmă ale cerului, Soarele a văzut-o și, de pe culmile cele mai de sus ale pământului, Panaghia a văzut pe Soare. Și amândoi s'au îndrăgit; și ceasuri întregi se opria soarele din calea lui, în răscurile cerurilor ca s'o privească, înfășurând-o în razele sale.

Și până într'atâta s'a mărit ziua și noaptea așa de tare s'a scurtat, că, mai de ce să-și dea amurgul mâna cu zorile... Și s'a tânguit noaptea lui Dumnezeu; și Dumnezeu s'a mâniat și a pedepsit pe soare să nu mai răsară de acum înainte decât împodobit de neguri, spre a nu mai ispiți cu farmecul tinereții sale sufletele slabe ale muritoarelor și nici să mai zădărnicească, după voia patimilor lui, cereștile și neclintitele întocmiri de veacuri ale mânilor sale.

Și s'a împlinit porunca lui Dumnezeu, iar Panaghia n'a mai văzut, de aici înainte, pe soare în puterea tinereții și în floarea cereștii lui frumuseți. Jalea și aleanul a cuprins sufletul și inima ei și, zile întregi și nopți întregi, fără de somn, lacrimile nu i se mai uscau de pe obraji.. Și dela

o vreme i s'a făcut lui Dumnezeu milă de ea și a trimis poruncă răsăritului și apusului iarăși i-a trimis poruncă să mâne în grabă pe cele mai ușoare și mai dulci dintre vânturile lor spre culmile înalte ale Ceahlăului și spre codrii ce umplu, ca o negură, prăpăstiile lui adânci.

Și deodată glasuri dumnezeiești se urcară din văi până la Panaghia și-i îmbătară auzul. Și mângâieri domoale și îmbălsămate, ca niște sărutări calde și nevăzute, îi atinseră fața și-i uscară lacrimile... Erau șoptele vântului cu frunzele, erau adierile răsăritului și ale apusului, ce veniau încărcate de mirezmele depărtate ale câmpiilor înflorite....

Dumnezeu îi împlini voea... Iar când dădu să coboare înapoi spre peștera pusnicului Ghedeon, simți că picioarele ei prinseseră rădăcină în pământ și nu se mai putu urni. Dădu să plece... trupul îi era răce și împietrit. Voi să rădice mâinile... mâinile ei rămaseră lipite de trup, cuprinse și ele înseși de răcea lui încremenire de stâncă. Se încercă să strige... încercarea ei rămase zădarnică. Iar, când voi să îndrepte iarăși ochii ei spre ceruri, pleoapele îi căzură grele peste luminile lor și un întuneric nemărginit o cuprinse... Panaghia se prefăcuse în stâncă de piatră. Se zice, însă, că inima ei nu s'a împietrit și că — împietrită cum este și acum — se îmbată, totuși, de razele soarelui, de strălucirea florilor, de lunecarea norilor pe aripile lor albe, de vânturile dulci și mângâioase ale răsăritului și ale apusului...

Precum vezi, Panaghia n'a fost totdeauna o stâncă de piatră, răce, fără inimă, fără suflet... Atâta numai că îndurarea dumnezească n'a mers pân' la sfârșit. De ce adică nu i-a împietrit, încai, și inima ei?

— Dacă această legendă, pe cât de frumoasă pe atât și de dureroasă, e povestea celor mai mulți, m'aș mîra, scumpa mea cuconiță Liză, să fie și povestea vieții unei femei pentru care nici soarele n'a putut să apună, nici florile să se vestejească, nici norii cu aripi albe să plece spre alte lumi

și nici cele mai mângâioase adieri din răsărit și din apus să înceteze de a desmerda cu suflările lor îmbălsămate și dulci.

— La șese August viitor se împlinesc tocmai douăzeci și trei de ani, de când toate acestea s'au...

— La șese August viitor... douăzeci și trei de ani... curios!

O amintire depărtată străbătu, ca un fulger, sufletul lui Vrânceanu.

— Curios? Și pentruce? îl întrebă cucoana Liza, privindu-l adânc în ochi.

— Fiindcă tocmai la șese August viitor se împlinesc douăzeci și trei de ani de când o altă privire, ca și privirea d-voastră de astăzi, mi-a zguduit ființa până în cele de pe urmă adâncuri ale ei și fiindcă alți ochi, ca și ochii d-voastră de astăzi, s'au înfipt, ca două săgeți aprinse, în sufletul meu...

— Și, scumpul meu lingușitor și entuziastule închinător de-o clipă la altarul divinității mele, ești bine încredințat, că ochii de astăzi sunt alții decât cei de acum douăzeci și trei de ani?...

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

... La urma urmei tot e mai bine să scrii despre ale tale decât despre ale altora; căci dacă, mai cu samă, ai condei cinstit, apoi, în loc de o dată îți trăești vieța de două ori; și tot e mai bine să ți-o trăești de două ori decât o dată. Căci vieța asta oricât ar fi ea de amărită și de zbuciumată, dar tot se cheamă că te-ai încălzit la lumina soarelui, te-ai răcorit în suflarea vântului, te-ai răsfățat în verdeța și în florile primăverilor, te-ai îmbătat de șoaptele pâraclor și ai visat sub umbra pădurilor... Cu atât mai rău pentru cel ce și-a trecut vieța ca culbecul! Ce voiți să vă spună unul ca acela? că și-a dus casa 'n spate dela naștere pân' la mormânt? Asta n'ar plăti nici două parale... Eu, însă, am de gând să scriu cum am umblat pe picioarele mele, mai întâi pe lumea asta și, de va fi să mai trăesc și după ce voi muri, apoi făgăduiesc să-mi scriu isprăvile și de pe lumea cealaltă, de cum voi intra în ea și până la a doua venire, când m'am hotărât să nu mai iau parte la învierea morților și să mă astâmpăr binișor acolo unde mă voi afla.

Astfel, deși multe lucruri îmi stau lipite de suflet, totuși, fiindcă nu ajută prea mult la icoana timpului, le las la o parte. Trec peste Maria nebuna, o femeie foarte cumințe, care toată ziua scărmana lână pe pat în bucătărie și la care maică-mea ținea mai mult decât la toate celelalte slugi; fiindcă lână ca dânsa nu mai scărmana nimeni, nici lelea Enuța, mama Călinei celei fudule cu buzele subțiri, cu nasul lung și galbănă ca o alămăe, nici Ileana dela Borcea, nici Velca lui Enciu, bulgarca de peste drum;

prin lâna scărmanată de Maria nebuna, cu lumânarea să fi căutat, că n'ai fi găsit un nod nici măcar cât o gămălie de bold; avea ea, însă, un dușman nevăzut, cu care toată ziua se sfădea în gura mare, și fiindcă acel dușman i se părea ei că-i stă veșnic la spate, apoi și ea veșnic așa se izbea cu coatele înapoi, încât maică-mea n'o lăsa niciodată să stea rezămată cu spetele de cuptor, cum îi plăcea ei, căci, de-ar fi lăsat-o, l-ar fi dărâmat. Iar dacă cineva s'ar fi apropiat de dânsa pe din față, îl scuipa, putea să fi fost el și Vodă. Și s'o fi pus pe jăratec, că, afară de scărmanat, altă treabă nu făcea.

Ba țin minte și pe Zoița, fata din casă, care, într'o zi, măncă cucută în loc de baraboi, iar ca urmare spărie pe maică-mea spunându-i că Ț.c. Petrache, fratele tată-mio, a *belit* bivolița și că vine cu pielea ei în spinare. Moș Petrache avea o manta de aba roșie de ploaie și tocmai venia la noi cu dânsa 'n spete fiindcă ploua; iar pe mine, care oi fi fost pe atunci de vr'o patru ani, mă prinse, luă oala cu dohot de sub capra trăsorii, mă duse în grădină cu deasila, mă desbrăcă pân' la pele, mă murui cu dohot de sus până jos, mă tăvăli prin țărână ș'apoi îmi dete drumul... Și ce chin pe capul bieteii maică-mea până să mă scoată din halul în care mă adusese Zoița!... și tot același lucru voi să-l facă și cu Iftimi, argatul din ogradă, dar Iftimi prinse de veste numaidecât cum stă treaba, o înșfăcă în brațe, o duse în grajdu-i, o cetlui zdravăn cu o frânghie și o trânti în fân... ca să se liniștească și se liniști... Iar la luna, Iftimi o luă pe Zoița de nevastă.

Și țin minte și cum biata Calița, care ținea spițerie în ulița mare, stând în mijlocul drumului cu mâinile 'n șolduri, răcnea de strânsese toată ulița împrejurul ei și batjocorea cum îi venea la gură și scuipa de departe în urma unui «cazac», care din fuga calului înfipsese sulita în pânila ei de pe tejghea, înșirase pe ea vr'o cinci-șase cum se înșiră mărgelile pe ață și tot în goana calului se făcuse nevăzut tocmai la marginea din sus a târgului. Ba țin minte

și când ajunsese lucrul de n'ai fi găsit în tot Tecuciul o singură mătă, un galbăn să fi dat pe una. Adică ce era? Intraseră Nemții în Moldova, când cu războiul Crimeei; și veniseră, de pe unde-or fi fost venit, niște spurcăciuni de Nemți care mâncau șerpi, broaște, șoareci și mâțe; și, când Velca de peste drum, care avea și ea vr'o câțiva Nemți în cvartir, întrebă pe unul din ei pentruce i-au mâncat mătă,

— Ce muța, madama Velca? îi răspunse neamțul. Asta nu muța, asta epure de iobrută.

— O! pârlî-te-ar para focului, spurcăciune, cu epurele tău de iobrută cu tot!

— Mai auzit-ai poznă, Cucoană Marioară, zicea Velca, tânguindu-se cătră maică-mea, cică-i épure de iobrută.

— Dă, Velco, parcă pe-a mele nu mi le-au mâncat, spurcații, pe toate?

— Că bine zici, Cucoană Marioară, doar pelea mătii matala celei roșii îi la mine pe gard. Cică-s *Talieni*, ucigă-i întunericu de spurcăciuni să-i ucigă!

Iar băltoaga de din dosul viei de peste Bârlad a tatălui meu, vestită până pe departe în împrejurimi pentru broaștele și broscii săi cei verzi și cu ochii holbați și mari, rămasă văduvă și stingheră de cântăreții săi de noapte, căci cum tăbărise lăcustele pe holde, așa tăbărau spurcăciunile pe băltoagă de făceau pârjol în broaște și multă vreme după aceea Malai Roș, singurul și marele poet al Tecuciului din veacul acela — căci eu sânt din veacul următor — nu mai alină, cu versurile sale, suferințele de dragoste ale Demoazei Ciobotă (tot) roșie, deoarece el nu-și scria nemuritoarele sale ode, decât pe malul băltoagei în nețărnumita fantasmagorie a nopții și sub farmecul *simfoniei dumezești* cu care imensul cor de broaște umplea văzduhurile deșerte dela cer pân' la pământ... Rămăseseră ele, nu-i vorbă, broaștele cele mici, dar cu atâta ce putea face geniul înflăcărat al lui Malai Roș? Trebuia să aștepte — și aștepta și el, sârmanul — noua prăsilă de broaște, care se

rădică — ce-i drept — dar ăsta tocmai după ce biata Moldova se curăți de spurcăciunile de nemți.

Pe atunci tatăl meu ținea școala de catiheți, un fel de școală în care se învăța cântările bisericești și ceva az-buche ca pregătire mai înaltă pentru citirea ceaslovului și psaltirei, iar încolo nimic. Și fiindcă tatăl meu, cu slujba sa de protopop, n'avea destulă vreme ca să ducă singur toate greutățile școlii, apoi își lua totdeauna pe câte un seminarist adus din Socola cu îndreptări în regulă. Aduse mai întâi pe popa Nastase, dar iute îl schimbă, fiindcă popa Nastase pe lângă giubea, antereu și potcap mai avea și cal de călărie și pușcă de vânătoare și când îl căutai, îl găseai îmbrăcat nemțește ori în pădurea dela Drăgănești după vulpi și după alte dihănii, ori în pârloagele dinspre Țigănești după epuri, ori mai departe tocmai spre « gârle » peste Siret după rațe sălbatece și după sitari; și toate acestea numai fiindcă tatăl meu n'asculta niciodată de sfaturile maică-mea...

— Bine, frate, da' de unde găsiși d-ta pe popa aista? Întrebuse maică-mea pe tată-mio, după ce popa Nastase se așezase în odaia anume hotărâtă pentru dânsul.

— Da' de ce mă 'ntrebi tu, Marioară, de unde l-am găsit? Ia dela Socola; s'o fi făcut preot chiar acuma și, până și-o găsi biserică, l-am luat eu pentru școală.

— Apoi ai să faci școală cu popa Nastase, cum ai să faci liturghie cu mine; da' d-ta nu vezi c'aista trebuie să fie un spânzurat?

— Ia caută-ți, Marioară, de treabă și nu te amesteca tu unde nu-ți fierbe oala.

— Bine, bine; ai să vezi.

Și nu mai departe decât peste două săptămâni tată-mio văzu că Marioara avusese dreptate și trimise pe popa Nastase de unde venise.

Iar peste altă săptămână, numai că se înființă tată-mio cu alt seminarist — tot cu îndreptări în regulă, adus tot dela Iași, dar de felul lui din Piatră și care încă nu se

preoțise; nalt, voinic, frumos, oacheș, mlădios, îl prindeau foarte bine stracle nemțești în care venise și tot chipeș rămăsese când înlocui surtucul cu antereul; acesta era Domnul Vasile.

— Maică-mea, cum îl văzu, se uită la dânsul lung și cercetător.

Iar după ce se așeză și el în odaia golită de popa Năstase...

— Bine, frate, da' ce pacate-s cu d-ta? întrebă iarăși maică-mea pe tată-mio; da' scula asta unde o mai găsiși?

Tată-mio era un om de o bunătate îngerească, dar de fute n'avea pereche...

— Marioară!...

— Mânie-te cât vrei, da' să știi de la mine c'aista are să-ți spargă casa ș'are să te prade; aista-i un hoț.

— Nu ți-i rușine obrazului, Marioară, să vorbești așa despre un seminarist?

— De, seminarist a fi el, da' să știi de la mine c'aista-i un hoț.

— Să lipsești de-aici.

Și în ziua aceea, tată-mio nici nu mănă la masă cu maică-mea.

Asta era prin postul Crăciunului și se apropiau Paștele fără ca d-l Vasile să fi dat cel mai mic semn de îndreptățire pronosticurilor maică-mea; dimpotrivă, era de o așa hărnicie și pricepere în școală, de o așa cuminenie și bună cuviință în toate apucăturile lui, încât de la o vreme tată-mio începu să facă zile fripte maică-mea...

Rătăcia maică-mea cheile...

— Ia vezi că ți le-a fi furat d-l Vasile.

Nu găsea maică-mea după socoteală ouăle prin cui-bare...

— Ia vezi că ți le-a fi mâncat d-l Vasile.

Dimineața, când se pieptăna maică-mea și nu-și găsea spelcile după număr...

— Ia du-te Zolță la d-l Vasile, de vezi nu-i găsi spelcile Marioarei?

Maică-mea se mulțamea să arunce o pereche de ochi care tăia scurt glumele tată-mio.

Sosi și Sâmbăta Paștelui...

Erau alte vremuri pe atunci.

Încă din Vinerea patimilor, Marcu adusese rochițele fetelor și Nuhăm straele mele, iar Neculai Pălitu adusese încă mai dinainte sucaltori nouă pentru tată-mio, făcute de poronceală din peile de vacă pentru tălpi și de vițel pentru căpute, pe care tată-mio le cumpăra de crude, dar le dădea la dubit lui Ioniță Cărlig cel mai vestit dubălar de pe vremea aceea, care stetea cu locuința și cu meșteșug cu tot pe malul Bârladului și de dubălăria căruia nu te-ai fi putut apropia cale de-o poștă căci îți cârnia nasul din loc și te dobora duhoarea la pământ; iar când sufla vântul din spre răsărit, toată mahalaua din calea vântului iute închidea ușile și ferestrele. Lumânări de ceară albă neîncepute se găseau, ele, de ajuns și de rămas ca la orice protopopie de pe vremea aceea... Cum începea să se însereze, noi, copiii, iute mâncam, iute ne culcam și încă și mai iute adormeam numai ca să ne putem trezi la vreme spre a merge cu maică-mea la Inviere.

Fetele erau mai somnoroase și nu le era lor atât de Inviere pe cât le era ca să se poată fuduli cu rochițele cele nouă ale lui Marcu și cu cordelile de matasă cu care maică-mea le gătea frumos pe cap și pe la gât. Ciuboțelele nu le prea veneau lor la socoteală și căutau chiorîș și cam strâmbau ele din nas când se uitau la picioare, dar n'aveau ce face; căci, ce-i drept, Neculai Pălitu era el ciobotar vestit, dar numai pentru încălțăminte groasă, pentru iminei țărănești, pentru ciobote cu tureatca de iuft și cepi de teletin, și era în același timp și singurul meșter, care știa să facă pentru tată-mio ciobote de vacă blănite cu vulpe pe dinlăuntru; dar atât și nimic mai mult. Pentru încăl-

țăminte mai subțire femească era, el, Ciobotă roșie; decât tată-mă^{eu} avea slăbiciunile lui originale și nu l-ar fi schimbat pe Neculai Pălitu pentru toate ciobotele din lume oricât de roșii ar fi fost ele...

Eu, însă, pentru care și astăzi după aproape trei pătrare de veac, îmi e tot una dacă nodul legăturii îmi stă sub bărbie ori la ceafă, mă trezeam cel dintâi și, cât eram eu de mic, mă îmbrăcam singur și iute în legea mea, iar când venia maică-mea să scoale pe fete, eu eram gata; și asta numai ca să nu scap Invierea. Așteptam eu nu-i vorbă — și Crăciunul cu mare nerăbdare, dar asta numai în hatârul turtelor rupte cu nucă sau cu julfă de cânpă, a răciturilor, a cârnaților, a chiștelor, a gălbașilor și mai cu samă a vestitelor sarmale de porc sau de găscă, pe care maică-mea le făcea de azi pe mâni și le ferbea cu mare socoteală în oala de lut și numai la jăratec și așa le potrivea ea în toate celea, încât eu socot că sarmale ca maică-mea nici n'a făcut, nici nu cred să mai facă vreo femeie pe fața pământului; și mai cred că asta e poate și singura pricină, pentru care eu și până în ziua de astăzi am rămas cu patima sarmalelor, aș putea zice că pentru mine Crăciunul era sărbătoarea pântecului. Paștele însă erau altă vorbă, și nu Paștele cu cozonacii, cu ouăle roșii și cu scrânciobe le lor, ci Paștele cu Invierea lor de Sâmbătă noaptea spre Duminică.

.

DOCUMENT OMENESC

A avut țara aceasta Miniștri și mai așa și mai altmintrelea și mai lungi și mai scurți și mai pleșuvi și mai păroși, în sfârșit de toată mâna: a venit însă vremea când departamentul dreptății să fie cărmuit de un răzaș de baștină, care, când cu împărțirea de musteți și sprincene de cătră D-zeu oamenilor de pe pământ, zice-se, că el, cel întâiu, s'a înfățișat cu cerere către milostivirea celui prea înalt și că milostivirea celui prea înalt l-a dăruit, prin urmare, cu o păreche de sprincene dese și negre și cu o păreche de musteți stufoase și imense, cum nu s'a mai pomenit să fi avut, după aceea, vreo ființă muritoare de pe fața pământului... Și cine știe dacă nu tocmai din pricina dărniceii prea fără cum-păneală a împărțitorului a toate, n'au rămas fără musteți și spânii și femeile!... Dar ce-i păsa răzașului nostru și de spânii și de femei: destul că era el nici una nici alta... Cum se făcu, cum se drese că, după el, îndată cu aproape întocmai aceleași podoabe ale feței se căpătă și un nălbar, sau, cum s'ar zice pe limbă mai subțire, un doftor de dobitoace. Cât răzașul nostru rămase simplu răzaș, lucrurile se petrecură după cursul lor firesc și nu prinseră de veste nici răzașul că samănă la musteți și la sprincene cu nălbarul și nici nălbarul că samănă, în privința acelorași podoabe, cu răzașul. Când însă răzașul veni în fruntea departamentului dreptății, lucrurile se schimbă, bine înțeles, în folosul nălbarului și în paguba răzașului... Și deși nu se spune, noi totuși credem că de multe ori se va fi întâmplat logofătului dreptății

să-l apuce cineva de mânecă pe drum și să-l poftească la vr'un cal bolnav, și, dimpotrivă și tot pe drum, mulți vor fi îndreptat către nălbar vreø stăruință verbală pentru vr'o durere judecătorească... Destul că nălbarul se luase pe gânduri; de unde, până acum, purta ø pălărie nouă ani, de astă dată se trezise cu pălăria ponosită după o săptămână... la atâtea ploconeli necunoscute trebuia să răspundă el zilnic: ba îi scăzuse și clientela-i de pe drum; nu-l va mai lua nimeni la vr'o vită bolnavă, căci se temea fiecare să nu nimerească pe Ministru în loc de nălbar.

— Asta ți-i vorba, domnule Ministru? Ei, lasă că ți-o fac eu! se gândi nălbarul într'o zi.

Și i-o făcu.

Se rase frumos ca Ministrul, își făcu straie din aceeași materie și la același croitor ca Ministrul, își cumpără legătoare roșie, ba își punca câteodată la cheotoarea surtucului și câte o floare roșie ca și Ministrul: și din minutul acela încurcătura deveni de nedescurcat... Și unde nu pășea nălbarul nostru mărunț pe drum întocmai ca Ministrul, și unde nu-și schimba el muntenasca lui pe o moldovenească de cele mai dialectale ca și Ministrul! ba prinsese și un «tic» de vorbă al acestuia: astfel, când era să cuvânteze ceva, făcea o adevărată risipă de adverbul «în sfârșit»... Mă rog, leit Ministrul!...

Iar când vre un împricinat îl întâlnea și-i cerea ceva:

— Vino, dragă, la mine acasă, strada..., numărul..., îi zicea nălbarul cu glas dulce și blând ca și Ministrul, — asemenea lucruri nu se regulează în mijlocul drumului...

Și împricinatul se ducea acasă la nălbar, strada..., numărul...

Il poftea pe scaun, îl asculta cu mare luare aminte, îi vorbea prietenește și îi promitea tot ce vrea: ba îi hotăra și data anumită, când cererea îi va fi satisfăcută... Popular, în sfârșit, întocmai ca Ministrul.

Și sute de făgăduințe de soiul acesta se strâneau pe socoteala adevăratului Ministru...

Iar când termenul fatal de satisfacere a vreunei cereri trecea și împricinatul nu-și vedea dorința îndeplinită încă, adevăratul Ministru se trezea cu o cerere formală scrisă și timbrată, în care i se amintea, cu cel mai profund respect, bine înțeles, despre făgăduința dată...

Azi una, mâni alta, ... și Ministrul nu pricepea ce poate însemna aceasta.

Dela o vreme însă lucrul se descoperi.

— Bine măi nălbarule — Ministrul era bun prieten cu nălbarul — ce te-ai apucat să-mi faci?... îi zise Ministrul într-o zi.

— Ș'am să-ți mai fac. Din pricina musteților și sprincenelor mele care samănă cu ale dumatule, mi-am pierdut clientela și m'am hotărît să mă despăgubesc pe altă cale...

— Pe ce cale, nălbarule?

— Ori îmi plătești o pensie echivalentă cu venitul clientelei mele de dobitoace, ori facem-socoteală cât prețuesc mustețile și sprincenele mele, ca să le rad.

— Măi nălbarule, tu ești nebun!

— De loc: și de nu cădem la învoială, te dau în judecată: ori dăți demisia din Ministru, ca să nu mă mai ia lumea drept d-ta și să-mi pierd clientela. Te asigur că am să câștig procesul dela cea întâi instanță...

Ministrul răsă deocamdată: dar cum în legile țării nu se găsește niciun articol despre daunele ce ar izvorî din asemănarea a două părechi de sprincene sau de musteți: și cum, prin urmare, lucrul ar putea să rămâie la chibzuiala judecătorului: ș'apoi fiindcă urmarea nălbarului i se păru Ministrului de tot nouă și originală, lucru pentru care simte o adevărată slăbiciune,

— Bine, nălbarule, îi zise Ministrul, am să propun Corpurilor legiuitoare o lege privitoare la musteți și la sprincene: până atunci, și fiindcă mă tem să nu mă rămâi la judecată, apoi să știi că, începând de astăzi, vei avea pensia cerută și ca arvună vino la masă la mine.

• Și de aici înainte nălbaru n'a mai făcut *sua sponte* pe Ministrul: a fost totuși silit să-l mai facă o singură dată *se invito*.

...Se duse la Fălticeni cu de-ale meșteșugului său, tocmai în timpul iarmarocului. Se dădu jos din tren, luă o trăsură și plecă în oraș. N'apucă bine să iasă din zona gării, și un șuierat se auzi în dreptul lui; întoarse capul: era un sergent, care dădu un semnal; lucrul trecu neobservat; când trecu prin dreptul altui sergent, alt șuierat; apoi un al treilea și al patrulea; și, lucru neobișnuit, sergentul șuiera tocmai când nălbaru trecea prin dreptul sergentului.

— Ce dracu, gândi nălbaru: nespălații aceștia au aerul de a șuiera la vederea mea.

Iși făcu nălbaru examenul amănunțit de conștiință și n'o găsi împovărată cu nimic: și cu toate acestea, fiecă sergent, prin dreptul căruia trece, se grăbea să șuiere cât mai lung și mai ascuțit...

— Să fi făcut cineva vreo glumă proastă? se gândi iarăși nălbaru: — te-i trezi numai că sânt urmărit pentru cine știe ce... sânt mișei care-și trec vremea și cu de-acestea...

Se dădu jos la un birt ca să mănânce ceva: cum îl zări sergentul din post, îi făcu smirna la comandă și stătu țăpăn până ce nălbaru intră în birt: și n'apucă să pășească bine pragul și un șuierat mai disperat decât toate spintecă aerul în urma lui...

Cu toată nevinovăția lui, începu a se neliști... lucru, însă, curios, cum îl zăriră, birtașul și chelnerii, toți începură a se îngămădi, care mai de care, ca să-l slujească. Ii puseră îndată o masă deosebită, tacâmul cel mai curat, furculiță și lingură de argint, salatiara, solnița, pahar de cristal... Se uită nălbaru nedumerit și nu-și putea da samă ce înseamnă toate acestea: și cu atât mai mult nu-și putea da samă, cu cât toate acestea nu se prea potriveau cu șuierăturile sergenților care îl urmăriseră până în ușa birtului ca pe un făcător de răle...

Dar, în sfârșit, mîncă, plăti și se sculă să plece după treburile lui.

Când la ieșire, aproape să se izbească piept în piept cu un comisar.

— Do... do... do — comisarul era bâlbâit — do... do...mnul Pre... pre... prefect do...rește să... să... să știe la... la... la ce... ce otel... a... a...ți tras? izbuti cu mai mare trudă să întrebe comisarul.

NOROC FĂRĂ MINTE

...Când Romano intră în cafenea și porunci dela ușă;
— Băiete! o dulceață și o cafea,
toată lumea întoarse capul: chiar d-l Ștefan, pisalt la strana cea mare dela Sf. Gheorghe — lucru ne mai pomenit — își întrerupse socotelile unei concine pe care o juca cu Iancu Șendrea dela Nicorești, tocmai când se trudea cu chibzuiala cum să-i lase acestuia din urmă un fante mofluz și să-și împlinească cu aceasta numărul de șapte spatii.

— Să știi mă, zise Balai, cel mai îndesat și mai spătos om din târg, adresându-se lui Țară-Lungă din fața lui, cea mai lungă și mai subțire tânjală din toată țara: să știi c'o dat vr'un chilipir peste Romano, de unde dracu să aibă el parale ca să-și plătească cafeaua, ba încă și dulceața?...

— Ei, chilipir, i-o fi dat cucoana Lisaveta vreun sorcovăț, doi să ducă demâncare la femeie și la copil, și el, păcătosul îi toacă la cafenea.

— Se poate, bre, se poate... Ș'apoi, ia te uită că, doar, doar, s'o și ras.

— Da' nu bagi de samă că și-o tăiet unghiile și și-o spalat gulerul și dinaințile surtucului cu zamă de fasole? Ia privește-l mă, ce galant îi!

— Așa-i, bre. Ș'apoi cum se uită!... parcă n'ar fi chior de loc: și să fiu eu al dracului, dacă vede el macar la o șchioapă înaintea lui...

Mă rog, chior-nechior, șchioapă-neșchioapă, destul că Romano cu un fel de aer biruitor străbătu cafeneaua dea-

lungul, se așază la o masă slobodă tocmai din fund și, deși scurt de vedere și cu ochii, de jur împrejur, îmbujorați de un cerc roș, aproape de carne vie, ca la epuroii de mosc, luă totuși o gazetă și, până să-i aducă dulceața și cafeaua, se prefăcu că citește; și după cum urmărea el rândurile cu ochii, tot așa și nasul i se ținea pe gazetă când dela stânga spre dreapta, când dela dreapta spre stânga...

— Ei, măi Romano, strigă Țără-Lungă de departe, ia vezi bre, c'avem să cetim și noi gazetă aici: ce dracu, nu te-i fi apucat tu să-ți faci basma dintr'însa...

Se stărnî un hohot de răs în toată cafeneaua.

— Și voi, bre, ce nu-i dați pace, strigă Ionică Frâncu din alt fund de cafenea: ce dracu, tot nu știți că el, dimineța, când iese deacasă, își suflă nasul odată și bine, și după aceea toată ziua nu mai are nevoie de batistă?

Același hohot de răs...

Și bietul Romano, care era deprins cu de-acestea, tăcea: și tăcea, fiindcă nu prea știa, adică nu prea vedea pe cel ce se leagă de dânsul: câteodată însă, când îl prea răzbeau cu gluma, arunca și el peste cafeneaua întreagă, câte un *p...* sau câte un *m...* la vocativul plural și își căuta înainte de sorbit cafeaua, pe care de regulă i-o plătea ori Ghilț, ori Motăș, ori Udrea, ori Ciuhureanu.

De astă dată însă, când fu la plată, Romano, cu un soi de veche obișnuință, pe care n'o avusese niciodată, sgârci pe sub masă piciorul stâng, întinse pe cel drept, vârî mâna în buzunar și scoase o pungă, iar din pungă un galbăn: apoi bătând cu lingurița în pahar, care țipă ascuțit;

— Băietel strigă el.

Băietul se înfățișă numaidecât.

— Ado cusurul, zise Romano, aruncând cu galanterie galbănul pe masă.

— Mă Codrene, se auzi strigând tocmai din fundul cafenelei, cătră polițai, Țuchel dela Burdusaci, mă Codrene, aflat-ai tu, bre, cine va fi spart casa lui popa Toader Pohr b

din Bulgari? Mi se pare că încep să-și arate vârful urechilor cei două sute de galbăni care i s'au șterpelit din ladă.

— Că bine zici tu măi Țuchel, zise Codreanu: uite, acu mi-aduc aminte că, în noaptea cu pricina, am întâlnit pe Romano pe sub zaplazul lui Tudoran, venind pe furiș nu știu de unde.

— Ei, zise Udrea din altă parte a cafenelei, vă faceți și voi că nu știți! d'apoi că doar tot pe-acolo stă și Velca lui Enciu cu care tratează amor Romano.

Velca lui Enciu era o bulgarcă bătrână și cea mai slută femeie din târg.

— Nu vi-i rușine obrazului, marțofoilor, vă numărați și voi în rândul oamenilor, păcătoșilor: ia să-mi dați pace că, pe crucea mea dacă nu vă sparg capul cu ce-oi apuca.

Așa era pe vremea aceea: și, la prânz, se împărțeau toți pe la casele lor cu voie bună și fără dușmănie.

Și cum, pe vremea aceea, lumea fără multe griji se ținea mai mult de ghidușii, într'o zi ce trăzni prin cap la vreo 10—15, tot oameni de samă, și numai unde se hotărîră ei să se ducă la Romano acasă «ca să-i tragă la mașină în tablou». Am uitat să spun, că Romano, așa chiar cum era el, avea un hârb de aparat fotografic, tip «Daguerre» cu care, pentru un leu și opt, trăgea la mașină pe cine prindea... bine înțeles că cel tras la mașină trebuia după aceea să scrie pe dosul fotografiei; «aista's eu» și să iscălcască citeț de desubt...

Și cei 10—15 se așezară după cum știa Romano regula meșteșugului său: iar când comandă Romano; «acuma, nu mai mișcați» și trase capacul dela lentilă, toți se mișcară care încotro, se strâmbară, scoaseră limba, căscară fără ca Romano habar să aibă de ce făceau ei.

— Brava! Romano, zicea protopopul, iaca eu îți plătesc mai dinainte.

Și-i dădea o carboavă.

Care un irmilic, care doi, trei beșligi, care câțiva sorcoveți... Racoviță și Petrache Anastasiu, mai cu dare de

mână, îi dădea câte un galbăn... Numai Alexe Anastasiu, cel mai bogat dintre toți îi dădea o jumtate de sfanțig. Iar Toderică Maslină nu-i dădea nimic, sub cuvânt că fără mutra lui tabloul n'ar plăti nici două parale.

Peste trei zile Romano se trezi tras la judecată după toate formele de către cei 10—15, pentru pagube bănești și bătaie de joc de persoana lor, cu anume lămurire; ba că Șendrea a fost tras la mașină cu gura căscată, ba că Miron a ieșit fără nas, ba că Ghiț are numai un ochiu, ba că Motăș îi cu două nasuri și a ieșit cu potcapiul protopopului în cap și protopopul cu pălăria lui Ghiță Tifănescu... și alăturau la jalbă și un tablou...

Și procesul se judecă la ziua hotărîtă după toate regulile, cu avocați, cu experți, cu fel de fel de martori, toți aleși pe sprânceană, bine înțeleși... Iar judecătorul care era și el pe tablou cu cine știe a cui căiulă sau nas, ascultă foarte serios amândouă părțile, apoi retrăgându-se în «prezuspție» (?) cu cei doi «asesori» spre a râde tustrei, ieși ca după o scurtă, dar adâncă și dreaptă chibzuință și osândi pe Romano la dauna și cheltueli de câteva sute de galbeni...

Bietul Romano o vâri pe mânecă și ieși opărit dela judecătorie... să plătească sute de galbeni el, care n'avea cu ce-și plăti dulceața la cafenea!!...

Iar când se duse la Romano acasă și se uită de aproape la placă și văzu blăstămăția de pe dânsa, se înfurie grozav: se duse a doua zi la «butuc» și las' pe dânsul că le dădea el bani pe miere celor ce-și bătuse joc de meșteșugul lui.

— Iacă, măi Romano, îi zicea protopopul, chișcătura ias' de Toderică și cu tânjala cea de Braun ți-o făcut șotia: dar lasă c'ai să ne scoți tu mai bine altădată.

— Ba să te scoată, părinte, scaraschi din fundul tartarului, că doar Șfinția ta ești capul tuturor răutăților.

Și cam avea dreptate bietul Romano: protopopul era capul tuturor ghidușilor, el le ticluia cel mai bine dintre toți.

Și câte altele!...

A D A O S

D I V E R S E

DESPRE DESVOLTAREA ȘI CONSERVAREA NAȚIONALĂ LA ROMANI

(REZUMAT)

Naționalitatea este un patriotism pe care orice popor e dator a-l conserva cu sfințenie, dacă vrea să-și conserve unitatea și existența, față de atâtea împrejurări exterioare, care tind a-l cătropi și a-l nimici. Toate popoarele, de sigur, au întreprins, pentru conservarea naționalității lor, lupte crâncene și îndelungate, dar poate niciun alt popor n'a avut a înfrunța, ca Românii atât de variate și de grele lupte pentru conservarea naționalității lor. Vechii coloniști ai Daciei, smulși din Italia, și poate din întreg Imperiul roman și transplantăți, ca să zicem astfel, pe un nou pământ, ei fură obligați, de a-l conserva deocamdată și a-l recuceri mai în urmă, pas cu pas dela barbarii năvălitori. Cât timp coloniștii aduși de Traian stătură sub protecție și în legătură cu patria mamă, ei nu făcură alta decât se desprinseră și se lipiră de noua lor patrie și, învățând a o iubi, putu mai târziu ca s'o și apere. În acest timp, care ține aproape doi secolii, nicio împrejurare exterioară nu veni ca să atenteze la puritatea moravurilor și la sfințenia tradițiilor, cei doi factori principali ai naționalității oricărui popor. Acest veac de aur însă trebui să aibă și el sfârșitul lui, și acest sfârșit începu odată cu năvălirea barbarilor; și Aurelian, fie că voia să întunece pe Traian, înființând o Dacie Aureliană, fie că din considerente politice voia să mai restrângă confinele Imperiului, strămută pe o mare parte din coloniștii Daciei lui Traian deadreapta Dunării, înființând Dacia Aureliană.

Din acest moment elementul roman al coloniștilor se despărți în două părți bine distinse: cei ce trecură deadreapta Dunării fură, de sigur, acci care nu avură nici casă nici masă și care se găseau bine oriunde; nu fură tot astfel și cei ce rămaseră în Dacia Traiană, adică în Țările noastre: aceștia nu putură a se despărți, de casa lor, de pământul pe care îl lucrase și care

hrănișe pe părinții și strămoșii lor, nu putură în fine a părăsi mormintele ființelor lor iubite, pentru a merge în o nouă patrie.

Poate că e ceva providențial în acest fapt, cu totul simplu de altmătrelea: cine știe dacă partea bolnavă a coloniștilor, rămânând în Dacia Traiană, nu s'ar fi întâmplat cu aceasta ceea ce s'a întâmplat cu cea Aureliană: slabi, fără energie, fără respectul moravurilor și a tradițiunilor, cei ce trecură în Dacia Aureliană curând se pierdură și nu fură în stare nici măcar numele lor să și-l păstreze; și dacă din când în când, față cu barbarii năvălitori, ei dau câte un semn de viață, aceasta e, de sigur, semnul de viață al candelii care se stinge. Cei din Dacia Traiană purificați, ca să zicem astfel; ținând cu o sfințenie la trecutul lor și având o speranță nesfârșită în viitor, știură a se strecura prin toate vicisitudinile timpurilor cu credințele, moravurile și naționalitatea lor intactă. Iată pentruce istoria Românilor este istoria Daciei lui Traian și nici nu se putea altfel de vreme ce numai aceasta și-a conservat individualitatea sa. Din momentul când Dacia Traiană fu părăsită sau aproape părăsită de către împărații dela Roma și dela Constantinopol, ea trebui să-și apere singură independența, instituțiunile și naționalitatea sa, și luptele pe care le întreprinse pentru aceasta, sunt din acele ce constituie mărirea trecutului nostru și pot cu mândrie împodobi paginile istoriei universale.

Dacia lui Traian expusă și deschisă, într'un mod excepțional, spre partea de răsărit care fu drumul bătut și mare al năvălirilor, bogată în pașune și productivă în cereale, formă de timpuriu, dacă nu tocmai ținta dar locul de popas mai tuturor seminițiilor venite din răsărit și nord. Goșii sunt primii năvălitori care ne calcă Țările noastre către secolul al IV-lea. Poate că acești barbari de viță germană ar fi rămas pentru totdeauna aici, dacă Constantin cel Mare nu i-ar fi alungat, și aceasta a făcut-o el nu pentrucă el iubea pe Romanii din Dacia Traiană, dar fiindcă era deja creștinat și Constantin cel Mare deci a fost împins la aceasta de simțul său religios. Această întâmplare uni încă pentru un moment, provincia lui Traian, cu imperiul de orient. Pe la începutul secolului al VII-lea o altă năvălire cu efecte mai pronunțate fu năvălirea popoarelor slave. Dacia lui Traian însă nu avu deocamdată a suferi nimic dela aceasta până mai târziu, când intră în resbele serioase cu Polonii. Deocamdată Slavii năvălitori se despărțiră în două ramuri: unii trecură pe la nordul țărilor noastre și ocupară provinciile slave de astăzi: Galiția, Polonia, Boemia, etc., alții însă trecură deacurmezișul țărilor noastre peste Dunăre, atrași fiind de slăbiciunea și decadența imperiului Bizantin: vulturii se aruncau asupra unui corp în agonie; și de astădată deci un fapt exterior, slăbiciunea Imperiului Bizantin, scapă pe Dacia lui Traian de urgia năvălitorilor.

Una însă din năvălirile care înfipse groaza în inima tuturor popoarelor pe unde a trecut fu năvălirea Hunilor, conduși de către Atila. Hunii devastau și pustiau totul înaintea lor. Țările noastre însă au suferit puțin de

accasă năvălire, căci ei îndreptându-se spre Nord, trecură pe din susul țărilor noastre, devastară, supuseră și se așezară în Ungaria de astăzi. După ce cutreceră și prădase întreaga Europă, Ungurii ce vin mai târziu supun Transilvania, și Leșii din Galiția încep a năvăli asupra Moldovei, cuprinzând mai toată țara până la Bârlad. Bogdan, domnul de atunci, se adresează la Constantinopol și câpătă ajutor cu care alungă pe Leși și apoi pe Unguri de a se întinde și asupra celorlalte părți din Dacia Traiană. Tot pe acest timp Genovezii, veniți cu Bizantinii, se pun în contact cu Moldovenii și se așează prin orașe sudice de pe malul Dunării; din acest timp datează de sigur, cei doi delfini pe stema țării noastre; timpul acesta este însemnat și prin tendința catolicilor de a aduce pe Români sub biserică occidentală, dar tăria credinței noastre fu mai mare decât îndemnările, și această tărie de credință ne păstrau încă odată unitatea și naționalitatea noastră. Toate năvălirile venise și se strecurase peste Români, dar ei rămăsesse pe loc; năvălirea Tătariilor, la jumătatea secolului XII-lea, îi silise să se adăpostească în munți; după ce Tătarii trecură, ei se întoarseră fie care la căminul lor sub capiteniile lor; atunci se formează și cele două principate Moldova și Muntenia, aceasta din urmă compusă din unirea banatului Olteniei și Munteniei care se făcu mai târziu. De aici înainte încep luptele acestor două țeri cu Ungurii, Leșii și mai târziu cu Turcii, lupte de existență și independență din care Românii, prin înțelepciunea lor și vitejia domnilor lor, au eșit totdeauna victorioși. Mircea al Munteniei, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare al Moldovei, port cu mândrie și victorioși stindardul naționalității noastre, și rădică țara lor la un însemnat grad de putere în lăuntru și de considerație în afară. Învinși sau învingători, Românii scăpară cu naționalitatea, obiceiurile și credințele lor din toate luptele crâncene care le avusesse cu Turcii, Ungurii, Leșii. Mircea și fiul lui Ștefan închinase țărilor lor Turcilor tocmai pentru a salva naționalitatea, existența și credințele poporului lor; veni însă un timp când aceste comori al poporului nostru fură serios amenințate, nu prin arme, dar prin corupțiune și tâmpire. Încă dela căderea Constantinopolului sub Turci, Grecii din Bizanț începuse a se împrăstie în diferite părți; țărilor noastre avură și ele partea lor; acești Greci se introduse încetul cu încetul neobservați și începură a mina moravurile curate ale poporului, începură a-l stoarce de avutul său, așa încât, pe când Domni valoroși ca Mihai Bravul luptau pentru rădicarea românismului, în sânul țării acest românism era ros de un vierme activ și neobosit. Căderea lui Mihai fu semnalul încetării luptelor și din afară, și începutul luptelor intestinale pe de o parte, iar pe de alta sforțarea unor valoroși domni de a rădica moralul țării. Vasile Lupu și Matei Basarab fură reprezentanții acestei faze a vieții noastre istorice, dar și ei căzură și din momentul acesta, fanarioșii întăriți se aruncară flămânzi asupra corpului lăngezit al țării noastre. Românii fură desarmați, tributuri noi și ne mai auzite fură aruncate în spetele poporului; demnități noi și ridicole se cercară; portul și obiceiurile se schimbă și limba fu alungată din biserici.

În acest timp de restriște numai tăria înăscută a românului putu să reziste și să păstreze, măcar prin sare și prin munți paladiul național, limba, obiceiurile și credința; numai acolo naționalitatea noastră avu un refugiu mai sigur. Dar ca toate trecu și aceasta, și revoluția franceză suflă puternic peste popoare, împrăștiind norii groși ai ignoranței; sântul demnității începu a se desvolta în noi, și barbați, putem a-i numi martiri ai românismului se însărcinară de a ne scoate și deștepta din letargie. Petru Maior, Șincai, în Transilvania, Veniamin Costache, Asachi în Moldova, Lazăr în Muntenia, dădură semnul de deșteptare. După dâșii veniră oamenii de acțiune a lui 1848 care cu o persistență nemăsurată pregătiră și aduseră pe 1859. Dela unire, drumul cel mare al reformelor e deschis și unitatea noastră națională pentru totdeauna asigurată.

CÂTEVA CUVINTE ASUPRA PSICOLOGIEI ȘI CARACTERULUI POPULAR LA ROMANI

Onorată adunare,

Dacă nu mi-ar fi teamă, că încep conferința mea cu o expresie prea cunoscută, ca să nu zic banală, aș afirma, că în viața popoarelor ca și în viața indivizilor sunt faze, sau mai în special, momente psihologice, menite a umplea de grijă sufletele celor mai drept cugetători; dacă se iese, apoi, ca premisă, pesimismul acut, de care zac societățile moderne, ajungem, în definitiv, la concluziuni, care, cu drept cuvânt, ar trebui să ne pună pe gânduri nu numai asupra prezentului, dar chiar și asupra viitorului poporului nostru. Și s'au desfășurat înaintea d-voastră aceste lucruri cu atâta eloquență, vervă și colorit, în cât ni s'a smuls furtuni de aplauze; sper, însă, că aplausele entusiaste, cu care am subliniat unele momente ale conferințelor anterioare s'au referit mai cu seamă la tehnica oratorică a vorbitorilor, și că nu au fost, de loc, expresia mulțumirii sufletești, pe care noi am fi simțit-o în fața tabloului desnădăjduit al miseriilor poporului român, tablou executat cu atâta artă de maeștrii penelului oratoric.

Orice s'ar zice, rămâne, totuși, constant, că sunt diferite moduri de a vedea lucrurile; și dacă jelim cu nu știu care Profet, care și-a atârnat lăuta în ramurile unei sălcii de pe malurile Iordanului nu peirea Sionului, dar zădărnicia lucrurilor omenești, de ce, adică, împreună cu adâncii noștri sociologi, nu ne-am întrista măcar de prezentul, în care trăim și mai cu samă de viitorul, ce ne pândește? Suntem de perfect acord și mergem pe aceeași cărare cu toți acei, care semnalează miseriile, de care suferă poporul român și cu acei, mai cu samă, care ne propun mijloacele de îndreptare; e un punct, însă, unde drumul nostru se bifurcă și, de aici încolo, mergem pe căi diferite. Punctul acesta, punct eminamente esențial pentru completa înțelegere a lucrului, constă în faptul, că, stăpâniți de pesimism, ne-am deprins a privi faptele numai pe partea lor cea rea și spiritul nostru s'a îndrumat, astfel, dacă nu pe o cărare cu totul greșită, dar cel puțin nu tocmai pe urmele adevărului. În esență, voi să zic, că, de multe ori, înotăm la suprafață, unde furtuna prinde, unde valurile se formează cresc, și devin talazuri amenință-

toare și unde spiritul nostru nu vede, și nu poate vedea decât o peire sigură și apropiată; nu ne-am scoborit însă cu ochiul minții în adâncimile oceanului popular și n'am cercetat fundul său, cu o expresie consacrată, fundul acestui ocean; numai cu chipul acesta, cunoscând, adică, lucrul în întregime, am putea trage concluziuni sigure, de ce este și de ce poate fi; și când afirm aceasta, îmi vine în minte paradoxul metafisic al nu știu cărui mare spiritist, care pretinde, că *nu e real și nu există, decât numai ceea ce nu se vede* și, de și cu oare care teamă, trebuie totuși să mă unesc, pentru moment cu această părere. Scopul conferinței de față e tocmai acela de a se pune în evidență ceea ce nu se vede sau, mai bine zis, faptele peste care se trece cu prea mare ușurință, de a ne scobori adică în fundul întunecos și părăsit al poporului român, de a trăi un moment din adâncul vieții lui, de a-i surprinde firea lui intimă, de a cugeta și a simți cu el, de a ne identifica, măcar cu această ocaziune, cu țărânul, între noi și între care s'au interpus atâtea stavile, în cât s'ar părea că țara aceasta e locuită de două popoare cu totul deosebite: cel dela orașe și cel de la sate. Și când zic aceasta, să nu credeți că înțesc la gloria de a fi autorul unui sărman joc de idei. O! Nu! Ținta noastră e să dăm a se înțelege că nu numai formele exterioare, dar și modul de a cugeta și a simți al târgovețului e altul decât acel al autohtonului din câmpiile și munții noștri. Nu se cere, în adevăr, un prea adânc spirit de observație, spre a pricepe, că e fundamentală deosebire între carul cu boi al țărânului, de exemplu, și între tramvaiul electric; între mulțimea de sori artificiali înfipti cu o profuziune pe picioarele lor de fontă și la lumina cărora ne mișcăm alene importanțele noastre personale ați și între unica lampa de noapte, aprinsă de mâna lui Dumnezeu în adâncul cerurilor, spre a lumina slab și mi teros cărările goale și pustii ale satelor noastre; cel puțin dacă, din cauza scumpetei petroleului ceresc, nu s'ar merge cu economia până acolo, încât să se aprindă aceasta lampă numai 15 zile pe lună, și dacă, cel puțin, sburdalniciei de nori nu ar avea fantasia să o mai stângă și ei din când în când! Apoi ce deosebire prăpăstioasă, încă, de la surtuc la suman, de la Țări la pantalonii! Și fiindcă trebuie să se dea fie cui partea ce i se cuvine, ce deosebire, încă, între zevelca și catrința de la țară și între rochea scumpă și elegant tăiată de la târg, între clasicul concii moștenit de țărâna românească de la matroanele romane, strămoașele sale, și între babilonia cosmopolită, care a transformat, în o pădure virgină din noul continent, capul femeii din lumea întreagă; e de prisos, credem, să mai amintim, că corpul chiar a contractat forme convenționale, înaintea cărora Natura creatoare rămâne adânc jignită de îndrăzneala omului, care a avut pretenția, să corijeze cu rău gust pe cea mai strălucită din creaturile sale. Depărtatul și cultul Apus a aruncat, peste corpul poporului din orașele noastre, podoabele sale exotice, iar în sufletul lui a infiltrat simțiri și cugetări mercantile. Vorbim franțuzește, mâncăm franțuzește, iubim și urâm franțuzește; și dacă fetele noastre, crescute la *Dames de Sion*, nu execută, cu toată grația, indispensabila reveransă,

dacă n'au eşit, din oficina esuită, complet transformate, dacă nu ştiu a ţese iute şi cu două degete crucea pe piept şi, dacă, după un anume manual, nu ştiu a ţinea ochii în pământ şi a-şi modula gama vocală, apoi, noi părinţii, rămăneam desperaţi şi sântem în stare a considera pe copiii noştri ca buni de împăiat şi de aşezat în rafturile unui muzeu de quadrumane. Vârtejul unui realism rafinat şi disnervant ne răpeşte într'un danş infernal: alergăm ameţiţi, cădem, ne rădicăm răpede cu suflul în gât, pornim înainte, forţând ultima picătură de vigoare, ce mai circulă în vinele noastre, sângele aleargă furtunos în arterele noastre şi inima, acest minutar al vieţii, bate iute şi violent până la punctul de a ne sdrobi piepturile... apoi, istoviţi, ne oprim! inima şi plă-mănul, în stilul lor fisiologic, fac o sincopă şi ftisia galopantă sau anevrismul fulgerător închee cu un punct negru fraza scurtă a vieţii. Tineretul nostru, şubred şi diafan, pr zintă psiholog lui exemplare şi mai d mn de studiat: intrat, şi el, prea de timpuriu, cu alcătuirea lui etică pe căile arzătoare ale vieţii moderne, are, de multe ori, soarta fluturului, care, doritor de prea multă lumina, şi împins de năzuinţi imprudente, moare hipnotizat în flacăra unei lumânări.

De şi reprezentanţi ai unei generaţiuni, care se stinge, nu sântem, totuşi, dintre acei, care apoteozează trecutul nostru idilic; suntem însă dintre acei, care condamná, din toate puterile, direcţiunea progresului nostru aparent; căci, afară de progresul nostru real, pe care, cu toate sforţările noastre supraomeneşti, nu-l putem îndeplini decât conform legilor de dezvoltare socială, există la noi, ca la toate popoarele cu cultură de împrumut, un progres aparent. Am putea să ilustrăm această tuză cu o sumă de exemple, care de cât care mai dureroase; renunţăm, însă, la un catalog prea amănunţit al miseriilor noastre. Unul, însă, dintre cele multe şi care, mi se pare, că ar da măsura generală a lucrului, ar fi şi cel următor: sânt o persoană sau, spre a fi mai limpezi, sânt un străin, care nu prea e în curent cu oamenii şi lucrurile oraşelor noastre; după o lungă călătorie prin oraşele mari ale Apusului, sosesc în Bucureşti, de exemplu; eu străinul, care cunosc pe deget, minunele culturii şi vieţii occidentale, mă simt la Bucureşti ca şi la Paris, Berlin sau Viena, căci formele oamenilor şi lucrurilor sunt aceleaşi, de şi pe o scară mai restrânsă; şi, în entuziasmul meu pentru ceea ce văd, îmi scot pălăria şi salut cu căldură pe acest popor mic, dar harnic şi inteligent, care a ştiut, în 40 de ani, să atingă progrese, pentru care bătrânele popoare ale occidentului au asudat peste o mie de ani, şi eu, străinul, plec, ducând cu mine admiraţia cea mai sinceră pentru tânărul popor, făclia orientului. Vă întreb, însă, şi aceasta în mod foarte discret, ce s'ar fi întâmplat, dacă străinului în cestiune i-ar fi venit fantasia, să iea la o parte pe cel întâi trecător şi să-şi sgărie puţin cu unghia peliţa strălucită, cu care era acoperit? Ce ziceţi? N'ar fi rădicat sprâncenile, n'ar fi făcut ochii mari şi, permiteţi-mi o expresie nu tocmai la modă, dar foarte potrivită, n'ar fi rămas cu gura căscată? Pentru ce? răspunsul îl las pe sama fie căruia dintre d-voastră.

Lucrurile stând astfel — și lucrurile stau așa — care ar fi sinteza prin imaginație a poporului, care însufletește ca un furnicar orașele noastre? degenerarea, care roade cu dinți ascuțiți și veninoși în formele sculpturale și clasice ale populațiunii românești, dacă nu a redus încă, dar e pe punctul de a reduce aceste forme și proporțiuni la dimensiunea unei statuete de gueridon, ale unei jucării de Nuremberg; dacă mai punei că, peste această statuetă, străinătatea a aruncat toate panglicăriile sale multicolore, am căpăta o figurină foarte potrivită, pentru a constitui vre una din podoabele unui Crist-baum, pe care vre un Congres european și-ar propune să-l rădăce în ajunul vre unui crăciun politic. Aș diseca, înaintea d-voastră și crierul microscopic al acestui figurant, dar mă tem de o decepție și mai mare; mă tem, anume ca nu cumva să-l găsesc prea neted și fără circumvoluțiuni; iar în compartimentele închipuite de vechii Frenologi, mă tem să nu găsesc pe toți romanticii tuturor popoarelor disputându-și primul loc; mă tem să nu găsesc vre o expresie franțuzească luând la bătae și alungând pe una românească, pe Ștefan cel Mare sau Mircea Cel Bătrân, umflați de după ceafă de vre un oare care Monte-Cristo sau Tartarin de Tarascon; pe legendara mumă a eroului Moldovei îmbrăcată în matineul vre unei Nana sau Sora Ana; iar pe vechii noștri cronicari mă tem să nu-i găsesc văcsuind ciobotele lui Zola sau Daudet; și de multe, de multe altele mă tem; de aceea, încheem acest paragraf al conferinței noastre, rezervându-ne dreptul, bine înțeles, de a ne sprijini capul pe mână și de a medita cu îngrijire la deslegarea problemei viitorului.

Trecem, onorată adunare, la a doua și ultima parte a subiectului nostru; credem ca e și timpul de a mai eși din acru confinat și greoi al orașului, spre a merge sa respirăm un moment aerul larg și liber al câmpiilor și muntilor noștri; să lăsam duruitul sgomotos al trăsurilor pentru scârțaitul carului neuns al țaranului; să ne lipsim, pentru puțin, de muzicele și orchestrele omenești și să mergem să ne îmbătăm de melodiile văzduhului, de colosala simfonie a Naturii; să ne mai bată inima și la glasul tainic al pâraelor noastre limpezi, să ne mai plutească sufletul și pe aripile vântului dulce de apus, care suspină, tăindu-se în fruntea ascuțită a bradului; să plângem cu roua câmpului de vară și să lăsam întrecă noastră ființă să mai lăneze și pe povârnișul unei dulci melancolii, în fata unei flori răsărite pe margini de abis. Poate că în câmpiile noastre largi și mănoase, în munții noștri plini de umbră și de racoare, în mijlocul nepeptanatului și sburlitului popor dela țară, vom găsi un minut de odihnă și de dulce reculegere pentru sufletele noastre sbuciumate de vijaliile arzătoare ale vieții de oraș. În adevăr, onorată Adunare, noi târgoveții, noi oamenii subțiri, noi cei cu idei înaintate și — aș putea zice — și înalte, noi micii despoți, care, cu foarfeca cu vântului și a condeiului, croim soarta popoarelor, noi care luăm visul drept viață și viață drept vis, noi al căroră presbitism sau miopism se uită cu despreț, prin stecă ochelarilor, la broasca țiștoasă din picioarele țaranului, noi

✓ **În fine**, așa cum sântem și cum ne-a creat, nu plâsmuitorul a toate, ci ultimul jurnal de modă din Paris, noi, zic, am chemat pe țăran înaintea tribunalului nostru înmănușat și i-am cerut socoteală, pentru ce nu bea bere în loc de vin, pentru ce stăruie în a-și păstra clasicul lui nas roman și nu-l schimbă pentru nasul alcoholic al occidentului? pentru ce ține numai de cât să moară de bolile, pe care bunul D-zeu le-a pus să străjuiască echilibrul omenesc și nu mai moare puțin și de delirium-tremens? pentru ce să ducă la crâșmă și nu la Club, pentru ce tot joacă hora și bătuta și n'o mai schimbă pe țarina, boston sau pas-de-quatre? Pentru ce nu-și schimbă barba și pletele lui dacice pentru cotlețele englezești sau Henri IV franțuzesc? Pentru ce tot mormăcește un jargon nesuferit și sălbatec, care turbează urechea fină și muzicală a mult mai finului și muzicalului târgoveț? Pentru ce nu-și schimbă șezătoarea în matinele și vergelul în revelion? Ce tot îi dă cu frunza verde și n'o mai dă și pe:

Doi ochi am iubit în viață,
Luceau ca stele printre nori,

sau

Angel de iubire, angel ce ador,
Pentru tine dragă văd că am să mor!...

Pentru ce nu mai rimează ceapă cu apă și pâne cu câne, după cum s'ar părea că reclamă ultimul stadiu evolutiv, realizat de barzii, care fac deliciul mabalalelor? Și ar trebui un supliment de conferință, ca să enumer numai învinuirile ce s'au adus țăranului de noi, tiranii și asprii lui judecători. Și țăranul, care nici o dată nu-și dă inima pe față către târgoveț, ci, din contra, caută să-l înșale și să-l amăgească, pe cât poate, drept răspuns la toate crimele ei i se impută, își sucește stângaci căciula în mâni, se scarpină cu toate cele 5 unghii netăiate ale dreptei în creștetul capului, semn că cheamă o idee în cercul târziei sale conștiinți, și, după o pauză, în care a rumegat bine răspunsul, zice și el: «Apoi, dă, boeri D-voastră, ce să facem, dacă așa am apucat?». Și dacă cineva, și, în cazul de față, noi, asprii judecători ai țăranului, am ști cât înțales și câte învățăminte se cuprind în aceste trei cuvinte «Așa am apucat» de sigur, că am pronunța un verdict de achitare pentru toate crimele de les-modernitate comise de inculpat. Dar vor întreba, poate, scepticii și cei cu desprețul pe buze, pentru tot ce ne-a trecut prin vama de la Ițcani sau Predeal: «Ei, și ce a apucat acest moic de ține și nu lasă cu atâta îndărătnicie? Iată Moncher, ar continua el să zică, un argument, care s'ar mai putea întâlni la Canaci, Somali, Bogesmani sau la mîncătorii de foc din Australia; iată ce va să zică a fi incult, iată ce va să zică a nu fi cetit pe Germinal, Debăcle, B-te umane și alte atâtea opere, care fac gloria literaturii moderne». Și modernul nostru, contractând o mîndă

îngrijită, s'ar perde în reflecțiuni de compătimire pentru acest sărman popor, care s'a născut, a trăit și va muri sălbatec, fără să guste din cupa delicioasă, din care el, modernul, s'a îmbătat și a atins idealul culturii intelectuale și morale hotărâte omului pe pământ. «Rien à faire, moncher» **va** zice el terminând și clătinând capul cu desnădejde. — Și, de altă parte, **credeți** că mintea țăranului a rămas neactivă și că el nu și-a făcut reflexiunile și concludsiunile sale? O! să nu credeți aceasta. Țăranul are la îndemână atâtea săgeți pregătite pentru orice ocasiune, în cât vai de acel, ce și-ar pune în minte să înfrunte vre-una din ele: șoacăță, liftă, latină, pantalonar, surtucar, albăstrime sunt atâtea epitete grațioase, pe care țăranul le pune la îndemâna tuturor acelor, care ar pofti să se atingă de patrimoniul lui strămoșesc, de palădiul național, pe care el l-a păstrat cu atâtea jertfe și cu atâtea sfîntenie, dealungul veacurilor și restriștelor de tot felul, prin care a trecut; și să nu credeți că, prin sita deasă, prin care el vede lucrurile, nu-și dă și el samă de adevărata lor valoare; și să nu credeți, de asemenea, că el nu răs-punde la compătimire prin compătimire și că dacă noi îl găsim pe el sălbatec, apoi el nu ne găsește pe noi niște stricați și lepădați de lege. Fondul lucrului nu stă însă aici. Alt ordin de idei îmi propun să dezvolt în această a doua și ultimă parte a conferinței mele, ordin de idei cu mult mai important și care va da măsura modului, cum înțelegem noi lucrurile în mult discutata cestiune a poporului român. Pentru acest sfârșit să dăm pinten imaginațiunii noastre și, pe aripele ei, să ne transportăm, pentru un moment, în depărtările marelui și de atâtea ori nefericite ale Istoriei noastre, în epopeea colosală, care s'a desfășurat în âmpiile largi ale Dunării și în văile strâmte ale Carpaților, dela Tisa pînă la Nistru, din Carpați și până la Mare. Nu-mi propun să fac o lecție de Istorie, căci n'ar permite-o subiectul nostru; voi să zic numai, că ne-am deprins a ne fâli cu numele de scoboritori direcți și nemișloți ai vechilor Romani; se poate; și n'o să venim noi să răsturnăm teorii cu drept de cetățenie; mic însă îmi place să cred că de la capul locului, am fost mai mult o sintesă a lumii romane, și când zic lumea romană, înțeleg nesfârșitul furnicar de popoare, ce alcătuiau vasta, ca să nu zic nesfârșita, dominație romană; după năvălirile barbarilor, adică actualul popor român, s'o fi mai hultuit cu sânge nou importat din fundurile lumii, și trecut la noi pe căile larg deschise ale porților Caspice. Cel puțin prezența rămășițelor din viața morală și religioasă a tuturor popoarelor pământului, în legende, poveștile, credințele, superstițiile și tradițiile noastre, par a confirma aserțiunea de mai sus; dacă, pe lângă aceasta, mai considerăm nemărginita putere de rezistență a poporului român, putere capatată prin o largă încrucișare, apoi sântem cu atât mai mult împinși a crede afirmarea noastră. Ca Românul e înzestrat cu o neasemănată putere de rezistență, se constată din faptul că el s'a strecurat dealungul veacurilor cu individualitatea lui neatinsă; și, când zic neatinsă, înțeleg prin aceasta cea nesfârșită comoară de obiceiuri, de credinți, de datine și, mai presus de

toate de simțiri, de cugetări și de aspirațiuni; care, toate, formează caracterul fundamental al unui popor și, în cazul de față, al poporului român. Când însă discutăm, onorată Adunare, asemenea cestiuni, nu trebuie să lunecăm cu privirea la suprafața lucrurilor, ci trebuie să pătrundem cu ochiul minții în miezul lor intim, de oare ce știut e, că, în procesul de evoluție istorică al unui popor, se pun și se suprapun la suprafață, întocmai ca în fenomenele geologice,¹⁾ straturi, pături străine și de împrumut; și se suprapun acele pături în cantitate și grosime până la punctul de a acoperi, a întuneca și a face să se creadă că pătura primitivă, fondul, s'a nimicit și că nu mai există. Dacă, deci, în cestiuni ca cea, de care ne ocupăm, am privi lucrul numai la suprafață, apoi, de sigur, că ar trebui cu toții să ne întrebăm cu îngrijire, unde e poporul român? L-am căuta în toate părțile și n'am mai putea găsi pe acest mic popor sub groaza de pangligării și inovațiuni, sub care străinătatea l-a înmormântat; l-am crede prăpădit, și noi înșine ne-am îndoi de propria noastră existență reală; căci numai numele de român nu e încă o dovadă că există un popor român. Cum însă, în puternicele comoțiuni geologice, pătura adâncă și primitivă esă la suprafață, tot astfel și în viața popoarelor, puternicile comoțiuni istorice ne putem da seama, dacă, în adevăr, existăm sau nu, ca popor. Voiți un exemplu? el e ușor și la îndemâna tuturor: dacă fiecare am răscoli puțin bagajul nostru științific, am da, unii mai ușor, alții mai cu greu, de figurile colbăite ale eroilor trecutului nostru, și fie care, după gradul său de sensibilitate, față cu mărețiile noastre suveniri istorice, am rămânea mai mult sau mai puțin cuprinși de admirație și respect înaintea acelor cete de voinici, care, cu pieptul în soare și cu pletele în vânt, sburau pe caii lor iuți și mici când la Dunăre, când la Nistru, când la Carpați, ca să-și apere patrimoniul strămoșesc de liftele păgâne; și în fruntea lor boerimea iar în fruntea boerimii Domnul țării mergeau deavalma, însuflețiți de același gând, de același dor, către aceeași țintă; iar de aceste cete, mânate, nu de biciul despotului, ci de iubirea de țară se sfărâmau valurile prăpăditoare de Turci, de Leși și de Unguri. Și când ni se spun sau când cetim asemenea lucruri, noi, micii urmași ai unor strămoși mari, luăm drept basme sau înfloriri șoviniste Istoria dureroasă dar măreată a trecutului nostru.

S'a ajuns, spre rușinea noastră, de a se face din marii noștri Domni niște căpitani de hoți, niște capi de bandă, niște voinici de codru; ei bine fie, dar să fie, în același timp și bine constatat, că acești Condotieri ne-au păstrat Țara și neamul. A trecut de atunci veacuri peste veacuri și undele timpului a așternut peste ființa poporului român straturi de suferinți, de umiliri și de restriște; nu e vorbă, din vreme în vreme, și când i-a venit bine, căci așa e Românul, a mai pus pe Leah la jug, a mai pârlit pe Ungur ca în ajunul

¹⁾ I. Paul, « Țăranul român și ungur » conferință ținută în Aula Universității din Iași.

Crăciunului, a mai tăiat nasuri și urechi tătărești, a mai înțepenit cu cue turbanele Turcilor pe cap, a mai amestecat gluma cu cruzimea, după cum e firea Românului; dar aceste momente semănau mai mult a iuți și trecătoare semne de viață, pe care, în ceasul de pe urmă, le are ori ce muribund; la urmă, însă, a venit timpul greu, timpul de restriște; și nu m'am mirat nic n'am urit pe Turc; el ne-a făcut și bine și rău și, la drept vorbind, poate că binele, ce l-am avut de pe urma lui, cântărește, în cumpăna Istoriei noastre, mai mult de cât aurul, mierea și caii, cu care l'am dăruit; ceea ce însă a fost, pe cât de trist, pe atât și de hazliu, a fost întunecul Domniei și năzuințelor fanariote; atunci, după noi, a fost în cumpăna existența noastră ca popor. Turcul a năzuit la pungile noastre: am tăiat punga dela brâu, i-am asvârlit-o și am rămas saraci, dar ne-am păstrat limba și neamul; când a venit Fanariotul, după ce ni s'a luat punga de la brâu, ni s'a cerut limba din gură și sângele din vine; și a fost un moment când gravii și serioșii scoboritori ai lui Traian umblau cu tava de plăcinte aninată de gât, când vorbiau, ca paserile, numai din vârful limbei, când începusem să înhălmăm capre la plug, când ciresii nostri începuseră a produce masline și când copiii, dimineața li se frecau măselele cu coajă de alămăie, ca să se poată face economie de mâncare. Și oricât respect și admirație am avea pentru grecii lui Militiade, și Temistocle, nu putem, totuși, admite, ca cel de pe urmă sdrențe ros, care murea de foame sub clasicul soare al Atenei și care-și adăpostea contracțiunile spasmodice ale stomacului la umbra Propilelor sau Acropolei, să plece lihnit și pe brânci din clasică Atena sau decadentul tanăr, iar când ajungea aici, să se ridice drept în picioare și, cu fruntea sus, să se dea drept strănepot al lui Ahile și scoboritor în linie dreaptă a lui Pericles; noi nu contestăm nici unui grec dreptul de a fi strănepotul ori cui pofteste, dar îi contestăm dreptul de a-și echivala titlurile grecești în țara românească. Și mi se pare mie, ca, în sacul, în care am vârit pe toți străinii, și pe care sântem pe punctul de a-l lega la gură și a-l asvârlit în mare, ar trebui să-i poftim să intre și iluștrii scoboritori ai eroilor Iliadei și Odiseii. Trec peste domnia rusească și peste toate miseriile menite a întuneca tot mai mult fondul curat românesc al poporului. Țin numai să constat că, la un moment dat, acest fond era atât de copleșit, atât de înmormântat sub păturile străine suprapuse, în cât cu greu am fi putut recunoaște pe românul lui Ștefan sau al lui Mircea. Imprejurările însă, istorice, acele comoțiuni puternice, pe care înlănțuirea faptelor le provoacă în viața popoarelor, au venit în ultima jumătate a secolului, să dovedească că acea pătură adâncă există, mai mult încă, a făcut-o să apară la suprafață; și mi se pare mie, ca cel întâi, care a dat semnalul, a fost un român de neuitată memorie, care, la vizita de investitură făcută Sultanului, a îmbrăncit cu piciorul papucii oficiali și, în loc de a saruta poala, după tradițiile fanariote, a strâns verde și românește mâna a tot puternică a Padișahului. Momentul, însă, culminant, când esă la iveală adevărata natură, adevăratul fond întunecat al

Românului, e, de sigur, războiul de Independență. Aproape cu toții îl cunoaștem, căci e istorie pur contemporană. O reflexiune, totuși, îmi voi permite: cine ar fi crezut, ca greoiul țaran, cu mersul împrumutat dela animalele lui de muncă, istovit de lipsă, încărcat de angarale, demoralizat de asupririle trecutului, desconsiderat și necunoscut de toată lumea va putea să înfrunte botezul sângelui și al focului? Rușii, puternicii ruși, ne oferea ca o distinsă onoare, posturile de bucătari și de rânđași ai strălucitei armate a nordului; căci la ce puteau fi buni, cugetau ei, niște opincari cu căciula dintr'un berbece, și la căciulă, cu o pană de curcan lungă cât toate zilele? Ei bine, acești opincari, cu pana de curcan la căciulele lor dintr'un berbece, au arătat Rușilor drumul către victorie, și fundul de azur al cerului pe înălțimile aeriene ale Plevnei nu era tăiat de șepcile late ale Rușilor, ci de penele ascuțite ale curcanilor. Precum vedeți, Românul cu toate împrejurările disolvante, și-a păstrat dealungul veacurilor vechia lui bărbăție, și n'a trebuit decât să fie cerută, spre a eși la iveală. Noi târgoveții, însă, să nu ne prea mândrim, căci, pe înălțimile Plevnei și ale Griviței, tocmai multe jobenuri nu s'au prea văzut. Să lăsăm, deci, țaranului gloria de a fi cucerit Plevna externă, căci și pe noi ne așteaptă o glorie, tot atât de mare, poate, aceea de a cuceri Plevna internă. Acestea din punctul de vedere al bărbăției strămoșești. Sunt, însă, alte puncte, care, dacă nu sunt menite a pune în relief valoarea unui popor din punctul de vedere politic și militar, au însă o importanță imensă din punctul de vedere al continuității neamului, al păstrării firului, care constituie individualitatea lui; și nu cunoaștem pe suprafața pământului un popor, care să fi păstrat cu mai multă sfințenie, mai neatins și mai curat patrimoniul strămoșesc, decât poporul român; și, în această privință, mergem până acolo, încât afirmăm, fără teamă de a fi desminșiți, că orice manifestare a vieții noastre a fost bastardă, dacă n'a avut la temelie cugetarea și simțirea curat românească. Din nenumăratele exemple cu care s'ar putea ilustra această teză, prindem unul în treacăt: cine contestă de exemplu, că tânărul cutare, cu îmbrăcămintea într'o neregulă studiată, cu pletele pe spate, cu fața palidă și interesantă de veghere și rătăcind alene și fără țintă, departe de privirile supărătoare ale restului muritorilor, nu e poet sau, cel puțin, amorezat? Nimeni, de sigur, nu va îndrăsni să cugete altfel; și noi mergem până acolo, încât îi permitem, în mod serios, de a fi poet, ba în mod încă și mai serios de a fi chiar amorezat; ceia ce însă nu ne place e, că toată această afectare exterioară nu miroase a lucru curat românesc; chiar simțirile și gândurile ce frământă pe individul nostru sânt, ca multe altele, o marfă de import: Romeo visează la Julieta sa sau Leandru la Hero; și mie, care-mi place mai mult mirosul de busuioc decât de violete de Parma, sunt necesarimente forțat să admir mai mult simțirile curate, drepte, limpezi și adevărat adânci ale țaranului, transmise nouă în poezia lui populară decât toate elucubrațiunile sentimentale nemțești, pline de pesimism și de mist cism, care duc dreptul la otravă sau la pumnal; și noi care nu ad-

mitem, ca cineva să-și curme firul zilelor pentru toate lucrurile, **săntem** în tot dreptul să găsim perfect, și ca frumos, și ca idee și ca adâncime de simțire, modul cum își varsă țăranul focul inimei sale. Voiți un exemplu? Iată-l:

Florică albăstrea
Mândră, mândruța mea!
Feții tale cea de zână
Toată lumea se închină
Răsu-ți lumea 'nvescește,
Plănu-ți lumea amărăște,
Și de dragul dumitale
Știe chiar și sfântul soare,
Că la tine, când privește,
Stă și nu mai asfințește.
Sfântul soare, dacă-i soare,
Și tot după tine moare;
Dară eu fecior sărac,
Cum să nu mor de-al tău drag?
Hei! Dragoste, dragoste,
Tu usci mândra pajiște;
Tu o usci, tu o înverzești,
Și iar lumea 'nveselești!

Cu o atențiune nu tocmai încordată, am putea distinge în poezia poporului simplitatea ca formă, adâncimea ca sentiment, naturalul ca mod de simțire și cugetare. Ce deosebire între literatura poporului și între o mare parte din literatura, așa zisa cultă! Noi gândim întreaga natură spre a o face partașă sentimentelor noastre artificiale; torturăm linia, schilodim fraza, închidem ideea în cuvinte, întăim mai cum se închideau, în vin înă de fer, vinovații din evul mediu și ne alegem, la urma, cu niște forme de cugetare și de simțire seci, fără cultură, grele de mistuit și care nu se pot lipsi de inima și de sufletul nostru; în timp ce țăranul implică în viața sufletului și inimei lui, cel mult, pe sfântul soare, cerescul lui tovarăș de toate zilele, și pe pajiștea înflorită, pe care își odihnește, câte odată, visurile și viața sa idilică; și zic în adins idilica, deoarece un alt gen, care predomină în literatura sentimentală a poporului e și cel idilic; dacă nu v'aș obosi cu prea multe exemple, v'aș mai cita și următoarele câteva versuri:

Frunzulița rug de mure,
Ce mi e drag mie pe lume?
Cărarușa din pădure
Pardosită cu alune,

Pe de lături cu căpsune,
Unde strâng fetele mure;
Noi cântând tăiem, nuele,
Doar ne-om întâlni cu ele!

Aș putea să înmulțesc la nesfârșit citatele; dar din cele de până acum, și care sânt prototipul mării mulțimi a poeziilor populare de dragoste se poate vedea că țăranul nu se suie nici în regiunile eterice ale idealismului răce și rafinat, nici nu se scoboară în sentinele infecte ale realismului otrăvitor; pudic în dorințele sale, el nu exprimă decât ceea ce convine simțului literar și se mulțumește cu o floare, cu o rază de soare sau cu o privire din ochii mândrei lui; câte învățăminte ne-ar trebui să luăm dela anonimii barzi ai poporului, noi gâtuitorii de muze, care ne luăm în serios, îndată ce am descoperit două rime, care se uită una la alta ca mâța la câne. Noroc, numai, că moliile și șoarecii au și ei cuvântul lor și că acel ce a creiat aceste mici jivine, în cap avut-a minte și'n minte socoteală, a știut el, adică, că va trebui, odată, pus frâu talentului literar pe pământ; și să nu credeți că poporul român, în lunga lui viață istorică, s'a învrednicit numai cu dragostea; pentru fiecare simțire, pentru fiecare bătaie a inimii lui, pentru fiecare nemulțumire, durere sau bucurie, pentru întreaga lui viață sufletească, în fine, el are modul lui particular de a se exprima; mai presus de toate, Romanul e satiric și mușcător; nu cunosc în toată literatura cultă o bucată, care să valoreze, din toate punctele de vedere, cât următoarele cinci versuri:

Sue lelea pe colnic,
Răsucind la borangic
Și pe fus n'are nimic,
Pe cer cătând dup' un nor!...
Bată-te pustia dor!...

S'a tot zis că Românul e leneș, dar știți cum biciuiește el lenea, și mai cu samă la femeie? Vă rog să ascultați următoarele versuri:

Asta-i mândra mândrelor,
Țesătoarea pânzelor,
Bărbata bărbaților
Până țese-un cot de pânza
Codrul nu mai are frunză
Țese-un cot
Și fuge 'n pod
Țese-o nartă
Rupe-o spată
Printre ițe și fuștei
Paște-o turmă de purcei,
Intre ițe și 'ntre spată
Paște roaiba 'mpiedecată!

Fetelor mari și leneșe le cântă, cum s'ar zice, pe departe:

Omu 'n lume multe vede
La o casă șapte fete
Și fântâna sub perete...
Moare cânele de sete.

Nurorile trăesc rău cu soacrele și nu le îngrijesc; și pentru ele are Românul cântec:

Frunză verde doi bujori
Soacra-i cu două nurori:
Una merge la fântână
Cu cămeșa soacri 'n mână,
Ș'o afundă 'n apă-o dată,
Na-ți-o mamă că-i spălată,
Și-o acață pe-o nuce,
Căinii hârâe la ea.

Citind și reflectând puțin și în treacăt asupra celor câteva versuri de mai sus, n'am avut deloc intențiunea să vă fac cunoscută poezia populară cu tot ce s'ar putea zice despre ea. O! Nu! aceasta ar forma subiectul bogat și interesant, nu al uneia, ci al unui șir de conferințe; am voit numai să vă arăt, că, sub scoarța grosolană a țărânului, se ascund calități, pe care noi, chiar noi subțirii și eleganții târgoveți, am putea, cu drept cuvânt, să le pis-muim; și, spre a pune în legătură începutul cu sfârșitul v'ași ruga să conveniți, împreună cu mine, că poporul român, mai mult de cât orice popor de pe lume, are, în păturile lui adânci, comori neprețuite. A le avea, însă, n'ar fi de ajuns; și noi, târgoveții le-am avut, și vechii noștri boieri învâr-teau cu jupânesele lor, hora în bătătură; și lor le cânta cioara de țigan de inimă albastră, și ei frământau pământul sub un brâu sau o bătută nebulă, cu poalele anterecelor aninate în brâu, și își măritau fetele cu vornice, cu conacari și cu toate formele tradiționale; aceleași obiceiuri, aceleași moravuri, aceleași credințe, aceleași aspirațiuni se întindeau ca o apă fără valuri pe largă suprafață a țării; dar veni un timp când vântul începu să bată dela cele patru puncte cardinale, și totul se turbură; străinismul străbătu prin toți porii ființei noastre, și astăzi noi, orașenii, ne căutăm peste tot iocul și nu ne putem găsi nicăieri; și de unde, mai înainte, trăsătura de unire dintre oraș și sat turburată, poate, numai de antereul de cutnie al boerului, astăzi nu știm de a mai rămas un singur lucru, care să o poată restabili. Și noi am avut o comoară neprețuită moștenită dela strămoșii noștri, dar am pierdut-o; țărânul a avut-o, a păstrat-o, o are și o va păstra și iarăși, onorată Adunare, nu în acest sentiment de avariție stă meritul poporului dela sate; săntem departe de a rădica la rangul de icoană tipul moral al lui Hagi-Petcu; ade-

văratul merit stă aiurea: se știe că caracterul unui popor e modul original și propriu mai lui, de a-și manifesta prin fapte impresiile lumii exterioare, amăsurat alcătuirii lui fizice și morale; și se mai știe că acest caracter se moștenește și se păstrează din generație în generație; nu urmează de aici, însă, că acest caracter nu se poate schimba; e de ajuns o picătură de apă să cadă regulat, neîntrerupt și în delung timp spre a măcina și stânca cea de cremene; și va fi de ajuns ca influențe exterioare să sape îndelung la baza moravurilor unui popor, spre a le dărâma și a le reduce în pulbere; și cu toate acestea, de câte veacuri și câte picături de apă străină n'a căzut de stânca de granit a poporului român! Câte influențe exterioare n'a săpat la baza moravurilor lui, și, cu toate acestea, el a ieșit neatins până astăzi; sărac nu e vorbă, desprețuit, dar cu neatinsa comoară a patrimoniului strămoșesc. El, și numai el, a păstrat neîntrerupt firul caracterului național și dacă istoricește există un popor român — și acest popor există — apoi aceasta a dovedit-o și o dovedește românul dela țară. În legătură nu tocmai depărtată cu cele ce preced și ca conclusiune, asupra căreia s'ar putea cu folos medita, mă refer la un lucru cunoscut tuturor: strigăm pe toate tonurile că străinii ne mănâncă; și eu strig împreună cu d-voastră, decât nu ne potrivim la cuvinte; e vorba de un simplu pârdaľnic de sufix: d-voastră strigați Străinii! eu strig, Străinismul! D-voastră vă uitați în jurul d-voastră, eu mă uit în sufletul și inima mea; d-voastră credeți că ați rezolvit marea problemă, ce ne frământă, dând pașapoarte pentru America, eu cred că acea problemă se va rezolvi numai atunci, când vom da pașaport pentru toate țările pământului ideilor și simțirilor peregrine, cărora le-am dat dreptul de cetățenie în sufletul și inima noastră; d-voastră vroiți să uciideți Hidra lovind-o la extremități, eu vroiesc să o ucid, lovind-o în inimă. Să îndrumăm pe alte căi dezvoltarea națională, să nu mai aruncăm sufletul și inima copiilor noștri în cumpăna falsă a unei educațiuni de comerț, să-i învățăm a cugeta și simți românește, să restabilim vechea trăsătură de unire între oraș și sat și să facem ca același suflet și inimă să se miște și să bată în întreg organismul românesc. O! Dacă astfel s'ar face — și astfel va trebui să se facă — vă asigur, Onor. Adunare, că nu va mai fi nevoie de nici o foarfecă, spre a occidentaliza pe orientalii fii ai lui Israel; iar țaranului, așa de aspru judecat de noi, să-i iertăm micile păcate, căci el, și numai el ne-a dat dreptul să zicem: «Românul nu pier».

PETRECERILE LA ȚARĂ

Toți, sau aproape mai toți, conferențiarilor, care, de pe această tribună v'au procurat plăcute desfătări intelectuale, au început cuvântările lor, prin a mulțami societății literare și științifice « Arhiva », pentru cutare sau cutare motiv; eu însă, mă vad silit să încep prin a bănuî aceleiași societăți, care cu dela sine putere, ca să nu zic samavolnic, m'a însărcinat să obosesc îndelung răbdătoarea d-voastră atențiune, cu un subiect asupra căruia încă nu mă gândisem. De asta dată, aș fi voit, de exemplu, ca, împreună cu d-voastră, să mă strămut în o lume cu totul alta, rumpând cercul strâmt și prozaic, care astăzi îngrădește și mintea și inima noastră, să îndrumăm sborul închipirii noastre către sfere mai senine, către lumi mai fericite, către vremuri ce nu mai sânt și să vă fac, dacă puțința ar fi fost, să trăim o clipă măcar din viața Elenelor Cosinzene, a Feșilor Frumoși, a Zănei pădurilor, să ne alinăm setea în izvorul veșnicei tinereți, să gustăm din merele de aur ce cresc în gădinile fermecate, păzite de zmei și de balauri, să vorbim cu Fata din dașin și să ne scaldăm mintea înghețată de gerul zilei de astăzi, în undele calde de lumină și tânără poezie din lumea basm lor; aș fi voit, cu alte cuvinte, să vă fac să jertfiți pe altarul vremilor de demult, o mică parere de rău măcar, că mortii nu mai reînvie. Aș fi voit să mă înalț cu d-voastră în lumea zeilor; « Arhiva » însă a avut grija să puna frâu apucăturilor mele prea ruginite și să mă închidă ca într'un cerc al lui Popilius, din care nevoit să mă văd a nu ieși. Nădăjduind însă ca, pe viitorime, « Arhiva » va fi mai milostivă cu mine, mă opresc, cu parere de rău, chiar la începutul povârnișului pe care plecasem... Și deși prolegomenele îmi pricinuesc o sfântă teroare sunt totuși nevoit să conștățesc, că, în stratul oricât de superficial ar fi el, al unei părți din ființa sufletească a unui popor, sunt generalități care se impun și peste care nu se poate trece, fără pagubă pentru însuși studiul subiectului. Nu știu cum vor fi definind marii filozofi și istoricii încă și mai mari, ființa sufletească a unui popor, întrucât însă mă atinge pe mine, cu cred că acea ființă, dacă nu e, ar trebui să fie, cel puțin, un tot armonic

și variat de aptitudini, aspirațiuni și calități sufletești, care să se precumpănescă și să propășească în stare normală și dintre care nici una să n'osească la goană înaintea celorlalte; suprimați acest echilibru, sau, spre a mă servi de o comparație luată dintr'un câmp cu prisosință cunoscut tuturor, rupeți, rândurile, care, cu un moment mai înainte, mergeau în front și cu pas regulamentar, și precum armata și-ar pierde unitatea și forma ei geometrică, tot astfel ființa sufletească a unui popor și-ar pierde unitatea ei etică și intelectuală, de îndată ce, între elementele ce o alcătuiesc, echilibrul ar fi rupt; această ființă s'ar distruge și s'ar evapora; iar din poporul, pe care odinioară îl însufleșea, ar rămânea cel mult, numele, asupra căruia istoricii s'ar arunca, spre autopsie, cu scalpul lor neîndurat... Vai de poporul, care ar considera progresul ca o luptă de Ipodrom și care ar aplauda frenetic pe Margot, Flèche sau Peronne, ce a atins semnul înaintea lui Mircea, Criveț sau Tintilă... Și apoi, onorată Adunare, de ce am arunca, adică, o haină de sărbătoare peste sdrențele miseriilor noastre; de ce am scrâșni din dinți spre a etăpâni durerea arzătoarelor noastre răni; de ce am zvârli din ochii lumii ca semn de sănătate și vigoare, trandafirii pe care oftiga sau frigurile i-au înflorit pe obrajii noștri? Aceasta ar fi și necinstit și periculos: necinstit, fiindcă am minți; periculos, fiindcă ne-am lăsa legănați de desmierdările unui vis strălucit, a cărui deșteptare ar fi crudă și plină de desnădejdi. Iată de ce, în conferința de azi, îmi propun a arunca o răpede privire asupra unuia din diferitele manifestări de viață sufletească a poporului român, spre a vedea de nu cumva la coada peștelui a mai rămas ceva bun; căci despre cap... O să ne întreținem, deci câteva momente, asupra petrecerilor dela țară.

Poate că inteligentul și mult indulgentul meu auditor, să se simtă cam jignit, că n'am dat precădere petrecerilor dela oraș și că n'am căutat să apoteozez mai întâi *elegantele serate dansante, șarmantele matinele* și alte *delicioase five-o'clockuri* menite a revărsa în sufletul celor ce le gustă o beatitudine dumnezească... se poate; dar, ce poftiți? Ar fi trebuit, pentru aceasta, să-mi înghemuesc applitudinea, cu care m'a înzestrat cel prea înalt, sub pielea lungă transparentă și îngustă a unui etic reporter de gazetă, sau cel puțin sub pielea parfumată a unui Cegisbeu universal atins de un nou soi de daltonism în virtutea căruia vede pe dos întreaga fire a lucrurilor. Ș'apoi, unde mai puneți că, pentru aceasta, ar fi trebuit să înjghebez niște aripi miraculoase închipuirii mele, spre a o face să străbată până la depărtatele puncte cardinale ale tuturor universurilor reale și închipuite, spre a culege termini de comparațiune, pentru gingașele muritoare... Și de ar fi fost numai atât! Dar ar fi trebuit să gătuiesc întreaga natură vie și moartă, spre a storce tributul ei, de asemănări între o cordea și o dantelă, între o suviță de păr sau dantură, între doi ochi sau o gură, între o mână catifelată sau un picior fin și între cerutele, ascunsele și eternele frumuseți... Și de-ar fi fost numai atât!.. Dar m'am temut să nu făptuiesc o dare de seamă, sau, termini mult mai bine cunoscuți, un *compte-rendu*, de care să râdeți cu lacrimile în ochi și

eu și d-voastră; m'am temut, adică, să transform pe d-ra X într'o gazelă cu ochii de stele, precum m'ași teme să transform o sală de petrecere într'un parc de vânătoare; și cu atât mai mult, cu cât piesele de vânat au ochii lor destul de frumoși și cu cât depărtatele stele au menirea lor hotărâtă de a mai îndulci ororile nopții cu dulcea lumină trimisă din adâncimile cerurilor. M'am temut să nu reduc pe d-ra Y. la proporțiunile infimitezimale ale unui crin de primăvară, de oarece iarăși, n'ași fi voit să fac botanică acolo unde, m'am temut să fac zoologie. Ș'apoi, n'aș fi voit să îmbrac pe d-ra Z. în *vert-Nil*, de frica crocodililor, nici pe d-na B *en brique*, de teamă să nu se isce vre-o neînțelegere între mine și meșterul Manole, și cu atât mai puțin pe d-na C. în *crie de sauris effrayée* de oarece s'ar fi rădicat cu fel de fel de pretenții toată șoricărima lui Senaherib! și mai presus de toate n'ași fi voit să mă fac complicele unui gen de literatură tăiat pe niște clivagii necunoscute în ziaristica literară. Dar iarăși mă întorc și zic, că, dacă «Arhivei» îi va veni fantazia să-mi impună, pentru altă dată, petrecerile dela oraș, voi căuta să mă execut, și știe cel de șus, cu câtă frică și strângere de inimă mă gândesc la așa ceva.

După toate acestea, dați-mi voie, vă rog, să vă poftesc după toate regulile ultimului manual de *bon ton*, la o horă țărănească.

Ei ce voiți? Oricât de păgână și barbară vi s'ar părea urmarea mea, am să vă rog, totuși, să sacrificați pentru moment, dar numai pentru un moment — și — *Țarina și pas-de quatre* și *bastonul* și *cotilionul* pe altarul rustic și antic al petrecerilor țărănești; știu mai dinainte că și ochiul și gustul nostru peste măsură de subțire și modernizat, se va simți adânc jignit de noua privilegiște; și nici n'ar putea fi altfel: a părăsi spațiul confinat a patru pereți pentru vastele saloane ale cercurilor răzămăte pe margini de pământ; a respira, în locul parfumurilor de artificială proveniență, mirosul naturii curat adus pe aripi de vânturi din depărtări îmbalsămate; a fi silit să-ți oprești ochiul fermecat pe Florica lui Gheorghe a Catrinei sau pe Mariuca lui Popârțac, două creațiuni cum numai geniul mitologic a știut să plasmuiască; a te perde în ochii lor ca într'o lume de visuri și de povești; a nu-ți luneca privirea decât pe colori împrumutate dela simpla și simpatica natură, e desigur tot ce poate fi mai obositor pentru ochiul și sufletul nostru, turnat în nouile și strâmtele tipare ale apusului... Și cu toate acestea ia priviți cu câtă măiestrie și îndemânare bătrânul țigan lăutar își încordează scripca, cu câtă gravitate și convingere un danci mai mic, cu căciula spartă'n fund, își cearcă cobza, cel puțin pe jumătate de mare cât el, și cum amândoi inspi-rați și împrumutând lemnului și coardelor sufletul lor natural artistic, tălmăcesc prin sunete nesupuse, poate, scărei musicale, simțirele de veacuri ale unui întreg popor. De sigur că anticul Orfeu n'avea nici scripca nici căciula spartă în fund, și nu știu dacă pietrele zidurilor Tebei s'au clădit ele singure după cadența lirei lui, dar știu că bătrânele păduri de stejari ale Pindului, Heliconului și Hemului jucau, cât erau ele de bătrâne, și se le-

găneau molatec după fantazia lirei mitologicului cântăreț, iar undele rezezi și zgomotoase ale râurilor Traciei tăceau și se opreau din cale ca să-l asculte; și noi am avut Orfeii noștri; și dacă acești orfei n'au avut fericirea să fie tocmai așa de blonzi ca mitologicul lor străbun, au avut, însă, ca și el, darul de a târi după fantezia scripcei și cobzei lor, nu podurile și râurile Traciei, dar sufletul și inima unui întreg popor; și dacă Orfeu a îmblânzit pe Pluton și Cerber în hatărul frumoasei Euridice fiți incredințați că Bursuc sau Cioplan vor îmblânzi, și ei, pe Scaraoschi și în hatărul oricui poftiți. Dar hora s'a încheiat deși blândețele fiice ale munților și câmpiilor n'au inventat încă *corsajul peint à la main* s'au pieptănătura *à la belle serienne* au moștenit, cel puțin, mult mai frumoasele cingători înguste batute în fluturi strălucitori, iar pe cap conciu tradițional. Ițarul și opinca sunt reprezentate prin Florea Popei, prin Stan a Murgului, prin Toader Carpin, prin Vasile a Vădanii și mai cu samă prin Gavrilă Țonțoroi, care, dacă și-ar descreți ițarii în toată lungimea lor, ar umplea de groază și de friguri pe însuși Mohamet al II-lea și dacă și ei n-au inventat încă fracul și batistele de mătase parfumate, au păstrat, cel puțin, cămeșile lungi și albe ca floarea, cu chenaruri de fluturi și arnici pe poale și pe la mâneci, iar de brăul lor de lână verde sau roșu poartă cu mândrie, și pe jumătate atârinate afară, basmale cu horbote late pe margini furate de pe la fete; și trebuie să știți, onorată adunare, că la țară, o basma furată e de multe ori, o făgăduință dată. Dar hora de fete și neveste tinere s'a încheiat și, legănat și molatec, se mișcă după sunetul lor tot așa de dulce, de legănat și de molatec al scripcei. Cine n'a văzut, și mai cu seamă, cine n'a gustat și n'a simțit o horă țărănească, acela nu va ști, de sigur, niciodată, câtă castitate, câtă grație și cât farmec poate să cuprindă o petrecere nevinovată unde flăcăul sau fata bărbatul sau nevasta, și chiar moșneagul sau baba merg să-și mai uite din cele necazuri; numai hora, pe care Cytera, strălucita zeiță a frumuseții, o încheia, sub lumina razelor de lună, cu nimfele și grațiile sale, ar putea să ne dea măsura de farmec și de nevinovată poezie a horelor țărănești; frumos o fi și valsul și, dacă ar trebui să ne lăum după diverși și celebri autori de compte-renduuri, bine înțeles, unele mai celebre decât altele, ar trebui să admitem ca Jupiter și Junona, Marte și Venerea, Hebe și Ganimed, Cleopatra și Antoniu, Hero și Leandru, n'au învățat întreaga lor viață, decât valsul îmbătător și plin de extaziuni dumnezeiești, în care două suflete se intensifică și două inimi bat aceeași notă; și ar mai trebui să admitem că D-zeu însuși înainte de a crea meschinul său univers, a frecventat mai multe cercuri și *serate dansante*, și numai la urmă s'a hotărât să rânduiască mersul lumilor sale într'un etern vals universal. Dar hora s'a spart și Gavrilă Țonțoroi, cel mai meșter în chiuțuri, iai cărma unui brău sau bătute; cine n'a văzut șiragul de flăcăi cu fața lor rumenă și veselă, cu căciulile cam pe ceafă, cu cămeșile lor albe și înflorite, cu brăiele lor roșii, frământând pământul sub o bătută nebună, nu-și poate face idee de jocul cel mai măreț și mai sugestiv din câte există;

de astă dată arcușul lui Ciolpan scântează pe strune și cobza lui Ciurumuș, cel cu căciula spartă-n fund, varsă sudori, căci trebuie să se ție în trupul fulgerător de iute al picioarelor lungi ale lui Gavrilă Țonțoroi; și vai! de lăutarul fără meșteșug sau de flacăul nevoeș, care n'ar păzi, cu arcușul sau cu piciorul, cadența chiuiturei lui Țonțoroi.

Chiuiturile sunt versuri zise în timpul jocului și după cadența cântecului se urmează el. Prind câteva din fuga memoriei:

Cine joacă și nu strigă
Face-i-s-ar gura strâmbă,
C'ășa-i jocul românesc;
Când l'aud mă 'nveselesc!..
Zică cine ce va vrea
Eu tot joc pe voca mea;
Ori urâtă, ori frumoasă,
Că e tot din vicața noastră.
Strigă, strigă să se strângă
Fetele din valea lungă
Ca oițele la strungă
Dragile mele nepoate,
Nu vă pot juca pe toate
Faceți bine și iertați
Că pe rând o să jucați
U! iu, iu! pînă sînt viu,
Dac-oiu muri mort a fiu;
U! iu, iu! ca și 'n mormânt
Eu tot trebuie să cînt!..

Și iuțea jocului atinge paroxismul... Și credeți d voastră, că *chiuiturile* constituie o literatură aparte? Credeți ca corectitudinea cîd nței și maestría versului e vre-o moștenire literară a taranului? O! nu; Gavrilă Țonțoroi e poet născut, pur și simplu; el improvizează la minut după îmboldirile inimii și a împrejurărilor în care se afla; la el versul răsare nesilit sub căldura gândului ce-l însuflețește și a simțirei ce-i framantă inima... și câți!... și câți din noi n'am da o împărăție, ca să avem o scanteie macar din focul sacru al lui Gavrilă Țonțoroi...

Și câți din noi ne'ntrecem în veșnice prostii.
Scriind, la miezul nopții, spre pilda poezii,
Și satire și ode, epistole în versuri
Ghiveciuri literare cu fel de fel de dre uri,
Erotice, de arde hîrtia sub condei
Sau epigrame scurte și iuți ca un ardei?
Dar pentru toate-acestea, se cere, de rigoare,
Să stai cu ochii țintă, stâlpiți în lumanare,

Ca, versul când ne vine prin aer schiopătând,
 În gât să-i punem lațul, să-l așezăm la rând;
 Și-apoi te-apuci de muncă, și-apoi te-apuci de dres
 Piciorul ce lipsește sărmanului tău vers;
 Iar, când am pus, în fine, lucrării noastre coadă,
 Putem s'o dăm, din capăt, guzganilor s-o roadă!..
 Ce taină sunt guzganii, și moliile, încă,
 De cât guzganii însuși, o taină mai adâncă!..
 Și cel ce-a dat aceste jivine la iveală,
 În cap avut-o minte și'n minte socoteală;
 Căci gingașele molii, așa de moi cum sunt,
 Eroic dat-au pieptul prostiei pe pământ!..

Dar mai la o parte se învârteste scrânciobul, și vă rog să credeți, dacă bunul D-zeu m'ar fi ales pe mine să hotărâsc numirele lucrurilor, departe de a-l fi numit dulap, din mai multe și temeinice motive, l-aș fi numit din contră o horă aeriană; și încă vă rog să mă credeți că e un semn de corupțiune a gusturilor de oraș, când vezi copii nebunatici și oameni în toată mintea călări pe caii, câinii, lei, tigrii, ba chiar mâțele și peștii de lemn ai caruselelor, cu care niște Nemți ferfenițiși au inundat iarmaroacele noastre. Loc de geaba! strigă scrânciobarul, atârându-se de fofează și oprind scrânciobul pe loc; și un flăcău țănoș se așează cel întâi pe scaun și poruncește să-i aducă pe fata cutare, pe care de sigur, a ochit-o el mai din nainte; și fata, care recunoaște autoritatea flăcăului, spăsită și cu ochii în pământ urmează fără împotrivire acest soi de poftire și aceasta fiindcă simpatiile dintre flăcăi și fete sunt statornice și mai din înainte plătuite. Și scrânciobul se învârteste; iar în aer, deasupra pământului, sub mărturia adierilor de vânt și a razelor de soare, sub ochii depărtați ai florilor câmpului, cine știe, dacă Mariuca sau Florica, nu se fac a-și uita mâna lor mică și bronzată sub strânsoarea caldă și viguroasă a flăcăului? Și cine știe, dacă Faunul nu strecoară o vorbă de dragoste șagalnică în urechea sperioasă a Nimfei padurilor? În tot cazul, aerul e așa de limpede, soarele e atât de luminos, adierea vantului e atât de dulce, florile câmpului atât de frumoase și parechea din scrânciob atât de tânără și de izolată în înălțime, încât ar fi pacat și criminal să pună cineva zăbranic inimei atunci, când întreaga natură nu respiră decât dragoste și poezie. Mai de-o parte stau bărbaii cu nevestele și moșnegii cu babele și sfatuesc și în timp ce tineretul e numai inimă și nevinovăție, bărbatul și bătrânul e numai minte și înțelepciune. Aceasta însă nu-i împiedică nici pe unul nici pe altul de a-și răsuci musteața sau de a-și netezi barba, în fața icoanei tinere și dragălașe a unei vieți prin care ei însuși au trecut. Dar...

Târzie toamna e acum
 Se scutur frunzele pe drum....
 S'așterne bruma pe câmpii...

Și iarna a înlănțuit în cătușe de diamant și a oprit din calea lor pribeagă râurile, care o vară întreagă au șoptit glume de dragoste florilor, stâncilor și pădurilor. În depărtările albe, câmpia doarme sub lințoliul ei de zăpadă, munții ca prin farmec îmbatrâniți, se înalță sclipitori în spațiul răce și fără fund; satul e una cu câmpul și, cel mult, dacă câțiva arbori cu barba de promoroacă sau o cumpănă de fantână, care tae deacurmezișul o dungă înaltă și subțire pe albastrul adânc al cerului, mai dau de veste trecătorului că acolo e satul; dar noaptea a sosit și lumini răslețe răsar pe pământ, întocmai cum, în amurg, răzlețe rasar stelele pe cer; și, dacă aceste lumini nu sunt tocmai ochii flămânzi ai lupilor sunt, cel puțin, luminile satului...

— Un-te duci Măriucă? Intreabă Florica lui Bușilă pe Măriuca lui Gheorghe Cloanță, oprind-o în drum.

— Da'ce, tu nu știi, îi răspunse Măriuca, că în ia-sară avem șezătoare la lelea Catrina? Hai și tu.

— Hai fa; las că i-oi face-o eu lui Toader, arză-mi-l para focului, auzi? Să știe el că-i șezătoare și să nu-mi spue nimic? Las că i-oi face-o eu.

— Ei, îi răspunse Măriuca, nu mai face și tu venin la inimă în mijlocul drumului; poate că nici Toader n'o știut.

— N'o știut? hoțu! Da' scapă ceva să nu știe el? las că i-oi face-o eu. Și peste câteva minute amândouă fetele intră la lelea Catrina. Șezătorea c'ncheacă...

Nu știu dacă astăzi vor mai fi regate de răsturnat și republici de înființat; nu știu de nu cumva se va fi stâns cu desăvârșire viața lui Sextus Tarquinius și a tuturor Lucrețiilor Colatine; știu însă pozitiv, că nici unul din marii istorici ai tuturor ținuturilor n'a fost la șezătoare la lelea Catrina și nici n'a putut, prin urmare, să prindă adevărata pricină pentru care dela 509 în. de Hr. fața lumii s'a schimbat... și vă rog să nu zămbiți, de oarece trebuie să conveniți, împreună cu mine, că, de nu i-ar fi venit Lucreției Colatine fantasia să facă la ea o șezătoare de scărmanat lâna, nici Sextus Tarquiniu n'ar fi înnebunit, nici Lucreția nu și-ar fi curmat firul zilelor sale, nici Brutus și Colatinus, regatul nu i-ar fi răsturnat, și, prin urmare, nici fața lumii nu s'ar fi schimbat. Să nu ne batem capul să aflăm dacă toată această dramă istorică a folosit sau nu omenirii; iscoditorii în cartea vremurilor vor cerceta și vor răspunde; noi trecem numai la catastih împrejurarea, că cel întâi soi de petrecere al strămoșilor noștri, Adam și Eva a fost șezătorea; și iarăși nu-mi bat capul să știu, dacă șerpele biblic a făcut vre-un serviciu strămoșei noastre Eva, rădicându-i de jos fusul scăpat sau ajutându-i la depănatul vre-unui scul de ață sau bumbac, îmi bat capul, însă, gândindu-mă că tot la vre-o șezătoare trebuie să fi gustat nefericitul nostru strămoș din primul măr al creațiunei iar noi, depărtații lui strănepoți, purtăm de mii de veacuri pe umerii noștri slabi, greutatea primei greșeli. Precum vedeți și din punctul de vedere biblic și din punctul de vedere istoric, șezătorile au fost o curată pacoste pe capul bieteii omeniri, și istoricii, cari mai deunăzi

neavând ce face, se apucaseră de înghebat barba lui Ștefan cel Mare, ar nimeri-o mult mai bine dacă ne-ar lămuri asupra acestor lucruri de o mult mai vădită însemnătate. Am spus însă, toate acestea cu țința de-a constata că în șezătoarele noastre țărănești nici nu se mănâncă mere, nici nu se răstoarnă regate, ci, pur și simplu, nevestele torc, babele împletesc, fetele coasă sau deapănă ață sau bumbac, flăcăii le ajută și le spun glume, bărbații sfătuesc, iar moșnegii spun povești; în nici un caz, însă, nu se joacă pocher sau maus și, prin urmare, cu atât mai puțin, se observă în șezătoarele dela țară, acele figuri congestionate, cei ochi aprinși, acele inimi tremurătoare sub electrismul unui careu sau al unei quinte regale și, mai presus de toate, cu atât mai puțin, se poate observa acele desperări ucigătoare ale pierderii, acea bucurie sălbatecă a câștigului și acele străngeri anevrice de inimă, care, ca o a doua Atropos, taie cu foarfeca fatală firul vieții.

În șezătoria dela țară e totul cald și senin, precum castă și senină e și înfățișarea țăranului, deoarece, pe figura lui, sbuciumul patimilor și furtunile inimii n'au tras încă brazda lor hidoasă; în timp ce noi, noi târgoveții, cu toate bricele, cu toate sopoanele, cu toate cosmeticurile și corecțiunile de tualetă, nu putem distruge sau acoperi *un nu știu ce*, pe care vârtejul arzător al vieții ni-l întipărește pe seninul fețelor noastre, și, dacă, cel puțin, acest *nu știu ce* n'ar fi stigmatul decadenței noastre!...

Ce nod cu gura se 'noadă
Și cu mâna nu se desnoadă?

Întrebă Toader pe Florica lui Bușilă, ținându-i sculul de depănat.

— Întrebă pe Mariuca lui Gheorghe Clănță ș'o să-ți spue că-i cununa, îi răspunse Florica înțepată.

— Fa Florico, nu te face al dracului, că mă jur pe labele mței lui Popa Cristea, că nu te mai joc la horă.

— Ei, parcă Gavrilă Țonțoroi ce-așteaptă? să te mănii, tu; ș'apoi ce mare paguba!..

— Fa Florico...

— Florică, neflorică, ia vezi să nu scapi sculul;

Gâci gâcitoarea mea:

Frigare de carne
Și carne de fer.

— Inelul de logodnă din degetul tău, răspunde iute Toader.

— Numai nu dela tine.

— Fa Florico...

— Florică, neflorică, ia rădică ghemul, că, uite, l-am scăpat; și bietul Toader, încurcat cu mâinile'n scul, aleargă să prindă ghemul, care se duce de-a dura, înadins scăpat.

— Cine-a zis că femeea-i făcută din coadă de mătă, n'a greșit, zice Toader dând ghemul Floricăi.

— Și voi, de-ați fi făcuți măcar din coadă de cânc, tot ați fi mai a cătărei.

Nu știu, însă, ce-a făcut, ce-a dres Toader, că, la spartul șezătorii, nici Florica nu mai era mătă, nici Toader cânc; ea a rămas tot Florica cea cu ochii ca albastrul cerului, iar el tot Toader cel mlădios ca o trestie, cu sprâncenile negre ca pana corbului și cu fața albă ca spuma laptelui, și, mai presus de toate, nu s'a gândit Toader, de loc, să arunce mănua lui Gavrilă Țonțoroi pentru simplul rezon că Toader, mai întâi, n'are mănui, și al doilea fiindcă, în incutul popor dela țara, n'au străbătut încă cultele apucături medievale, dar, mai la o parte, între umbră și lumină, cu barba lui patriarhală și ninsă de vreme, răzămat și plecat înainte pe rusticul lui baț de corn, cu fruntea largă și spulberată de restriște, cu ochii umbriți de sprânceme stufoase și cărunte, dus pe gânduri, stă octogenarul satului, și nemișcat, își odihnește privirile oboseite pe acest tineret vioi și plin de viață; iar pe fața lui olimpiacă zămbiri trecătoare se nasc și dispar așa cum, de multe ori, un fulger rătăcit se aprinde și se stinge pe un cer senin de noapte. Ai zice că e sfinxul pustului, înamorat de misterioasa Țisis, și care e surd pentru întreaga fire însuflețită și cu ochii nemișcat ațintiți spre deșerturi, așteapta răsăritul lunei, spre a-și încălzi cu puțin, la razele ei suflului sau întunecat...

Și la razele și lumina și focul dragostei tinere își încălzește octogenarul inima lui înghețată de vreme; și pe cursul sgomotos și limpede al veseliei tinere lasă el să-i lunece sufletul amorțit și cine ar putea spune dacă lacrima sfioasă, ce se învârtă la hotărâile ploapelor lui, e o lacrimă de bucurie sau de parere de rău? Și cine știe, dacă simțiri trandafirii nu bat la poarta inimei lui, de mult închisă ca un mormânt peste nimicnicia lucrurilor acestei vieți... Și totuși octogenarul satului, cu înfățișarea lui olimpiacă stă nemișcat și privește cu drag nebunia neînovată a tineretului, răzămat pe bațul său de corn.

Dar anul nou bate la ușă și, fiindcă pentru țaran eternitatea nu trăcește decât un an, iar sufletul și inima lui se îndoește și reînvie odată cu iarba și florile câmpului, odată cu mugurul pădurilor, de aceea are și el felul său de a saluta pe anul nou. Vergelul țaranului, cel puțin la urechea mea cam rustică, sună mult mai dulce decât revelionul franțuzesc al orașului, mai întâi pentru rezonul că ochii și urechile mele privesc și ascultă cu mult mai mare drag tot ce e românesc și al doilea fiindcă sunt dușmanul hotărât al pișcoturilor, șampaniei, zal tinelor și a altor vinograduri, al treilea fiindcă înțelegerea mea nu s'a subțiat încă până la gradul de a în lege înalta literatură a biletelor de placintă și, mai presus de toate, fiindcă eu sunt obișnuit a urmări în petru cei de soț ai acesta, înțelesul simbolic al lucrului, iar nu o simplă delectare gastronomică; și vergelul moștenit, poate, de țaran și pastrat cu tenacitatea proprie lui, dela stramoșii neamului românesc,

e o petrecere simplă, nevinovată și plină de înțeles, în care simbolismul poetic cu tot naturalul lui nemeșteșugit se străvede la fiecare pas. Cu câteva zile mai înainte de ~~anul~~ ^{anul} nou, crainicul vestește *urbi et orbi* adică satului, că în sara despre anul nou, vergelul se va face de Ilie Costoroabă; moșnegii și babele, bărbații și nevestele, flăcăii și fetele, copii și toată suflarea satului așteaptă seara hotărîtă. De cum încep a muri ultimele raze ale lui 31 Dec., toți prind a se îndrepta către locuința lui Ilie Costoroabă; e de prisos să mai spunem că Cioplan scripcaru și Ciurumuș cel mic cu căciula spartă în fund, sunt la tact. Flăcăii poartă grija de lăutari, iar lelea Catrina — iertați-mă că nu-i zic madam Costoroabă — a avut grija să înveselească masa din mijlocul casei cu o față albă ca zăpada; până să mai spună unul o glumă, altul o prujitură, până ce flăcăii să-și mai facă de șuguit cu fetele, până ce devolii de copii să se mai ghiontească pe sub masă și supaturi a trecut o mare parte din noapte și se apropie de cântători, sau, cum am zice noi pe limba mai subțire, de 12 oare sau chiar *minuit*; și iată că Ilie Costoroabă intră cu un vas nou de brad mirositor plin cu apă neincepută, pe care îl așează pe masă, și când chitește el, care știe mai bine măsura timpului decât un clepsidru sau un cronometru nemțesc, sau când, din poiata de lângă casă, se aude întâiul cântat al cucoșului, acest ceasornic viu și fără greș al poporului român, face semn tuturor celor de față că vergelul s'a început; și, deși pe la țară nu se știe ce sunt gajurile, totuși fiecare aruncă în vasul cu apă câte un semn: bătrânii un gologan, barbații un briceag, flăcăii un inel, fetele un șirag de mărgele, iar dracii de copii se acață de marginea mesei și, cu ochii mari și nebunatici, cu fețe rotunde și înflorite se uită spre vas ținând și nemîșcați, ca îngerii plasmuiți de Rafael la picioarele Madonei. Se face loc, și un Român bun de gura și de glume, purtând în fiecare mână câte o ramură verde, se apropie de vasul cu apă, însoțit de un copil ca de 8 ani, încălțat cu opinci noi, îmbrăcat cu ȋțari și cu cameșă până la genunchi, curată ca floarea și abă ca zăpada; e anul nou închipuit de Români, nu cu părul torturat și convulsionat de niște carlionți fripiți cu fierul înroșit, nu cu fața suptă și constelată de înaltele principii ale educației moderne și nici cu vre-o beretă oarecare peste părul lui, care, în șuvițe de lumină și de raze de soare, îi cad în mod natural, pe gâtul și pe umerii lui nevinovați, ci așa cum a putut răsări din idilitatea clasică a închipuirii Românului și cum numai ȋranul știe să plămuiască, în mult disprețuita lui simplitate, dar în mult mai multa lui cumpenire de minte sănătoasă, neatinsă încă de suflarea bolnăvicioasă a noului chip de a socoti și a cugeta. Și vergelatorul începe a toca cu ramurile verzi pe marginea vasului, recitând o urare, care ar fi prea lungă sa o amestec aici, dar care, în tot cuprinsul ei, se referă la viața agricolă, la sfârșitul anului vechi și la începutul celui nou, la veselia generală și la nădejdea ce toți pun în viitorul an cu bine. După ce termină urarea, copilul, anul nou, începe să scoată din vas norocul fiecăruia. Dintru'ntăi, lucrul e serios: se scoate gologanul lui moș Marin: «După Paști ai să ai

nuntă în casă, moş Marine, noroc bun», îi zice vergelatorul, dându-i gologanul. Se scoate briceagul lui Gheorghe a UŢei: « Spicul cât vrabia şi ştiuterele cât purcelul, măi Gheorghe », îi prooroceşte iar vergelatorul — Es din apă mărgелеle Metronicăi:

« Căte mărgеле
Atătea drăgостele »!

« Fa Metronico, ochi de dac, ai înebunit pe toŢi flăcăii din sat, ia sama să nu scoŢi din minŢi şi pe sfinŢii din biserică, cei cu barba de un cot; du-te de-Ţi ispăşeşte păcatele la popa CârŢa, că de nu, înfunzi tartarul ». — Ese inelul lui Ion a Lungului:

« Ion lung, fetele scurte
Nu poate să le sărute;
Tae-Ţi cotoaagele
Să te-ajungă fetele
Că de nu Ţi le-i tăia
Fete nu-i mai săruta ».

Şi fiecăruia vergelatorul, bun de gură şi de glume, îi face câte o urare sau îi alcătueşte câte o păcălitură; dar anul nou şi-a mântuit prorocirile şi vasul cu apă e înlocuit prin altul cu vin; toŢi beau şi închina; lăutarii cântă, flăcăii şi fetele joacă şi petrecerea Ţine până despre ziuă, când toŢi se împraştie, în bună regulă pe la casele lor, ducând fiecare cu sine jalea anului trecut şi nădejdea în cel viitor.

Şi aş putea onorată adunare, să vă întreŢin ore întregi cu lucruri de acestea, dacă neînduratul Cronos n'ar zbura aşa de repede. Nu mă pot, totuşi, despărŢi de d-voastra fără a adauga o simplă propoziŢie, menită a rotunzi conŢinutul celei de mai sus şi a scoate mai la iveală nenorocita îndrumare, ce se dă desvoltării noastre naŢionale, îndrumare care ne împinge tot mai mult pe căi straine şi firei neamului şi fiinŢei pe care hotărit e s'o atinga poporul român.

E de prisos să mai spunem ca educaŢia în sferele înalte e greşită; e de prisos să ne încercăm a alunga de prin saloanele noastre o franŢuzească stropşită şi o nemŢească glodoasă, e de prisos să ne războim în contra atător născociri, care, ca un vânt rău, au atins, ard, usucă şi distrug corpul fin-de-siŢcle al oraşelor noastre, şi multe alte lucruri sunt de prisos, de oarece acel ce şi-ar propune să cenzureze asemenea apucături, dacă nu s'ar alege cu o statuie ca bătrânul Catone, s'ar alege, cel puŢin, cu un zămbet de compătimire din partea ascultătorilor sai, sau un caz extrem, cu o frâughie de legat, spre a fi transportat fără pericol în saloanele d-rului ŞuŢu, unde mintea şi înŢelepciunea se cumpără cu bani, ca orice marfă de magazin.

Departedececi, foarte departe de mine îndrăsneala de a profana asemenea lucruri; cel mult dacă îmi voi permite să vărs o lacrimă foarte discretă pe mormântul educaŢiei naŢionale şi să mă rădic cu cea din urmă sfor-

țare desnădăjdută — *in petto*, bine înțeles, — contra tuturor acelor capete desechilibrate, care voesc să împueze sufletul și inima rebelă a Românului cu toate năzdrăvăniile nemțești și franțuzești; și uite, fără să știu pentru ce și fără să-mi dau cu socoteala cam în ce legătură ar sta cu subiectul nostru mi se răspândesc în minte și, în mod decisiv, se infiripează în cadrul închipuirii mele, cu gravitatea lor pedantă, toți acei croitori de o nouă specie, care, cu foarfeca lui Pestalozzi sau cu scalpelul lui Spencer, taie din sufletele tinere și sapă modele pentru viitor. Și eu care câte odată îmi permit luxul unei zâmbiri răutăcioase față de lucruri de o supremă importanță pentru tot restul omenirii, rămân totuși petrificat de o estetică admirațiune în fața ultra-savantismului pedagogic; și nici nu s'ar putea altfel: Edison ne-a dat puțința să bem ciubuc și cafea pe meridiană Parisului și să ne înduioșăm, în același timp, la ultimul suspin de agonie al Desdemonei, care are fantasia să moară gătită de ghiarele zuliare ale Maurului dela Veneția, pe vre-o scenă oarecare de pe meridiană New-Yorkului; Alan Kardec a reușit să ne facă a gusta cu Ramses II, din delicioasele gulii ale Egiptului, cu Don Chixotte usturoiul Iberiei, cu Esau lintea sacră a Palestinei și eu nu știu mai care sfânt, din merele pădurețe și din lăcustele fripte ale pustiei Iudeei. Toate acestea sunt însă curate jucării. Pedagogul modern, transformat ca o balanță psihologică de o ideală precizie, a făcut ceva mai mult; a drămuțit sufletul omenesc, a descoperit și matematiceste a demonstrat că d. e., pentru un copil de 10 ani, maximum de continuă încordare intelectuală nu poate și nu trebuie să dureze mai mult de 42 minute și 15 ½ secunde în timp ce pentru cel de 15 ani, 44 minute 11 secunde și ¾ din secundă iar pentru tot ce trece peste acest maximum de tensiune cerebrală s'a inventat un termen tot de proveniență franțuzească, bine înțeles, surmenaj intelectual, ca și cum corpul Românului ar fi o marfă de import trecută prin ramă cu surmenaj cu tot. Și să nu credeți d-voastră că e indiferent din punctul de vedere educativ, ca copilul să plece de acasă spre școală și să meargă pe drum cum i-ar veni mai îndemână; O! vă înșelați; pentru aceasta o întreagă știință, așa numită locomotiune pedagogică, care cere ca mișcarea să se facă după anumite reguli. Trecem sub tăcere 3 ½ minute de inspecțiune igienică, trecem peste cele clasice și de o supremă importanță lecțiuni asupra rolului, ce au jucat d. e., ciupercile în dezvoltarea morală și intelectuală a omenirii; trecem peste acele demne de memorie lecțiuni după metoda intuitivă, în virtutea căreia dascălul e ținut să urle ca lupul sau să zbere ca oile, spre a întipări în mintea copilului un biet *a* sau un biet *b* și ne oprim tocmai la faptul că, deși toate aceste lucruri constituiesc gloria psihologică a pedagogiei moderne, dat fiind că vechea pedagogie de sub oblăduirea căreia au răsărit Țogălnicenii, Lambriorii, Emineștii, Cobălceștii, Conta, Creangă, nu dădeau societății de cât niște mediocrități, totuși ar fi locul — credem — să întrebăm: oare această știință, pe care unii o numesc pedagogie, n'ar putea să se scoboare, din sferile eterice ale universalității, în sferile mai strâmte ale naționalismului?

Oare nu s'ar putea ca direcția educativă să radieze dela un centru pur românesc? Eu cred că da; și lăsăm, pentru aceasta câmp liber și deschis tuturor capetelor speciale în care, de altminterlea, avem o sinceră și nefățarnică încredere. Până atunci însă, onorată adunare, trebuie să conveniți împreună cu mine, că tot poporul dela țară — și numai el — e păstrătorul credincios al firului neîntrerupt, care constituie naționalitatea noastră; tot el e temelia și cheia de boltă a întregului edificiu românesc; tot el e aurora prevestitoare a unei zile strălucite ce va lumina, oare când peste neamul nostru; lui, deci, să-mi permiteți a-i trimite de pe această tribună salutările și neșărmuta mea dragoste nemeșteșugită.

FRAGMENT

(DIN «LA PÂNGĂRAȚI»)

Un coleg al meu de dascălie, șubred de felul lui, căzuse bolnav la pat și murise mai pe urmă de supărarea și rușinea unor lovituri ce le primise în grădina publică din partea unui puternic al zilei; cu prilejul înmormântării îmi pusesem în gând să desvălesc printr-o cuvântare lucrul acesta și să înfierez după cuviință pe înaltul personaj.

Prefectul Curtozzi simți și mă pofti la dejun în ziua înmormântării; eu mă dusei fără să bănuiesc ceva, dar intrat odată înlăuntru, puse doi sergenți la ușă, suci cheia în broască, o puse în buzunar și mă declară arestat «în numele legii». Rămăsei deocamdată nedumerit.

— Dar asta ce înseamnă, domnule Curtozzi? întrebai eu, desmetcindu-mă în sfârșit.

— Asta înseamnă că astăzi nu se țin discursuri funebre...

Rămăsei ca trăsnit.

— Domnule Prefect, răspunsei eu, în fine, cu glasul tremurând de mânie, ceea ce faceți d-voastră e abuz de putere și nu m'aș fi așteptat la așa ceva din partea unui om înalt și inteligent ca d-ta.

— Politica, dragă X., e mai presus decât orice înălțime și decât orice inteligență; ia gustă mai bine din iastă maioneză, e de lăstrieș, un pește foarte rar, chiar astăzi mi-a trimis-o vie Primarul dela Tarcău.

— Domnule Curtozzi!...

— Uite, aista-i vin negru de Nicorești din patria d-tale; gustă te rog, e excelent...

— Domnule Curtozzi, d-ta îți bați joc de mine...

— Ești absolut nerecunoscător, dragă X., aș voi și eu să-și bată cineva joc de mine, cu maioneză de lăstrieș, cu bujăniță de căprioară, cu mușchi de iepure împănat, cu brânzeturi străine, cu vin negru de Nicorești, cu Cotnar din viile roznovănești și pe deasupra cu cea mai fină șampanie de care beau numai regii și împărații; ești absolut nerecunoscător, dragă X....

Cortegiul înmormântării plecase și marșul funebru se auzea din depărtare...

— Domnule Prefect, de ce nu-mi dai drumul? Sparg ușa și fac un scanda de care ai să te căiești...

— Ușa e destul de tare și ferestrele, precum le vezi, sunt cu gratii de fier, de strigat știi că n'ai să strigi, aceasta o fac numai femeile de mahala; ș'apoi printre doi sergenți dela ușă și alți doi aleși tot pe sprânceană, cari stau la poartă cu polițaiul în frunte, cu greu ai să poți străbate, și cu atât mai greu, cu cât la cea mai mică încercare de evadare, au ordin să te lege burduf și să te aducă la urmă pe răspunderea mea... Tot ce ai mai bun de făcut, prin urmare, e să mă gătui pe mine; știi însă că ești foarte bine crescut și că n'ai să încerci așa ceva chiar asupra amfitrionului d-tale.

— Să știi, domnule Curtozzi, că după ce scap de aici, te dau în judecată.

— Mă dai în judecată?... Serios?... Ei bine, află, dragă X., că chiar aș dori aceasta, deoarece nu-mi închipui să se fi tratat vr'odată înaintea vreunei instanțe judecătorești un lucru mai hazliu... Mai întâi, n'ai să poți dovedi secestrarea, că doar n'ai să ici de martori pe subalternii și pe oamenii mei de casă, cari or să jure pe sfânta cruce că nici nu te-au zărit astăzi pe la mine; în schimb însă, va fi foarte ușor să dovedesc cu toți sergenții, cu toți comisarii, cu toți polițaii și cu toți fanaragii mei că în ziua de..., la ora 1 p.m., ai fost văzut în mahalaua... intrând la casa cu numărul... cred că știi ce fel de lume stă acolo?... Ascultă-mă pe mine, lasă judecata dracului...

— Domnule Prefect, aceasta e o infamie...

— De sigur că e o infamie, decât în cestiuni de ordine publică micile infamii devin, de multe ori, adevărate virtuți politice... Ascultă-mă pe mine, lasă judecata dracului; și mănâncă; mie unuia, drept să-ți spun, îmi scapără ochii de foame...

— Domnule Curtozzi, n'am știut că putești câteodată amesteca ironia cu cinismul, sunteți pur și simplu cinic.

— Nici aceasta n'o contest, numai cât și cinismul e câteodată o mare virtute politică... Profiriță!

O femeie tânără cu înfățișare de menajeră se arată în pragul unei uși laterale.

— Profiriță, du-te la poartă și spune Polițaiului să caute o frânghie sdra-vă și să vie încoace cu doi sergenți.

Femeia ieși zâmbind.

— Am să te leg burduf și am să-ți dau mâncare cu deasila.

Și pe cât îl cunoșteam eu, era în stare s'o facă și gluma aceasta.

Curtozzi însă era un om de o veselie proverbială, de o bunătate de inimă fără păreche, de o inteligență și de o cultură aleasă și era vestit pentru farsele și ghidușile lui; de aceea nu avea nici dușmani. Mic, cu deosebire, îmi era drag și eram chiar prieten cu el.

La ideea că are să mă lege burduf și avea să-mi deie mâncare cu deasila, mă bufni un râs nebun... Fără să mai zic ceva, scosei din maioneză și începui să mănânc.

— Ei, așa mai vii de-acasă, scumpul meu; acuma văd și eu că ești om de ordine; m'aș fi mirat mult să rămâi până în cele din urmă nerecunoscător și rău crescut... Mâni, plec în inspecție; mergi cu mine.

— Ei, da... am să las eu școala pentru gustul inspecțiilor d-tale.

Și a doua zi plecarăm în inspecție... dar mai întâi la popa Nichita, unde se găseau de toate.

Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea.

.

« MOLDOVENISME »

De o bucată de vreme, de când centrul de gravitate al literaturii s'a mutat la București, și de când centralizarea — și efectul ei: botoșânizarea Iasului — s'a desăvârșit, Moldovenii sunt tot mai des învinuiți, că ar scrie dialectal, cu moldovenisme. Și nu e vorba de Moldovenii cari scriu acum, ci de toți, și de cei ce au scris vreodată.

Ceialalți, Muntenii și Ardelenii — chiar Ardelenii! — nu sunt învinuiți pe cât știm, de « muntenisme », ori « ardelenisme ». . . Să fie pentru că scriitorii munteni și ardeleni, din veacul al XIX-lea, ar fi scris, ei numai, în limba curat literară? Să fie incultura moldovenească de vină, ori un fel de dulce îndărătnicie patriotică moldovenizantă, așa ceva, de care vorbea mai daunăzi un scriitor din Ardeal? Ori poate că învinuirea e nedreaptă și atunci *sare* este explicația ei?

Mai întâi, limba literară românească nu e limba din Muntenia — asta cred că n'o poate crede decât un sergent-major. La noi nu s'a întâmplat, ca în Italia de pildă, ca un dialect, grație unor împrejurări culturale, să ajungă limbă literară. Limba noastră literară s'a format *în toate părțile locuite de Români* și e limba cărților bisericești. Limba românească a fost odată mai puțin deosebită, în provinciile românești, decât azi. Acea limbă, scrisă în vechile cărți bisericești, și rămasă mai staționară — pentru că în exprimarea cuvântului Domnului schimbarea limbii e aproape un sacrilegiu — a rămas limba noastră literară dela începutul veacului al XIX-lea. În ea a scris un Beldiman, până la un punct Conache, etc. Încă odată, această limbă s'a format și s'a păstrat pretutindene, și dacă ar fi vorba să dăm precădere unei regiuni, apoi această precădere s'ar cuveni Moldovei, care, din pricina influenței culturii polone și altele, a avut mai multe idei de exprimat și, deci, a avut prilejul să aplice aceasta limbă la o disciplinare mai mare.

Din faptul însă că graiul din Muntenia a rămas mai staționar, nesuferind câteva schimbări fonetice, pe care graiul moldovenesc le-a suferit în plus (schimbarea labialelor b, p, v, f, a lui m, transformarea lui e, i după spirante, etc.) mulți cred că limba literară e cea mai muntenească. Ca dovadă că nu e așa, e că ceea ce nu se potrivește cu limba cărților bisericești, e « muntenisism ». Asta, aia, etc. nu-s *literare*, deși sunt muntenești, pentru că în cărțile bisericești e *acesta*, *aceea*, etc.

Să ne oprim deocamdată aici, și să vedem ce poate fi un « moldovenism ». Un moldovenism va fi chior, ghine, dzăci și altele (după cum muntenism ar fi picere, făcutură, etc.). Ei bine, pe cât știu, Moldovenii nu scriu așa, nu se îndepărtează dela limba tradițională.

Această limbă veche, literară la 1800, n'a fost suficientă pentru a exprima bogăția de idei, cu care sufletul românesc a fost înzestrat odată cu introducerea civilizației apusene. Atunci s'au primit cuvinte nouă, străine, pentru ideile nouă, străine. *Forma* neologismelor, a fost o chestie foarte delicată. După multe și multe încercări și șovăiri, scriitorii au ajuns de acord; simțul lor estetic i-a călăuzit spre forma cea mai potrivită geniului limbii românești. Și pretandarisc și pretendez și altele au murit și a rămas mai potrivitul cu firea limbii: *pretind*. La această mare românizare de cuvinte străine — care corespunde cu marea românizare de forme străine, unde însă n'a fost tot atât noroc și bun simț — luat-au parte și Moldovenii? Nu, ci în cea mai mare parte: C. Negruzzi, Alecsandri, Cogălniceanu, etc. — pe lângă, de sigur, Alexandrescu, Bălcescu, Eliade... Poate fi aici vorba de forme, pe care Moldovenii trebuie să le învețe?

Dar limba noastră literară mai e formată încă din două elemente: elementul orășnesc, mai ales limba clăsei boierești (care apare des în Alecsandri, și în care e, de pildă, Robinson Crusoe, tradus de V. Drăghici) și elementul popular. Acesta din urmă mai ales e absolut important. El a dat *estetica* limbii românești de azi. C. Negruzzi i-a înțeles importanța (studiul său din *Dacia Literară*, 1840; Scrisoarea..., Negruzzi, I). Nu mai vorbesc de Alecsandri și Alecu Russo: colecțiilor lor, *Cugetările* lui A. Russo (*R. Literară*), limba și tonul din *Doine*, *Lăcrămioare* și celelalte, sunt lucruri știute de toată lumea. Despre Cogălniceanu, vezi *Revista literară* și alte publicații. În Muntenia, importanța lucrului a scăpat la început chiar lui Eliade (vezi scrisoarea către C. Negruzzi dela începutul *Mariei Tudor*, Negruzzi, III).

Așa dar, Moldovenii au lucrat, cel puțin cât și ceilalți Români, la formarea limbii literare. Și n'ar fi curios ca ei să n'o știe, căci toți, și Alecsandri și Negruzzi și Creangă și Eminescu, ci-că, ar suferi de acel dulce spirit particularist — se concede că ar avea ceva poetic acest spirit? — Dacă limba literară e vechea limbă bisericească plus adausurile, de care am vorbit, și dacă această limbă a fost *creată*, între alții, și de scriitorii Moldoveni, dacă adevărat *au scris într'însa*, atunci cum chiar această limbă e dialectală?

Cred că așa putea isprăvi aici.

Dar mi se va spune poate că Moldovenii au luat *alte* elemente, decât Muntenii, din limba boierească și cea populară; că chiar în vechea limbă, în Moldova, erau... ce? forme ori cuvinte?, care nu se întrebuițau în Muntenia...

Să ne înțelegem.

Forme gramaticale și sunete, n'au fost deosebite în limba veche: bine, picior, fier, zece, țiu, vin, și etc., în limba veche au fost așa și nu ghine,

chicior, hier, ghin, dzăci, țân, etc. Și toate cuvintele, neologisme ori populare, au intrat în limbă cu respectarea sunetelor din limba literară. Nici nu s'învinuiește scriitorii moldoveni de asta, și afară de Alecsandri, toți scriu bine, chiar dela C. Negruzzi, care, în Alexandru Lăpușneanu (1840) chiar merge prea departe, când, temându-se de *î* din *i* prin influența lui *r* precedent, scrie *risipitorul*.

Ceea, de ce sunt învinuieți Moldovenii, e întrebuițarea cuvintelor moldovenesti, acolo unde sunt dublete (curechiu — varză, ogradă — curte, etc.). Și mai sunt învinuieți și atunci, când, cum e Creangă, întrebuițează idiotisme, ori neexistente în Muntenia, ori, adesea, necunoscute de Bucureșteni, și deci presupuse a fi anume în Moldova numai și deci moldovenisme.

Dubletele. Pentru ce cuvântul muntenesc ar fi literar? Dacă dialectul muntenesc ar fi cel literar, ca cel toscan în Italia, atunci da, am fi datori să întrebuițăm pe de-a'ntregul acel dialect; dar așa? Pentru ce din cele doua variante ale limbii literare (variante intru cât ne gândim la dublete) varianta munteană ar fi literară? Sau, mai bine zis, *trebuie* să fie literară? Căci, dacă ar fi, *ar fi*, și ne-am avea nimic de zis.

Idiotismele. Fie chiar întrebuițate numai în Moldova. De ce se pun ele la index și cele din Muntenia nu? Și apoi, ar fi cuminte lucru ca, răpindu-i tocmai acele expresii, care îi dau culoarea particulară și în care, adesea, sunt înmagazinate experiența și estetica poporului român.

Dar va trebui, e absolut necesar, să avem odată o limbă literară unitară, una, ca orice popor cult. Da, dar aceea limbă, ca orice limbă, va trebui să fie un product natural, spontan. Din aceste două nuanțe — poate din trei: și cea ardeleană — va ieși o limbă, una și anume: ori va învinge una, ori — ceea ce s'a întâmplat până acuma — se va face o selecție din ambele — adică din tustrele — și în aceea limbă viitoare se vor găsi expresii și forme din toate părțile. Ca și în trecut, tot scriitorii artiști vor fi aceia, cari o vor forma și toți, din toate părțile vor da câte ceva.

Probabil că nuanța muntenească — *de aci înainte* — va precumpăni, cu toată agitația Ardelenilor, căci pe lângă alte multe, faptul că Capitala e în Muntenia, e precumpănitor. Chiar cred că atunci, când *ni se impune* nuanța muntenească, inconștient domnii din București simt imboldul și sprijinul în cele opt ministere de pe malurile Dâmboviței. Un singur lucru s'ar putea opune acestei forțe de ordin neliterar: o puternică literatură scrisă de Moldoveni și anume literatură poetică, pentru că în literatura poetică, unde personalitatea adâncă joacă tot rolul, se exprimă prin nuanța dialectală a regiunii de unde e autorul; istoriograful, mai ales Ministrul, etc., odată în București, repede împrumută nuanța de acolo, căci lucrurile inteligenței nu ies din acel ceva ce ni-l lăsară «părinții din părinți»... Dar literatura scrisă de Moldoveni, mai ales în Moldova, deci în atmosfera «moldovenismului» e nulă. Toată tinerimea, care se prolifica în romane, drame și poezie lirică, n'are, din nefericire talent și d-l Iorga a avut perfectă dreptate, când, astă

vară, s'a rădicat împotriva pretenției de a înscrie în registrele stării civile ale literaturii românești o « Școală dela Iași »... Și atunci rămâne, ca în lupta pentru trai a celor două nuanțe, să iasă pe arenă, din partea noastră, tor Alecsandri, Creangă și mai ales Eminescu. Și zic mai ales Eminescu, nu numai pentru că e cel mai mare, dar e și cel mai cetit și *asimilat* și asimilarea lui atrage după sine și încetățenirea în mintea țării culte a expresiilor lui. Un scriitor, care ar face să intre multe « moldovenisme » în limba literară, ar fi, de sigur Creangă. Dar el e prea superior, ca să poată fi înțales de obștea așa numitei lumi culte — și, nefiind cetit, căci nu e, nu poate avea nicio influență.

Până atunci, nu se poate. Nu se poate prin constrângere. Când d-l I. Bogdan face raport la Minister, că candidații din Moldova la ~~examen~~ele de capacitate, scriu « rău », cu « moldovenisme » (proastă rasă Moldovenii aceștia, căci numai ei sunt incapabili să învețe odată limba oamenilor culti! Căci de « muntenisme » și « ardelenisme » ale candidaților munteni și moldoveni nu vorbește d-l I. Bogdan) — atunci de sigur că viitorii candidați, pentru cei 256 franci, vor căuta să-și însușească un vocabular de *muntenisme* (da! căci contrarul moldovenismului, cum am arătat, e muntenismul); tot așa, când un autor de cărți didactice, doritor a mai adăuga ceva la cei 256, va scrie cartea, va consulta pe un amic din București asupra unor cuvinte, unde sunt dublete — asta de frică, dar niciodată un *scriitor* nu va scrie așa sau altfel de frică, căci, mai întâi, scriitorul nu va fi sub... președinția d-lui I. Bogdan și al doilea, că însușirea unei limbi e un proces psihic, care nu se comandă. Cei ce voiesc să ne intimidizeze, cad în greșala vechilor școli: latinistă, pumnistă și cum le mai ziceau. Voiesc să *creeze* limbi. Aceia, încaltea, au, pentru noi o scuză: concepția raționalistă de atunci, vorba cântecului: așa era veacul, nu e vina lor. Dar azi, în toiul, dacă mi se iartă vorba, concepției fenomenaliste — importată la noi intern prin Convorbiri, al căror director e d-l I. Bogdan — să vrei să impui limbii!

De ce însă, numai de « moldovenisme » e vorba. Să fie *numai* Moldovenii așa de groși la cap, încât, cum am mai spus, să nu-și poată însuși limba cultă? — De ce, adică, *consecvenți cu sistemul lor*, domnii din București să nu se rădice și împotriva muntenismelor și ardelenismelor, care se întrebuințează de scriitorii și... candidații respectivi? (La examenul de capacitate nu era voie să spui *ista*, dar *asta* cât poștești!)... Asta în alt număr.

CULTURA IN MOLDOVA

De câțeva vreme se observă un curent cam curios: un fel de anti-moldovenism literar, care se manifestează mai cu samă în privința limbii. Se pare că unii ar voi să pună la index graiul de dincoace de Milcov, dând un drept de prioritate graiurilor din alte părți ale Daciei. Cu 'un cuvânt mai tranșant, e o tendință de a ne intimida. D-nii Chendi și Iosif, în prefața ediției Minerva a lui Creangă, admiră, firește, marele talent al acestui țăran din inima Moldovei — geograficește și psihicește — numai cât, o dulce imputare, îi bănuiesc prea multe moldovenisme. Probabil din dorința de a-l literariza, l-au pieptănat în volum, desfigurându-l. D-l I. Bogdan, într'un raport adresat d-lui Haret, în chestia examenelor de capacitate, afirmă că Moldovenii nu știu să scrie — și cum nu poate fi chestia de prostie congenitală a rasei de dincoace de Milcov, evident că acea «neștiință» însămnă: *moldovenismul*! Cu ocazia aprobării cărților didactice, unii autori au fost învinuiți de *moldovenism*... Nu mai înșir: existența curentului, de care vorbeam mai sus, e vădită. Cineva ar putea să-mi răspundă că e firesc și fatal ca în țara noastră, să se găsească provincialisme în scriitori, și că această învinuire n'ar avea nimic curios, poate ofensator. Că ar fi chiar necesară, spre a ne desbăra de vorbirile dialectale. De sigur, așa ar putea fi, dar vedeți, că învinuiri de *muntenism*, *oltenism*, nici chiar de *transilvănieism*, nu se fac și atunci una din două: ori Moldovenii sunt atât de neculturali, de proști la gust, încât numai ei întrebuințează provincialisme, ori... e o *nedreptate*, care li se face și cerem — permisiune să fim de părere că în Moldova, nefiind în genere oamenii mai înapoiți, învinuirea e o nedreptate. Cum și pentru ce această nedreptate, vom vedea mai pe urmă.

Ce este limba literară românească? B, cum fiecare trebuie să știe, limba veche a cărților bisericești, pe care s'au altoit neologisme, intrate fatal în limbă odată cu importarea de noțiuni nouă, și elementele populare, datorite curentului poporan, început de școala Alecsandri-Cogălniceanu-Alecu Ruseu-C. Negruzzi-Bălcescu etc. Nu e, deci graiul muntenesc sau moldovenesc sau ardelenesc. Dacă graiul muntenesc samănă mai bine cu limba literară, aceasta vine de acolo că graiul muntenesc e mai arhaic decât în Moldova, unde limba a mai suferit încă câteva schimbări fonetice, pe care graiul muntenesc nu le-a suferit.

Dar această limbă literară de care vorbesc mai sus, adică suma de mai sus de limbă bisericească, neologisme și element poporan, nu putea fi absolut comună în Muntenia și Moldova. Dacă limba veche era aproape aceeași, neologismele aproape aceleași, apoi elementul popular trebuia să se deosebească. El trebuia să fie, și a fost, un element de diferențiere. Mai departe. În orașe se vorbea o limbă deosebită de cea populară; această limbă a orașelor a influențat și ea asupra limbii literare, *mai ales limba clasei boierești* (în care avem chiar scireri: Robinson Crusoe, tradus de Vasile Drăghici, 1836, etc.) și cum limba orășenească, în special a clasei boierești din Iași se deosebea de cea din București — s'a produs încă un element de diferențiere. Din această pricină limba scriitorilor Moldoveni s'a deosebit și se deosebește într-o câțva de cea a scriitorilor Munteni. Nu numai a scriitorilor adică, a tuturor oamenilor culți.

Când domnul din comisiunea pentru aprobarea cărților de fizică își pune batista la nas în fața cuvintelor *mâl, colb, leică*, etc., dovedește că n'are nicio idee de ce este și ce trebuie să fie o limbă literară. Pentru ce *praf* și nu *colb, varză* și nu *curechiu, ciorapi* și nu *colfuni, curte* și nu *ogradă*? Pentru că d-sa din București, spune *praf, varză, ciorapi* și *curte*? Și pentru că d-sa e cu pâinea (pardon, *pâinea*) și cuțitul în mână?

Este, adică, vorba a se *decreta* din oficiu o limbă literară? Mai întâi că limba literară, ca orice limbă, este un organism viu, care nu se decretează, ci devine, se face, fără intervenirea elementului voință. Apoi, chiar dacă s'ar decreta *care* e limba literară, s'o știm și noi. Dacă e vorba pe legiuire, înaltea să se promulge legea, altminterlea nu putem fi învinuiți, că am călcat-o.

Limba literară e un organism, care se formează natural. Limba bisericească s'a format în sute de ani, din limba vorbită, din influențarea textelor de pe care se făceau traduceri. Altfel neologismele a fost fatală, deci naturală, cum fatală a fost importarea noțiunilor odată cu fatala civilizare. Influența curentului poporan a fost iarăși un fapt natural, căci tinerii *liberali* și *romantizați* dela 1848 trebuiau să se îndrepte spre popor: și ideile politice și cele literare îi mânau într'acolo. Influența limbii orășenești n'o mai discut.

Cum că limba literară trebuie să devină absolut uniformă, nu mai încapă îndoială. Dar ea nu poate deveni decât tot pe calea naturală, fenomenală, nu pe calea rațională, prin impunere voită și conștientă, în definitiv două: a Moldovenilor și a Muntenilor. E poate *oisif* să precizăm ce va fi, dar cred că nu e mare lucru, dacă vom... profetiza că viitoarea *unică* limbă literară va fi un compromis între actualele două. Deja procesul s'a început. Va învinge, din elementul popular și orășenesc, pe alocurea moldovenismele și pe alocurea muntenismele. Care provincie va fi dat literaturii mai mulți și mai buni scriitori, cea provincie va da mai mult limbii literare. Nu-i vorbă că Muntenia are un avantaj, străin de literatură, dar foarte însemnat: are capitala țării, care, prin multe și multe căi, poate să precumpănească

influența, în această chestie, a lui Eminescu și Creangă la un loc. O cale, din acele multe, poate fi și un membru în o comisiune de cărți de fizică, care impune unui autor cuvinte. Bietul autor, ce să facă, va scrie *praf* și-și va desface cartea. Paris vaut une messe!... mai ales când abjurarea nu vine în conflict cu cine știe ce... imperativ categoric...

Dar poate că domnii dela București, cari ne tot scot ochii cu sărmănele noastre « moldovenisme » (care, nu-i vorbă, *sunt* în *Pastelurile* lui Alecsandri, în *Poeziile* lui Eminescu și în *Amintirile* lui Creangă), cred că suntem prea refractari, *că ar fi trebuit deja să ne dăm bătăuși*, căci literatura din Moldova e așa de neînsemnată, că nu poate ținea piept celei muntenești, și nici limba, în care e scrisă această literatură, n'are, deci, dreptul să pretindă a da și ea ceva limbii literare. Această o spun mai ales, pentru că *acuma*, în acest moment, Moldova e săracă, e lipsită, se poate zice absolutamente, de beletrști — și beletrștii formează limba literară. Așa numită școală dela Iași — s'a deschis o sucursală la Bot oșani, aud — orice-a zice d-l Xenopol, nu există... Sânt o sumă de tineri, cari își sacrifică lipsa de talent pe altarul literaturii. Va trece. În lupta pentru trai, al cărei rezultat va fi limba literară unică, va intra întreaga literatură muntenească și moldovenească.

Și fiindcă, cum am spus, unii sunt impaciențați de refractarismul nostru, sa vedem, cultura moldovenească a fost ea așa de slabă, ca să le explice nerăbdarea, de care vorbeam.

Se va da, cu acest prilej, și un răspuns aceloră, cari cred că această parte din pământul românesc e sterp.

Cea întâi rază de cultură a venit din Transilvania și se datorește tendinței Sașilor de a converti pe Români la protestantism.

A doua mișcare culturală a fost în Moldova în veacul al XVII-lea, reprezentată stralucit de Ureche, Miron și Neculai Costin, D. Cantemir, etc. Mulți boieri moldoveni se adapă la cultura polonă

TABLA DE MATERII

RĂZLETE ȘI DIVERSE

	<u>Pag.</u>
La Pângărați	I
La Călugărie N.	42
Cucoana Marieta	65
Cuconul Ioniță Hrisanti v.	87
Parintele Iovinadie	112
Gheorghe Panu	118
Mustețile și politica	129
Simplă amintire	134
Amintiri din copilărie	147
Document omenesc	154
Noroc fără minte	159

ADAOS

Despre dezvoltarea și conservarea națională la Români	165
Câteva cuvinte asupra psihologiei și caracterului popular la Români	169
Petrecerile la țară	182
Fragment	195
« Moldovenisme »	198
Cultura în Moldova	202

MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
B U C U R E Ș T I, — 1947

C. 31.534

